

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

FASÎH AHMED DEDE'NİN BEHİŞT-ÂBÂD ADLI
MESNEVİSİ
(İnceleme-Metin-Dizin)

Hakan SEVİNDİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet SEVGİ

Konya-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

FASÎH AHMED DEDE'NİN BEHİŞT-ÂBÂD ADLI
MESNEVİSİ
(İnceleme-Metin-Dizin)

Hakan SEVİNDİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet SEVGİ

Konya-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hakan SEVİNDİK		
	Numarası	094201011006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Eski Türk Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tezin Adı	Fasîh Ahmed Dede'nin Behîşt-âbâd Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin-Dizin)		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin İmzası

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hakan SEVİNDİK		
	Numarası	094201011006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Eski Türk Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet SEVGİ		
	Tezin Adı	Fasîh Ahmed Dede'nin Behişt-âbâd Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin-Dizin)		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Fasîh Ahmed Dede'nin Behişt-âbâd Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin-Dizin)* başlıklı bu çalışma 30/ 06/ 2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Ünvanı, Adı Soyadı
Prof. Dr. Ahmet SEVGİ

Danışman ve Üyeler
Danışman

İmza

Yrd. Doç. Dr. Semra TUNÇ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Erol ÇOM

Yedek Üye

(Handwritten signatures in purple ink)

ÖN SÖZ

Klasik Türk şiiri yıllardır “Divan Şiiri” olarak adlandırılmakta ve bu tabir, neredeyse tüm Osmanlı şiirini tanımlamak için kullanılmaktaydı. Son yıllarda yapılan çalışmalar şunu gösterdi ki bu edebiyat aynı zamanda geniş bir “Mesnevi Edebiyatı” hüviyeti de taşımaktadır. Divan sahibi olsun ya da olmasın pek çok şairin, mesnevi nazım şekli ile eserler kaleme aldığı görülmüştür. Geleneksel Osmanlı şiirinin başlangıcından sonuna kadar mesnevi sahasında edebî ürünler veren şairler, hem edebiyatımız hem de dünya edebiyatı adına şaheser niteliğinde eserler ortaya koymuşlardır. Tek başlarına bir Fuzûlî, bir Nâbî, bir Atâyî ve bir Şeyh Gâlib bile bu alanda ne kadar güçlü temsilciler olduğunun ispatıdır.

Bugün yapılan özverili çalışmalar sonucu mesnevi edebiyatımızın mahsullerinin büyük bir çoğunluğu eski harflerden Latin harflerine aktararak insanlığın hizmetine sunulmuştur. Buna rağmen biyografik kaynaklarımızın işaret ettiği fakat hâlen gün yüzüne çıkarılmamış yüzlerce mesnevi de mevcuttur. Elde bulunan zengin mesnevi külliyyatı geçmişte ne kadar kültürlü ve üst düzey bir edebî anlayışımızın olduğunu gösterse de henüz bulunamamış mesnevilerin sahaya ne gibi katkılar sağlayacağı sır olmaktan kurtulamamıştır.

Yeni yazmalar bulabilme heyecanıyla araştırmalar yapan bilim insanları, yurt içi ve yurt dışındaki devlet kütüphanelerini, özel kütüphaneleri, koleksiyonları, sahafları ve bu gibi kitap bulunabilecek her yeri deyim yerindeyse kılı kırk yararcasına taramışlardır. İğne ile kuyu kazmak kadar meşakkatli olan bu emeklerin sonunda pek çok araştırmacının tatlı meyveler aldığına şahit oluyoruz.

Üzerine çalıştığımız bu tezin de böyle bir macerası var. 2010 yılında, Prof. Dr. Filiz Kılıç’ın yayına hazırladığı Âşık Çelebi’nin *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*’sını İstanbul Araştırmaları Enstitüsü’nün yayımladığını öğrendik ve üç cilt olan bu eserden bir takım temin ettik. Eseri incelerken İstanbul Araştırmaları Enstitüsü hakkında bilgi almak için internet üzerinden yaptığımız araştırma neticesinde Suna ve İnanç Kıracı Vakfı’na ait bu enstitünün bir de kütüphaneye sahip olduğunu fark ettik. Merhum Şevket Rado’nun yazmalarını barındıran bu kütüphanede yaptığımız taramalarda üzerinde *Pâkîze-edâ Behişt-âbâd* yazılı bir yazmaya tesadüf ettik. İncelemelerimiz

sonucunda birtakım şüphelerimiz olmasına rağmen eserin 17. yüzyıl Mevlevî şairlerinden Fasîh Ahmed Dede'ye ait olduğu kanaatine vardık. Ve nihayetinde bu mesneviyi tez olarak hazırlamaya karar verdik.

Çalışmamız giriş, üç ana bölüm ve dizinden müteşekkildir.

Giriş bölümünde mesnevi nazım şeklinin genel özellikleri anlatılarak, klasik Türk edebiyatında kaleme alınan mesneviler üzerine yapılmış birtakım sınıflandırma çalışmalarından bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra 17. yüzyıl mesnevi edebiyatına genel hatlarıyla değinilmiş; bu yüzyıl içinde te'lif edilen mesneviler müelliflerinin mahlaslarına göre alfabetik bir sıra verilmiştir.

Tezimizin birinci bölümünde Fasîh Ahmed Dede'nin hayatı, eserleri ve sanatı hakkında bilgiler verilmek suretiyle şairin hem içinde bulunduğu zümre hem de klasik Türk şairleri arasındaki yeri ve önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölüm ise *Behişt-âbâd*'ın incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde mesnevinin adı, türü, beyit sayısı, yazılış sebebi ve yazılış tarihi gibi tanıtıcı bilgilerden sonra eserin muhteva ve şekil özelliklerine ait unsurları ele alınmıştır. Muhteva incelemesinde eserin tertibi hakkında bilgi verilerek, bölümlerinde yer alan konular özetlenmiş; hikâye sanatının tahlil metotları kullanılarak mesnevinin tahkiye unsurları açıklanmıştır. Vezin, kafiye, dil ve üslup başlıkları altında da esere dair şekil özellikleri anlatılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, öncelikle elimizde bulunan tek nüshanın tavsifi yapılmıştır. Daha sonra metin oluştururken dikkat ettiğimiz hususlar belirtilmiş ve ardından *Behişt-âbâd* çeviri yazı ile Latin harflerine aktarılmıştır.

Tezimize, sonuç ve bibliyografya kısımlarını müteakip inceleme bölümüne ait özel isimler dizini ile çeviri yazılı metnin kelime dizini olmak üzere iki farklı dizin yapmak suretiyle son verdik.

Çalışma boyunca yardım ve desteklerini esirgemeyen; eserlerinden dolayı ya da doğrudan istifade ettiğim; tezimde isimlerini saydığım veya saymadığım herkese ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Ancak bazı isimleri anmadan geçemem. Eserin tek nüshasını temin etmemde yardımcı olan İAE Kütüphanesi'nin değerli çalışanlarına; yararlanmam için kitaplarını hediye olarak gönderen Prof. Dr. Süleyman Çaldak ve Yrd. Doç. Dr. Muhammet Kuzubaş'a; lisans ve yüksek lisans serüvenim boyunca bilim yolunda ellerinden gelen her türlü samimi çaba ve gayreti gösteren kıymetli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Semra Tunç Hanımefendi ile Yrd. Doç. Dr. Erol Çöm Beyefendiye çok teşekkür ediyorum. İlkeli ve ahlaklı bir birey olarak yetişmemiz konusunda sergilediği örnek duruşu ve bilimsel etiğe gösterdiği itina ile akademik hayatımda müstesna bir yere sahip olan kıymetli hocam Prof. Dr. Emine Yeniterzi Hanımefendiye; tez danışmanım olarak beni şerefliendiren, çalışma boyunca bilgi ve tecrübelerini esirgemeyerek tezimin olgunlaşmasını sağlayan, her şartta ilgi ve desteklerini hoşgörü ve tevazu ile gösteren muhterem hocam Prof. Dr. Ahmet Sevgi Beyefendiye saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

Hakan Sevindik

Konya 2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hakan SEVİNDİK		
	Numarası	094201011006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Eski Türk Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet SEVGİ		
	Tezin Adı	Fasîh Ahmed Dede'nin Behişt-âbâd Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin-Dizin)		

ÖZET

Bu çalışmanın ana konusunu, 17. yüzyıl Mevlevî şairlerinden Fasîh Ahmed Dede'ye atfedilen *Behişt-âbâd* adlı mesnevinin çeviri yazılı metni ve incelenmesi oluşturmaktadır. Tek yazma nüshası İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi ŞR 000097'de bulunan 1230 beyitlik eser, genel ahlaka dair bazı öğretilerin çerçeve hikâye tekniğiyle anlatılmasından oluşmaktadır. Bu yönüyle nasihatname karakteri taşıyan mesnevi, kıssadan hisse çıkartma metoduyla kaleme alınmıştır.

Çalışmamız giriş, üç bölüm ve dizin şeklinde tertip edilmiştir. Giriş bölümünde mesnevi nazım şekli hakkında genel bilgiler verilmiş ve 17. yüzyıl mesnevileri tanıtılmıştır. Tezin I. Bölümünde, kaynaklar ışığında Fasîh Ahmed Dede'nin hayatı, eserleri ve sanatı hakkında açıklamalar yapılmıştır. II. Bölümde, *Behişt-âbâd*'ın genel hususiyetlerine değinilerek muhteva ve şekil özellikleri değerlendirilmiştir. Bu bölümde eserin bilhassa hikâye etme geleneğine bağlı olarak ortaya çıkan tahkiye özellikleri vurgulanmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise bilimsel metin kurma teknikleri ile *Behişt-âbâd*'ın çeviri yazılı metni oluşturulmuştur.

Tezimiz eser üzerine yaptığımız genel değerlendirmeleri içeren bir sonucu müteakip inceleme bölümüne ve çeviri yazılı metne ait dizinlerle tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fasîh Ahmed Dede, Behişt-âbâd, 17. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı, Ahlaki Mesneviler.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hakan SEVİNDİK		
	Numarası	094201011006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Eski Türk Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet SEVGİ		
	Tezin Adı	Fasîh Ahmed Dede's Mathnawi Named Behişt-âbâd (Analysis-Text-Index)		

ABSTRACT

Transcription text and analysis of the *Behişt-âbâd* which is attributed to 17th century Mevlevi poet Fasîh Ahmed Dede is the main purpose of this study. *Behişt-âbâd* has only one manuscript which is at İstanbul Research Institute with manuscript number ŞR 000097. The masnavi contains 1230 couplet. The work formed by stories containing ethical and moral values which has told by frame story technique. From this aspect we can name the work as a moral mathnawi. Main characteristic of this kind is to draw a moral from a story.

Our work arranged in five parts: Introduction, three main parts and index. At the introduction, 17th century mathnawis has presented and some general informations about this form has given. At the 1st main part, some explanations and informations about writer Fasîh Ahmed Dede's life, works and his artistry has given. At the 2nd main part, the content and form of the work has been examined. At this part the narrative discourse of the work examined with an emphasize on the narrative tradation. At the last main part, transcription text of work has given.

Our thesis has completed with a general discussion and index for transcription text and examining part.

Key Words: Fasîh Ahmed Dede, Behişt-âbâd, 17th Century Classical Turkish Literature, Moral Mathnawis.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	ii
Tez Kabul Formu	iii
Ön Söz	iv
Özet	vii
Abstract	viii
Kısaltmalar	xii

GİRİŞ

MESNEVİ NAZIM ŞEKLİ VE 17. YÜZYIL MESNEVİLERİ	1
--	----------

I. BÖLÜM

FASÎH AHMED DEDE'NİN HAYATI, ESERLERİ VE SANATI

A. Hayatı	19
B. Eserleri	25
C. Sanatı	29

II. BÖLÜM

BEHİŞT-ÂBÂD

A. ESERİN TANITILMASI

1. Adı	36
2. Türü	36
3. Yazılış Sebebi	37
4. Yazılış Tarihi	38
5. Beyit Sayısı	38

B. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. Tertibi.....	39
2. Eserde Yer Alan Bölüm ve Hikâyelerin Konusu.....	45
2.1. Giriş	45
2.2. Ana Konu	48
2.3. Bitiş	57
3. Eserde Görülen Tahkiye Unsurları	57
3.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı	58
3.2. Olay Örgüsü	63
3.3. Şahıs Kadrosu	71
3.4. Zaman	78
3.5. Mekân	81
3.6. Anlatım Teknikleri.....	83
3.6.1. Anlatma- Gösterme Tekniği	84
3.6.2. Tasvir	87
3.6.3. Özetleme	91
3.6.4. Geriye Dönüş	94
3.6.5. Diyalog.....	95
3.6.6. İç Diyalog.....	97
3.6.7. İç Çözümleme	97
3.7. Hikâyelerde Görülen Motifler.....	99
3.7.1. Mektup	99
3.7.2. Görmeden Âşık Olma	100
3.7.3. Kılık Değiştirme.....	101
3.7.4. Esâret ve Mutlu Son.....	101
3.7.5. İnsan Özellikleri Gösteren Hayvanlar.....	101
4. Mesnevîde Adı Geçen Kişilikler.....	102
4.1. Dinî- Tasavvufî Kişilikler	102
4.2. Tarihî- Efsanevî Kişilikler	103
4.3. Sanatkâr ve Bilgin Kişilikler.....	106
4.4. Diğer Kişilikler	107

5. Ayet ve Hadisler	108
5.1. Ayetler.....	108
5.2. Hadisler	109
C. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	
1. Vezin.....	110
2. Kafiye.....	120
3. Dil ve Üslup.....	126
III. BÖLÜM	
ÇEVİRİ YAZILI METİN	
A. Nüshanın Özellikleri	130
B. Metin Oluşturmada Tutulan Yol.....	130
C. Metin.....	133
SONUÇ	252
BİBLİYOGRAFYA	254
DİZİN	265
A. İnceleme Bölümü Dizini	266
B. Çeviri Yazılı Metnin Dizini	272
BEHİŞT-ÂBÂD'IN YAZMA NÜSHASI	306
ÖZ GEÇMİŞ	352

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser	İAE : İstanbul Araştırmaları Enstitüsü
agm. : Adı geçen madde, makale	Ktp. : Kütüphanesi
agt. : Adı Geçen Tez	M. : Milâdî
AKM : Atatürk Kültür Merkezi	MEB : Millî Eğitim Bakanlığı
b. : Beyit	mm : Milimetre
bk. : Bakınız	Nu. : Numara, numarası.
B.Nu : Beyit numarası	s. : Sayfa
Böl. : Bölümü	S. : Sayı
bsk. : Baskı	SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
C. : Cilt	ŞR. : Şevket Rado
DT : Doktora tezi	TDK : Türk Dil Kurumu
DTCF : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi	TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
H. : Hicrî	Ü. : Üniversitesi
Hz. : Hazret-i	vb. : Ve benzeri
hzl. : Hazırlayan/lar	vr. : Varak
İA : İslâm Ansiklopedisi	YLT : Yüksek lisans tezi

GİRİŞ

MESNEVİ NAZIM ŞEKLİ VE 17. YÜZYIL MESNEVİLERİ

Mesnevi, klasik Türk şiirinde gazel ve kaside ile birlikte en sık kullanılan nazım şeklidir. Arapça “ş, n, y” sülâsi kökünden türeyen mesnevi sözcüğü terim olarak “ikili, ikişerli” anlamlarına gelmektedir. Nazımda ise her beyti kendi arasında kafiyelenen, iki beyitten başlayarak şairin tercihine göre beyit sınırlaması olmaksızın yazılan eserlere mesnevi adı verilmiştir.¹

Mesneviler, diğer nazım şekillerine göre daha hacimli eserler konumundadırlar. Bu sebeple genellikle kısa aruz kalıpları ile yazılmışlardır. Mesnevilerde hecez bahrinden Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ülün ile Mef‘ülü/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ülün; remel bahrinden Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün ile Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün; seri‘ bahrinden Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fâ‘ilün; hafif bahrinden Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün; mütekârib bahrinden Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ül en çok tercih edilen aruz kalıplarıdır.²

Belli bir tertip gözetilerek yazılan mesneviler olduğu gibi sanatçının muhayyilesine göre şekillenen, geleneksel sisteme uymayan düzensiz mesneviler de mevcuttur. Mürettep olarak bilinen birinci gruptaki mesneviler giriş, asıl konu ve sonuç gibi üç temel bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tahmid, tevhid, münacat, na‘t, miraciyye; din büyüklerine, devrin padişahına ve ileri gelenlerine övgü ve sebep-i telif; ana konuda şairin işlemek istediği esas hikaye/ler; sonuçta ise eserin yazılış tarihi ve dua yer alır.³ Bu bölümlerin başlıkları İran edebiyatında

¹ Mesnevi nazım şeklinin genel özellikleri ve tarihsel gelişimi üzerine ayrıntılı bilgi için bk.: Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 2002, s. 59- 69; İsmail Ünver, “Mesnevî”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-417, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986, s. 438-443; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul 2007, s. 79- 83; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 2004, s. 178- 197; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2004, s.309- 311; Ahmet Kartal, “Eski Türk Edebiyatında Mesnevî”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Özel Sayı: Eski Türk Edebiyatı Tarihi II)*, C. 5, S. 10, 2007, s. 353- 370; Mustafa Çiçekler, “Mesnevî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 320-322.

² Ahmet Kartal, “Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri”, *Bilgi*, S. 19, Güz 2001, s. 70- 71

³ Kartal (2001), s. 69- 100; Ünver, agm., s. 432- 438; Dilçin, age., s. 168- 173.

olduğu gibi genelde Farsça terkip ve ifadelerle oluşturulur. Başlıklar aynı zamanda mesneviyi yazanın tercihinine göre de değişiklik arz eder.

Konu kısıtlaması olmaksızın hemen her konuda kaleme alınabilen mesneviler, klasik Türk şiirinin hikâye etmeye dayalı tek nazım şekli olma vasfını da elinde bulundurur. Mesneviler, Osmanlı edebî kültürü içinde mensur hikâyelerle⁴ birlikte tahkiye sahasındaki boşluğu önemli ölçüde doldurmuşlardır. Modern manada roman, hikâye ve öykü yokken, halkın severek ve benimseyerek okuduğu eserler listesinde mesneviler ön sırada yerini almışlardır. Tahkiyeli mesneviler, bu anlamda büyük bir edebî kültürün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bunun yanı sıra hikâye etmeye dayanmayan mesneviler de mevcuttur. Bu tür mesneviler, edebî olmaktan çok birtakım konularda halkı eğitmeyi, bilgilendirmeyi amaçlayan didaktik hüviyetli eserlerdir.

Görüldüğü gibi mesneviler, klasik Türk edebiyatı için oldukça önemli ürünlerdir. Bu bağlamda geçmişten günümüze mesneviler üzerine pek çok çalışma yapılmış ve halen de yapılmaya devam edilmektedir.⁵ Bu çalışmalar arasında öncelikli olarak değinilmesi gerekenler elbette mesneviler üzerine yapılan sınıflandırma gayretleridir. Zira bu gayretler, mesnevilerin ne kadar geniş bir yelpazede yazıldığını göstermesi açısından büyük bir kıymeti haizdirler.

Birçok araştırmacı farklı yaklaşımlarla mesneviler üzerine görüşlerini ortaya koymuştur. Bu araştırmacıların başında Agâh Sırrı Levend, Harun Tolasa, Faruk Kadri Timurtaş, Amil Çelebioğlu, İsmail Ünver, Cem Dilçin, Numan Külekçi ve M. A. Yekta Saraç gibi bilim insanları gelir. Şimdi meseleye daha yakından bakabilmek

⁴ Klasik Türk edebiyatında hikâye için bk.: Agâh Sırrı Levend, “Divan Edebiyatında Hikâye I”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1967*, Ankara 1989, s.71-117; Şerife Yağcı, “Klasik Türk Edebiyatı Geleneğinde Hikâye”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 141, Aralık 2002, s. 147- 160; M. A. Yekta Saraç, “Divan Edebiyatında Hikâye”, *Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, S. 46/47, s. 122- 123; Hasibe Mazioğlu, “Divan Edebiyatında Hikâye” *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Ankara 1992, s. 19-36.

⁵ Türk edebiyatında yazılan mesneviler üzerine yapılmış toplu bibliyografya çalışmaları için bk.: Fatma Sabiha Kutlar, “Mesnevi Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevi Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi”, *Türkbilig*, 2000/1, s. 102- 157; Kartal (2007), s. 370- 431.

adına ismini saydığımız bilim insanlarının yaptıkları sınıflandırma çalışmalarına ana hatlarıyla değinelim:

Agâh Sırrı Levend tarafından yapılan ilk tasnif çalışmasında mesneviler, şu üç ana grupta toplanmıştır:⁶

- a. Konularının kökenine göre,
- b. Hikâye konularına ve niteliklerine göre,
- c. Hikâyelerin yapısı ve kahramanların durumuna göre mesneviler.

Amil Çelebioğlu, manzum mesnevileri iki maddede ele almıştır:

- a. Divanlarda, şiir mecmualarında, bazı mensur eserlerin başında, içinde veya sonunda bulunan, genellikle hacimsiz mesneviler.
- b. Eski Türk edebiyatının manzum hikâye veya romanları diyebileceğimiz veya bir tahkiye yönü olan mesneviler.⁷

Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türk Edebiyatında Nazım II* adlı eserinde mesnevileri konuları açısından (1) destânî, (2) lirik ve (3) öğretici veya dîni-sofiyâne mesneviler olmak üzere üçe ayırmıştır.⁸

Harun Tolasa, mesnevileri konu bakımından sınıflandırmayı tercih etmiştir. Tolasa'ya göre mesneviler: (1) Dinî, tasavvufî, ahlaki; (2) aşk konulu; (3) tarihî ve menkabevî; (4) sergüzeşt-nâme ve hasbihaller; (5) şehrengizler; (6) serüven hikâyeleri; (7) ilmî ve genel kültüre ait eserler olmak üzere yedi başlıkta incelenebilir.⁹

İsmail Ünver, bu konuda farklı bir yaklaşım sergileyerek daha çok metin-alıcı bağlamında değerlendirmede bulunmuştur. Ünver'in tasnifi şu dört başlıktan müteşekkildir:¹⁰

- a. Okuyucuya bilgi vermeyi amaçlayan mesneviler.

⁶ Levend, agm., s. 71-117.

⁷ Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy. 'a kadar)*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999, s. 22-23.

⁸ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türk Edebiyatında Nazım II*, Akçağ Yay., Ankara, s. 543.

⁹ Harun Tolasa, "15. Yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri", *Ege Üniversitesi SBF Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.1, İzmir 1982, s. 1-13.

¹⁰ İsmail Ünver, agm., s. 438-443.

- b.** Okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap eden, konusunu menkabelerden ve tarihten alan mesneviler.
- c.** Okuyucunun edebî zevkine hitap eden, sanat yönü ağır basan, ana çizgisi aşk ve macera olan mesneviler.
- d.** Şairleri gördükleri, yaşadıkları olayları anlatan, toplum hayatından kesitler veren kişileri, meslekleri, düğünleri ve belli yöreleri tasvir eden şehringîz, sûr-nâme, sergüzeşt ve hasbıhal türünden mesneviler.

M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi* adlı eserinde mesnevileri şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a.** Eğitici, öğretici ve yönlendirici yönü ağır basan mesneviler.
- b.** Edebî değeri ağır basan mesneviler.
- c.** Yaşanılan hayatı merkez alan mesneviler.¹¹

Cem Dilçin mesnevileri (1) aşk, (2) dinî- tasavvufî, (3) ahlakî ve öğretici, (4) savaş ve kahramanlık, (5) bir şehri ve güzellerini anlatan, (6) mizahî mesneviler olmak üzere altı bölümde incelemiştir.¹²

Numan Külekçi, *Mesnevî Edebiyatı* adlı iki ciltlik eserinde: (1)Dinî mesneviler; (2) bir konuda bilgi vermek amacıyla yazılan mesneviler; (3) çift kahramanlı aşk mesnevileri; (4) gaza, fetih ve seferleri anlatan mesneviler; (5) şehir ve toplum hayatını anlatan mesneviler olmak üzere beş ana başlık altında tasnifleme yapmıştır.¹³

Tüm bu tasniflerden de anlaşılacağı üzere mesnevileri kesin çizgilerle gruplandırmak oldukça zordur. Yukarıdaki tasniflerin tümünde muhteva açısından bir gruplandırma söz konusudur. F. Kadri Timurtaş, İsmail Ünver, Harun Tolasa, Cem Dilçin, M. A. Yekta Saraç ve Numan Külekçi tasniflerini konuların çeşitliliği üzerine temellendirmişlerdir. Bunun yanında Agâh Sırrı Levend mesnevilerde

¹¹ Saraç, age., s. 80- 81.

¹² Dilçin, age., s. 178- 197

¹³ Numan Külekçi, *XI-XX, Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevî Edebiyatı Antolojisi*, C. I- II, Erzurum 1999.

menşe; Amil Çelebioğlu da hacim mevzusuna değinen maddeler yazmışlardır. İsmail Ünver ise daha çok okuyucu merkezli bir sınıflandırma yapmıştır.

Nihayette bu gruplandırmaların hepsi birbirini tamamlar niteliktedir. Türk edebiyatında yazılan mesnevilerin çeşitlilikleri de göz önünde bulundurulduğunda araştırmacıların birbirinden farklı tasniflerde bulunmaları gayet doğal bir durumdur. Kaldı ki bu sınıflandırmalarda yer alan bir madde bile kendi içerisinde pek çok dala ayrılabilir.

Mesnevilerle ilgili bu kadar çok sınıflandırma yapılmasının sebebi hiç şüphesiz mesnevilere hem şairler hem de toplum nazarında gösterilen ilgi ve alakadır. 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar en çok tercih edilen ve sevilen nazım şekillerinden biri olması dolayısıyla mesnevinin kültür ve edebî hayatımızdaki yeri çok müstesnadır.

Edebiyatımızda mesnevi yazma geleneği Kaşgar'da Doğu Türkçesiyle kaleme alınan *Kutadgu Bilig*'le (1069/ 1070) başlamıştır. Anadolu sahasında ise Ahmed Fakih'in (öl. 650/ 1252) *Evsâfî'l-Mesâcid* adlı eseri Batı Türkçesiyle yazılan ilk mesnevi olma vasfını taşır.¹⁴

13. ve 14. yüzyıllarda mesnevi edebiyatı henüz kuruluş aşamasındadır. Bu dönemlerde daha çok dinî içerikli, toplumu ahlaki yönden eğitmeyi amaçlayan mesneviler yazılmıştır. Dil, genel itibariyle halkın anlayacağı şekilde sade ve anlaşılırdır. Aruz vezninde ise tam anlamıyla bir işlevsellik ve hâkimiyet kurulamamıştır.¹⁵

15. yüzyıl mesnevilerinde önceki asırlara göre daha olgun bir hava sezilmektedir. Dinî-tasavvufî muhtevanın yanında din dışı muhtevaya da ağırlık verilince ele alınan konularda birtakım değişiklikler meydana gelmiş, yeni ve orijinal mevzular işlenmiş, daha önce rastlanmayan türlerde örnekler verilmiştir. Bunun yanı sıra ahenk ve üslupta da farklılaşmalar görülmüştür. Şiirde kullanılan vezinlerin sayısı artmış, gazel ve kaside dışında diğer nazım şekilleri de mesnevilere girmeye

¹⁴ Çelebioğlu, age., 34.

¹⁵ Çelebioğlu, age., 43- 47.

başlamıştır. Bu asrın mesnevilerinde dil, biraz daha olgunlaşarak, estetik açısından daha renkli bir görüntü sergilemiştir.¹⁶

Mesnevinin edebiyatımızda kemale eriştiği devir ise 16. yüzyıldır. Bu asırda, kaleme alınan mesneviler muhteva yönünden oldukça zengindir. Dinî-tasavvufî-ahlakî mesneviler; aşk mesnevileri; tarihî-destanî-menkabevî mesneviler ile diğer türlere ait eserler bu yüzyılda sıklıkla görülür.

Yüzyılın en önemli eserleri aşk mesnevileridir. Alışılmış aşk mesnevilerinin yanında daha önce pek görülmemiş yeni türler de yazılmıştır. *Leylâ vü Mecnun*, *Yusuf u Züleyha*, *Vamık u Azrâ*, *Şem' ü Pervâne*, *Şâh u Gedâ*, *Mihr ü Müşterî*, *Hüsn ü Dil*, *Gül ü Bülbül* gibi ikili aşk maceralarını en güzel şekilde yansıtan/anlatan mesneviler bu asra damgasını vurmuştur. Özellikle Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn*'u ile edebiyatımızın en büyük mesnevî şairi olmaya aday gösterilmiştir.

Edirneli Nazmî, Şemseddin Sivasî, Hakanî Mehmed Bey, Lâmi'î Çelebi, Taşlıcalı Yahyâ, Emre, Gelibolulu Âlî, Behiştî, Şâhidî, Murâdî, Visâlî, Za'îfi, Cinânî, Gubârî bu asırda dinî-tasavvufî-ahlakî mahiyette mesneviler kaleme alan şairler arasındadır.¹⁷

Yine bu asırda pek çok gazavatnâme, surnâme, sergüzeştname, sâkînâme, kıyafetnâme ve şehrengiz yazılmıştır. Bu türler içerisinde şehrengizler özel bir yere sahiptir. Lâmi'î, Zâfî, Taşlıcalı Yahyâ, Hayrefî ve İshak Çelebi'nin yazdıkları şehrengizler edebiyatımızın bu alanda yazılan en güzel eserleri arasına girmiştir.¹⁸

Bu devrin mesnevilerine üslup ve dil açısından baktığımızda geçen asırların ulaşması imkânsız bir mükemmeliyetle karşılaşılır. Zaten bu asırda divan şiiri, tüm alanlarda büyük gelişmeler göstermiş ve hemen her sahada tekâmülünü tamamlamıştır. Şiirde kullanılan dil, yeni imaj ve hayallerle süslenmiş; üslup ise farklı tarz ve tekniklerle örülerek ileri bir seviyeye taşınmıştır.

¹⁶ Çelebioğlu, age., s. 111- 114.

¹⁷ Kartal, agm., s. 362.

¹⁸ Kartal, agm., s. 363.

Mesnevi nazım şeklinin 17. yüzyıla gelinceye dek geçirdiği gelişim kısaca bu şekildedir. Konumuzla doğrudan alakalı olduğu için bu aşamadan sonra 17. Yüzyıl mesnevi edebiyatı üzerinde durulacak ve yüzyılın edebî karakteri yansıtılmaya çalışılacaktır.

17. yüzyılda Osmanlı devletinde hissedilen duraklama ve çözülme sanat ve edebiyata pek yansımamıştır. Saray, geçmiş dönemlerde olduğu gibi şairleri himaye etmiş, kültür ve sanatın gelişmesine destek olmuştur. Tabii olarak bu destekten divan şairleri de nasiplerini almışlardır. Nâbî, Ganîzâde Nâdirî, Azmi-zâde Hâletî, Nev'î-zâde Atâyî, Şeyhülislâm Yahyâ, Neşâtî ve Edirneli Güftû bu asrın yetiştirdiği kudretli şairlerdir. 17. yüzyılda yalnızca manzum sahada büyük şahsiyetler yetişmemiş; Veysî, Nergisî, Kâtip Çelebî ve Evliyâ Çelebi gibi Türk edebiyatının en kuvvetli nesir yazarları yine bu asırda eser vermişlerdir.¹⁹

Böylesine önemli edebî temsilcileri bünyesinde barındıran bu asırda, mesnevi edebiyatı da oldukça gelişmiş bir seviyededir. Mesnevinin 16. yüzyılda kaydettiği ilerleme 17. yüzyılda da hız kesmeden devam etmiştir. Fakat bu yüzyılda yazılan mesnevi sayısı 16. yüzyıla göre daha azdır. Şairler, müstakil te'lif ve tercüme eserlerin yanında, divan ve çeşitli şiir mecmualarında yer alan hacimce küçük mesneviler de kaleme almışlardır.

Bu asırda yazılan eserlerde sayıca bir eksilme görülmesine rağmen yine de dönemin mesnevileri keyfiyet itibariyle geçen asra göre pek geri kalmış sayılmaz; hatta şairler, birtakım yeni hayal, motif ve yöntemler bularak mesnevilerde orijinal ve millî bir karakter geliştirme yoluna girmişlerdir.

Bu asırda İran kaynaklı klasik mesnevi konuları varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Fakat Osmanlı devletinin içinde bulunduğu siyasi durum şiire yansınınca mesnevilerde de daha önce pek alışık olunmayan konular işlenmiştir. Eskilerin “kemâlden zevâle geçiş” olarak adlandırdığı bu devirde, devletin içine düştüğü çıkmaz ve bununla beraber gelen sosyal çöküş mesnevilere de yansımıştır.

¹⁹ Hüseyin Ayan, “XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatına Toplu Bakış”, *Büyük Türk Klasikleri*, C. 5, İstanbul 2004, s. 61.

Sosyal tenkit bu dönemin mesnevilerinde kendini iyiden iyiye hissettirmiştir. Yalnızca toplumda yaşanan olaylar anlatılmamış, fertlerin karakter ve kimlikleri de klişeleşmiş ifadelerden arındırılarak daha gerçekçi ve nesnel bir şekilde yansıtılmıştır. Mizah ve hiciv başta olmak üzere alaycı/ ironik üslup mesnevilerde sıkça görülmeye başlanmıştır.

Bilindiği üzere 17. yüzyıl şiirde birtakım üslup değişmelerinin yaşandığı bir dönemdir. “Sebk-i Hindî”, “hikemî tarz” ve “mahallileşme” akımları Osmanlı şiirini farklı mecralara çekmiştir. Klasik divan şiiri anlayışının devam ettiği bu zamanda şairler, umumiyetle bu üç üsluptan birini tercih etmişlerdir. Dolayısıyla mesnevilerde de bu tarzların yansımalarını görmek mümkündür. Sebk-i Hindî akımı mesnevi yazar şairleri pek etkilemese de Nâbî'nin başını çektiği “hikemî tarz” ile kökleri çok eskilere dayanan “mahallileşme” akımı devrin mesnevilerinde hissedilir bir etki yapmıştır. Bu durumu kanıtlayan en güzel örnekler ise Nâbî ve Sâbit'in kaleminden çıkmıştır.

Dinî-tasavvufî ve ahlakî mesnevilerin ağırlıklı olduğu bu devirde, edebî değeri yüksek olan mesnevîlerin sayısında ciddi bir azalma görülmüştür. Fakat sâkinâme ve şehrengiz türünde yüksek seviyede eserler verilmiş, manzum sözlükler kaleme alınmıştır.²⁰

Dönemin mesnevilerinde dil açısından klasik dönem mesnevilerine göre daha sade bir tutum izlenmiş ve yabancı kelimelerin yanı sıra arkaik sözcüklerde de azalma görülmüştür. Asrın mesnevilerinde şairlerin en çok tercih ettikleri aruz kalıpları ise şunlardır: Hezec bahrinden Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün ve Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün; remel bahrinden Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün ve Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün; hafif bahrinden Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün.

Netice itibariyle denilebilir ki 17. Yüzyıl, hem klasik Türk edebiyatı hem de mesnevi edebiyatı için oldukça önemli bir dönemdir. Bu sebeple dönemin mesnevileri hakkında kapsamlı bir incelemeye ihtiyaç vardır. Çalışmamızın sınırlarını aşacağı düşüncesiyle şimdilik, yalnızca tespit edebildiğimiz 17. yüzyıl

²⁰ Kartal, agm., s. 365.

mesnevilerini müelliflerinin mahlaslarına göre alfabetik olarak aşağıya almakla iktifa ediyoruz:

1. ‘Abirî, *Kenzü’l-Esrâr* (Te’lif tarihi 1035/ 1625-26, dinî hikâye ve nasihatlerden oluşan bir mesnevidir.)²¹
2. ‘Abirî, *Medh-i Hz. Sultan* (Te’lif tarihi 1032/ 1622-23, Hz. Peygamber’i (sav) övmek için yazılmıştır.)²²
3. Bosnalı Abdullah, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevi* (Te’lif tarihi 1038/ 1628-29, Yûsuf Sîneçâk’ın *Cezîre-i Mesnevi* adlı eserinin şerhidir.)²³
4. Adlî Hasan Efendi, *Tergibât* (Te’lif tarihi 1022/ 1613, dinî-tasavvufî bir nasihatnamedir.)²⁴
5. Adnî Recep Dede, *Nahl-i Tecellî* (Te’lifi XVII. yy., *Mesnevî-i Mânevî*’den seçilen aşk konulu 339 beytin şerhidir.)²⁵
6. Varvarî Ali, *Makâlât-ı Varvarî Ali Paşa* (Te’lifi XVII. yy., Ali Paşa’nın kendi hayat hikâyesini anlattığı sergüzeşt-nâmesidir.)²⁶
7. Nev’î-zâde Atâyî, *Sâkî-nâme* (Te’lif tarihi 1026/ 1617, içki meclisleri ile bu meclisin vazgeçilmez unsurları olan sâkî, kadeh, küp, şarap vb. hakkında kaleme alınmış, dünyevî duyguları yansıtan bir mesnevidir.)²⁷
8. Nev’î-zâde Atâyî, *Nefhatü’l-Ezhâr* (Te’lif tarihi 1034/ 1624, Nizâmî’nin *Mahzenü’l-Esrâr*’ına nazire olarak yazılmış dinî-tasavvufî bir eserdir.)²⁸

²¹ Abdülbaki Çetin, “XVII. Yüzyıl Mevlevî Şairlerinden ‘Abîrî ve İki Eseri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 38, Erzurum 2008, s. 95- 110.

²² Çetin, agm., s. 103- 106.

²³ Malik Bankır, “Te’lif ve Tercüme Bir Eser: Şerh-i Cezîre-i Mesnevî”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı)*, S. 27, Erzurum 2005, s. 155- 168.

²⁴ Aynül Karaca Özbekoğlu, *Adlî Hasan Efendi’nin Tergibat Adlı Mesnevisi*, Selçuk Üniversitesi SBE YLT, Konya 2001.

²⁵ Ahmet Topal, *Adnî Receb Dede Nahl-i Tecellî (İnceleme- Metin)*, Atatürk Üniversitesi YLT, Erzurum 2006.

²⁶ Haluk Gökalp, “Çobanlıktan Valiliğe, Valilikten Asiliğe: Varvarî Ali Paşa ve Makâlât-ı Varvarî”, *İlmi Araştırmalar*, S. 22, İstanbul 2006, s. 111- 134; Haluk Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü DT, Adana 2006, s. 245- 278.

²⁷ Muhammet Kuzubaş, *Nev’î-zâde Atâyî Sâkî-nâme*, Etüt Yay., Samsun 2009.

9. Nev'î-zâde Atâyî, *Sohbetü'l-Ebkâr* (Te'lif tarihi 1035/ 1625-26, Molla Câmi'nin *Sübhâtü'l-Ebrâr*'ına nazire olarak kaleme alınmış dinî-tasavvufî bir eserdir.)²⁹
10. Nev'î-zâde Atâyî, *Heft H'ân* (Te'lif tarihi 1036/ 1626, Nizâmî'nin *Heft Peyker*'ine nazire olarak yazılmış, 7 hikâyeden oluşan macera dolu, tahkiyeli bir mesnevidir.)³⁰
11. Nev'î-zâde Atâyî, *Hilyetü'l-Efkâr* (Te'lifi XVII. yy., eserin tam metni henüz bulunamamasına rağmen ismi ve mevcut bölümlerinden Hz. Peygamber'in (sav) hilyesi olduğu söylenebilir.)³¹
12. Filibeli Avnî, *Tuhfetü'l-Hükkâm* (Te'lif tarihi 1017/ 1608-09, hasb-i hâl, sergüzeşt-nâme ve nasihat-nâme türlerine ait özellikler gösteren bir mesnevidir.)³²
13. Karaçelebi-zâde Abdülaziz/ Azîz, *Gülşen-i Niyâz* (Te'lif tarihi 1044/ 1634, Azîz efendinin başından geçenleri ve psikolojik durumunu anlattığı sergüzeşt-nâme türündeki eseridir.)³³
14. Cevrî, *Selim-nâme* (Te'lif tarihi 1037/ 1627, Şükrî-i Bitlisî'nin *Selim-nâme* adlı eserinin daha sade ve anlaşılır olması için yeniden nazma çekilmiş halidir.)³⁴

²⁸ Tunca Kortantamer, *Nev'î-zâde Atâyî ve Hamse'si*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 1997.s. 177- 198.

²⁹ Muhammet Yelten, *Nev'î-zâde Atâyî Sohbetü'l-Ebkâr*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1999; Emine Yeniterzi, "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Özel Sayı: Eski Türk Edebiyatı Tarihi II)*, C. 5, S. 10, 2007, s. 458.

³⁰ Turgut Karacan, *Nev'î-zâde Atâyî Heft-H'ân Mesnevisi (İnceleme- Metin)*, Atatürk Üniversitesi Yay., Sevinç Matbaası, Ankara 1974.

³¹ Agâh Sırrı Levend, *Atâyî'nin Hilyetü'l- Efkâr'ı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948; Kortantamer, age., s. 246- 248.

³² Mehmet Kırbıyık, *Filibeli Avnî Tuhfetü'l-Hükkâm*, Tablet Yay., Konya 2008.

³³ Fatma Bindal, *Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Gülşen-i Niyâz (Tenkitli Metin-İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi SBE YLT, Erzurum 1996.

³⁴ Hüseyin Ayan, *Cevrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1981, s. 12- 14.

15. Cevrî, *Hilye-i Çehâr-yâr-i Güzîn* (Te'lif tarihi 1040/ 1630, dört halifenin özelliklerini anlatan bir hilyedir.)³⁵
16. Cevrî, *Melhame* (Te'lifi XVII. yy., takvimlere ve ayın hareketlerine göre tabiatla meydana gelebilecek değişimleri anlatan bir mesnevidir.)³⁶
17. Cevrî, *Nazm-ı Niyâz* (Te'lif tarihi 1058/ 1648-49, yılın on iki ayından bahseden kısa bir mesnevidir.)³⁷
18. Cismî, *Mevlid* (Te'lifi XVII. yy., Hz. Peygamber'in (sav) doğumu ve miracı anlatılmıştır)³⁸
19. Mehmed Daî, *Nevhatü'l-Uşşak* (Te'lif tarihi 1059/ 1649, sergüzeşt-nâme türünde bir eserdir.)³⁹
20. Kaf-zâde Fâ'izî, *Leylâ vü Mecnûn* (Te'lifi XVII. yy., tamamlanmamış klasik bir aşk mesnevisidir.)⁴⁰
21. Fasîh Ahmed Dede, *Behişt-âbâd* (Te'lif tarihi 1110/ 1698-99, hikâye etme metoduyla kaleme alınmış bir nasihat-nâmedir.)
22. Fedâyî Dede, *Mantık-ı Esrâr* (Te'lif tarihi 1045/ 1635, Feridüddin Attar'ın Mantiku't-Tayr isimli eserinin manzum çevirisidir.)⁴¹
23. Feyzî Çelebi, *Şem' ü Pervâne* (Te'lifi XVII. yy., hece vezniyle kaleme alınan eser, klasik İran mevzularından olan şem ve pervanenin alegorik hikâyesini anlatır.)⁴²

³⁵ Sema Gülmez, *Cevrî İbrahim Çelebi ve Hilye-i Çihâr-yâr-i Güzîn Adlı Eseri*, Dokuz Eylül Üniversitesi YLT, İzmir 2006.

³⁶ Yasemin Akkuş, *Melhame-i Cevri (Tanıtımı- Transkripsiyonlu Metin- Konu Tasnifi- Asıl Metin-Sözlük)*, Sakarya Üniversitesi YLT, Sakarya 2001; Remzi Demir, "Melhameler ve Bir Onyedinci Yüzyıl Osmanlı Âlim ve Edibî Cevrî Çelebi'nin Melhame'si", *Osmanlı*, C. 8, Ankara 1999, s. 431-441.

³⁷ Ayan, age., s. 28.

³⁸ Sadık Yazar, "Cismî ve Mevlid'i", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2, 2008, s. 485-515.

³⁹ Haluk Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, Çukurova Üniversitesi SBE DT, Adana 2006, S. 278- 352.

⁴⁰ Hüsrev Akın, "Müellifinin Ölümüyle Yarım Kalmış Bir Mesnevî: Leylâ vü Mecnûn", *Turkish Studies*, S. 4/7, Güz 2009, s. 28- 96.

⁴¹ Tacettin Şimşek, *Fedayî Dede Mantık-ı Esrâr (Tenkitli Metin ve İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi SBE YLT, Erzurum 1993.

24. Simkeş-zâde Feyzî, *Gamze vü Dil* (Te'lif tarihi 1065/ 1654-55, dinî-tasavvufî konulu temsilî bir mesnevi.)⁴³
25. Simkeş-zâde Feyzî, *Mi'rac-nâme-i Resûl-i Ekrem* (Te'lif tarihi 1059/ 1649, miraç mucizesini anlatan bir mesnevidir.)⁴⁴
26. Simkeş-zâde Feyzî, *Cevâb-nâme* (Te'lif tarihi 1059/ 1649, dinî içerikli didaktik bir mesnevi.)⁴⁵
27. Ömer Fuâdî, *Bülbüliyye* (Te'lif tarihi 1033/ 1623, Allah aşkı ve vahdet konusunun işlendiği temsilî bir hikâyedir.)⁴⁶
28. Füzûnî, *Gül-i Sad Berg* (Te'lif tarihi 1051/ 1641-43, nasihat-nâme türünde yazılmış didaktik bir eserdir.)⁴⁷
29. Atpazarlı Osman Fazlî, *Câmi'-i Kasas* (Te'lif tarihi 1067/ 1657, manzum bir siretü'n-nebidir.)⁴⁸
30. Edirneli Güftî, *Gam-nâme* (Te'lif tarihi 1056/ 1656, ana konusu beş hikâyeden oluşan şikâyet-nâme türünde yazılmış bir eserdir.)⁴⁹
31. Edirneli Güftî, *Şâh u Derviş* (Te'lif tarihi 1061/ 1650-51, çift kahramanlı alegorik bir aşk hikâyesidir.)⁵⁰
32. Edirneli Güftî, *Teşrifatu'ş-Şu'arâ* (Te'lif tarihi 1069-71/ 1658-60 yılları arası, Türk edebiyatının ilk ve tek manzum tezkiresi.)⁵¹

⁴² Gönül Tekin, *Feyzî Çelebi Şem' ü Pervâne (İnceleme- Metin- Tıpkı Basım)*, Cambridge Mass., Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Boston 1991.

⁴³ Ali Osman Coşkun, *Simkeşzâde Feyzî'nin Mesnevîleri (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Samsun 1997.

⁴⁴ Coşkun, age.

⁴⁵ Coşkun, age.

⁴⁶ İlyas Yazar, *Ömer Fuâdî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Bülbüliyye'sinin Metni*, Hamle Yay., İstanbul 2001.

⁴⁷ İ. Çetin Derdiyok, "Füzûnî ve Gül-i Sad-berg'i", *Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi*, C.14, S. 1, 2005, s. 181- 200.

⁴⁸ Bilal Gürüf, *Atpazarî Osman Fazlî'nin Câmi-i Kasas Adlı Mesnevisi (İnceleme- Metin)*, Sakarya Üniversitesi SBE YLT, Sakarya 2010.

⁴⁹ Asuman Bayram, *Güftî ve Gam-nâme'si (İnceleme- Metin)*, Hacettepe Üniversitesi SBE YLT, Ankara 2006.

⁵⁰ Murat Umut İnan, *Edirneli Güftî Ali ve Şâh u Derviş Mesnevisi*, Boğaziçi Üniversitesi SBE YLT, İstanbul 2006.

⁵¹ Kâşif Yılmaz, *Güftî ve Teşrifâtü'ş-Şu'arâ'sı*, AKM Yay., Ankara 2001.

33. Edirneli Güftî, *Zelle-nâme* (Te’lif tarihi XVII. yy., hezel türünde yazılmış küçük bir mesnevidir.)⁵²
34. Edirneli Güftî, *Hilye* (Kaynaklarda varlığından bahsedilmesine rağmen günümüze kadar bulunamamıştır.)⁵³
35. Edirneli Güftî, *Zafer-nâme* (Te’lif tarihi XVII. yy., Köse Ali Paşa’nın Varad fethini anlatan bir gazavat-nâmedir.)⁵⁴
36. Hâkânî Mehmed Bey, *Hadîs-i Erba’în Tercümesi* (Te’lif tarihi 1012/ 1603, dinî nasihatlere dayalı hadisin manzum tercümesidir.)⁵⁵
37. Azmi-zâde Hâletî, *Sâkî-nâme* (Te’lif tarihi 1026/ 1617, Tasavvufa dayalı bir sâkî-nâmedir.)⁵⁶
38. Hilmî, *Bahrü’l-Kemâl* (Te’lif tarihi 1027/ 1618, din ve sosyal hayata dayalı nasihatlerden oluşan bir mesnevidir.)⁵⁷
39. Aziz Mahmud Hüdâyî, *Necâtü’l-Garîk* (Te’lifi XVII. yy., eserde tasavvufa dair “cem” ve fark” konuları işlenmiştir.)⁵⁸
40. Oğlanlar Şeyhi İbrahim, *Müfid ü Muhtasar* (Te’lif tarihi 1023/ 1614?, tasavvufun kaidelerini anlatmaya dayalı didaktik bir mesnevi.)⁵⁹
41. Oğlanlar Şeyhi İbrahim, *Vahdet-nâme* (Te’lif tarihi 1019/ 1611, tasavvufun kendine has birtakım konuları hakkında kaleme alınmış bir eserdir.)⁶⁰
42. Lâmekânî Hüseyin, *Esrâr-nâme Tercümesi* (Feridüddin Attar’ın aynı adlı tasavvufî eserinin tercümesidir.)⁶¹

⁵² Kâşif Yılmaz, *Güftî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Tezkireciliği ile Dîvân’ı, Zafer-nâmesi ve Teşrifâtü’ş-Şuârâ’sının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi SBE DT, Erzurum 1983.

⁵³ Vasfî Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 454.

⁵⁴ Yılmaz, agt.

⁵⁵ Müzahir Kılıç, *Hâkânî Mehmed Bey Hadîs-i Erba’în Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Atatürk Üniversitesi SBE YLT, Erzurum 1993.

⁵⁶ Bayram Ali Kaya, “Azmi-zâde Hâletî’nin Sâkî-nâme’si”, *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları (Agâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı)*, Volume 24 / II, 2000, s. 56- 106.

⁵⁷ Cihan Okuyucu, *Hilmî Bahrü’l-Kemâl*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1995.

⁵⁸ Murat Özaydın, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Eseri Necâtü’l Garîk*, Harran Üniversitesi SBE YLT, Şanlıurfa 1999.

⁵⁹ Bilal Kemikli, *Oğlanlar Şeyhi İbrahim Müfid ü Muhtasar*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003.

⁶⁰ H. Rahmi Yananlı, *Hazret-i Dil-i Dâna Oğlan Şeyh İbrahim Efendi Külliyyatı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2008.

43. Lütî Dede, *Hilye-i Mevlânâ* (Te'lif tarihi 1100/ 1688-89, Hz. Mevlânâ hakkında yazılan ilk hilye.)⁶²
44. Nâbî, *Sûr-nâme*, (Te'lifi XVII. yy., eserde IV. Mehmed'in çocukları Mustafa ve Ahmed için 1675 yılında düzenlenmiş sünnet düğünü anlatılmıştır.)⁶³
45. Nâbî, *Hayriyye* (Te'lif tarihi 1113/ 1701, Nâbî'nin oğlu için yazdığı dinî-ahlakî ve sosyal içerikli bir nasihat-nâmedir.)⁶⁴
46. Gani-zâde Nâdirî, *Şeh-nâme* (Te'lif tarihi, 1031/ 1622?, II. Osman devri olaylarının anlatıldığı tarihî bir mesnevidir.)⁶⁵
47. Nağzî, *Münâzara-i Kahve vü Bâde* (Te'lif tarihi 1035/ 1625, eser, kahve ve şarap arasında geçen temsilî hikâyeyi işler.)⁶⁶
48. Süleyman Nahifî, *Hilyetü'l-Envâr* (Te'lif tarihi 1100/ 1689, Hâkânî'nin hilyesine nazire olarak kaleme alınmıştır.)⁶⁷
49. Nakşî Ali Akkirmânî, *'Aynu'l-Hayat* (Te'lif tarihi XVII. yy., dinî-tasavvufî bir nasihatnamedir.)⁶⁸
50. Nakşî Ali Akkirmânî, *Manzûme-i Gavriyye* (Te'lif tarihi XVII. yy., ayet ve hadisler vasıtasıyla tasavvufî kaidelerin açıklandığı bir mesnevidir.)⁶⁹
51. Nâlî Mehmed, *Tuhfetü'l Emsâl* (Te'lif tarihi 1082/ 1671, Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına naziredir. Beş hikâyeden oluşmuş ahlakî ve didaktik bir mesnevidir.)⁷⁰

⁶¹ İbrahim Halil Tuğluk, "Lâmekânî Hüseyin'in Esrarnâme Tercümesi", *Turkish Studies*, S.3/4, 2008, s. 818- 865.

⁶² Mustafa Erdoğan, "Lütî Mehmet Dede ve Hilye-i Mevlânâ Adlı Eserine Göre Mevlânâ'nın Özellikleri", *Erdem*, S. 50, Ankara 2008, s. 59- 81.

⁶³ Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler*, AKM Yay., Ankara 1999, s. 39- 42.

⁶⁴ Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*, AKM Yay., Ankara 2008.

⁶⁵ Numan Külekçi, *Gani-zâde Nâdirî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Dîvânı ve Şeh-nâmesinin Tenkitli Metni*, Atatürk Üniversitesi SBE DT, Erzurum 1985; Numan Külekçi, "Şehnâmecilik ve Nâdirî'nin Şehnâmesi", *Millî Kültür*, S. 66, Eylül 1989, s. 74- 78.

⁶⁶ Nâmik Açıkgöz, *Kahvenâme*, Akçağ Yay., Ankara 1999, s. 61- 96.

⁶⁷ Zekeriya Usluer, *Süleyman Nahifî Hayatı, Eserleri ve Hilyetü'l-envâr'ı*, Marmara Üniversitesi SBE YLT, İstanbul 1994.

⁶⁸ Suat Umagan, *Nakşî Ali Akkirmânî, Aynu'l-Hayat*, Atatürk Üniversitesi SBE YLT, Erzurum 1996.

⁶⁹ A. Halim Ulaş, *Nakşî Ali Akkirmânî, Hayatı, Sanatı, Edebî Şahsiyeti ve Gavriye Mesnevisi (Tenkitli Metin-İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi SBE YLT, Erzurum 1998.

52. Nâlî Mehmed, *Miftâh-ı Heft Kân* (Te'lif tarihi 1084/ 1673, Nizâmî'nin *Heft Peyker*'ine naziredir. Kur'an-ı Kerîm'den seçilen yedi ayet ışığında hikâyeler anlatılır.)⁷¹
53. Nâlî Mehmed, *Menâsik-i Hac* (Te'lif tarihi XVII. yy., hacca gidenlere rehberlik yapmak için yazılmıştır.)⁷²
54. Na'tî Mustafa, *Edhem ü Hü mâ* (Te'lifi XVII. yy., çift kahramanlı aşk hikâyesidir.)⁷³
55. Muhammed Nazmî, *Sırr-ı Mânevi* (Te'lif tarihi 1087/ 1676, *Mesnevi*'nin birinci cildinin manzum tercümesidir.)⁷⁴
56. Muhammed Nazmî, *Mi'yâr-ı Tarîkat-ı İlâhi* (Te'lif tarihi 1079/ 1676, tasavvuf ehlinin seyr ü sülûkuna dair bir mesnevidir.)⁷⁵
57. Neşâtî, *Hilye-i Enbiyâ* (Te'lifi XVII. yy., eser, Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. İbrahim gibi on dört peygamberin kısa hilyelerini içerir.)⁷⁶
58. Neşâtî, *Edirne Şehrengizi* (Te'lifi XVII. yy., Edirne'ye yaşayan on beş güzelin vasıflarının anlatıldığı kısa bir mesnevidir.)⁷⁷
59. Riyâzî, *Sâkî-nâme*, (Te'lifi XVII. yüzyıl başları, kurmaca bir sâkî-nâmedir.)⁷⁸
60. İshak Tokadî/Rızâ'î, *Manzûme-i Keydânî* (Te'lif tarihi 1082/1671, dinin emir ve yasaklarına dair yazılmıştır.)⁷⁹

⁷⁰ Bahattin Kahraman, *Nâlî Mehmed Tuhfetü'l-Emsâl (İnceleme- Metin)*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1999; Yeniterzi, agm., s. 460.

⁷¹ Hatice Savaş, *Nâlî Mehmed'in Miftâh-ı Heft Kân'ı (İnceleme- Metin)*, Selçuk Üniversitesi SBE YLT, Konya 2002; Yeniterzi, agm., s. 460.

⁷² Kahraman, age., s. 19- 23.

⁷³ Ahmet Yılmaz, *Na'tî Mustafa, Edhem ü Hü mâ*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1999.

⁷⁴ Ekrem Bektaş, *Muhammed Nazmî-i Halvetî, Sırr-ı Manevi (İnceleme- Metin)*, Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Konya 2009.

⁷⁵ Bektaş, age., s. 4.

⁷⁶ Bayram Ali Kaya, *XVII. Asır Şairlerinden Neşâtî: Hayatı, Edebi Kişiliği ve Hilye-i Enbiyâsı*, Trakya Üniversitesi SBE YLT, Edirne 1991; H. İbrahim Şener, "Neşâtî'nin Hilye-i Enbiyası", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, İzmir 1983, s. 285- 301.

⁷⁷ Mahmut Kaplan, *Neşâtî Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996, s. 170- 180.

⁷⁸ Namık Açıkgöz, *Riyâzî Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği: Divan, Sâkînâme ve Düstûrî'l-emel'in Tenkitli Metni*, Fırat Üniversitesi SBE DT, Elazığ 1986; Namık Açıkgöz, "Tahkiyevî Bir Metin Olarak Riyâzî'nin Sâkînâme'si", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 55, Ankara 1998, s. 73- 83.

61. İshak Tokadî/Rızâ'î, *Nazmu'l-Ulûm* (Te'lif tarihi 1099/1687, dinî ve müspet ilimlerin öğretilmesi kaleme alınmış didaktik bir mesnevidir.)⁸⁰
62. İshak Tokadî/Rızâ'î, *Nazmu'l-Le'âlî* (Te'lif tarihi 1098/ 1687, manzum bir akâ'id kitabıdır.)⁸¹
63. Sâbir Parsa, *Gül ü Nevrûz* (Te'lif tarihi 1080/ 1670, Celâl Tabîb'in aynı adlı eserinin tercümesidir. Eser, macera dolu bir aşk hikâyesini ele alır.)⁸²
64. Bosnalı Sâbit, *Zafer-nâme* (Te'lifi XVII. yy., Kırım Hânı Selim Giray'ın Ur Zaferi anlatılır.)⁸³
65. Bosnalı Sâbit, *Edhem ü Hümâ* (Te'lif tarihi 1661- 1699 yılları arası, yarım kalmış bir aşk mesnevisidir.)⁸⁴
66. Bosnalı Sâbit, *Dere-nâme* (Te'lif XVII. yy., maddi bir aşkı konu edinen bir mesnevidir.)⁸⁵
67. Bosnalı Sâbit, *Berber-nâme* (Telifi XVII: yy., berber çırağının başına gelen talihsiz bir olayı işleyen küçük bir mesnevidir.)⁸⁶
68. Bosnalı Sâbit, *Amrû'l-Leys* (Telifi XVII. yy., bir komutan ile askeri arasında geçen konuşmalardan oluşur.)⁸⁷
69. Sâmi, *Âsâf-nâme* (Te'lifi IV. Mehmed zamanı, çerçeve hikâye tekniğiyle kaleme alınan bu mesnevide, cömertlik konusu işlenmiştir.)⁸⁸

⁷⁹ Bayram Özfirat, *Tokatlı İshak Efendi'nin Nazmu'l-Ulum, Nazmu'l-Le'âlî, Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme- Metin)*, Selçuk Üniversitesi SBE YLT, Konya 2006.

⁸⁰ Özfirat, agt.

⁸¹ Özfirat, agt.

⁸² Süleyman Çaldak, *Sâbir Pârsâ'nın Gül ü Nevrûz Mesnevîsi: İnceleme-Metin*, Özserhat Yayınevi, Malatya 2004.

⁸³ Turgut Karacan, *Sabit Zafername*, Sivas 1991.

⁸⁴ Turgut Karacan, *Sabit Edhem ü Hümâ*, Sivas 1990.

⁸⁵ Turgut Karacan, *Sabit Derename ya da Hâce Fesâd ve Söz Ebesi*, Sivas 1990.

⁸⁶ Turgut Karacan, *Bosnalı Alaeddin Sabit Divanı*, Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas 1991, s. 50- 51.

⁸⁷ Karacan, age., s. 52.

⁸⁸ Mehmet Arslan, *Sâmi Âsâfnâme Mesnevi'si (İnceleme-Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi SBE YLT, Sivas 1987; Tülay Gençtürk Demircioğlu, "XVII. Yüzyıldan Bir Mesnevi: Âsâfnâme", *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları (Agâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı)*, Volume 24 / II, 2000, s. 11- 36.

70. Hasan Şu'ûrî, *Pend-nâme-i Attar Tercümesi* (Te'lif tarihi 1038/ 1672, Feridüddin Attar'ın *Pend-nâme*'sinin tercümesidir. Dinî-tasavvufi-ahlakî bir mesnevidir.)⁸⁹
71. Tıflî Ahmed Çelebi, *Sâkî-nâme* (Te'lifi XVII. yy., müellifin tarikat silsilesini anlatması ve talihinden yakınmasından oluşur.)⁹⁰
72. Va'dî, *Fîrûz u Dil-efrûz* (Te'lif tarihi 1078/ 1677, çerçeve hikâye ile yazılmış bir aşk hikâyesidir.)⁹¹
73. Muslihüddin Vahyî-i Şa'bânî, *Mi'râcü'l-Beyân* (Te'lif tarihi 1014/ 1605-06, tasavvufi bir miraciyyedir.)⁹²
74. Vuslatî Ali Bey, *Gazâ-nâme-i Çehrin* (Te'lif tarihi 1089/ 1678, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Çehrin Zaferi anlatılır.)⁹³
75. Şeyhülislâm Yahyâ Efendi, *Sâkî-nâme* (Te'lifi XVII. yy., 77 beyitlik tasavvufa dair bir sâkî-nâmedir.)⁹⁴

⁸⁹ Aîşe Handan Konar, *Hasan Şu'ûrî Efendi'nin Pend-nâme-i Attar Tercümesi İnceleme- Metin*, Boğaziçi Üniversitesi SBE YLT, 2010.

⁹⁰ Bekir Çınar, "Tıflî Mehmet Çelebi ve Sâkî-nâme'si", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 12, Güz 2002. s. 111- 154.

⁹¹ Zeynep Sabuncu, *Va'dî'nin Fîrûz u Dil-efrûz Mesnevisi (İnceleme- Metin- Tıpkı Basım)*, Simurg Yay., İstanbul 2005.

⁹² Mustafa Tatçı- Cemal Kurnaz, *Muslihüddin Vahyî, Mirâcü'l-Beyân (Mi'racın Tasavvufî Boyutu)*, Alperen Yay., Ankara 1999.

⁹³ Mustafa İsen-İsmail H. Aksoyak, *Vuslatî Ali Bey Gazâ-nâme-i Çehrin*, AKM Yay., Ankara 2003.

⁹⁴ Yavuz Demir, "Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ve Sâkî-nâmesi", *Millî Kültür*, S. 62, Ankara 1988, s. 34- 38.

I. BÖLÜM

FASÎH AHMED DEDE'NİN HAYATI, ESERLERİ VE SANATI

A. HAYATI

Fasîh Ahmed Dede, Türk edebiyatının önde gelen Mevlevî şairlerindedir. Hem ilgi çekici yaşamı hem de edebî faaliyetleri dolayısıyla biyografik kaynaklarda kendine genişçe bir yer tutan şairin asıl adı Ahmed, mahlası ise Fasîh'dir. Arnavutluk bölgesine yerleşmiş, Dukakinzâde⁹⁵ adı ile bilinen meşhur bir sülalenin mensubudur. Bu ailenin fertlerinden bir kısmı İstanbul'un fethinden sonra İslamiyet'i seçip zamanla Osmanlı Devleti içinde hatırı sayılır mevki ve makamlara yükselmişlerdir. Bunun yanı sıra aileden birçok ilim adamı ve şair de yetişmiştir. Fasîh de bunlardan biridir.⁹⁶

Şeceresi⁹⁷ hakkında bilgi sahibi olduğumuz Fasîh Ahmed Dede'nin ne zaman doğduğuna dair herhangi bir veri mevcut değildir. Fakat 17. yüzyılın ilk çeyreğinde dünyaya gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Şairin hayatı ve eserleri hakkında Sâlim⁹⁸, Belîğ⁹⁹, Safâî¹⁰⁰ ve Esrar Dede'nin¹⁰¹ şu'arâ tezkirelerinde; Müstakimzâde'nin *Tuhfe-i Hattâtîn*¹⁰², Sakıb Dede'nin *Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân*¹⁰³, Şeyhî Mehmed'in *Vekayîü'l-Fudalâ*¹⁰⁴, M. Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nâîlî*¹⁰⁵, Bursalı M. Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*¹⁰⁶, Mehmet Süreyya'nın *Sicill-i*

⁹⁵ Dukankinzâdeler hakkında bilgi edinmek için bk.: Şemsettin Samî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Ankara 1996, C. III, s. 2181.

⁹⁶ İsmail Belîğ'in "*Dukakinzâde dinmekle şöremend olup...*"; Müstakim-zâde'nin "*Ceddî Dukakîn-zâde vüzerâdandır.*" ifadeleri Fasîh'in soyunun bu aileden geldiğini göstermektedir. (İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr*, hzl.: Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara 1999, s. 317- 325; Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul 1928, s. 644.)

⁹⁷ Mustafa Çıpan, *Fasîh Divanı (İnceleme- Tenkitli Metin)*, Ankara, s. 20.

⁹⁸ Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, hzl.: Adnan İnce, Ankara 2005, s. 549- 559.

⁹⁹ İsmail Belîğ, age., s. 317- 325.

¹⁰⁰ Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire-i Safâî (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idi'l-Eş'âr)*, hzl.: Pervin Çapan, Ankara 2005, s. 466- 469.

¹⁰¹ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, hzl.: İlhan Genç, Ankara 2000, s. 425- 428.

¹⁰² Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, hzl.: Nuri Akbayar, C. II, İstanbul 1996, s. 509.

¹⁰³ Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân*, Mısır (Kahire) 1283, C. 3., s. 101- 102.

¹⁰⁴ Şeyhî Mehmet, *Şakâ-yık-ı Nu'mâniye ve Zeylleri*, *Vekayîü'l-Fudalâ*, hzl.: Abdülkadir Özcan, C. IV, İstanbul 1989, s. 243- 245.

¹⁰⁵ M. Nail Tuman, *Tuhfe-i Na'îlî (Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri)*, hzl.: Cemal Kurnaz – Mustafa Tatçı, C. II, Ankara 2001, s. 772- 773.

¹⁰⁶ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, hzl.: Cemal Kurnaz, C. II Ankara 2009, s. 366- 367.

*Osmanî*¹⁰⁷ ve Ali Enver'in *Semâ-hâne-i Edeb*¹⁰⁸ adlı eserlerinde bilgi bulmak mümkündür.¹⁰⁹

Saltanatın sürekli el değiştirdiği 17. yüzyılda dünyaya gelen Fasîh Ahmed Dede, tam altı Osmanlı padişahına şahitlik etmiştir. İstanbullu olduğu için hayatının gençlik döneminde saray ve çevresiyle yakın ilişkilerde bulunmuştur. Nitekim kaynakların ittifakla üzerinde durduğu gibi Fazıl Ahmed Paşa'ya intisap etmiş ve Divân-ı Humâyûn kâtipleri zümresine katılmıştır. Esrar Dede'ye göre Köprülü-zâde'nin "*nedîm-i leyl ü nehârî*"¹¹⁰ olma şerefine ulaşmış; Şeyhî Mehmed'e göre ise Köprülü'nün "*...iltifât-ı bî-nihâyelerine nâ'il olmuştur.*"¹¹¹ Bir şair için pây-ı tahtta böylesine kudretli ve azametli bir sadrazamın gölgesinde bulunmak çok önemli bir hadisedir. Zirâ hakkında bilgi veren kaynaklardan da anlaşılacağı üzere şair, bu dönemi bolluk ve ferahlık içinde geçirmiştir.

Fazıl Ahmed Paşa'nın sadareti 1661- 1676 yıllarına denk gelmektedir. Fasîh'in bu tarihler arasında ne zaman görev yaptığı ve görevden nasıl ayrıldığı bilinmemektedir. Bilinen en önemli şey şudur ki, Fasîh günün birinde tüm makamını, mevkisini ve rahatlığını bir kenara bırakıp Mevlevilik yoluna girmiştir. Sâlim bu olayı şöyle yorumlar: "*... bir gün cezbe-i ilâhî kendüye gâlip ve fakr u fenâ mesleğin tâlib ü râgıb olup devlet-hâne-i sadr-ı azamîden rücû' ü kufûl eyleyüp kendi hânesinin sahn-ı nerdübânuna vüsûl eyledi...*"¹¹² Belîğ ise "*... Dîvân-ı Hümâyûn*

¹⁰⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, hzl.: Nuri Akbayar, C. II, İstanbul 1996, s. 509.

¹⁰⁸ Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s. 193- 194.

¹⁰⁹ Bu kaynaklar içerisinde en geniş bilgi Sâlim'in *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sındadır. Aynı zaman Fasîh hakkında anlatıların birçoğu bu tezkirede söylenenlerle paralellik gösterir.

¹¹⁰ Esrar Dede, age., s. 425.

¹¹¹ Şeyhî Mehmet, age., C. IV, s.243.

¹¹² Sâlim bu ifadelerin devamında yazdığı mesnevîde Fasîh'de meydana gelen değişiklikleri anlatmıştır. Aşağıdaki beyitler mezkûr mesneviye aittir:

Olup âvâre-i aşk-ı ilâhî
Çıkardı hâtırdan fikr-i câhı

Tecellî eyleyüp ol nûr-ı idrâk
Gönül mirâtın etdi çirkden pâk

.....

Geçen evkâta edip hayf u düşnâm
Dilinde kalmadı bir zerre ârâm

kâtiplerinden iken câzibe-i ısk-ı ilâhîye mazhar olup fukarâ-yı Mevleviyye zümresine dâhil oldı."¹¹³ demiştir. Fasîh'in Mevlevîliği seçme gerekçesi kaynaklara göre ilâhî aşkın verdiği şevktir. Fasîh, kendinde hâsıl olan bu duygunun etkisiyle Galata Mevlevihanesi şeyhi olan Gavsî Dede'ye bağlanmış ve onun rahle-i tedrisatından geçmiştir. Bu vesile ile de devrin pek mümtaz simalarıyla tanışma imkânına sahip olmuştur.

Bin bir gün çile doldurarak "Dede" olan Fasîh, Galata Mevlevihânesi'nde bulunan hücrelerden birine çekilip, rintçe bir hayat sürdürmüştür. Kendisine melâmet yolunu layık gören şair, Şeyhî Mehmed'in de dediği gibi "*Harabâtılık semtine süluk eylemiş*"¹¹⁴, kimin ne dediğine kulak asmayan "*görünüşte harabati, içinde mamur*"¹¹⁵ âşıkane bir derviş olarak yaşamıştır.¹¹⁶

Kendine özgü hurde ta'lik denilen yeni bir yazı türünün mucidi olan Fasîh Dede, hazine kâtipliğinden ayrıldıktan sonra hayatını sanatından kazandıklarıyla idame ettirmeye çalışmıştır.¹¹⁷ Bu konu hakkında Bursalı Tahir, "*Bazı kadir-şinâsân meşârü'n-ileyh Divânı'nı yine kendine yazdırırlardı, ücret hâsıla ile ta'biş iderdi.*"¹¹⁸ ifadelerini kullanır.

Fakr cübbesini sırtına taktıktan itibaren yaklaşık yirmi otuz yıl kadar yaşayan Fasîh Dede, Galata Mevlevihânesi'ndeki hücrelerinde 1111/ 1699 tarihinde vefat etmiştir.¹¹⁹ Şairin ölümü, çevresinde geniş yankı uyandırmış, bazı şairler tahassüslerini ifade etmek ve bir nevi son görevlerini yerine getirmek adına vefatına tarih düşmüş, mersiyeler söylemişlerdir.

Tecerrüd zevkin etdi cümle der-pîş
Soyundu mâ-sivâdan oldu dervîş (Sâlim, age., s. 549)

¹¹³ İsmail Belîğ, age., s. 317.

¹¹⁴ Şeyhî Mehmet, age., C. IV, s. 243.

¹¹⁵ Sâlim, age., s. 550.

¹¹⁶ Safâyî, age., s. 466.

¹¹⁷ Müstakim-zâde, age., s. 644.

¹¹⁸ Bursalı Tahir, age., s. 366. Ayrıntılı bilgi için bk.: Çıpan, age., s. 21.

¹¹⁹ Fasîh Dede'nin tezkire ve kaynaklara göre vefat tarihi için bk.: Çıpan, age., s. 24.

Bunlardan biri Şâhin Girây'a ait Safâyî tezkiresinde tam metni verilen şu manzumedir:¹²⁰

Hazret-i Monla-yı Rûm'un hâk-i râh-ı devleti
Pertev-i şems-i hidâyet pertevinin pertevi

Tûtî-i mu'ciz-dem-i âyîne-i irfân idi
Sûretâ dervîş idi sîretde şâh-ı ma'nevî

Hak budur ol nüktedânın tab'ına mahsus idi
Nazm u nesr-i şi'r ü inşâ rübâ'i mesnevî

Bu hârâbâdı terk edip hâne etdi cân
Rahmet-i Mevlâ ile ma'mûr ola ukbâ evi

Okursun fevtine bu mısra'ı târih için
Göçdi bâkî mülkine Dervîş Fasîh'i Mevlevî

Ayrıca Şehdî¹²¹ ve Nihâdî¹²² mahlaslı şairler de Fasîh'in ölümü için tarih düşmüşlerdir. Fasîh'in cenazesini Halvetiyye'ye mensup Nasûhî Dede kıldırmıştır. Safâyî'nin verdiği bilgilere göre cenaze namazına pek çok kişi katılmıştır.¹²³ Şair, cenaze namazından sonra Galata Mevlevihânesi'nin hâmûşân bölümüne defnedilmiştir. Daha sonra 1211/ 1796 tarihinde vefat eden Esrar Dede, Fasîh'in kabri şerîfinin yanına gömülmüştür. Günümüzde halen sözü edilen mekânda merkadi bulunan şairin mezar taşında Şahin Giray'ın gönderdiği tarih manzûmesinin ilk ve son beyti yazılıdır.¹²⁴

¹²⁰ Safâyî, age., s. 467.

¹²¹ Mısra şu şekildedir: "Meskenin cennet-i 'Adn ide Fasîhün Mevlâ" (M. Nail Tuman, age., C. II, s. 772)

¹²² Mısra şu şekildedir: Cilve-gâh ola Fasîha gülşen-i dârü'n-na'îm (Esrâr Dede, age., s. 426)

¹²³ Safâyî, age., s. 559.

¹²⁴ Mezar taşının resmi için bk.: Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlanâ'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılâp Yay., İstanbul, 2006, s. 536.

Kısaca kronolojik olarak hayatını vermeye çalıştığımız Fasîh Ahmed Dede'nin bir de menkıbevî hayatı vardır. Daha öncede vurgulamaya çalıştığımız gibi Fasîh, renkli bir kişiliğe sahiptir. Onun bu karakteri, hakkında bazı hikâyelerin anlatılmasına sebep olmuştur. Bunlardan biri Sâlim tezkiresinde geçen gönül macerasıdır. Bu hikâyeyi sadeleştirerek şöyle nakledebiliriz:

“Fasîh günün birinde kederlerin ağır kadehini çekmekten bunalıp Fener iskelesinde bulunan bir kayığa binerek Galata'da ahabplarının olduğu meyhaneye gider. Meyhanedeyken bir ara gözü herkesin aklını başından alıp sarhoş eden gönül alıcı güzel bir sâkîye takılır. Bu dilber sâkî, o kadar güzeldir ki insan bin kere tövbe etse yine de onun elinden bir kadeh şarap içmek istermiş. Fasîh de çaresiz dilbere gönlünü kaptırıp, aklının iplerini salıverir. Dilber meyhanede dolaşırken bir ara kapıya doğru hareket edince Fasîh,

Nice bir gûşede hâmûş olalım

Beri gel sâkî bâde-nûş olalım

diyerek bu güzeli muhabbet meclisine davet eder. Sâkî, bir müddet sonra Fasîh'in yanına gelir. Sohbet meclisi kurulunca tüm ilim irfanını bir kenara bırakan dervîş, gönlünü sâkîye teslim eder. Vakit epey ilerledikten sonra güzel sâkî, saatin geç olduğunu söyleyerek yarın sabah görüşmek dileğiyle Fasîh'ten ayrılır. Geceyi sabırsızlık ve ayrılık acısı ile geçiren Fasîh, ertesi sabah meyhaneye tekrar gider. Fakat burada sevgilisini göremeyince merak edip meyhanenin pîrinden onu sorar. Pîr, kızın adresini verince Fasîh, sevgilim gelir diye ümitle biraz daha meyhanede bekler. Gece yarısına kadar bekledikten sonra artık sabredemeyip doğruca sevgilisinin olduğu mahalle gider. Fasîh, sevgilisini görmeyi arzularken kıza vurgun olan iki genç de dünkü sohbetten haberdar olup kıskançlıkla Fasîh'i beklemeye koyulmuşlardır. Fasîh'in geldiğini gören bu iki eşkıya meşrepli adam yüksek perdeden bir nara atıp: “Senin gibi dervişin bizim sevgilimize ilgi göstermesi reva mıdır?” diyerek onu korkutmak isterler. Fakat Fasîh, bu sözler üzerine iki güzel beyit söyler ve delikanlıların tüm fikrini değiştirir. Onlardan biri böyle marifet ehli bir adama kastetmenin kabul edilir bir iş olmayacağını belirtir ve yaptığına pişman

olur. Bu vaka üzerine Fasîh'le dost olan iki genç bir kayığa binerek İstanbul taraflarına doğru eğlenmeye giderler.¹²⁵”

Sâlim'in anlattığı diğer bir hikâyeye göre:

“Fasîh, ölümünden birkaç gün önce Galata Mevlevihanesi hücrelerinde bulunan tüm ahbablarına haber salarak helalleşmek adına kendisinde alacağı olanların gelmesini söylemiş ve herkesle vedalaşarak hücrelerine kapanmıştır. Kısa bir süre sonra da hücrelerinde ebedî âleme göçmüş cansız bedeni bulunmuştur.¹²⁶”

Abdülbaki Gölpınarlı'da Fasîh hakkında iki hikâyeye anlatmıştır. Bunlardan ikincisini Gölpınarlı şöyle anlatır:

"Halvetiyyeden Nasûhîyye kolunu kuran Üsküdarlı Nasûhî de, Fasîh'i hoş görmeyenlerdendir. Fakat bir gece rüyâsında görür ki, Dîvân Yolu'nda pâdişâh çavuşları, "Savulun, açılın!" diye halkı kenara sürüyorlar. Kenara çekilenler de hemen niyâz vaziyetine geliyor. Nasûhî de kenara çekilir, fakat pâdişâha niyâz edilmeyeceğinden, gelenin kim olduğunu merak eder, birisinden sorar. Adam, "Mevlânâ geliyor!" der. Nasûhî, derhâl niyâz vaziyetine gelir. Az bir müddet sonra Mevlânâ görünür. Kır bir ata binmiş, atı da Fasîh çekiyor.

Uyanır, ertesi günü cumadır. Galata Mevlevihânesi'ne gider ve mukabeleden sonra o vakte kadar hiç gitmediği bir hücreye, Fasîh'in hücrelerine gider. Tarîkat usûlünce görüşükten sonra. Fasîh, ilk söz olarak der ki:

-Nasûhî Efendi, yedekçiyi görmeden gelmediniz!

Zâhit bir zat olan Nasûhî'yle Fasîh'in arası, bu rüyâdan sonra pek iyidir. Kendisinden önce otuz dokuz kedisi ölen ve onları kefenleyip dergâh mezarlığına gömen, en sonra da, kara kedisiyle beraber ölüp beraber gömülen Fasîh, ölümünden önce naaşının, Nasûhî tarafından yıkanmasını vasiyet etmiştir. Bu vasiyeti bildirmeye ve Nasûhî'yi çağırmaya yollanan dede, Doğancılar yokuşunun başında erenlere rastlıyor. Boyundan uzun asâsını yere vura vura inen Nasûhî, niyâza duran dedeye bakıp emri aldık diyor, geliyoruz!¹²⁷”

¹²⁵ Sâlim, age., s. 553- 558.

¹²⁶ Sâlim, age., s. 558- 559.

¹²⁷ Gölpınarlı, age., s. 201

İlk anlatı ise şöyledir:

“Fasîh, Galata civarındaki bir meyhaneden çıktıktan sonra dergâha giderken yolda rastladığı imama selam verir. İmam, Fasîh’in halini görünce selamını almaz. İmam, o günün gecesinde rüyasında bir kurbağa olduğunu, daha sonra bir kartalın kendisini gökyüzünden sert kayalıkların olduğu bir yere doğru fırlattığını ve tam ölmek üzere iken Fasîh’in eteğini açıp onu kurtardığını görür.

Öbür gün Fasîh, imamın yanına gelerek onun gece gördüğü rüyadan bahis açar ve kendisi olamasaydı yamyassı olacağını söyler.^{128,}

Anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere Fasîh Ahmed Dede, kendi halinde yaşayan rint meşrep bir şairdir. Onu tam manasıyla mutasavvıf bir Mevlevî dedesi olarak addetmek mümkün değildir. Fakat samimi bir derviş olduğu, dünya endişesinden uzak bir yaşam sürdürdüğü söylenebilir. Yukarıda hikâyelerden nüktedân, mizacı mizaha yatkın bir şair görüntüsü taşıdığı; bunun yanında birtakım gizli şeylerin kendisine ayan olduğu da anlaşılmaktadır.

Hâsılı Fasîh Dede, farklı zevkleri olan -ki bunun en somut örneği kedilere olan düşkünlüğüdür-, yeri geldiğinde her şeyi elinin tersi ile yitip istiğnaya çekilen, yeri geldiğinde arzuları uğruna kendinden umulmadık işlere kalkışan ama her şeyden öte sanata düşkün zevk-i selîm sahibi bir Mevlevî dedesidir.¹²⁹

B. ESERLERİ

Fasîh Ahmed Dede, şiir ve inşa vadisinde kendisini iyi yetiştirmiş belâgat ehli, irfan sahibi bir şairdir. Kaynaklarda; *Türkçe Divan*, *Farsça Divançe*, *Münşeât*, *Tenbâkû-nâme*, *Münâzara-i Gül ü Mül*, *Münâzara-i Rûz u Şeb*, *Kalem Makalesi*,

¹²⁸ Gölpınarlı, age., s. 200- 201.

¹²⁹ Fasîh Ahmed Dede’nin hayatı hakkında daha ayrıntılı bilgi almak için Mustafa Çıpan’ın yukarıda ismini zikrettiğimiz çalışmasına müracaat edilebilir. Ayrıca Meral Dağlı, “Fasîh Ahmed Dede”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler*, Dergâh Yay., C. III., İstanbul 1979, s. 161; “Fasîh Ahmed Dede”, *Büyük Türk Klasikleri*, C. V, İstanbul 2004, s. 259; Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, hzl.: Cemal Kurnaz, Ankara 2000, s.161-166; Azmi Bilgin, “Fasîh Ahmed Dede”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul 1999, s. 435- 436’ya bakılabilir.

Hüsrev ü Şîrîn, *Mahmûd u Ayâz* ve *Behişt-âbâd* olmak üzere on eseri zikredilmektedir. Bu eserleri manzum ve mensur olmak üzere iki gruba ayırarak inceleyebiliriz:

1. Manzum Eserleri

1.1. Dîvân

Fasîh Ahmed Dede'nin klasik divan şiiri kaidelerine bağlı, mahlası ile müsemma bir divan şairi olduğunu ispatlayan en kayda değer eseri *Dîvânî*'dir. Eser, şairin hem sağlığında hem de vefatından sonra ilgi ile okunmuş, büyük takdir görmüştür.¹³⁰ Mürettep bir divan hüviyeti taşıyan eser, Mustafa Çıpan tarafından yapılan tenkitli neşre göre 6 kaside, 7 mesnevî, 472 gazel, 21 kıt'a, 22 nazm, 160 rubâ'î ve diğer nazım şekillerine ait manzumelerden oluşmaktadır. Divan'da Necâtî, Nef'î, Bâkî, Fuzûlî, Rûhî-i Bağdâdî, Nedim, Neşâtî, Fehîm, Gâni-zâde Nâdirî ve İsmetî gibi kudretli divan şairlerinin bulunduğu tam 35 şairin gazelinin tanzir edilmesi ve 160 rubâ'înin yazılması eserin değerini bir kat daha arttırmıştır.

1.2. Farsça Dîvânçe

Fasîh Dede, kaynakların belirttiği ve eserlerinden de anlaşıldığı üzere Farsçaya hâkim bir şairdir.¹³¹ 17. yüzyılda Nâbî ve Nef'î ile birlikte Farsça Divançe tertip eden şairlerden biri de Fasîh Ahmed Dede'dir. Eserin Arap harfli metni Mehmet Atalay tarafından yayımlanmıştır. Bu neşre göre *Divançe*'de 5 kaside, 4 mesnevi, 35 gazel, 27 rubâî, 8 kıt'a, 6 nazım, 14 matla ve 14 müfred bulunmaktadır. Eserin tamamı 396 beyittir.¹³²

1.3. Hüsrev ü Şîrîn

Fasîh Ahmed Dede'nin kaynaklarda ismi geçen fakat günümüze kadar bulunamamış mesnevilerinden biri *Hüsrev ü Şîrîn*'dir.¹³³ Fasîh Ahmed Dede, Faruk

¹³⁰ Eserin tenkitli metnini neşreden Mustafa Çıpan yurt içi ve dışında 37 yazma nüsha tespit etmiştir. Araştırmalarımız esnasında biri İAE ŞR_000103 numarada, bir diğeri Yapı Kredi Sertmet Çifter Araştırma Kütüphanesi 035846 numarada kayıtlı iki nüshaya daha tesadüf ettik.

¹³¹ Şadi Aydın, "Türk Edebiyatında Farsça Divan ve Divançeler", *Nüsha*, Yıl: IV, S. 15, Güz 2004.

¹³² Mehmet Atalay, *Fasîh Ahmed Dede Farsça Divançe*, Çantay Kitap Kirtasiye, İstanbul 2007.

¹³³ Müstakim-zâde, age., s. 644; Sâlim, age., s. 551; M. Tahir, age., C. II, s. 366.

Kadri Timurtaş'ın tespitine göre sayıları yirmiye bulan *Hüsrev ü Şîrîn* veya *Ferhad u Şîrîn* yazan şairler kervanına katılmıştır.¹³⁴ Bu mesnevi kaynaklarda yaptığımız araştırmalara göre 17. yüzyılda yazılan tek *Hüsrev ü Şîrîn*'dir. Bu yüzden ayrı bir önem arz etmektedir.

1.4. Mahmud u Ayâz

Sâlim, Müstakim-zâde, Ali Enver ve Mehmet Tahir bu eserin varlığından söz etmişlerdir.¹³⁵ Fakat eser hâlen bulunamamıştır. Mustafa Çıpan da esere dair kütüphanelerde herhangi bir nüshaya rastlamadığını belirtmiştir.¹³⁶

1.5. Behişt-âbâd

Bu eser hakkında geniş bilgi ikinci bölümde verilmektedir.

2. Mensur Eserleri

2.1. Münâzarâ-i Gül ü Mül

Şairin *Divanı* ile birlikte en bilindik eseridir. 1083/ 1672 yılında te'lif edilmiştir. Klasik edebiyatımızın hemen her döneminde bu gibi eserler yazılmıştır. Fuzûlî'nin *Beng ü Bâde*'si, Kınalı-zâde Ali Çelebi'nin *Seyf ü Kalem*'i, Sıdkî'nin *Berf ü Bahar*'ı bu tarz eserlere örnek gösterilebilir.

Fasîh Ahmed Dede, süslü bir nesirle kaleme aldığı *Gül ü Mül*'de alegorik bir anlatım kullanmıştır. Eser, zâhidi temsil eden Gül ile Allah aşkını simgeleyen Mül arasında geçen konuşmalardan oluşur. Gül ve Mül uzun bir fikir alışverişinde bulunduktan sonra birbirine rakip olmaktan ziyade birbirinin tamamlayıcısı olduklarını anlarlar. Eserde yer yer Türkçe ve Farsça beyitler söylenerek anlatıma canlılık katılmaya çalışılmıştır.

¹³⁴ Faruk Kadri Timurtaş, *Hüsrev ü Şîrîn ve Ferhad ü Şîrîn Yazan Şairlerimiz*, Türk Dili Dergisi, Temmuz 1952, C. I, S. 10, s. 567-573.

¹³⁵ Sâlim, age., s. 551; Müstakim-zâde, age., s. 644; A. Enver, age., s. 194; M. Tahir, age., C. II, s. 366.

¹³⁶ Çıpan, age., s. 37.

Üzerine bir bitirme çalışması¹³⁷ yapılmış olan *Gül ü Mül*, Recai Kızıltunç tarafından proje çalışması olarak da hazırlanmıştır.¹³⁸

2.3. Münâzara-i Rûz u Şeb

1278/ 1861 yılında Matbaa-i Âmire'de basılan bu mensur eserin kütüphanelerde yazma nüshası bulunamamıştır. Eser, tıpkı *Gül ü Mül* de olduğu gibi temsili bir münâzaraya dayanmaktadır. Dış görünüşü temsil eden Rûz ile Allah aşkını simgeleyen Şeb arasında geçen sohbetler eserin içeriğini oluşturur.¹³⁹

2.4. Tenbâkû-nâme

Tütün ve bâde hakkında yazılan mensur bir eserdir.¹⁴⁰

2.5. Kalem Makalesi

Kütüphanelerde bulunan yazma nüshalara göre yaklaşık beş varak tutarındaki bu küçük risâlede, Kalem Sûresi'nin birinci ayetinden hareketle kalem övülmüştür.¹⁴¹

2.6. Fasîh Ahmed Dede Mecmû'ası

Fasîh Dede'nin kendi el yazısıyla tertip ettiği değişik kaynaklarda *Münşeât* olarak adlandırılan bu *Mecmû'a*, şiir ve nesir seçkisi niteliğindedir.¹⁴² Bir nüshası Topkapı Sarayı Revan Kökü'nde R 1978 numarada kayıtlı olan mecmua için Kültür Bakanlığı'nın yazmalara ait internet sitesinde şunlar söylenmektedir:

“*Bu mecmû'ada: Türk şairlerinden Nedim, Fâizî, İsmetî, Bâki, Yahyâ, Tabî, Vecdî'nin şiirleri, Azmi-zâde Haletînin alfabe sırasıyla mürettep rubaileri; Riyazî'nin Yahyâ Efendinin, Nefinin Faizînin sâkinameleri ile İran Şairlerinden Sadi, Kelimî, Kaşî, Sâib, Selman, Tâlib, Şifâî, Enverî, Mahvî, Nizamî, Gazalî, Enisî Şamlû,*

¹³⁷ Ahmet Türk, *Fasîh-i Mevlevî Münâzara-i Gül ü Mül*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi BT, Ankara 1972.

¹³⁸ Recai Kızıltunç, *Fasîh Ahmed Dede Gül'nin Gül ü Mül Adlı Eseri*.

¹³⁹ Çıpan, age., s. 35.

¹⁴⁰ Çıpan, age., s. 35.

¹⁴¹ Çıpan, age., s. 36.

¹⁴² Çıpan, age., s. 33.

Bisatî, Selim-i Tehranî, Ebu Turab, Zamirî, Kemal, Nâtikî, Ehli, Zuhurî, Bihodî, Âh, Ali, Firdevsî, Siraceddin, Esir Ahsiketî, Nevi Hamuşânî, İbn Yemin, Sehâbî, Hakanînin şiirleri ile Kaf-zâde Fâizî, Riyâzî, Azmi-zâde Haletî vs.nin mektupları vardır."¹⁴³

Agâh Sırrı Levend, bir nüshasının kendisinde olduğunu belirttiği mecmuayı şöyle tanıtmıştır:

*"İçinde Dede'nin Farsça Divanı, Türkçe şiirleri, fıkralar, tarihsel hikâyeler, tarihler, yararlı bilgiler, risaleler, Türkçe ve Farsça seçme şiirler, bibliyografyalar, türlü eserlerden parçalar, küçük risaleler yer almaktadır."*¹⁴⁴

Agâh Sırrı Levend'e ait bu nüshanın fiziksel özelliklerine dair elimizde bazı bilgiler vardır. Abdulkadir Karahan *Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti* adlı çalışmayı hazırlarken A. Sırrı Levend'den bu nüshaya dair birtakım bilgiler istemiş ve Levend'de mecmuanın tavsifi ile Karahan'ın isteği verileri bir mektupla yollamıştır. Gelen mektuba göre nüshanın tavsifi şu şekildedir:

*"Sırtı vişne rengi meşin, üstü ebrû kağıt, yüz ölçüsü: 22-13 cm, varak sayısı: 146, kağıdı: aharlı, Fasîh Ahmed Dede'nin el yazısı ve ta'lik hattı ile yazılmış."*¹⁴⁵

C. SANATI

Fasîh Ahmed Dede hakkında bilgi veren tezkirelerde şairin sanatı ve edebî kişiliği hakkında geniş değerlendirme ve tespitlere pek rastlanmamaktadır. Genellikle *lâtif inşâ, münşiyâne ta'bîrât-ı belîgâ, merd-i ma'ârif iktidâr;*¹⁴⁶ *bir suhandân-ı sûtûde-haslet, her fende yed-i beyzâ-i mahâret, tûtî-i mu'cîz âsârı, şîrîn-gûy-ı beyân ve lezâiz-i eş'ârı, nügâşte-i kilik-i bedî'ü'l-etvârı pîrâye-i kusûr ve ma'ânî-i nukûş-ı dil-pezirî bî-nâzîrdir, zât-ı fesâhat-semîr;*¹⁴⁷ *inşâ-i bedî'leri, resâ'il-i latîfeleri;*¹⁴⁸ *eser-i mu'teber, hatt-ı latîfe*¹⁴⁹; *eş'âr-ı âyîneleri*¹⁵⁰ gibi tezkirelerde görmeye alışık

¹⁴³ https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=114682, Erişim Tarihi: 05.05.2011.

¹⁴⁴ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. I, Ankara 1984, s. 175.

¹⁴⁵ Abdulkadir Karahan, *Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, s. 279.

¹⁴⁶ Sâlim, age., s. 551.

¹⁴⁷ Safâyî, age., s. 466-467.

¹⁴⁸ Esrar Dede, age., s. 427.

¹⁴⁹ Müstakim-zâde, age., s. 644.

olduğumuz birtakım kalıplaşmış ifadelerle şair taltif edilmiştir. Bunun yanı sıra kaynaklarda Fasîh Dede'ye ait birçok beyit örnek gösterilmiştir. Sâlim 29, Şeyhî Mehmed 52, Esrar Dede 14, Müstakim-zâde Sadeddin 3, Safâyî 27, M. Nâil 10 ve Belîğ 79 beyit nakl etmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

Mir'ât-ı dilde şüret-i h^vâhiş görülmedi
Ol jeng-zâr-ı ğamda güşâyiş görülmedi

Yâ Rab ne tîre-ahter-i ye's-ülfetim ki ben
Mihr-i emelde zerrece tâbiş görülmedi

Etdi ğarîk-ı hûn-ı ciğer dem-be-dem beni
Bir dâğ-ı serde böyle terâviş görülmedi¹⁵¹

...

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ülün

Âdem çıkamaz hüsni rızâsıyla muhaşşal
Dil kûyına gül-zâr-ı cinân dirse yeridür¹⁵²

Me'fâilün Fe'ilâtün Me'fâilün Fe'ilün

Elinde sāğarın itmez dil-i harâb tehî
Çalınca mey-kede-i çarh nüh kıbâb tehî

Dil-i şikestemi hâlî komaz şarâb ruhı
Piyâle-i meyi eyler mi âftâb tehî

....

Faşîh eşkümi ol hadde eyledüm rîzân

¹⁵⁰ Enver, age., s. 194.

¹⁵¹ Sâlim, age., s. 552; Belîğ, age., s. 323.

¹⁵² Belîğ, age., s. 321.

Ki kaldı dīde-i ğam-dīde çün ħabāb tehī¹⁵³

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Sensin ol yektā vüçüd-ı bī-naẓīr ey nūr-ı Rab

Zātuñ oldı on sekiz biñ 'ālemi ħalka sebep

Sensin ol ser-meclis-i peygamberān kim cümlesi

Mu'cizātuñ cāmunuñ bir ħatresine teşne-leb¹⁵⁴

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fâ'ilün

Ĥāl-i dili su'āle ne ħacet ki dem-be-dem

Söyler zebān-ı ħāl ile her bir nigāhumuz¹⁵⁵

Me'fâilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Sefīne-i dile tecrīd gösterür mi Ĥudā

Kenār-ı sâĥil-i ümmīd gösterür mi Ĥudā

Bu şām-ı tīre-i ħasret irer mi encāme

Cemālüh ay ruĥı ħurşīd gösterür mi Ĥudā

Bu şüre-zār-ı kühen-bāĝ-ı ħār-perverde

Faşīĥ bir gül-i ümmīd gösterür mey-i Ĥudā¹⁵⁶

Fasīh Dede, çoĝu divan şairinin yaptıĝı gibi kendi şiirleri hakkında övgü dolu sözler sarfetmiştir. Bilhassa gazellerinin mahlas beyitlerinde bu övünmelere yer vermiştir. Gazellerinden seçtiğimiz şu mısralar şairin şiir sahasında ne kadar iddialı olduğunu göstermektedir:

¹⁵³ Esrâr Dede, age., s. 428

¹⁵⁴ Müstakimzâde, age., s. 645.

¹⁵⁵ N. Tuman, age., s. 773.

¹⁵⁶ Şeyhî Mehmet, age., s. 243.

“*Āsūman-ı feyz-ı ma’nādur ki ṭab’uñ ey Faṣīḥ (G. 6); Każā lisān-ı cerī-i Faṣīḥa eyledi taḥsīs/ Bu gūne ṣi’r-i ter eyler mi her zebān ile ūlfet (G. 37); Husrev-i iklīm-i ma’nāyam Faṣīḥ/ Gevher-i maẓmūna çekmem iḥtiyāc (40); Hoş-ṭab’-ı suḥan-güzārum var (G. 74); Mi’yār-senc-i cins-i belāgatsin ey Faṣīḥ/ Nazmuñ temām mertebede ṣā’irānedür (G. 91); Erbāb-ı ṭab’ı şehd-i mezāk eyledüñ Faṣīḥ/ Bu ṣi’r-i ṣāf lü’lü’-i ḥāmeñ zülālīdür (G. 111); Bu vādīde Faṣīḥā esb-i kilik-i tiz-pā derler (G. 116); Şarīre başladıñ iy kilik-i hoş-edā-yı Faṣīḥ (G. 121); Her suḥan rütbe-i taḥsīni bulur mı çü Faṣīḥ/ Mālik-i ḥüsn-i edā ṣāḥib-i icād ister (G. 129); Eyleseñ feyz-i suḥanda da’vī-i Rūḥu’llahı/ İy Faṣīḥ inkār olunmaz sözlerüñ i’cāzduz (G. 134); Yārāni bu ṣi’r eylese i’cāz ‘aceb mi/ Kilik-i suḥan-ārā-yı Faṣīḥüñ eşeridür (G. 147); Böyle pākīze bedīhī nazm-ı ğarrāya Faṣīḥ/ Cümle taḥrīzāt-ı erbāb-ı ğarāz bīhūdedür (G. 153); Görenler ṣi’rūni ḥükm itdiler kim bir daḥı dehre/ Senüñ gibi Faṣīḥā mīr-i dīvān-ı suḥan gelmez (G. 172); Zemāne ṣā’iri eyler ziyād-ı nazma heves/ Faṣīḥ ṣi’rde ḥarf-ı zevā’idin bilmez (G. 173); Saña maḥsūşdur bu lehce ey Faṣīḥ/ Her kişi böyle pāk-gū olmaz (G. 175); Ben mīr-i meclis-i suḥan-ārāyiyüm Faṣīḥ/ Mānend-i ḥāme baña münāsib nedīm yok (G. 226); Aḥsente ūstādī-i ṭab’-ı nazīfūñe/ Herkes Faṣīḥ tarḥ idemez böyle ṣi’r-i pāk (G. 231); Aḥsente Faṣīḥā ğazel-i tāze-edāña/ Sen nesh-i kūhen-vādī-i nazm-ı selef itdüñ (G. 245); Suḥan-sāzı idince ṭütī-i ṭab’-ı Faṣīḥ-i zār/ Sükūṭ idüp ferāmūş eyledüñ evrāduñ iy bülbül (G. 277); Faṣīḥ her biri gencīne-i ma’arīfden/ Girān-bahā güher-i iltifātdur suḥānum (G. 280); Faṣīḥā ṣi’r-i pāküm āşinā ta’bīrdür cümle/ Ki bīkr-i ma’niyi me’lūf-ı elfāz-ı ğarīb itmey (G. 290); Ṣā’ir-i siḥr-i āferīn-i remz ü imāyem Faṣīḥ/ Çeşm-i dil-ber ṣāḥid-i zihni selīmümdür benüm (G. 300); Ter-zebān iden hemīşe kilik-i ma’nāyı Faṣīḥ/ Nazm-ı şīrīn-lehçe-i pāk ü selīsümdür benüm (G. 301); Fuzüliden bu ṣi’ri eyledüñ maḥlaşla fark ammā/ Faṣīḥā ḥaḥ bu nazm içre seni ṣāḥib-edā gördüm (G. 306)”*

Fasîh, kendini mana ikliminin padişahı, belagat türünün tartıcısı, icad sahibi, söz divanının ustası, seleflerinin alışılmış şiirlerinin hükmünü ortadan kaldırıcı, ima ve remzleriyle sihirler yapıcı, edâ sahibi bir şair olarak görmektedir. Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere şair; temiz, ahenkli, yeni, canlı, orijinal, fasîh ve belîğ bir şiir peşinde koşmuştur.

Bu bilgilerden sonra Fasîh’in edebî kişiliği ve sanatı hakkında yaptığımız tespitleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Fasîh, ömrünün yaklaşık son otuz yılını mutasavvıf bir çevrede geçirmiş olmasına rağmen tam anlamıyla mutasavvıf bir şair değildir. Manzum eserlerinde tasavvufa dair izlere pek rastlanmamakla birlikte mensur eserlerinde dinî-tasavvufî temayüller görülmektedir. Farsça ile eserler kaleme

alabilecek kadar ileri düzeyde bir Farsça bilgisi olan şair, divan şiirinin İran edebiyatından aldığı hayal ve mazmunlara son derece vakıftır. Bunun yanında Türkçeyi kullanmadaki becerisi, şiir diline hâkimiyeti ve yeni hayaller üretmesi onu başarılı bir divan şairi yapmıştır.

2. Klasik şiirin sebk-i hindî, hikemî tarz ve mahallileşme gibi yeni heyecanlar peşinde koştuğu bir dönemde yaşayan şairin şiir sanatı bu akımlardan fazla etkilenmemiştir. Fasîh Dede, klasik dönem şairlerinin ele aldıkları konu ve hayalleri kendine has üslubuyla yansıtmış bir divan şairidir. Özellikle usta şairlere yazdığı nazireleriyle şiir alanındaki kudretini ortaya koymaya çalışmıştır.
3. İstanbul Türkçesinin kendine has sesini zarif ve pürüzsüz bir şekilde yansıtan şair, vezni ve kafiyeyi kullanmadaki ustalığıyla şiirlerinde müzikal bir hava meydana getirmiştir.
4. Klasik Türk şiirinin kaside, gazel, mesnevî, kıt'a ve rubâ'î nazım şekillerine ait güzel örnekler veren Fasîh üretken bir şairdir. Manzum ve mensur eserleri bulunan şairin edebî açıdan en kıymetli eseri *Divanı*'dır. Bu eser, hem sağlığında hem de ölümünden sonra büyük beğeni toplamıştır.
5. Gazel ve rubâ'îlerini âşıkane ve rindâne bir tarzda kaleme alan Fasîh hisli şiirler yazmıştır. Bu yönüyle şairin şiirlerinde tehassüs, tefekküre göre biraz daha ön plana çıkmıştır.
6. Fasîh Dede, çok yönlü bir sanatkârdır. Şairliğinin yanı sıra hattatlık ve ressamlığı da vardır. Aynı zamanda usta bir öğretici ve muciddir. Zira Fasîhî ve Şinasî mahlaslı iki şair yetiştirmiş; hurde ta'lik adıyla yeni bir yazı türü icad etmiştir.
7. Fasîh'in etkilendiği şairler arasında Necâtî, Fuzûlî, Nef'î, Şeyhülislam Yahyâ gibi kudretli isimler gelirken, üzerinde tesiri olduğu düşünülen isimler arasında da Nedim ve Şeyh Galip gibi iki büyük şiir ustası vardır.

8. Fasîh Ahmed Dede, Mevlevî şairler arasında önemli bir konuma sahiptir. Fasîh'in Şâhidî, Cevrî, Neşâtî, Nâbî, Nef'î, Şeyh Gâlib ve Yenişehirli Avnî gibi sayıları üç yüze yaklaşan Mevlevî şairler zümresinde hatırı sayılır bir ünü vardır.

II. BÖLÜM
BEHİŞT-ÂBÂD

A. ESERİN TANITILMASI

1. Adı

Behişt-âbâd ismine çalışmalarımız esnasında, biyografik kaynaklardan yalnızca *Osmanlı Müellifleri*'nde rastlayabildik. Fakat burada da, eser hakkında açıklayıcı bir bilgi verilmemiştir.¹⁵⁷ Bu sebeple mesnevinin özellikleri ve ismi pek bilinmemektedir.

Elde bulunan tek nüshada bu isim bir kez zikredilmiştir. Fasîh, hazırladığımız çeviri yazılı metnin 1207. beytinde bir eser oluşturduğu ve adını da *Behişt-âbâd* koyduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

İtdüm dağı bir eser ki bünyâd
Nâm olsun aña BEHİŞT-ÂBÂD

2. Türü

Behişt-âbâd, tahkiye üslubu ile kaleme alınmış genel ahlaka dair bir nasihat-nâme olmasına rağmen eserde salt bir öğüt havası mevcut değildir.¹⁵⁸ Şair, hikâye etmeye dayalı anlatımın verdiği imkânlar sayesinde birtakım temaları eserin kahramanları vasıtasıyla okuyucuya iletmek istemiştir. Aslına bakılırsa mesnevinin tamamında anlatılanlar, Doğu hikâye geleneğinin “kıssadan hisse çıkarma” düşüncesinden başka bir şey değildir. Eserin iki önemli teması, vefa ve dostluktur. Asıl hikâye bölümünde kahramanlardan şehzadenin sorduğu şu sorular eserde bu iki konunun işleneceğinin habercisidir:

‘Âlemde nedür țarîķ-i yârî
Âyîn-i vefâ vü dōst-dârî

¹⁵⁷ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, hzl.: Cemal Kurnaz, C. II, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2009, s. 366.

¹⁵⁸ Klasik Türk edebiyatında yazılan ahlakî mesneviler için bk.: Emine Yeniterzi, “Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Özel Sayı: Eski Türk Edebiyatı Tarihi II)*, C. 5, S. 10, 2007, s. 433- 468.

Haqq-ı nemek u huquq-ı şoĥbet

Mümkün midür anlara ri'âyet (408, 409)

İşte bu sorular üzerine şehzadenin üstadı, Rum Kayserine esir düşen Acem Şâpûr'u ile onun vefakâr vezirinin hikâyesini anlatır. Böylece bu iki tema çerçeve hikâyeler vasıtasıyla okuyucuya anlatılmış olur. Ayrıca eser boyunca bazı yan temalar da işlenmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: Âdil olmak, hadiselerle sabır göstermek, tevekkül etmek, yalan söylememek, kin ve nefretten uzak durmak.

3. Yazılış Sebebi

Behişt-âbâd'da klasik mesnevilerin tertip hususiyetleri arasında yer alan sebep-i te'lif bölümü yoktur. Bu yüzden mesnevinin yazılış amacını eserde yer alan ipuçları vasıtasıyla ortaya koymaya çalışacağız.

Mesnevinin giriş ve ana konu bölümlerinde eserin neden yazdığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat hâtıme bölümünde kaleme alınan şu beyitler eserin yazılış amacına dolaylı olarak işaret etmektedir:

Buldum bir iki le'âl-i yektâ

Çekdüm anı silk-i nazma zîbâ

Ammâ ne mey ü piyâle mevcûd

Bezm-i suĥan idi cümle maqşûd (1208, 1209)

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere şair, birkaç eşsiz inci bulduğunu ve bunları da nazm ipliğine süs yaptığını belirttikten sonra tüm maksadının söz meclisi olduğunu ifade etmiştir. Bu meclise kadeh ve içki girememiştir. Bu yüzden meclisin kadehi lale ve güldür. Eğer bu mecliste şarap ve dilberden bahis açılıyorsa bunun tek bir nedeni vardır; o da söz sofrasına lezzet katmaktır.

Neyler o bezimde bâde vü mül

Peymânesi ola lâle vü gül

Zıkr olsa n'ola şarâb u dil-ber

Ḥ^vān-ı suḡana nemekdür anlar (1210, 1211)

Netice itibariyle şair, eserini muayyen bir durumu gözeterek yazmamış, onun amacı tamamıyla söz meclisinin bülbülünü dile getirmektir.

4. Yazılış Tarihi

Eser üzerine yaptığımız incelemeler esnasında bizi en çok meşgul eden konulardan biri mesnevinin yazılış tarihidir. Şair, eser için şu tarih beytini düşmüştür:

Ḥarf-i menkūṭla oldı tārīḡ
Naẓm-ı rengīn edā-yı ra'nā

Fakat bu beyit Fasīh Ahmed Dede'nin ölüm tarihi olan 1111/ 1699'dan 9 yıl daha ileri bir zaman dilimine yani M. 1708'e denk gelmektedir. İlk bakışta eseri Fasīh mahlaslı başka bir şairin yazmış olabileceği düşünülse de beyitte geçen *edā-yı ra'nā* ifadesindeki *yay-ı izâfetin müstensih tasarrufu* olduğu göze çarpmaktadır. Zira Arapça bir kelime olan “edâ”nın son aslî harfi hemzedir. Hemze ile biten kelimelerde gramer açısından tamlama *ye'si* gösterilmemesi gerekirken çoğu müstensih, bunu göz ardı ederek bu tarz kelimeleri hemzesiz kabul edip *yay-ı izâfeti* göstererek tamlama yapar. *Behişt-âbâd*'da da müstensih tercihini tamlama *ye'sini* göstermekten yana kullanmıştır. Netice itibariyle *edâ-yı ra'nā* ibaresindeki tamlama *ye'si* kaldırıldığında eserin 1110/ 1698-99 tarihinde kaleme alındığı ortaya çıkar.

5. Beyit Sayısı

Behişt-âbâd'da mesnevinin beyit sayısı hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Fakat incelediğimiz nüsha toplam 1230 beyittir. Bu sayıya metinde bulunan 27 rubâ'î, 1 nazm ve 1 kıt'a da dâhildir. Ayrıca rubâ'îlerden biri metin içerisinde iki kez yazılmıştır. Bu mütekerrir rubâ'î de aynı sayı içerisinde yer almaktadır.

A. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. Tertibi

Behişt-âbâd'ın ana planı geleneksel mesnevi tertibine göre düzenlenmiştir. Klasik mesnevilerin kalıplaşmış yapısındaki giriş, ana konu ve bitiş bölümlerinin hepsi eserde mevcuttur. Fakat tüm bunlara rağmen mesnevide bazı eksiklikler de göze çarpmaktadır.

Giriş bölümünde hemen hemen çoğu mesnevinin bünyesinde bulunan sebep-i telif kısmı yoktur. Ayrıca İslamî geleneğe bağlı olarak yazılan mesneviler genellikle besmele ile başlar. Fakat *Behişt-âbâd* için bu durum söz konusu değildir. Eser, hamdele ile başlamıştır. Bu bölümde iki rubâ'î ile daha sonra kalemi öven bir kıt'a ve bir nazm yazılmıştır. Ardından yine kalemi yücelten bir manzumeye ve peş peşe iki tevhide yer verilmiştir. Na't, miraciyye, padişaha övgü, lâle ve şükûfenin vasıflarına övgü bölümleriyle eserin giriş kısmı son bulmuştur.

Mesnevinin ana konusu 247. beyitten önce gelen "Āgāz-ı Hikāyet-i Şāh-Ferruḥ Bā-ferzend-i Gül-ruḥ" başlığıyla başlayıp 1200. beyitte tamamlanır. Eser, çerçeve hikāye tekniği ile yazılmıştır. Dolayısıyla ana konu tek bir hikāyenin tamamlanmasına hizmet eden yan hikāyeciklerden oluşur.

Son olarak şair, 25 beyitlik hatime ve ardından 5 beyitlik tarih manzumesine yer vererek eserini tamamlamıştır.

Eserin tertip hususiyetleri arasında dikkati çeken önemli noktalardan biri metne yerleştirilmiş rubâ'îlerdir. Bu rubâ'îler, rastgele ve yalnızca tekdüzeliği kırmak için seçilmemiştir. Giriş kısmındaki rubâ'îler hemen her bölüm başlığından sonra kullanılmış ve bu başlıkların muhtevasına uygun olarak yerleştirilmiştir. Ana konunun işlendiği yerlerdeki rubâ'îler ise genellikle hikāyelerle ilişkili olup konuyu tamamlayıcı, bazen de konular arasında geçişi sağlayıcı öge olarak görev yapmışlardır.

Mesnevinin bölüm başlıkları da çeşitlilik gösterir. Bunlardan bir kısmı tamamıyla konu başlığı hüviyetindeyken, diğer bir kısmı da işlenecek bölümlerin özeti şeklinde olup uzun metinlerdir.

Eserdeki tertibinin daha iyi anlaşılması için aşağıya mesnevinin ana planı ile bölüm başlıklarını beyit numaralarına göre gösteren iki şema verilmiştir:

BEHİŞT-ÂBÂD'IN GENEL TERTİP PLANI			
Bölümler	İşlenen Konu ve Hikâyeler	Geçtiği Beyitler	Beyit Sayısı
Giriş	Hamdele, Tevhid, Na't, Mi'raciyye, Padişaha Övgü, Lâle ve Şukûfenin Övgüsü	1- 246	246
Ana Konu	Şehzade ile Padişahın Hikâyesi, Şehzade ile Hocasının Hikâyesi, Sohbet Meclisinin Durumu, Nûşirevân'ın Hikâyesi, Şâpûr Şah'ın Hikâyesi ve buna bağlı olarak anlatılan yan hikâyecikler.	246- 1200	954
Sonuç	Hatime ve Tarih Manzumesi	1200- 1230	30

Tablo 2

BEHİŞT-ÂBÂD'IN BÖLÜM BAŞLIKLARI VE AÇIKLAMA KISIMLARI	B. Sırası	B. Sayısı
Giriş		
Şükr ü sipās ol Hıllāḡ-ı cihāna ki كنت كنزا مخفيا فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق لاعرف zemzemesiyle gerd-i nāçizi hil'at-ı şüret ü teşrif-i hayāt ile mükellef ü müşerref idüp cām-ı ma'rifetden māye vü bezm-i maḡabbetden vāye iḡsān itmişdür	1- 2	2
Vü ḡamd-i bī-ḡıyās ol Hıdā-yı bī-çüne ki Vü ḡamd-i bī-ḡıyās ol Hıdā-yı bī-çüne ki feḡvası üzre dil-i erbāb-ı maḡabbeti āyine-i zāt-ı muḡaddesi ḡılmışdur. Hıvāh firifte-i şun'-ı müte'al ü hıvāh envār-ı cemāl	3- 4	2
Āferin ol nükte-senc-i siḡr-i āferine ki ḡülşen-i ḡayālī cūybār-ı ḡalemden sīr-āb idüp çihre-i şāhid-i ma'nāya āb u tāb virmişdür	5- 6	2
El-ḡaḡ erbāb-ı ḡabī'ata ne kilik-i çālākī gibi maḡrem ü ne ḡab'-ı hevesnākī gibi hem-dem olur	7- 9	3
ḡaḡriş-i ḡāme-i Rengin-Nevā Be-Tevḡid-i Hıdā 'Azze İsmühü ve 'Alā	10- 22	13
Tevḡid-i Bārī 'Azze İsmühü ve Celle	23- 45	23
Tevḡid-i ḡazret-i Bārī	46- 66	21
Na't-ı Pāk-i ḡazret-i Faḡr-i Resül	67- 100	33
Evvelihi Mi'rāciyye-i Hādiyyü's-Sübül	101- 149	49
Vaşf-ı Sulḡān Aḡmed-i 'Ālī-Tebār	150- 179	30
Zıkr-i Esmā'-i Lāle-i Rengin	180- 205	26
Vaşf-ı Pāk-i Şüküfe-i Zerrin	206- 246	41
Ana Konu		

Āgāz-ı Hikāyet-i Şāh-Ferruḡ Bā-Ferzend-i Gül-Ruḡ	247- 286	40
Şeh-zāde-i gül-endām emīr-i dil-ārām vācibü'l-iḥtirām ile ale's-seḡer hem-'inān olup faşl-ı bahārda cānib-i gülzāra 'azīmet-i ḡurām itdükleridür	287- 307	21
Şıfat-ı Meclis	308- 320	13
Der-Su'āl-i Şāh-zāde-i Zī-şān	321- 322	2
Cevāb-ı Üstād-ı Pāk-Zād	323- 333	11
Hikāyet-i Zībā	334- 383	50
Şıfat-ı Şeb-i Deycūr	384- 396	13
Şıfat-ı Meclis-i Ğarrā	397- 405	9
Su'āl-i Şāh-zāde-i 'Āl-i Şān u Cevāb-ı Üstād-ı Zī-şān	406- 432	27
Ser-güzeşt-i Şāpūr Şāh-ı Zü'l-Ektāf	433- 468	36
Şıfat-ı Vezīr-i Şāpūr Şāh	469- 480	12
Tedbīr-i Vezīr Der-'Azīmet-i Mülk-i Rūm	481- 496	16
Vezīr-i Şāpūr Baṭrīkle Şoḡbet İtdügidür	497- 532	36
Vezīr Baṭrīk ile Germ-Ülfet Olup Yine Şāpūr Şāhı Ferāmūş İtmezdi	533- 536	4
Ḳayşerūñ A'yān-ı Velāyet ü Erkān-ı Devlete Tertīb-i Ziyāfet İtmesidür	537- 547	11
Vezīrūñ Şāpūra Naşīḡat Eylemesidür	548- 558	11
Ḳayşerūñ Şüret-i Şāpürdan İhtirāz İtdügidür	559- 571	13
Şıfat-ı Meclis-i Ḳayşer	573- 597	26
Su'āl-i Ḳayşer Ez-Keyfiyyet-i Ḥāl-i Şāpūr	598- 605	8
Nā-Çār Şoden-i Şāpūr Şāh Der-Keşf-i Ḥāl-i Ḥod	606- 610	5

ayşer cülüd-ı baardan bir baara vaz' itdürüp üzerine baarāt-ı seb'ün cülüdını tabik itdiler ü anuñ fevında bir apu vaz' idüp Şāpūr Şāhı anda idhāl itdiler	611- 641	31
Vezirün Batırık-i Bī-Nürdan Destür İsteyüp 'Asker-i ayşere Vuşulidür	642- 671	30
Residen Nāme-i Batırık Be-Marān	672- 731	60
Şikāyet-i Şāpūr Şāh Ez-Bend-i Girān	732- 759	28
Vezir Şāpūr Şāha işitdirmek ü hālāşını bildürmek çāresiyle marānı işgāl için Seyyidetü'n-nār nām bir ma'sūa vü 'Aynü'l-ehil nām 'āşıuñ ref'-i şavtla hikāyesin baş itdügidür	760- 795	36
Vü Bir 'Acüz-ı Ced'ā vü 'Averā vü Şūmā vü Matū'atü'l-yedi Aña Müvekkil oyduğı	796- 806	11
'Aynü'l-ehilün Şuret-i Hālın İnkārı vü 'Acūzuñ Baş-ı Maālidür	807- 816	10
'Acūzuñ 'Aynü'l-ehile Hikāye Baş İtdügidür	817- 899	83
'Aynü'l-ehil Zeybün 'Avreti Seyyidetü'z-zehebe 'Āşık Olup Tek ü Pūsında Zeybün Esir-i ayd u Bendi Olduğın 'Acūza İkrār İtdügidür	900- 922	23
Şāpūr Şāh derün-ı mabesden kelām-ı veziri diñleyüp ešnā-yı hikāyetde darb itdüğü emsālden murād ne olduğın vü 'Aynü'l-ehilden aşdı Şāpūr Şāh u Seyyidetü'n-nārden maşudı kendi memleketi olduğın ki halkı āteşperestlerdür vü Seyyidetü'z-zehebden murādı bilād-ı Rūm u Zehb ki Seyyidetü'z-zehebün zevci olacadur murād-ı ayşer idüğünü vü 'Aynü'l-ehil müşāhede-i Seyyidetü'z-zehebe pür-şevk oldı demekden murādı Şāpūr Şāhuñ milket-i Rūma ama'ı olduğın ü Zeyb 'Aynü'l-ehili az itdi demekle ayşer Şāpūr Şāhı esir idüp der-bend-i azā vü adre habs itdügidür ü vezir kendi nefsinı 'Acüz-ı matū'atü'l-yede teşbih idüp 'Acüz 'Aynü'l-ehile didüğü gibi şabr eyle diyü hālāşına sa'y üzre olduğın bilüp bu muaddemātdan müreffehü'l-bāl olup mişāk-ı vezire iştiyāk üzre olduğı vü şeb-i diğere marānuñ vezire ışsa-i dūşinenün itmāmını iltihāsıdur	923- 946	24

Ĥikāyet-i Dīger	947- 1009	63
Āĥu-beçe vü Ġazālūñ Aĥvālınden Püser-i Tācirūñ Āgāĥ Olduđıdur	1010- 1040	31
Şađırūñ Ġazāl-i Kebīrden Şüret-i İ‘rāzıdur	1041- 1045	5
Şađır bir seĥer uyĥūda iken āĥū gelüp şađır-i mezbūrı ĥ ^v ābdan bī-dār idüp vāķı‘a-ı ĥālden ĥaberdār u mābeynleri muşāfāt olduđıdur	1046- 1056	11
Veżır-i rüşen-zamir ĥikāye-i mezbūrı edāya getürüp yarın gice itmām idelüm dirken maţrān niyāz-mend olup iĥdām eyledüğüdür	1057- 1075	19
‘Acūzuñ ‘Aynü’l-ehille İ‘tizārıdur	1076- 1081	6
‘Acūzuñ Beyān-ı Ser-güzeştıdur	1082- 1128	47
Ba’d-ez-ān Şāpūr Şāĥ dārü’l-baĥaradan kelām-ı vezır-i pür-tedbiri tamām güş-zed idüp ĥarb itdüğü emsālden aĥz eyledi ki āĥū-beçeden murād Şāpūr Şāĥ kendıdur ü anuñ ĥazālde şaĥrāda geşt ü güzārından maĥşūd Şāpūr Şāĥla şoĥbet-i vezırdür ü şađırūñ ĥudūdda süķūtından ĥarāz Şāpūr Şāĥuñ ĥayşer ĥabsine giriftār olduđıdur u āĥū-beçenün ĥazālden nüfūrından murād Şāpūr Şāĥ vezırūñ kendüyi taĥlīşe ĥaşdıñı vü bu gice ĥalāş olacađını şehrınüñ ĥarīb idüğüñi vü müşeyyede ‘āciz olursa götürmekle ta‘ahĥudını bilüp ĥalāşına ĥarār virdükde bu ümīd ile müreffehü’l-ĥāl olup vezır-i şāĥib-endīş Şāpūr Şāĥı dārü’l-‘uĥbādan nışfu’l-leylde ‘ālem-i ađyārdan ĥālī olduğı maĥall-i ĥalāş itdüğüdür. Ĥalāş şoden-i Şāpūr Şāĥ u inhizām-yāften leşker-i ĥayşer-i rüm u giriftār şoden-i ĥayşer-i der-dest-i Şāpūr Şāĥ	1129- 1200	72
Bitiş		
Ĥātıme-i Kitāb-ı Müstetāb Be-İstid‘ā-yı Ĥüsn-i Ĥātıme Ez-Cenāb-ı Vehĥāb	1201- 1225	25
Tārīĥ-i İtmām-ı Kitāb-ı Ġarrā Ez-Feyz-i ‘Ālem-i Bālā	1226- 1230	5

Tablo 3

2. Eserde Yer Alan Bölüm ve Hikâyelerin Konusu

2.1. Giriş Bölümü

Şair, bu bölüme hamdele özelliği gösteren iki başlık ve onların altında bulunan iki rubâ'î ile giriş yapmıştır. İlk başlıkta Allah'ın insanları niçin yarattığına dair genellikle mutasavvıf erbabınca sıkça zikredilen “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim ve halkı bu yüzden yarattım.” mealindeki hadise iktibas yapmıştır. Şair, bu hadis-i kudsîyi bir hamd vesilesi kabul ederek çaresizlik toprağını hayat ile süsleyen; muhabbet kadehi ve söz meclisiyle insanı şerefliendiren Allah'a şükretmiştir. Ardından gelen rubâ'î ile de muhabbet kadehinin sarhoşu, saadet tacının güheri olmayı arzuladığını belirterek Allah'tan lutuf ve hidayet dilenmiştir.

İkinci başlıkta “Müminin kalbi Allah'ın aynasıdır.” hadisini nakleden şair, muhabbet erbabının gönlünü mukaddes zatının aynası yaptığı için Allah'a sonsuz hamdetmiştir. Fasîh, bu başlığa ait rubâ'îde ise nefsiyle baş başa kalmak istemediğini, yalnızca aşk sırlarının mahremi olmak istediğini söylemiştir.

Anlattığımız bu iki başlıktan sonra iki bölüm daha yazılmıştır. Bunların ilkinin başlığında kaleme ve söze övgü söz konudur. Bu övgüden sonra gelen kıt'a da aynı söylemi taşımaktadır. İkincisinde ise güzel huylu kimselerin en büyük sırdaşının kalem olduğunu belirten bir başlık ile bu doğrultuda yazılan bir nazm örneği vardır.

“Taḥrîş-i Ḥāme-i Rengîn-Nevā Be-Tevḥîd-i Ḥudā 'Azze İsmühü ve 'Alā” başlığıyla başlayan, 12 beyit ve bir rubâ'îden oluşan bölümde şair, bir sonraki kısımda yer alacak olan tevhit için kalemini hırslandırmış ve onun vasıflarını saymıştır. Şair,

Ey kıl-k-i güher-feşân-ı ma'nā

V'ey bülbül-i gülsitân-ı ma'nā

Eyle yine bir nevā-yı dil-keş

Ur ḥürmen-i ehl-i 'aşka âteş

...

Ol perde-kiyān-ı ‘aşka hem-dem
Sensin bu Faşîh-i zāre maḥrem (10, 11, 19)

diyerek kalemi mana gülistanının bülbülüne benzetmiş ve kendi sırlarının mahreminin yalnızca kalem olduğunu dile getirmiştir.

Bu noktadan sonra mesnevîde peş peşe iki tevhit metni bulunmaktadır. Bu tevhitlerin ikisi de birbirini tamamlayıcı niteliktedir. İlk tevhitte şair, Allah’ın tabiat üzerindeki yaratma kudretine ağırlık verilmiştir. Özellikle canlı tabiat tasvirleri burada dikkati çekmektedir. Felekler, sular, ağaçlar ve çiçekler bu tasvirlerden nasibini almıştır. İkinci tevhitte ise Allah’ın gizli açık her şeyin bilgisine sahip olduğuna vurgu yapıldıktan sonra, O’nun insanoğluna verdiği değer ve nimetler sayılmıştır. Ayrıca tevhidin son beyitlerinde şairin yaratıcıya yakarışı söz konusudur.

Tevhitlerden sonra bir rubâ‘î ile Hz. Peygamber’in na‘tına giriş yapılır. Bu na‘t 31 beyittir. Şair, giriş mahiyetindeki şu üç beyitle na‘tına başlamıştır:

Ey bülbül-i dil nevāya başla
Bir nağme-i dil-güşāya başla

Bir perdeden eyle kim ser-āgāz
Ol perde ola maḳām-ı i‘cāz

Ya‘nī ki o faḥr-i kā’inātuñ
Kıl na‘tını ol ḥuceste zātuñ (67, 68, 69)

Şair, derin bir tahassüsle yazdığı bu na‘tta Hz. Muhammed’in nübüvvet ve risâlet güneşi olduğunu, âlemlere rahmet olarak gönderildiğini, nuruyla bütün cihanın tezyin edildiğini, hak yolunun rehberi ve vahdet meclisinin mahremi olduğunu belirtmiştir.

Bu övgüyü müteakip,

Bir gice irüp bülbül-i ḳudsī pervāz
İtdi bu terennümle nevāya āgāz

Bālāya hırām eyle ki ey serv senüñ

Ārāmgehüñ eyledi Hâk gülşen-i rāz (99, 100)

beyitleriyle miraciyyeye başlanır. Hz. Muhammed'in Allah katına yükseltilmesi çok ayrıntılı bir şekilde olmasa da sanatkârane bir üslupla aktarılmıştır. Mirac mucizesi sırasında gerçekleşen hadiselerden; “Hz. Peygamberin Cebrail’le birlikte Kudüs’e varmasına, Hz. Musa ve meleklerle karşılaşmasına, Allah’ın cemalini müşahede etmesine ve namazın farz kılınmasına telmihte bulunulmuştur.

“Vaşf-ı Sultân Ahmed-i ‘Ālî-Tebār” başlığı altında hükümdar övgüsüne¹⁵⁹ yer veren şair, “Zıkr-i Esmâ-i Lâle-i Rengîn” ve “Vaşf-ı Pāk-i Şükûfe-i Zerrîn” başlıklarını taşıyan bölümlerin birincisinde lâle, ikincisinde ise çiçek isimlerine değinmiştir. Fasîh’in rüy-ı nigâr, nev-zuhûr, gül-reng, yâķût, gül-rû, gül-gün, gül-püş, tâb-âver, senân, ğonca-nümâ, tâb-efgen, pâbüccı, kibrîti, dil-dâde gibi lâle

¹⁵⁹ Fasîh, bu methiyede padişahın kaçınıcı Ahmed olduğunu belirtmemiştir. Fakat taltif edilen padişahın III. Ahmed olması çok kuvveli bir ihtimaldir. Zira padişah övgüsünü müteakip yazılan lâle ve çiçek isimleriyle ilgili manzumeler bu ihtimali doğrulamaktadır. Yalnız eserin yazılış tarihi 1698-99 dikkate alındığında tahtta, III. Ahmed’in değil de II. Mustafa’nın olduğu görülecektir. Dolayısıyla ortaya tarihsel bir uyumsuzluk çıkacaktır. Fakat bu durumu şu şekilde açıklamak mümkündür: II. Mustafa’nın ülkeyi Edirne’den yönetmesi ve üst üste birtakım siyasal başarısızlıklar alması, özellikle 1697 Zenta yenilgisinden sonra babası gibi av eğlencelerine dalarak yönetimde gevşeklik göstermesi asker, ulema ve halk arasında büyük memnuniyetsizlikler ortaya çıkarmıştır. (Abdülkadir Özcan, “II. Mustafa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, s. 278-279.) Bu durumda muhtemelen ülke içinde, gelecekte ekberiyet sistemine göre padişahlık için en uygun kişi olarak III. Ahmed’in görülmesine sebebiyet vermiştir. Şair de bu düşünceyi taşıyanlardan biri olarak, eserini III. Ahmed’e sunmak için hazırlamış fakat ömrü vefa etmediği için bu arzusunu yerine getiremeden vefat etmiş olabilir.

Mesnevinin yazılış tarihi ve şairi hakkında da şu yorumları yapabiliriz:

Eserin yazılış tarihini 1708 olarak alırsak sunulduğu padişahla ilgili bir problem kalmaz. Yalnız kaynakların verdiği bilgilere göre hem bu tarihte yaşayan hem de Fasîh mahlasını kullanan ikinci bir şair yoktur. Dolayısıyla eserin sahibinin Fasîh Dede olduğu, 1698-99 yılında yazıldığı ve mesnevinin III. Ahmed’e sunulmak üzere hazırlandığı görüşünü şimdilik kabul etmek durumundayız.

Bu bilgilere ek olarak şairin şiir üslubundan yola çıkarak şunları söyleyebiliriz: Fasîh Dede’nin *Divan*’ındaki hacimsiz mesneviler ile *Behişt-âbâd* dil ve üslup açısından birbiriyale örtüşmekte; mesnevilerde yer alan bazı telmih ve hayaller aynı kalemin ürünü olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca *Behişt-âbâd*’da yer alan rubâ’iler ile *Divan*’daki rubâ’iler şairin bu nazım şekline ne kadar düşkün olduğunu göstermektedir.

isimlerini zikretmesi ve onların sıfatlarını sayması eserin yazıldığı dönemde lâlenin ne kadar revaçta olduğunu ortaya koymuştur.

2.2. Ana Hikâye

Mesnevinin asıl hikâyesine “Āgâz-ı Hikâyet-i Şâh-Ferruh Bâ-Ferzend-i Gül-ruh” başlığıyla giriş yapılır. Hikâyeye göre İskender haşmetli, bütün cihana hükmeden, namı Ferruh olan yüce bir padişahın günün birinde gül yüzlü bir şehzadesi dünyaya gelir. Padişah, oğlu ilim tahsil edebilecek yaşa geldiğinde düzenlediği ulu bir törenle ona devrin kıymetli bir âlimini hoca tayin eder:

Bir merd-i güzîn ‘işmet-âyîn
Şeh-zâdeye itdi h^vâce ta‘yîn (261)

Zamanın en değerli âlimlerinden biri olan bu zat, şehzadeyi eğitmek ve iyi bir edip yapmak için bütün ilimini onun yoluna serer. Bu hal üzere aylar yıllar gelip geçer. Şehzade her geçen gün üstadına daha büyük bir muhabbetle bağlanır ve onun saadet saçan kapısından biran bile ayrılmaz olur. Güllerin açılıp bülbüllerin şakımaya başladığı bir ilkbahar gününde şehzade ile üstadı her zamanki gibi mey ile piyale misali birbirine giriftar olup muhabbet kurmuşlarken bir ara şehzade üstadına şu soruyu sorar:

Tâc-ser-i iftihârî şehler
Zerrîn-kemerân zer-külehler

Neyle ider ey edîb-i dānā
Hem efser-i mihr-i ‘âlem-ārā (321, 322)

“Ey bilgin edip, padişahlar övünç tacını, altın kemerlerini, külahlarını; âlemi süsleyen güneş tacını neden yapar?” Üstadı bu soruya şöyle cevap verir:

Bir pâdişehüñ ki ‘adl ü ihsân
Ser-nâmesine olursa ‘unvân

Tāc-ser-i iftihārı eyler

Hem efser-i āfitāb-ı enver

(323, 324)

Üstat, şehzadeye bu cevabı can kulağına süs yapmasını söyledikten sonra cevabın hikmetinin daha iyi anlaşılması için ona İran'ın adaletiyle ünlü yüce hükümdarlarından Nûşirevân'ın zamanındaki adalet, güven ve emniyet ortamını anlatır.

A. Nûşirevân Döneminde Yaşanan Bir Hikâye¹⁶⁰

Bu devirde yaşanan bir hikâyeye göre; Geçimini sağlamak için çiftçilikle uğraşan, himmet sahibi bir adam günlerden birinde ekip biçtiği tarlanın içerisinde define bulur. Defineyi gören çiftçi, bu durum karşısında büyük bir şaşkınlık içinde kalsa da hiç beklemeden doğruca tarlayı satın aldığı kişinin yanına varır. Tarlada bir hazine bulunduğunu ona anlatır. Adam: “Ben bu yeri sana sattım, ama içinde eksik fazla ne olduğunu bilmiyordum. Bu yüzden şimdi hak iddia edemem bulduklarının hepsi senindir.” deyince, çiftçi: “Mümkün değildir ki ben başkasının malına tamah edeyim.” diye karşılık vererek, itiraz eder. Bu iki kanaatkâr adam epey bir süre anlaşmazlığa düştükten sonra bu ihtilafı kaldırmak için Nuşirevân'a müracat ederler. Nuşirevân'da onlara en değerli şeylerinin ne olduğunu sorar. Biri kızım, diğeri ise oğlum diye cevap verir. Bunun üzerine padişah çocukların büyüdüleri zaman birbiriyle evleneceklerini dolayısıyla altınların da bu evliliğin çeyizi olarak saklanması gerektiğini buyurarak meseleyi en uygun şekilde çözüme kavuşturur. Gerçekten de padişahın dediği gibi evlenecek yaşa gelen gençler birbiriyle evlenir ve altınlar da onlara hediye edilir.

Üstat, bu hikâye ile Nûşirevân'ın böylesine ciddi bir adalet ortamı tesis ettiğini, herkese hak terazisiyle muamele edip adalet dağıttığını, halkının hırsı ve kanaatsizliği bir kenara bıraktığını, devrin insanların onu hâkim yapıp her müşküllerini ona bildirdiklerini belirtmiş olur. Şehzade tüm bu söylenenleri dinledikten sonra şahlar için adaletin ne kadar önemli olduğunu bir daha kulağından çıkmamak üzere idrak eder.

¹⁶⁰ Bu başlıklar eserde bulunan hikâyelerin takibini kolay kılmak için hikâyelerin içeriğine göre verilmiştir. Konu ile ilgili daha geniş bilgi için tezin *Olay Örgüsü* bölümüne müracaat edilebilir.

Üstat bunları anlatırken vakit de gece olmuştur. Şehzadenin uykusu gelince sohbet seher vaktine kalır. Sabah olduğunda yine her taraf güllük gülistanlık, yine muhabbet meclisi kurulmuş, yine hikmet yolunda yolculuk başlamıştır. Şehzade, böylesine latif bir ortamda üstada seslenerek dostluk yolunun, vefanın ne olduğunu; sohbet ve dost hakkına uymanın mümkün olup olmadığını sorar. Üstadı da bu sorular üzerine,

Olmadı mı şehriyâre manzûr
Tedbîr-i vezîr ü hâl-i şâpûr (428)

diyerek İran şâhı Şâpûr ile onun veziri arasındaki vefakârlık hikâyesini anlatacağını müjdeler. İşte mesnevinin asıl hikâyesi burada başlar. Birbiri içine geçmiş çerçeve hikâyeler şeklinde kurgulanan bu hikâyenin özeti şu şekildedir:

B. Şâpûr Şâh ve Vezirinin Hikâyesi

Pek çok memleketi tedbiri ve gücü ile mülküne katmış, çok sultana boyun eğdirmiş, Acem ülkesinin zeki ve akıllı padişahı Şâpûr Şâh'ın bir gece gönlü Rum ülkesine düşer. Biraz düşündükten sonra Rum diyarını almak istediğini vezirlerine söyler ve onlara bu konu hakkındaki fikirlerini sorar. Vezirler, bu düşüncenin gönül okşayıcı, fakat tehlikeli olduğunu söyleyerek padişahı uyarırlarsa da padişah, vezirlerin sözlerine itibar etmeyerek kararında aceleci ve ısrarcı bir tavırla azm ettiği işe koyulur.

Şâpûr Şâh'ın yüce ilimlerin bilgisine sahip, âlim, filozof ve aynı zamanda Rum dilini de çok iyi konuşan eşsiz bir veziri vardır. Şâpûr, Rum diyarının alınması için bu veziriyle işbirliği yapmaya karar verir:

Ma'lûmı idi 'ulûm-ı 'âlî
Olmışdı 'alem ebü'l-me'âlî

Her fende o feylesöf-ı dānā
Bir bilmediği yoğ idi aşlā

....

Āyîn ü lisān-ı Rûmı ammā

Bilmiş idi ol kadar ki maḥzā (469, 470, 472)

Bir seher vakti sefere çıkan iki yoldaş az bir zamanda Rum diyarına varır. Vezir, burada tedbir maksadıyla kendini tabib olarak tanıtır ve kısa bir süre sonra ülkede hekimlikte meşhur olur. Zamanla Rum Kayser'inin sarayına kadar ulaşır ve sarayda kendine gizli bir köşeyi mesken tutar. Bu sırada Kayser'in maiyetinde bulunan âlim bir rahibi ziyaret eder. Rahip, ziyaretin maksadını sorunca, vezir herhangi bir maksadının olmadığını, sadece saadet kapısına yüz sürmek için geldiği söyler. İlim tahsil etmek istediğini beyan eden vezir, nükte ve söylediği tatlı sözlerle rahibi kendine bağlar. Rahip, vezirin nüktedanlığı ve zekâsından hoşlandığı için onu kendi hanesinde misafir eder. Kısa sürede rahiple saat şişesi gibi iç içe olmayı başaran vezir, bu sırada her ne işle uğraşırsa uğraşsın padişahını da asla unutmaz.

Öte yandan, bir gün Kayser, nedimlerine ziyafet vereceğini duyurur. Ziyafeti işiten Şâpûr Şâh, bunu Kayser'i ve yakınındakileri tanımak için bir fırsat bilir ve bu iş için vezirine danışır. Vezir, Şâpûr'a "*Böyle bir şeyi sakın tasavvur etme, bu yolda pek çok tehlike vardır, düşüncen batıl ve boştur.*" dese de söylediklerinin hiç biri fayda vermez.

Şâpûra didi vezîr-i 'âkıll
Olma bu ḥaṭarlu yolda ğâfil

Zinhâr taşavvur itme zinhâr
Zımnında bunuñ niçe ḥaṭar var

Sa'y itme nihâl-i ter degüldür
Şâhum bu olur biter degüldür

Bu cümle taşavvuruñ hevâdur
Endîşe-i bâṭıl u ḥatâdur (548- 551)

Şâpûr, bir fırsat vaktinde vezirinin uyarılarına aldıriş etmeyerek ziyafete katılmak için yola çıkar. Ziyafet vakti geldiğinde, Kayser'in kurduğu o mükellef meclise Şâpûr da dâhil olur. Bu sırada mecliste bulunan feraset sahibi, hekim kıllıklı,

zeki bir adamın gözü Şâpûr'a takılır. Onu gizli gizli süzdükten sonra karşısındaki adamın her tarafından riya aktığını fark eder ve onun Şâpûr olduğuna kanaat getirir. Vakit kaybetmeden hemen mecliste bir nara atarak herkesi ayağı kaldırır. Kayser'in askerleri de o hızla Şâpûr'u yakalar ve Kayser'in önüne getirirler. Kayser, ona neden buraya geldiğini sorsa da, o sır perdesini aralamaz. Uğraşı fayda vermeyen Kayser, Şâpûr'u cellâtlardan birine teslim eder:

Bu itdi su'âl perdesin bāz

Ol itmedi keşf-i perde-i rāz

...

Nār-ı ğāzabı tūtup cihānı

Hūn-rīze hāvāle itdi anı (598, 603)

Kanlı gözyaşlarıyla ağlayan Şâpûr, Kayser'in emriyle yedi ineğin derisinin içerisine hapsedilir. Fakat yalnızca yemek yiyebilecek kadar bir serbestlik bırakılır. Başına da bir Matran (piskopos) bekçi olarak konulur. Şâpûr bu halde iken Kayser ise, bir süre sonra İran ülkesine doğru sefer çıkar ve zamanla pek çok yeri ele geçirir.

Bu sırada yaşananlardan haberdar olan vezir, Batrikle sohbet meclisinde bulunduğu sırada sözü Kayser'in seferine getirir. Şâpûr'u kurtarmak için çare aramaya başlayan vezir, sefer sırasında kendisine ihtiyaç olabileceğini söyleyerek Batrik'ten izin ister. Tek maksadı sefere katılarak padişahını kurtarmak olan vezir, türlü hile ve yalanlarla Batrik'i kandırmaya çalışır. Batrik, her ne kadar onun sefere gitmesine razı olmasa da çaresiz hatır uğruna izin verir. Vezirin yol azığını hazırlayan Batrik, onun yol boyunca emniyette olması ve gittiği yerde iyi karşılanması için eski dostu Matran'a bir mektup yazar.

Vezir, Matran'ın yanına varınca beraberinde getirdiği mektubu ona verir. Matran, mektubu okuyup içindekilerin sırrına vakıf olunca veziri baş tacı yapar ve meskenine alır. Vezir de tıpkı Batrik'e yaptığı gibi kısa sürede tatlı sözler ve ince nüktelerle Matran'ı kendisine bağlar.

Şâpûr'un kurtuluş reçetesini anlatacağı kıssalarda bulan Vezir, her vakit yüksek perdeden hikâyeler anlatıp böylece hem şahını rahatlatmayı hem de Matran'ı hayretler içerisinde bırakmayı amaçlar.

Bir gece Şâpûr Şâh, çektiği çilelerden feryat ederken yanına gelen bir adama artık dayanacak takatinin kalmadığını, böyle devam ederlerse ölümünün mukadder olacağını söyler. Adam her ne kadar acımasız biriyse de Şâpûr'un bu içler acısı hali onu müteessir eder ve doğruca Matran'ın yanına giderek gördüğü manzarayı ona anlatır. O anda Matran'ın yanında bulunan vezir, artık padişahının sabredecek gücünün kalmadığını anladığı için Matran'a -bu yolla da Şâpûr'a işittirmek arzusuyla- daha önce hiç işitilmemiş bir hikâyeye dem vuracağını söyler. Bu hikâye 'Aynü'l-ehil isimli bir âşığın sergüzeştidir:

B. 1. 'Aynü'l-Ehil'in Hikâyesi

Bir gün 'Aynü'l-ehil adlı âşık, Seyyidde-i Nâz isimli güzelin vasıflarını işitince hiç görmediği halde ona âşık olur.

'Aynü'l-ehil ol kamer-cebînüñ

Vaşfın işidüp o nâzenînüñ

Oldı anuñ o muhibb-i şâdıķ

Gül-ruhlarına kulaķdan 'âşık (775, 776)

Aşk ateşinin verdiği şevkle sevgilisinin diyarını öğrenir ve hiç beklemeden yollara koyulur. Bir seher vakti arada hiçbir perde olmadan maşukunun yüzünü görünce fikrinin ipleri çözülür ve hayretler içerisinde kalır. 'Aynü'l-ehil, bu hal üzere her sabah onun kapısına kadar gider, o gül yüzlüyü görmek için beklermiş. Günlerden birinde Seyyidde-i Nâz'ın kocası bu durumu fark edince, hiddete gelerek onu yakalar ve hapseder. Başına da burnu ve bir eli kesik acayip bir koca karıyı bekçi diker. 'Acûz lakaplı bu kadın, 'Aynü'l-ehil'e neden bu duruma düştüğünü sorar. O da durumunu saklayarak ben masumum, asla günahum yok diyerek yalan söyler:

Bu bâbda bu esîr ü şeydâ

Ma'sûmum u yoķ günâhum aşlâ (806)

Fakat ‘Acûz, onun yalan söylediğini yüzünden anlar ve ona bu yalana binaen kendi haliyle denk düşecek bir kıssa anlatır:

B. 1. 1. Sahibine İhanet Eden Atın Hikâyesi

Mert bir adamın rüzgâr gibi hızlı bir atı vardır. O akıllı adam, atına sabahtan akşama kadar hizmet eder, onun ne ihtiyacı var ise tastamam giderir. Günlerden birinde yine her zaman olduğu gibi bir seher vakti otlu sulu bir yere atını getirir. Bilinen bir yolda ilerlemek için atın koşumlarını çözer, ona rahatlık verir. O sırada at, her ne illet oldu ise birden sahra yolunu tutarak kaçır. Atın sahibi de onu görünce derhal peşinden gider:

Şahrâyı tutup feres şitâbân

Fâris dağı der-pey oldu pūyân (840)

Fakat az bir zaman sonra ata yetişemez olur, izini kaybeder ve çaresiz bir vaziyette endişeye dalar. At ise çoktan fezalara kaçmış ama ne yapacağını bilmez bir vaziyette sabaha kadar koşturmuş, bir deri bir kemik kalmış. Sabah olunca at, elemeler içerisindeyken siyah bir aslan karşısında belirir. Aslan atı تنها görmüştür, ama ne çare ki etten eser yok, elemeler içerisinde perişan bir mahlûk... Aslan, ata “*Bu haline sebep olan şey nedir, bu zayıf hale nasıl düştün?*” diye sorar. At, günahını saklayarak bir cürm işlediğini fakat onun ne olduğunu bilmediğini söyler. Atın yalan söylediğini anlayan aslan, ona sadakat ipini tutmasını ancak bu şekilde kurtuluşu erebileceğini salık verir. Aslanın sözünde merhamet gören at, başından geçenleri bir bir anlatır. Sahibine hıyanet ettiğini, verdiklerine nankörlükte bulunduğunu, bu yüzden böyle bir derde düştüğünü açıklar. Aslan, atı dinledikten sonra ona kurtuluş yolunu açar ve serbest bırakır. Hikâye burada biter.

‘Aynü’l-ehil, ‘Acûz’un anlattığı bu hikâyeden nasibini alır ve kendi halini anlatmaya başlar. Gaddar nefsinin esiri olduğunu, bu yüzden bu belâ bendine düştüğünü söyler. ‘Aynü’l-ehil’i dinleyen ‘Acûz, ona sabır ve tevekkül telkin ettikten sonra gam köşesinde ertesi geceye kadar beklemesini ister.

Vezir, tüm bu hikâyeleri anlattıktan sonra Şâpûr Şâh söylenilenlerdeki esrarı tek tek idrak eder. ‘Aynü’l-ehil’in kendisi, Seyyidetü’n-nâr’ın memleketi, Zeheb’in

Kayser, ‘Acûz’un veziri olduğunu; ‘Acûz’un ‘Aynü’l-ehil’e tevekkül ve sabır dilemesinin, vezirinin kendini kurtarmak için çabaladığı anlamına geldiğini fehmeder.

Gece olunca sohbet tekrar başlar. Matran’ın hikâyenin devamını dinlemek için sabırsızlandığı bir sırada vezir yeniden başlar anlatmaya:

Aynül’l-ehil, epey bir süre gam köşesinde esir olarak kalır. Zeyb, ara sıra elinde bir kılıç ile gelir o çaresizi tehdit edip gidermiş. ‘Acûz, sabretmeye mecalinin kalmadığını söyleyen ‘Aynü’l-ehil’i teskin etmek için bir hikâye daha anlatmaya karar verir:

B. 1. 2. Nefsine Uyan Yavru Geyiğin Hikâyesi

Mal sahibi bir tüccarın günün birinde bir çocuğu olur. Tüccar, çocuğunu sevindirmek için ona küçük bir ceylan hediye eder. Ceylanı emzirmek içinse semiz bir koyun tutulur. Ceylan, günden güne etlenir ve iki tane de acayip boynuzu çıkar. Çocuk bu durum karşısında hayretler içinde kalır ve babasına ceylanı için büyük bir geyik bulmasını ister. Tüccar da bir avcıya büyük bir geyik bulması için emir verir. Avcı güzel, olgun bir geyik bularak tüccara getirir. Büyük geyik, yavru geyiğin bakımını üstlenir, ona yoldaş olur. Günün birinde yavru geyik kendi cinslerini merak eder ve onları anlatması için büyük geyiğe rica eder. Büyük geyik, cinslerinden bahsettikten sonra küçük ahunun akli başından gider ve gafletle onların yanına varmayı arzular. Büyük ahu, ona her ne kadar düşündüğünün batıl ve tehlikeli olduğunu anlatmaya çalışsa da o, yine sözünde ısrar eder. Küçük ahunun ısrarlarına dayanamayan büyük ahu çaresiz teklifini kabul eder. Bu iki yoldaş bir sabah vakti sarsar gibi gizlice kaçarak geyik ordusuna katılırlar:

Ol merhâleden mişâl-i şarşar
‘Azm-i vağan itdiler ber-â-ber

Ol dem o iki refîk-i şâdık
Oldı reme-i gevezne lâhîk (998, 999)

Küçük ahı kendine denk bir ahı ile sahrada eğlenirken yolunu kaybederek çaresiz bir vaziyette tek başına ortada kalır. Bu sırada tacirin çocuğu geyiklerinin kaçtığı fark ederek durumu babasına iletir. Babası avcuyu yanına çağırır ve geyikleri bulduğu takdirde kendisine bin dinar mükâfat vereceğini söyler. Kısa bir zamanda avcı geyikleri tekrar bulur ve tacire teslim eder. Geyikler eski mahallerine geldiklerinde yavru ahı hata yaptığını söyleyerek tekrar büyük ahıya sarılır.

Vezir bu hikâyeyi bitirdikten sonra ‘Aynü’l-ehil’in yarım kalan hikâyesine devam eder:

‘Aynü’l-ehil’in elem gecesinde sabaha kadar sinesi gamla dolar. Zalim Zeyb yanına gelerek onu katledeceğini söyleyip gider. O gece ‘Acûz da her ne oldu ise bir türlü gelmez. Neden sonra ‘Acûz gelince ‘Aynü’l-ehil, “*Beni niye dün gece ziyaret etmedin?*” diye sitemde bulunur. ‘Acûz da “*Sen benim halimi bilmiyorsun, bir bilsen ne sıkıntılar, çileler içindeyim.*” diyerek başlar kendi derdini anlatmaya:

B. 1. 3. ‘Acûz’un Hikâyesi

“Ben, İranlı bir yiğitle evliydim. Günün birinde İran beylerinden biri bu yiğidi öldürdü, beni ve çocuklarımı ele geçirdi. Daha sonra da bu zalim Zeyb’e sattı. Zeybe yedi yıl kölelik yaptıktan sonra bir gün kaçmaya kalkıştım. Ama ne çare... Bu zalim adam, beni yakalayıp çocuklarımı da öldürdü. Tam yedi daha hizmet ettikten sonra yine kaçarken yakalandım ve bu sefer de elimi ve burnumu kesti. Artık kaçmaya mecalim kalmadı.”

‘Acûz, başından geçenleri bu şekilde anlattıktan sonra ‘Aynü’l-ehil’e onu kurtaracağını söyler ve az bir gayretle onu hapsedildiği yerden çıkarır. ‘Aynü’l-ehil, serbest kaldıktan sonra ‘Acûz’a birlikte kaçmayı teklif eder. ‘Acûz, kendisinde derman kalmadığını, bu yüzden ona iştirak edemeyeceğini belirtmesine rağmen ‘Aynü’l-ehil’in ısrarlarına dayanamayıp onunla birlikte kaçır. En sonunda bu iki sadık dost mutluluğa ulaşır.

Vezir, hikâyeyi burada tamamlar. Matran, vezire muhabbet duymaya başlar. Hikâye anlatıldığı sırada Şâpûr Şâh, vezirin vurgulamak istediği teşbihlerin hepsini bir bir kavrar. Artık kurtuluş gecesini gelmiştir. Vezir, fırsatını bulduğu bir sırada

Şâpûr'u tutulduğu hapisten kurtarır. Allah'a hamd eden bu iki dost, doğruca padişahsız kalan askerlerinin yanına varır. Şâpûr'u gören askerlere can gelir, hepsi birer aslan kesilir. Ne düşman korkusu ne de başka bir korku... Rum ordusunu bozguna uğratıp, kalelerini tekrar ele geçirirler. Yakalanan Rum Kayser'ini de Şâpûr Şah'ın önüne getirirler. Şâpûr, Kayser'e acıyarak verdiği zarar ziyanı gidermesi halinde kendisini serbest bırakacağını söyler. Kayser de Şâpûr'un bu tavrı karşısında mutluluğa gark olur ve hayatı boyunca ona itaat edeceğine söz verir.

Mesnevinin çerçeve hikâyesi burada tamamlanır. Şehzade, üstadının anlattığı hikâyeden artık gerçek vefanın, dostluğun ne demek olduğunu kavrar. Tabi hikâyeye anlatılırken uzun yıllar geçmiş, şah ölmüş şehzade de ölen babasının yerine tahta geçmiştir. Devran değişse de, zaman gelip geçse de eski şehzade yeni padişah, yine üstadının nasihatleriyle talime devam etmiştir.

2.3. Bitiş Bölümü

Yirmi beş beyitlik bu bölümde şair, kaleme seslenerek artık çemenin bülbül inlemesine dayanamayacağını, bu yüzden bu kadar şeker saçmanın yeterli olacağını ifade eder. Daha sonra da bu köhne bahçeye böyle bir eser yazmakla taze bir bahar bağışladığını; bir hazineye vardığını ve onu da külfetsiz bir şekilde harcadığını belirtir. Mesnevinin ismini de bu bölümde zikreden şair, Allah'a eserine kemal vermesi, onu aziz ve muteber kılması için dua eder. Bu hatimedden sonra kaleme aldığı beş beyitlik tarih manzumesiyle de *Behişt-âbâd*'ı bitirir.

3. Eserde Görülen Tahkiye Unsurları

Anlatıya dayalı metinler belli bir kurguya sahiptir. Her şey bu kurgu etrafında şekillenir. Olay, olay örgüsü, şahıslar, anlatıcı, bakış açısı, zaman ve mekân gibi değişmez tahkiye unsurları bu kurgusal dünyayı oluşturur. Neyin, nasıl ve ne tarzda anlatılacağı; dış dünya ile metin, gerçekle kurgu arasında ne gibi bir mesafe bırakılacağı bunların hepsi tahkiyeye dayalı ürünlerin sorguladığı konulardır. İşte bu gibi soruların cevabını daha iyi verebilmek ve metne nüfuz edebilmek için yukarıda saydığımız unsurların iyi bir şekilde tahlil edilmesi gerekir. Bu sebeple *Behişt-âbâd*'in tahkiye unsurlarına göz atmak istiyoruz.

3.1. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Tahkiyeye dayalı ürünlerde karşımıza çıkan ilk öge anlatıcıdır. Anlatıcı, anlatı ile alıcı arasındaki köprüyü kurar. “*O olmadan hikâyeyi anlatmak, olayları nakletmek ve olayların akışında rol alan figürleri tanıtmak mümkün olamaz. Çünkü o, anlatı dünyasının hem ‘yapıcı’ hem de ‘yansıtıcı’ unsurudur.*”¹⁶¹ Bir anlatıda, anlatıcı ne kadar kuvvetli olursa metinde vurgulanmak istenen mesajın iletilmesi de o kadar kolay olur.

Anlatıcının bir de eşya ve hadiseleri değerlendirmek ve aktarmak için aldığı pozisyon vardır. Bu pozisyona bakış açısı adı verilir. “*Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde, vak’a zincirinin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir.*”¹⁶² Dolayısıyla bakış açısında tahkiyeyi oluşturan ve olay örgüsünü şekillendiren unsurların metnin muhatabına gönderilme şekli ve gönderenin konumu oldukça önemlidir.

Tahkiyeye dayalı metinlerde üç çeşit bakış açısı mevcuttur: “*Tanrısal bakış açısı, tekil bakış açısı ve çoğul bakış açısı.*”¹⁶³ Bu bakış açılarına “*sıfır odaklanma, dış odaklanma ve iç odaklanma*”¹⁶⁴ adı da verilmektedir.

Bu açıklamalardan sonra *Behişt-âbâd*’ı anlatıcı ve bakış açısı noktalarından inceleyebiliriz.

Behişt-âbâd’ın asıl hikâyesi üçüncü tekil şahıs anlatıcının tanrısal bakış açısıyla sunulmuştur. Hâkim bakış açısı da denilen bu bakış açısında yazar, her şeyden haberdar olan; kişileri, zamanı, mekânı, olay örgüsünü dilediği gibi yönlendiren; istediğinde metne müdahale eden, istemediğinde metni başka ellere bırakan bir (O) anlatıcıya eserini teslim eder. Bu tip anlatıcı ve bakış açısı

¹⁶¹ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı I*, Ötüken Yay., İstanbul 2006, s. 17.

¹⁶² Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Birlik Yay., Ankara 1984, s. 84.

¹⁶³ Tekin, age., s.50- 59.

¹⁶⁴ Safiye Akdeniz, *Hikâye ve Romanda “Anlatıcıya” Göre Metin Tipleri, Bakış Açısı ve Odaklanma*, <http://www.ege-edebiyat.org/wp/?p=825>, Erişim Tarihi: 20.04.2011

mesnevilerde hemen hemen her zaman kullanılmıştır. Yazara, yazma kolaylığı getiren bu bakış açısı Batı’da romanstan romana; bizde ise klasik mensur hikâye ve mesnevilerden modern roman ve hikâye sürecine geçişte sıklıkla kullanılmıştır.

Behişt-âbâd’da ana hikâyenin başlangıcında yazar sözü mucizeler söyleyen kaleme bırakmış ve ondan eserinin her varağını sihir ile tezyin etmesini istemiştir:

‘İsî-nefes ey hâme-i mu‘cîz-güftâr
 Ey serv-i hırâm ey büt-i nâzûk-reftâr
 Göster yine şeh-nâme-i bezm-i ‘aşkuñ
 Her bir varağın sihr ile pür-nağş u nigâr (247, 248)

Aslında bu anlatıcı yazardan başkası değildir. Fakat metnin itibari olması için yazarın kendini kenara çekip hayalî bir anlatıcı oluşturması zorunlu bir iştir.

Yine “Hikâyet-i Zîbâ” başlığını taşıyan bölümde anlatıcılık vasfı gizli gül bahçesinin bülbülüne verilmiştir:

Şūrîde hezâr-ı gülşen-i râz
 Bu yüzden ider nevâya âgâz (334)

Fakat burada olayı anlatan aslında bülbül değil şahıslardan Şehzade’nin hocasıdır. Yazar, alıcının zihninde kahraman anlatıcıyı eriterek onu bülbül gibi göstermiştir. Bunu yaparken yazar-anlatıcının önüne geçilmesini istememiş olabilir. Ama yine de bunun bilinçli bir şekilde yapıldığı söylenemez.

Bu tip bakış açında anlatıcı olayın herhangi bir yerinde farklı bir mevzuya geçiş yapabilir. Söz gelimi, “Şıfat-ı Meclis” bölümünde olayın şahıslarından biri olan şehzadenin meclisi tasvir edilirken anlatıcı birden araya girmiş ve olayla ilgisi olmayan bir nasihat vermiştir:

Meyden gârağ ey vücūd-ı kâmil
 Tezyîn-i suhandur olma gâfil (314)

Çerçeve hikâye tekniğiyle kaleme alınan eserlerde olayların sürdürülebilmesi için hâkim bakış açısının içerisinde mutlaka kahraman anlatıcı olmak zorundadır.

Çerçeve hikâye içerisinde bulunan olay her daim kahraman anlatıcı tarafından nakledilir. Fakat ara sıra (O) anlatıcı da olaya müdahale edebilir.

Burada *anlatıcıya göre metin tiplerinden* bahsetmek gerekiyor. Bu tipler genellikle şu şekilde gruplandırılır:

- a. *Metin dışı-hikâye dışı anlatıcılı metinler: Bu durumda, birinci anlatıcı, bir şahıs olarak yer almadığı bir hikâyeyi anlatır.*
- b. *Metin dışı-hikâye içi anlatıcılı metinler: Bu durumda, birinci anlatıcı, şahıslarından birisi olduğu bir hikâyeyi anlatır.*
- c. *Metin içi-hikâye dışı anlatıcılı metinler: Bu durumda ikinci anlatıcı içinde yer almadığı bir hikâyeyi anlatır (ör.: Binbir Gece: Şehrazat).*
- d. *Metin içi-hikâye içi anlatıcılı metinler: İkinci anlatıcı bizzat içinde yer aldığı bir hikâyeyi anlatır.¹⁶⁵*

Bu durumda *Behişt-âbâd*'da yer alan ikinci anlatıcı şehzadenin hocasıdır. Çünkü o, içinde yer almadığı hikâyeleri anlatacak olan kahraman anlatıcı konumundadır. “Ser-güzeşt-i Şâpûr Şâh-ı Zü'l-Ektâf” başlıklı ikinci yan hikâyede (O) anlatıcının sözü kahraman anlatıcıya bıraktığına şahit oluyoruz:

Çün itdi murâd şâh-ı ‘âlem
Taḥḳîkîni cân u dilden ol dem

İtdi o hezâr-ı gülşen-i râz
Bir nağme-i dil-pesende âğâz (433, 434)

Bir de hikâye kahramanlarının anlattığı hikâyede rol alması söz konusudur. *Behişt-âbâd*'da Şâpûr'un veziri bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Vezir, Şâpûr'u tutuklu bulunduğu hücreden çıkarmak için gayret etmektedir. Bu yüzden de

¹⁶⁵ Safiye Akdeniz, agm., Erişim Tarihi: 20.04.2011

birtakım hikâyeler anlatır. Şu beyitlerde vezirin söze nasıl başladığını açıkça görüyoruz:

Bâğ-ı suhanuñ hezâr-ı mesti
Bu resme idüp nevâ-peresti

Ey kuvvet-i kalb-i ceş-i kayşer
V'ey merd-i maşâff ey dilâver

Çün bülbül ü gül çemende hurrem
Var idi diyârumuzda bir dem (760- 762)

Bunların dışında kahraman anlatıcının kendi hikâyesini anlattığına da şahit oluyoruz. Burada artık ben anlatıcı devreye girmiştir. Vezirin anlattığı hikâyenin kahramanlarından 'Acûz, Aynül'l-ehil'e kendi öz hikâyesini anlatırken birinci tekil şahıs anlatıcıyı kullanmıştır:

Bir merd-i cihân pehlivānuñ
Hâtūnı idüm 'acûz anuñ

Var idi büzürg ü kûçek andan
Bir kaç veledüm o şaf-şikenden

Bir gün aña bî-günāh u 'işyān
Hışm eyleyüp ol hidiv-i Fursān

Evlād-ı zükûrum ile zālīm
Āğuşte-i hūn idüp helālīm

Duhterlerüm ile h^vāh u nā-h^vāh
Şatdı beni bî-mürüvvet ol şāh (1085- 1089)

Görüldüğü üzere ‘Acûz, başından geçen hikâyeyi anlatmıştır. Bilindiği gibi ben anlatıcının sınırları vardır. O, her şeyi bilmek zorunda değildir, bilmesi de düşünülemez. ‘Acûz’da işte böyle bir anlatıcıdır.

Buraya kadar *Behişt-âbâd*’da anlatıcının hallerine değinmeye çalıştık. Elbette eserin değişik yerlerinde anlatıcılar da yer değiştirmiştir. Fakat genel anlamda dikkati çeken anlatıcılar ve bakış açıları bir tablo ile şöyle gösterilebilir.

ANLATICI	BAKIŞ AÇISI	GÖREVİ
O ya da yazar-anlatıcı	Hâkim Bakış Açısı	Asıl Anlatıcı. Tüm olayları dilediği gibi yönlendirmek.
Şehzade’nin hocası	Kahraman Anlatıcı: Metin içi- Hikâye dışı	İkinci Anlatıcı. Şâpûr Şah ile Vezir’inin hikâyesini baştan sona anlatmak.
Vezir	Kahraman Anlatıcı: Metin İçi- Hikâye İçi	Şâpûr’u kurtarmak için hikâyeler anlatmak.
‘Acûz	Kahraman Anlatıcı: Metin İçi- Hikâye İçi/ Birinci Tekil Şahıs Bakış Açısı	Aynü’l-ehil’i bilinçlendirmek ve kurtarmak için hikâye anlatmak.

Tablo 4

3.2. Olay Örgüsü

Anlatmaya dayalı edebî ürünlerin ayakta kalmasını sağlayan en önemli unsurlardan biri hiç şüphesiz olay örgüsüdür. Olayların belli bir plan doğrultusunda neden-sonuç ilişkisi göz önünde bulundurularak anlatılmasına olay örgüsü denir.¹⁶⁶ “*Olay örgüsü, anlatının özel olarak, özenle ve belirli bir amaca göre biçimlendirilmesidir.*”¹⁶⁷ Olay, bir metinde tek başına anlam taşımaz. Olay veya olaylar ancak bir ilişki düzleminde sunulursa anlatı denilen kurmaca dünyadan bahsedilebilir. Bu ilişkiye genellikle zincir ve halka benzetmeleriyle açıklık getirilir. “*...olay örgüsüne aynı zamanda vak’a zinciri; bu zincirdeki kendi başına bir anlamı olan ve aynı zamanda bütün içinde bir anlam taşıyan olaya ise vak’a halkası denir.*”¹⁶⁸

Olaylar, okuyucuya ne kadar pürüzsüz ve etkili bir şekilde aktarılsa okuyucunun metne girmesi de o kadar kolay olur. Tahkiyeli metinlerin bu anlamda birtakım aktarma biçimleri vardır. Şerif Aktaş ve İsmail Çetişli’nin hemfikir oldukları *tek zincirli, çok zincirli ve iç içe (helezonik)* diye adlandırılan üç çeşit olay örgüsü en çok kabul gören kurgulama biçimleridir.¹⁶⁹

İncelediğimiz *Behişt-âbâd* mesnevisi, daha çok çerçeve hikâye terimiyle karşılanan hikâye içinde hikâye anlatma tekniğiyle kaleme alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle çerçeve hikâyenin tanım ve kapsamını açıklamak gerekiyor.

Çerçeve hikâyelerde “*bir vaka, bir başka vaka içine yerleştirilerek sunulur.*”¹⁷⁰ Dolayısıyla “*vak’a zincirinin iç içe geçmesi*”¹⁷¹ söz konusudur. Çoğu zaman asıl vurgulanmak istenen hikâye en dışta olmak şartıyla birtakım alt hikâyeler anlatılır. Bu alt hikâyelerin hepsi kabuk hikâyeyi besler. Nedensellik genellikle ana temaya hizmet edecek yan anlatıların birbirine bağlanmasıyla gerçekleştirilir. Ve en

¹⁶⁶ E. M. Forster, *Roman Sanatı*, (Çev.: Ünal Aytürk), Adam Yay., İstanbul 1982, s. 128.

¹⁶⁷ Tekin, age., s. 67.

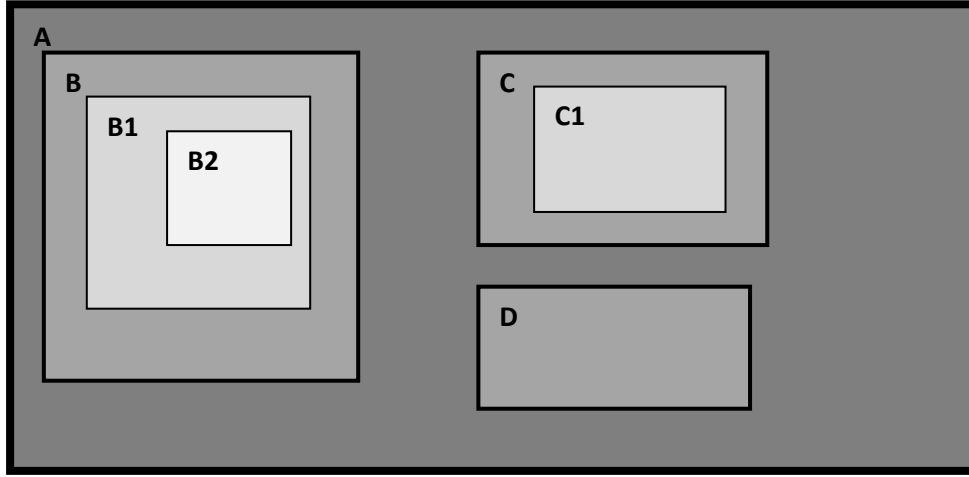
¹⁶⁸ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/2 (Hikâye-Roman-Tiyatro)*, Akçağ Yay., Ankara 2009, s. 59

¹⁶⁹ Aktaş, age., s. 67-68; Çetişli, age., s. 62-63.

¹⁷⁰ Aktaş, age., s. 68

¹⁷¹ Çetişli, age., s. 63

nihayetinde yazarın vurgulamak istediği ana tema sonuca bağlanır. Çerçeve hikâyeyi bir şema ile şu şekilde göstermek mümkündür:

Tablo 5

Şekilden de anlaşılacağı üzere A hikâyesi asıl hikâyeyi temsil etmektedir. Bu yüzden en dışta çekirdek vazifesi görür. B, C, D hikâyeleri çekirdek hikâyeyi tamamlayan yan hikâyelerdir. B anlatısının alt hikâyelerini B1 ve B2; C anlatısının alt hikâyesini ise C1 meydana getirmektedir. Bu hikâyeler müellifin tercihine göre önem kazanabilir. Hatta bazen yan anlatılar asıl anlatının önüne bile geçebilir, bu durumu bir sunuş özelliği olarak kabul etmek mümkündür. Ayrıca müellif dilediğince yan hikâyeler oluşturup bunlarda da istediği kadar alt hikâyeler tasavvur edebilir.

Çerçeve hikâyede dikkati çeken durumlardan biri de olay kahramanlarının anlatıya müdahil olmasıdır. Çoğu zaman yan hikâyeler, bir iç anlatının kahramanının başından geçen maceralar şeklinde karşımıza çıkar.

Batı'da *Decameron* ve *Heptameron*, Doğu'da ise *Binbir Gece Masalları*, *Tûti-nâme*, *El-Ferec-Ba'deş-Şidde* gibi eserler çerçeve hikâyelerin en önemli örneklerini teşkil ederler. Modern manada roman ve hikâyeye geçiş sürecinde Batı kültüründe romanslarda, Doğu kültüründe ise mesnevilerde en çok tercih edilen anlatım tekniği çerçeve hikâyedir.

Buraya kadar çerçeve hikâyenin özelliklerine kısaca göz attık. Şimdi *Behişt-âbâd*'ı bu bağlamda inceleyebiliriz.

Behişt-âbâd'da, bir şehzadenin talimi söz konusudur. Bu talimin nasıl yapıldığı cevaplandırıldığında eserin olay örgüsü ortaya çıkmış olur. Öncelikle eserde yer alan olayların ana planını çıkartmak gerekir. Şerif Aktaş'a göre, bu işlem metnin vaka çevresinde parçalara ayrılmasıdır.¹⁷² *Behişt-âbâd*'da geçen olayları şu şekilde parçalamak mümkündür:

A. Asıl Hikâye veya Çekirdek Hikâye: Şehzade'nin adalet ve hakiki dostluğu öğrenmek için üstadına sorduğu sorulara cevap alması. Eserin kabuğunu bu anlatı oluşturur. İşte aşağıda sayacağımız yan hikâyeler ve onlarda anlatılan alt hikâyeler hep bu kabuğun içini dolduracaklardır.

B. Birinci Yan Hikâye: Adalet hükümdarı Nüşirevân'ın devrinde tesis ettiği huzur ortamı ele alınır. Bu hikâyenin sadece bir alt anlatısı vardır. Bu sebeple fazla girift ve önemli bir anlatı özelliği taşımamaktadır.

b1. Alt Hikâyesi: Hak ve adalet sahibi bir çiftçinin hikâyesi.

C. İkinci Yan Hikâye: Rum Kayser'ine esir düşen Acem Şâpûr'u ile onu kurtarmaya çalışan vefakâr vezirinin hikâyesi. Mesnevinin omurgasını bu hikâye oluşturur. Mesnevinin en uzun soluklu hikâyesidir. Macera ve merak öğelerinin güzel bir şekilde işlendiği, okuyucuyu metne sıkı sıkı bağlayan hikâye budur. Bu anlatının kendi içerisinde bir alt hikâye, onun içerisinde de yine üç alt hikâyesi mevcuttur:

c1. Alt Hikâyesi: 'Aynü'l-ehil isimli bir aşğın hikâyesi anlatılır. Bu hikâyenin bir üst paragrafta söylediğimiz gibi üç alt hikâyesi vardır. Bunlar:

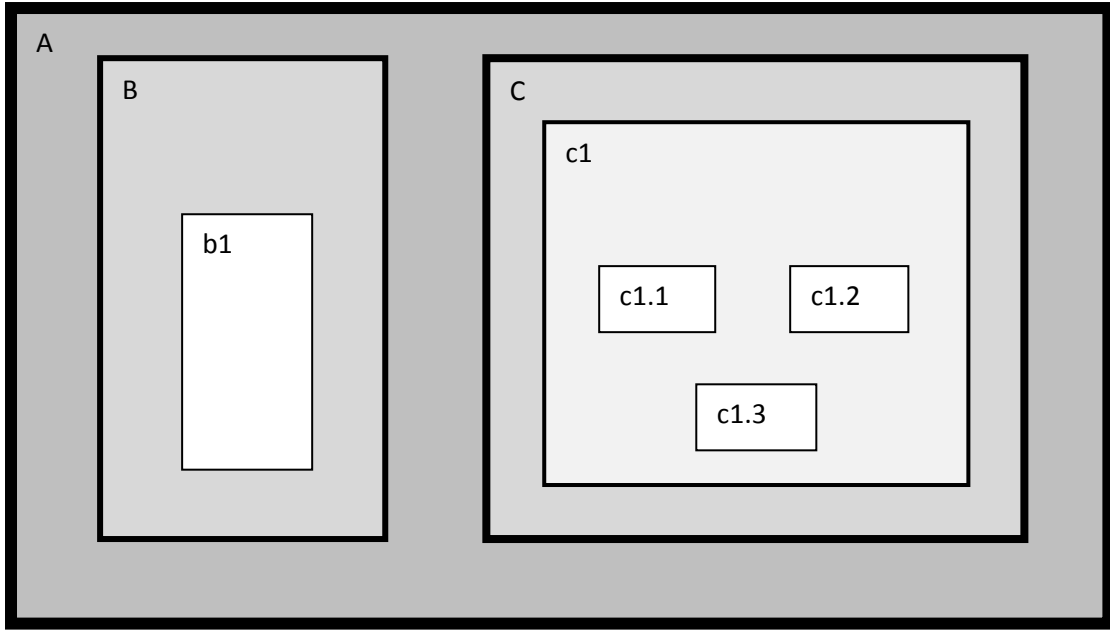
c1.1. 'Acûz'un anlattığı, sahibine ihanet eden atın hikâyesi.

¹⁷² Aktaş, age., s. 49.

c1.2. Ceylan yavrusunun hikâyesi.

c1.3. ‘Acûz’un kendi öz hikâyesi.

Bu sıraladığımız hikâyeleri tabakalar şeklinde tablolaştırarak olursak şöyle bir şekilde karşılaşırız:

Tablo 6

Öyleyse *Behişt-âbâd*'da bir çekirdek hikâye içerisinde iki yan hikâye ve bunların da içinde bulunan beş alt hikâye mevcuttur.

Birinci yan hikâyede merak ve entrika mevcut değildir. Dolayısıyla bu hikâye bir nevi arka planda kalmış, basit bir anlatı hüviyetindedir. Bu yüzden hikâyenin örgüsüne değinmeyeceğiz.

Mesnevinin asıl entrikasını meydana getiren hikâye, Şâpûr Şah ile veziri arasında geçen ikinci yan hikâyedir. Şâpûr, güçlü bir kahramandır. Ama biraz kuralsızdır. Uyarılara kulak asmadığından Rum ülkesini elde etme isteği henüz yolun başında son bulur. Zira o, zeki vezirinin sözünü dinlemeyerek Rum Kayser'inin tertip ettiği ziyafete gizlice katılır ve bir anlamda kalemını kendi eliyle kırmış olur. Hikâyenin sürükleyiciliği burada başlar. Çünkü olayın başkahramanı zorda kalmıştır.

Başkahraman olmadan hikâye sürdürülemez. Bu yüzden Şâpûr, her beladan bir şekilde mutlaka kurtulmalıdır. Bunu yapacak kişi ise hazırdır: Vezir. Zeki bir kahraman, anlatıcının elinde plastik gibi eğilip bükülebilir. Böyle de olmuştur. Vezir, önce Kayser'in sarayına girer, sonra Kayser'in en güvendiği insanlardan biri olan Batrik'le arkadaşlık kurar, ardından kader, veziri bir şekilde Batrik vasıtasıyla Şâpûr'un hapsedildiği yere ulaştırır. Vezir, burada da Batrik'in referansı ile Matran'ın yanında kendine yer edinir. O esnada Şâpûr Şah, acılar içerisinde kıvrılmakta, artık dayanacak dermanının kalmadığını ilan etmektedir. Klasik Doğu geleneğinin getirdiği hikâye anlatarak darlıktan ferahlığa ulaştırma metodu burada başlayacaktır. Vezir, anlattıklarıyla önce Matran denen bekçiyi kendine bağlayacak, daha sonra Şâpûr'u kurtarmak için çaba sarf ettiğini şifreli bir şekilde anlatacak. Böylece Şâpûr, derûn-ı mahbesten vezirin anlattığı kıssaları işitecek ve onların sırlarına vakıf olacak.

Anlattıklarıyla herkesi büyüleyen vezir, önce 'Aynü'l-ehil isimli bir âşığın hikâyesinden dem vurur. 'Aynü'l-ehil nefsinin arzusuna yenik düşerek tıpkı Şâpûr gibi esir olmuş biridir. Hikâyenin anlatılma sebebi açıktır. Vezir, Şâpûr'una adeta sen 'Aynü'l-ehil'sin, o da senin gibi aceleci davrandı, o da senin gibi esir oldu, demeye çalışır. Bu sırada 'Aynü'l-ehil'in başında bekçilik yapan 'Acûz isimli bir koca karı ile karşılaşyoruz. Bu kişi vezirle aynı konumda ve görevdedir. Çünkü vezir, bir süre sonra 'Aynü'l-ehil'i kurtarması için sözü 'Acûz'a teslim edecektir. 'Acûz, sözü alır almaz, 'Aynü'l-ehil'e hatalarını anlatacak, iki tane de güzel hayvan hikâyesinden bahsedecektir. Bu hikâyelerde de 'Aynü'l-ehil'in kurtuluş iksiri saklıdır.

Olay örgüsü bu kereden sonra artık parçaların birleştirilmesiyle tamamlanacaktır. Anlatılan hikâyelerin hepsi Şâpûr'a öyle veya böyle temas etmekte, onun haline denk düşmektedir. Vezir, onca bekleyişten sonra bir fırsatını bulup, Şâpûr'u kurtarmıştır. Kurtulan Şâpûr, kısa bir zamanda askerlerini toplar, memleketini Kayser'den alır ve mutlu son gerçekleştirir.

Şehzade, için anlatılan bu hikâye kıssadan hisse kapma adına oldukça can alıcıdır. Şehzade, hikâyenin hazinelerine erişmiş, hakiki vefayı tastamam öğrenmiştir.

Mesnevinin zaman düzlemi nesnel zaman bakımından kesin sınırlara sahip değildir. Tahmin edileceği gibi hadiseler ne zaman başladığı bilinmiyor, fakat hikâyeler bitene kadar ciddi bir zaman diliminin geride kaldığı söylenebilir. Eserin sonunda padişah vefat etmiş, yerine şehzade gelmiş, üstat ise hala yerinde durmakta ve ışık saçmaya devam etmektedir.

Tüm bu söylenenlerin yanında olay örgüsünün daha iyi anlaşılması için biraz da metin içi bağlantılarla konuyu ele almak gerekiyor:

I. Olaylar öncelikle hikâye kahramanlarının tanıtılmasıyla başlıyor. Örnek olarak aşağıya Şehzade'nin babası Şah Ferruh'un tanıtımını verebiliriz:

Sābıqda bu dehr-i bī-beḳāda
Bir hıttā-i pāk u dil-güşāda

Olmışdı şeh-i sitāre-leşker
Bir pādişeh-i bülend-aḫter

Ḥurşīd-veş ol şeh-i yegāne
Ḥükm itmiş idi bütün cihāna

Ol şāh-ı Sikenderāne-ḫaşmet
Şalmışdı bu ḫākdāne şevket (249- 252)

Ferruh, bilindiği gibi padişah rolündedir. Bu sebeple tanıtımda kalıplaşmış ifadelerle onun bu yönüne vurgu yapılmıştır. Eserdeki diğer kahramanlar da genellikle bu doğrultuda ele alınıp işlenmiştir.

II. Örgünün ikinci basamağında mekân ve tabiat tasvirleri gelir. Şehzade ile hocasının sohbet ettiği bir vakitte tabiat şu rubâ'î ile tasvir edilmiştir:

Güller açılıp irdi bahār eyyāmı
Naşş-ı çemen ü şavt-ı hezār eyyāmı
Kām al ki degül bezm-i çemende bākī
Hengām-ı tarab geşt ü güzār eyyāmı (287, 288)

Yine “Şıfat-ı Meclis”, “Şıfat-ı Şeb-i Deycür”, “Şıfat-ı Meclis-i Ğarrā” başlıklarını taşıyan bölümler de mekân ve zamanın olaylar içerisindeki önemini vurgulamak için metne yerleştirilmiştir.

III. İki yan hikâyenin anlatılmasını yani çekirdeğin dolmasını sağlayan unsur şehzadenin sorduğu sorulardır. Olay örgüsü bu sorulara verilen cevaplar etrafında oluşturulacaktır. Sorular şu şekildedir:

Birinci soru,

Tâc-ser-i iftihârı şehler
Zerrîn-kemerân zer-külehler

Neyle ider ey edîb-i dānā
Hem efser-i mihr-i ‘ālem-ārā (321, 322)

İkinci soru,

‘Ālemde nedür tarîk-i yārī
Āyîn-i vefâ vü dōst-dārī

Hakk-ı nemek u hūkūğ-ı şoḥbet
Mümkin midür anlara ri‘āyet (408, 409)

IV. Hikâye kahramanlarının başına gelen olaylar, çerçeveler arasındaki temel geçiş unsurudur. Bütünlük bu olaylarla tesis edilir. Mesela, ‘Aynü’l-ehil hapse atıldığında ‘Acûz’a yalan söylemiştir. ‘Acûz ise bunu hemen fark etmiş ve onu uyarmak için sahibine ihanet eden, nefesine uyararak kaçan atın hikâyesini anlatmıştır. Böylece metin içinde yeni bir pencere aranlamıştır. İşte mesnevide yer alan çerçeve hikâyeler hep bu şekilde teşekkül etmiştir.

V. Hikâyelerdeki olay örgüsünün seyrini belirleyen unsur şüphesiz zamandır. Anlatıcılar, zamanı kılıç gibi kullanmışlardır. İstediklerinde olayları kesip ikiye bölmüşler, istemediklerinde ise kılıcı kaldırıp öldürücü darbe yapmakla tehdit

etmişlerdir. Vezir, Matran'a 'Aynü'l-ehil'in hikâyesini anlatırken olayı yarıda keserek şöyle devam etmiştir:

Bu kışşanuñ ey bülend-himmet
İtmāmına yoğ bu gice kudret

Renc-i sefer ile bende hālā
Yoğ baş-ı kelāma kudret ařlā

Yarın gice bī-kuřūr anı
Tađrīr ideyim bu dāsītānı (918- 920)

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere, vezir anlatıya bir merak unsuru katmıştır. Dinleyiciyi merakta bırakarak olay üzerine yoğunlaşması için bir fırsat vermiştir. Bu da olay örgüsünün ilgi çekici olmasını sağlamıştır.

VI. Olay örgüsünde dikkati çeken unsurlardan biri de metne yerleştirilen rubâ'ilerdir. Bu rubâ'iler kendinden önce veya sonra anlatılan hadiselerin tamamlayıcısı ya da açıklayıcısı işlevindedir. Bu yüzden metne gelişi güzel yerleştirilmemiştirler. Bazı rubâ'iler, anlatılan kıssanın ana fikrini içerir. Bu durum rubâ'î nazım şeklinde genellikle fikrî muhtevaya önem verilmesiyle açıklanabilir.

VII. Son olarak, hikâyeler içerisinde yer alan başlıklara da değinmek gerekiyor. Bu başlıkların bir kısmı açıklamaya yer vermeyen yalnızca başlık hüviyeti taşıyan kısa ifadelerdir. Bu yüzden bunların olay örgüsü için değinilecek bir tarafı yoktur. Fakat bazı başlıklar var ki onlar hikâyelerin olay örgüsünü açıklar, dolayısıyla yazar tarafından okuyucuyu bilinçlendirmek için metne yerleştirilmişlerdir. Bu başlıklar, daha önce anlatıların sırlarını ortaya koyar, gelecekte ne olacağına dair ipuçları verir. Modern anlatılarda bu gibi şeyler azdır veya yoktur, fakat mesnevilerde yazar genellikle okuyucu yormak istemez; bu yüzden böyle şerh edici metin başlıklarını esere yerleştirir. 35b'de yer alan şu başlık, işaret ettiğimiz durum için güzel bir örnek teşkil etmektedir:

“Şāpūr Şāh derūn-ı maḥbesden kelām-ı vezīri diñleyüp esnā-yı ḥikāyetde darb itdügi emşālden murād ne olduĝın vü ‘Aynü’l-ehilden kaçdı Şāpūr Şāh u Seyyidetü’n-nārdan maqşüdi kendi memleketi olduĝın ki ḥalkı āteşperestlerdür vü Seyyidetü’z-zehebden murādı bilād-ı Rūm u Zehb ki Seyyidetü’z-zehebūñ zevci olacaḫdur murād-ı kayşer idüĝini vü ‘Aynü’l-ehil müşāhede-i Seyyidetü’z-zehebe pür-şevḫ oldı dimekden murādı Şāpūr Şāhuñ milket-i Rūma ṭama’ı olduĝın ü Zeyb ‘Aynü’l-ehili aḫz itdi dimekle kayşer Şāpūr Şāhı esīr idüp der-bend-i ḫazā vü ḫadre ḫabs itdügidür ü vezīr kendi nefsinı ‘Acūz-ı maḫṭū‘atü’l-yede teşbīh idüp ‘Acūz ‘Aynü’l-ehile didügi gibi şabr eyle diyü ḫalāşına sa’y üzre olduĝın bilüp bu muḫaddemātdan müreffehü’l-bāl olup mīşāk-ı vezīre iştıyāk üzre olduĝı vü şeb-i dīger maṭrānuñ vezīre ḫışsa-i dūşīnenūñ itmāmını iltihāsıdır.”

Görüldüğü üzere şair, bu uzun açıklamada önceden attığı tüm düğümleri bir bir açıklamış ve okuyucunun metni kendini yormadan anlamasına olanak sağlamıştır.

3.3. Şahıs Kadrosu

Mesnevilerde modern roman ve hikâyelerde olduğu gibi karakterlerle pek karşılaşılmaz. Bu anlatılarda genellikle destan ve masalların bir unsuru olan tipler söz konusudur. Bu tiplerin hemen hepsi belli amaçlar doğrultusunda oluşturulmuş, vak’a örgüsünde bir boşluğu doldurmak için yazarın hayat verdiği, dış dünya ile ortak özellikleri olan insan veya insan dışı varlıklardır. Başka bir deyişle insan ve insan özelliği yüklenmiş yani kişileştirilmiş canlı-cansız tüm varlıklar eğer vak’ada yer alıyorsa eserin şahıs kadrosunu meydana getirirler.¹⁷³

Kurmaca dünyanın imkânlarından yararlanarak oluşturulmuş itibari metinler arasında yer alan tahkiyeli mesnevilerde şahıs kadrosunu tespit ederken olay örgüsünün çok iyi bilinmesi gerekir. Roman tahlil yöntemleriyle şahısları gruplandırmak, bazen hatalara sebebiyet verebilir. Bu sebeple figürlerin pozisyonları incelenen metnin kendi yapısı içinde belirlenmelidir.

¹⁷³ Tekin, age., s.71.

Açıklamaya çalıştığımız neden dâhilinde *Behişt-âbâd*'ı şahıs kadrosu açısından çerçeve hikâye tekniğinin sınırları içerisinde incelemek zorundayız. Çünkü eser, metin içinde metin anlatma esasına dayanmaktadır. Dolayısıyla çekirdek hikâyenin kahramanlarıyla alt anlatıların kahramanları farklıdır. Aynı zamanda alt anlatılardaki kahramanların özellikleri çoğu zaman kıssadan hisse olsun diye ya kendisinden bir üst anlatıdaki kahramana ya da herhangi bir anlatıdaki kahramana teşbih edilir.

Eserdeki şahısları çekirdek hikâyeden başlamak üzere şu şekilde gruplandırarak anlatabiliriz:¹⁷⁴

I. Çekirdek Hikâyenin Şahıs Kadrosu

Ferruh Şah: Eserin bir nevi dekoratif tiplerindendir. Zira vak'anın gelişimde rol oynamamıştır. Yalnızca sebep-sonuç ilişkisinde var olması gerektiği için ismi ve birkaç özelliği klişeleşmiş ifadelerle belirtilmiştir:

Olmışdı şeh-i sitâre-leşker
Bir pâdişeh-i bülend-ahter

Hurşîd-veş ol şeh-i yegâne
Hüküm itmiş idi bütün cihâna

Ol şâh-ı Sikenderâne-şaşmet
Şalmışdı bu hâkdâne şevket (250- 252)

Şehzade: Ferruh Şah'ın yegâne oğludur. Talim-i edîb için güç ve kuvvet kazandığı zaman kendisine bir hoca tayin edilmiştir. Meraklı, istekli, anlayışlı ve zeki bir tiptir. Sorduğu sorularla vak'a örgüsünün başlamasını tetikleyen tiptir. Her ne kadar vak'alar içerisinde yer almasa da dinleyici ve yönlendirici bir tip olarak karşımıza çıkar. Hikâyelerin anlatımı bittikten sonra ölen babasının yerine padişah olmuştur.

¹⁷⁴ Hikâyeleri olay örgüsü bölümünde sınıflandırdığımız şekilde adlandıracağız. Bölümlerde teşekkül eden olaylar için olay örgüsü başlığına bakılabilir.

Şehzadenin Üstadı: Vak'a örgüsünün anlatıcısıdır. Tıpkı *Binbir Gece Masalları*'ndaki Şehrazad gibi. Yalnız onun görevi biraz farklıdır. O hikâyeler anlatarak şehzadeyi eğitmeyi amaçlamaktadır. Gece gündüz şehzade ile muhabbet meclisinin kandilini yakmaya çalışmıştır. Eserde üstadın deneyimli ve tecrübeli bir kişi olduğu sezdirilmiştir. Mesneviden seçtiğimiz şu beyitler onun özelliklerini yansıtmaktadır:

Bir merd-i güzîn 'işmet-âyîn
 Şeh-zâdeye itdi h^vâce ta'yîn
 ...
 Şeh-zâde-i gevher-i yegâne
 Üstâd-ı yegâne-i zamâne
 ...
 Bir şubh-dem ol edîb-i kâmil
 Ser-çeşme-i menba'-ı fezâ'îl (261, 265, 267)

II. Nûşirevân'ın Hikâyesinde Yer Alan Şahıs Kadrosu

Nûşirevân: Tarihi bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden tarihten birebir ödünç alınmıştır. Adaletiyle ünlüdür, devrinde her türlü haksızlığı bertaraf etmiş bir İran padişahıdır.

Çiftçi: Himmet sahibi, güzel işler gören bir kişidir. Mesnevide çok kısa bir iç anlatının asıl kahramanı konumundadır.

Satıcı: Bu kişi de çiftinin tarlasını satın aldığı şahıstır. Tamamlayıcı, ikincil tiplerden biridir.

III. Şâpûr ile Vezirin Hikâyesinde Yer Alan Şahıs Kadrosu

Şâpûr Şâh-ı Zü'l-Ektâf: Mesnevinin asıl kahramanlarından biridir. Olaylar onun etrafında şekillenmiştir. Acem ülkesinin padişahıdır. Pek çok ülkeyi fethetmiş güçlü ve haşmetli bir kişidir:

Tedbîr ile tîğ-ı şu'ledârı
Mülk itmiş idi niçe diyârı

Hengâm-ı rezimde ol zafer-kîş
İtmişdi hezâr şâhı dil-rîş

Şimşîr-i belârekinden anuñ
Lerzân idi cānı husrevānuñ (436- 438)

Şâpûr'un pek söz dinlemeyen, başına buyruk bir kişiliği vardır:

Bu bâbda tutdılar ser-â-pâ
Gerçi taraf-ı hilâfin ammâ

Hep ber-taraf oldu sa'y-ı cumhûr
Göstermeyüp iltifât Şâpûr

Ol kârda bî-direng ü te'ħîr
Bu vechle kıldı rây u tedbîr (465- 467)

Rum ülkesini almayı hedeflediği bir sırada sabırsızlığı yüzünden yakalanmış ve hapse atılmıştır. Tutuklu bulunduğu süre içerisinde çok çileler çekmiş ve ülkesi Kayser tarafından ele geçirilmiştir. Olayın sonunda vezir tarafından kurtarılmıştır.

Vezir: Mesnevinin en önemli kişisidir. Bazen anlatıcı, bazen de birebir olayların içinde yer alan bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakiki dostluk ve vefa teması onun şahsı üzerinden verilmiştir. Vezir, büyük bir azimle padişahını ölümden, ülkesini de yok olmaktan kurtaran vefakâr bir kişidir. İlk kez şu beyitlerle olaya dâhil olduğunu görüyoruz:

Var idi meger o baħr u kânuñ
Bir şâf-güher vezîri anuñ

Ma'lûmı idi 'ulûm-ı 'ālî

Olmışdı ‘alem ebü’l-me‘ālī

Her fende o feylesōf-ı dānā
Bir bilmedügi yoğ idi ašlā

Her menzil olurdı şaħn-ı gülşen
Bī-bāk idi şiddet-i seferden

Āyīn-i lisān-ı Rūmı ammā
Bilmiş idi ol kadar ki maħzā (468- 472)

Akıllı, zeki, savaştan anlayan, Rum dilini çok iyi bilen, filozof bir şahıs olarak okuyucuya sunulur. İyi siyaset yaparak, ta Kayser’in en yakın adamlarına kadar ulaşmış, onları kendine bağlamıştır. Anlattığı hikâyelerle acılar içerisinde kıvranan padişahının kurtuluşunu müjdemiş ve nihayette onu feraha kavuşturmuştur.

Kayser: Karşıt güç konumundadır. Rum ülkesinin padişahıdır. Şâpûr’u esir etmiştir. En büyük özelliği bulduğu fırsatları iyi değerlendirmesidir. Zira mesnevide önce Şâpûr’u yakalamış ve sonra onun ülkesini fethetmeye koyulmuştur. Mesnevinin sonunda Şâpûr, onu cezalandırmamış ve harap ettiği yerleri tamir etmesi karşılığında serbest bırakmıştır.

Batrik: Kayser’in en güvendiği adamıdır. Mesnevide ilk kez şu beyitlerle varlığı hissettirilmiştir:

Ol tã’ifenüñ ferīd-i ‘ālem
Bir dīn ulusu var idi ol dem

‘İlm ile o bī-şu‘ūr u bī-nūr
Olmışdı o millet içre meşhūr (498- 499)

Aracı kahraman görevi üstlenmiştir. Vezir, Kayser’in sarayında barınabilmek için önce onun dostluğunu kazanmıştır.

Esnā-yı suḥanda kıldı ihdā
Baṭrīke sezā niçe hidāyā

Her tuḥfe-i dil-pesendi anuñ
Maḳbūlı olup ebü'l-ebānuñ

Ol rind-i cihāna kıldı ikrām
Gösterdi aña taḳarrüb-i tām (516- 518)

Şâpûr, yakalandıktan sonra Vezir, yine onu aracı yaparak Şâpûr'a ulaşmıştır. Batrik, aslında iyi ve saf kahraman rolündedir. Çünkü veziri çok sevdiği için onun hiçbir hilesini fark edememiş ve sürekli ona yardım etmiştir.

Matran: Batrik'in tanıdığıdır. Mesnevide Batrik'le hemen hemen aynı rolleri üstlenmiştir. Şâpûr, yakalanınca başına Matran bekçi olarak konulmuştur. Daha sonra vezir, Batriğin de yardımıyla Matran'a ulaşmıştır. Şu beyitler Matran'ın veziri yanına almasıyla ilgilidir:

Gösterdi kemāl-i ğafletinden
Ol ejdere ḥaymesinde mesken

İtdi 'aceb ol 'adū-yı Şâpûr
Gencīnesine o mārı gencūr (679, 680)

Vezirin anlattığı hikâyelerin dinleyicisi olan matran'ın meraklı bir kişiliği vardır, bu yüzden vezirin söyleyeceklerini sabırsızlıkla bekler.

IV. 'Aynü'l-ehil'in Hikâyesinde Yer Alan Şahıs Kadrosu

'Aynü'l-ehil: Vezirin anlattığı hikâyede Şâpûr'a teşbih edilen kişidir. O da Şâpûr gibi olmayacak bir heves yüzünden esir olmuştur.

'Acûz: Hikâyede vezirin kendisine teşbih ettiği kişidir. Fiziksel özellikleri şu şekildedir:

Hem itdi o dem aña ḥavāle

Ol haste-dil ü şikeste-ḥāle

Bir ṭurfe-‘acûz-ı zıst-peyker
Yek-çeşm ü kerîh-şekl ü münker

Maḳtû‘idi hem o pîre-zālûñ
Burnı bir eli o bî-cemālûñ (796- 798)

‘Acûz’un kocası ve çocukları öldürülmüş, burnu ve eli kesilmiştir. Çok çileler çekmiş, tam on dört yıl esir olarak yaşamıştır. ‘Aynü’l-ehil yakalanınca bekçi olarak yanına konulmuştur. ‘Acûz, kıssalar anlatarak bu mahkûmu rahatlatmış ve onu selâmete kavuşturmuştur. Anlatının sonunda ‘Acûz, bir fırsatını bularak ‘Aynü’l-ehil’i kurtarmayı başarmıştır.

Seyyide-i Nâz: ‘Aynü’l-ehil’in âşık olduğu ay yüzlü güzeldir. Hikâyede yalnızca ismi ve fiziksel özellikleri geçmiştir:

İsmi o gül-i semen-‘izāruñ
Seyyide-i nâz idi nigāruñ
...
‘Aynü’l-ehil ol ḳamer-cebînûñ
Vaşfın işidüp o nāzenînûñ

Oldı anuñ o muḥıbb-i şādıḳ
Gül-ruḫlarına ḳulaḳdan ‘āşıḳ (765, 775, 776)

Zeyb: Seyyide-i Naz’ın kocası, ‘Aynü’l-ehil’in düşmanıdır. Bu kötü tabiatlı adam, ‘Aynü’l-ehil’i yakalayıp çile ve yalnızlık köşesine hapsetmiştir:

Āgāh olup eyledi muḳarrer
Tertîb-i cezāsın ol bed-aḫter

Zeyb idi o kelbe nām şöhret
Olmazdı bir öyle bed-ṭabî‘at

...

Bir gūşe-i teng ü t̄ara ol dem

Ḥabs eyledi bende çekdi muḥkem (792, 793, 795)

V. Nefsine Uyan Atın Hikâyesinde Yer Alan Şahıs Kadrosu

At: *Behişt-âbâd*'da yer alan iki hayvan hikâyesinden ilkinin başkahramanıdır. Gül tenli, rüzgârdan bile hızlı bir hayvandır. Mesnevide 'Aynü'l-ehil'in hali bu atın haline benzetilmiştir. Zaten bu hikâyenin anlatılma sebebi de yalan söyleyen 'Aynü'l-ehil'e atın hali anlatılmak suretiyle doğru yolu göstermektir.

Aslan: Sahrada iken at'ı yalnız başına gören siyah bir aslandır. Yalan söyleyip kendi halini gizleyen atın yalandan dönmesini sağlar ve merhamet ederek onu serbest bırakır. Mesnevide aslan, 'Acûz'a teşbih edilmiştir.

At Sahibi: Atın her türlü bakımını yapan, onu hiçbir zaman terk etmeyen fedakâr bir adamdır.

VI. Ceylan Yavrusunun Hikâyesinde Yer Alan Şahıs Kadrosu

Âhû-beçe: Ceylan yavrusudur. Nefsine uyararak cinslerinin yanına kaçmış ve onu besleyenlere ihanet etmiştir. Daha sonra sahrada tek başına çaresiz kalmıştır. Sahibinin gayretleriyle bulunup tekrar eski yuvasına dönmüştür.

Gazal-i Kebir: Yavru ceylana yol gösteren olgun ceylandır.

Tüccar ve Tüccarın Oğlu: Tamamlayıcı iki tiptir. Hikâyenin başlaması ve sürdürülebilmesi için oluşturulmuş statik kahramanlardır. Tüccar oğlunun isteklerini yerine getiren baba vazifesinde iken; oğlu, türlü arzularla vakit geçiren küçük bir çocuk konumundadır.

3.4. Zaman

İtibarî metinlerin değişmez öğelerinden biri de zamandır. Anlatıya dayalı metinlerin vaka seyrini takip etmek ve vaka anlatılmadan önceki macerayı bilmek için zamana ihtiyaç vardır. Zaman, tahkiyeli metinlerde "vak'a zamanı" ve "anlatma

zamanı” olmak üzere ikiye ayrılır. Olayların teşekkül ettiği zamana vak’a; kaleme alınıp, sunulduğu zamana da anlatma zamanı adı verilir.¹⁷⁵Tarihsel süreçte, geleneksel anlatılardan modern anlatılara giderken bu iki zaman tipi sürekli geliştirilmiş ve farklı açılardan ele alınmıştır. Bu yönüyle geleneksel ve modern anlatılarda zaman birbirinden ayrılır. Modern anlatılardaki zaman konumuzun dışında kaldığı için doğrudan geleneksel anlatılarda zamana geçiş yapmak istiyoruz. Mehmet Tekin, geleneksel anlatılarda zaman için şunları söylemektedir:

“Geleneksel anlatıda anlatıcı, anlatısını ‘olay’ ağırlıklı kuruyordu ve zamana tasarrufta keyfi bir tutum takınıyordu... O, zamanı bir kurgu sorunu olarak görmüyordu; zaman olayların ‘sahihliğini’ sağlamak için arada bir hatırlatılan soyut bir değerdi.

Geleneksel anlatılarda zaman, vak’anın zihinlere taşınması için bir araçtı. Aslında pek de önemsenmeyen bir araç... ”¹⁷⁶

Mesnevilerde de zaman, genellikle bu şekilde ele alınır. Yani zaman, olay ve olay örgüsünün basit bir parçası olarak görev yapar ve çoğunlukla mücerret ifadelerle yansıtılır. Anlatılan vak’anın ne zaman gerçekleştiği, anlatıcının bunu ne zaman naklettiği pek bilinmez.

Bu açıklamalardan sonra *Behişt-âbâd*’da zamana bakabiliriz. *Behişt-âbâd*’ın anlatma zamanı belli değildir. Çünkü olayların vak’a zamanı muayyen ifadelerle belirtilmemiştir. Bu yüzden kozmik zaman unsurları üzerinden vak’a zamanını irdelemekte fayda var.

Behişt-âbâd’da vak’a zamanının başlangıcına şu beyitle işaret edilir:

Sâbıkda bu dehr-i bî-bekâda

Bir hıttâ-i pāk u dil-güşâda (249)

Sâbık kelimesi “geçmiş, geçici, geçen” anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla olaylar geçmişte, bilinmeyen bir karanlık zamanda cereyan etmeye başlayacaktır. Yine bir

¹⁷⁵ Tekin, age., 118.

¹⁷⁶ Tekin, age., s. 111-112.

sabah vakti (subhdem) kahramanlardan şehzadeye hikmet kapıları açılacak ve yine bu hal üzere aylar yıllar (mah u sal) geçecek. Seher vakti tabiri mesnevi boyunca sık sık karşımıza çıkar. Olayların bazıları bu zaman diliminde başlar. Söz gelimi şehzadenin üstadına sorduğu ilk soru bir seher vakti, esna-yı sühanda olmuştur:

Esnā-yı suhanda şāh-zāde
Yüz urdı huzūr-ı üstāde (320)

Görüldüğü gibi zaman olayların başlaması için sadece basit göstergelerle ele alınmıştır. Mesnevinin vak'a zamanının bitişi ise şöyledir:

Bu kişt-i fenāda bir sehergeh
Çün berg-i giyāh-ı huşk nā-geh
Şeh hırmen-i 'ömri virdi bāde
Şāh oldı yerine şāh-zāde (1193, 1194)

Vak'a bittiğinde vak'a zamanının ne kadar sürdüğünü bu beyitlerden çıkarabiliriz. Bir seher vakti padişah ölür ve yerine şehzadesi geçer. Demek ki vak'a zamanı şehzadenin doğumu ile padişahın ölümü arasında geçen süredir.

Belirttiğimiz bu zaman çekirdek hikâyeye aittir. Bir de eser içerisinde bulunan yan hikâyelerin zamanı vardır. Bunlardan ilkinin vak'a zamanı Nuşirevân denilen İran hükümdarının padişahlık yaptığı zaman dilimidir ki doğal olarak çekirdek vak'anın zaman diliminden önce gerçekleşmiştir. Dolayısıyla anlatma zamanı çekirdek vak'anın anlatıldığı andır.

Eyyām-ı 'adāletinde zincir
Ser-keşleri eylemişdi teşhîr (338)

Beyitte geçen 'eyyâm-ı adalet' terkibi bu hikâyenin vak'a zamanını net bir şekilde ortaya koyar. Bu, Nûşirevân'ın adaletiyle dünyaya hükmettiği zamandır.

İkinci yan hikâyede ise Şâpûr adlı bir Acem padişahının başına gelenler anlatılmıştır. Şâpûr'un ne zaman yaşadığı bilinmiyor. Bu yüzden vak'a zamanı hakkında yalnızca geçmiş zaman demekle yetinebiliyoruz. Fakat anlatının içinde

vak'a zamanı, bir gece Şâpûr'un Rum ülkesine gönlü düşmesiyle başlamış ve Kayser'e esir olduktan sonra kurtulduğu geceye kadar devam etmiştir.

Son olarak, eserde birçok yerde olayları yapay bir zamana bağlama gayretiyle yazılmış kozmik zaman unsurlarına rastlamaktayız. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Bir gün, vaktâ, bir dem, esna-yı sühan, her subhgeh, bir seher vakti, bir gece, şeb-i safâ, şebângeh, ol herze, ol lahzâ, ol ân, vakt-i duhâ, vakt-i sahbet, niçe rûzgâr vd.

3.5. Mekân

Hikâye etmeye dayalı metinlerde gerçek ya da hayali fakat mutlaka kurmaca bir mekân söz konusudur. Yazar, bu mekânı anlatı sistemi içerisinde dilediğince kullanır. Mehmet Tekin romancının mekânı şu yönleriyle ele aldığını belirtmiştir:

- a. *Olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak,*
- b. *Roman kahramanlarını çizmek,*
- c. *Toplumunu yansıtmak,*
- d. *Atmosfer yaratmak.*¹⁷⁷

Her ne kadar bu ifadeler bir romancı için söylenmiş olsa da aslında mesnevi yazarları için de durum bundan farklı değildir. Fakat onların vak'a sistemi içerisinde mekâna daha az önem verirler. Söz gelimi toplumu yansıtmak için dar mekânları bir romancının anlattığı gibi sayfalar dolusu iç çözümlerle anlatmayabilirler, ya da bir romancı gibi kahramanın içinde yaşadığı mekânın psikolojik etkisi üzerinde uzun uzadıya durmayabilirler. Bu yüzden biz *Behişt-âbâd*'da mekânı daha statik ölçülerle değerlendireceğiz. Öncelikle çerçeve hikâyenin tamamında olayların cereyan ettiği mekânlara sırasıyla şöyle bakabiliriz:

- a. **Çekirdek hikâyenin anlatıldığı mekân:** Mesnevide çekirdek hikâyenin başladığı mekâna şöyle giriş yapılmıştır:

Sâbıkda bu dehr-i bî-bekâda
Bir hıttâ-i pāk u dil-güşâda (249)

¹⁷⁷ Tekin, age., s. 129.

Beyitten de anlaşılacağı üzere mekân geniş bir mekândır ve neresi olduğu belli değildir. Yalnızca gönül alıcı ve temiz bir memleket olduğu söylenmektedir.

Ferruh Şah'ın karargâhı ise her tarafı Cennet bahçelerinden İrem bahçesi gibi tasvir edilmiştir:

Her sū-i çemen mişâl-i cennet
Virmişdi o hāk-i pāke zīnet

Tahkīki bu kim leṭāfetinden
Gülzār-ı irem-nümüne andan (254, 255)

Şehzade böyle bir mekânda yetişmiş, hocasıyla burada sohbet meclislerini kurmuştur.

- b. Şâpûr Şah'ın yaşadığı mekân:** Bilindiği gibi mesnevilerde kahramanların yaşadığı geniş mekânlar genellikle Çin, Hind, Hıta, Rum, Acem gibi memleketlerdir. Şâpûr'un memleketi de günümüzde İran diye bilinen Acem diyarıdır.

Bir şâh-ı cihānsitān-ı 'ālem
Ser-ḥadd-i 'Acemde bundan iḳdām (435)

- c. Kayser'in yaşadığı mekân:** Kayser, Rum ülkesinin padişahıdır. Henüz Kayser'in adı hikâyede geçmemişken Şâpûr'un gönlü ma'mure-i Rum'a düşmüştü. İlk defa şu beyitlerde Rum ismini görüyoruz:

Bir gice o şâh-ı şâf-meşreb
Ma'mure-i Rūmı itdi maṭlab
...
Mānend-i 'arūs-ı cāh-ı gāfil
İtdi beni mülk-i Rūm bī-dil

Olmadan o milket-i dil-ārā

Pāy-ı sipehümle zîr ü bālā

(444, 450, 451)

Mesnevi’de Rum ülkesinin ayrı bir yeri vardır. Zira o, olay örgüsünün şekillenmesini sağlamıştır. Kayser ile Şâpûr arasındaki mücadelenin tamamı Şâpûr’un Rum ülkesini almak istemesinden sonra başlamıştır.

- d. Şâpûr ve ‘Aynül’ehil’in hapsedildiği mekânlar:** Bu mekânlar, mesnevinin kapalı mekânları arasında olup haklarında pek bilgi verilmemiştir. Yalnız Şâpûr’un tutulduğu mekânın inek derisinden yapılan boğucu bir mekân olduğu bellidir. Bu mekânın kahramanın psikolojisini bozduğu açıkça ortadadır:

Dārü’l-bağara ki anı fi’l-ḥāl

Çarḥa elek aşdı itdi ğırbāl

(1138)

Sonuç olarak, mesnevide uzun uzun mekân tasvirlerine yer verilmemiştir. Tasvir edilen mekânlardan Rum ve Acem memleketlerinin cennet misal yerler oldukları vurgulanmıştır. Bu iki mekânın kullanılmasının başlıca sebebi ise Rum ve Acem diyarlarının hükümdarları arasında tarihten gelen bir düşmanlığın olmasıdır. Dolayısıyla seçilen bu yerler mesnevinin olay örgüsüne uygun düşmüştür diyebiliriz.

3.6. Anlatım Teknikleri

Tahkiyeli bir metnin kurgusal dünyasının oluşması ve estetik yönden bir değer ifade edebilmesi için birtakım anlatım tekniklerine ihtiyaç vardır. Anlatıların sağlam bir yapı ile okuyucunun karşısına çıkmasında bu tekniklerin büyük bir rolü vardır. “*Anlatım teknikleri, anlatıma çeşitlilik, dinamizm ve derinlik kazandırmıştır.*”¹⁷⁸

Anlatma-gösterme, tasvir, özetleme, geriye dönüş, mektup, montaj, diyalog, iç çözümleme, iç monolog ve bilinç akımı gibi anlatım teknikleri geçmişten günümüze kullanılagelmiştir.¹⁷⁹ Destan, masal ve mesnevi gibi geleneksel anlatılarda bu tekniklerden hepsinin olmasa da bir kısmının kullanıldığını görebilmekteyiz.

¹⁷⁸ Tekin, age., s. 186.

¹⁷⁹ Tekin, age., s.185- 269.

Fakat bu eserleri vücuda getiren sanatçıların tekniklerin imkânlarını modern anlatı zamanlarının sanatçıları kadar iyi bildiklerini yahut bu teknikleri bilinçli bir şekilde kullandıklarını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla geleneğe bağlı metinlerde bu tekniklerin mükemmellik derecesine varacak bir şekilde ele alındığı da iddia edilemez.

Şimdi bu kısa açıklamayı göz önünde bulundurarak *Behişt-âbâd*'da dikkati çeken anlatım tekniklerine değinebiliriz:

3.6.1. Anlatma-Gösterme Teknikleri

Klasik edebiyatın manzum ve mensur hikâye geleneğine dayanan eserlerinde anlatma en fazla kullanılan teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teknikte olaylar bir anlatıcı tarafından okuyucuya nakledilir ve okuyucu ile eser arasındaki tüm bağlar bu anlatıcının zihin dünyasına bırakılır. Yine “*Bu yöntemde, anlatıcı, hikâyeyi sunuşuyla, sunuş sırasında yaptığı açıklama ve yorumlarıyla okuyucunun dikkatini metne değil, kendi üzerine çeker.*”¹⁸⁰

Bir de daha çok modern türlerle birlikte gündeme gelen gösterme tekniği vardır. Bu teknikte okuyucunun yaşananlara birebir tanıklık etmesi söz konusu olup okuyucu ile eser arasındaki tüm engeller ortadan kaldırılmıştır.

Behişt-âbâd'da bu iki tekniği de görebilmekteyiz. Eserin geneline hâkim olan teknik anlatmadır. Bu tekniğe daha çok kişi tanıtımı ve olay anlatımında rastlıyoruz.¹⁸¹

Anlatıcının Şâpûr'u tanıtırken kullandığı şu beyitler anlatma tekniğine iyi bir örnektir:

Bir şâh-ı cihânsitân-ı 'âlem
Ser-ğadd-i 'Acemde bundan iğdâm

¹⁸⁰ Tekin, age., s. 190.

¹⁸¹ Hakan Sazyek, Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerine Bir Sınıflandırma Çalışması, *Folklor Edebiyat*, S. 37, 2004/1, s.108- 110.

A
N
L
A
T
M
A

Tedbîr ile tîğ-ı şu‘ledârı
Mülk itmiş idi niçe diyârı

Hengâm-ı rezimde ol zafer-kîş
İtmişdi hezâr şâhı dil-rîş

Şimşîr-i belârekinden anuñ
Lerzân idi cânı husrevânuñ

Ser-pençe-i baht u devlet ile
Çok şehr ü diyârı himmet ile

İtmişdi o dâver-i müsellemler
Ser-ğadd-i memâlikine munzam (435- 440)

Yine Batrik’in tanıtıldığı bölümde anlatma tekniği kullanılmıştır:

A
N
L
A
T
M
A

Ol şâ’ifenüñ ferîd-i ‘âlem
Bir dîn ulusu var idi ol dem

‘İlm ile o bî-şu‘ûr u bî-nûr
Olmışdı o millet içre meşhûr

Nâ-râstî vü cehâletinden
Baṭrîke kemâl-i rağbetinden

Ḥâk-i rehini mişâl-i gevher
Zîb-i güle itmiş idi kayşer (498- 501)

Gösterme tekniği ise daha çok diyaloglarda karşımıza çıkmaktadır. Vezirin Batrik’le tanıştığı şu bölümde Batrik’in sorusu üzerine vezir, ziyaret sebebini kendi ağzından anlatmıştır:

G	Mağşūd der-i sa‘ādetüñdür	
Ö	Bir ğayrı degül ziyāretüñdür	
S		
T	Pā-būsuña ārzū muḥaqqāq	
E	Taḥşīl-i ma‘ārif oldu ancaq	
R		
M	Oldı aña fikretüm ki hāvī	
E	Feth ide қаpuñ der-i murādı	(512- 514)

Mesnevde her iki tekniğin içi içe kullanıldığı da görülmektedir.

Anlatma Gördi ki bir esb-i nā-tüvāndur
Bir pōst bir iki üstüh^vāndur

Anlatma Derende o şīr-i merdüm-efgen
Āheste su‘āl itdi andan

Gösterme Bādī ne olupdur infi‘āle
Bu mertebe saña za‘f-ı ḥāle

Anlatma Āzürde-derün o baḥtı tīre
Şerḥ itdi cefā-yı raḥtı şīre

Gösterme Didi esed ey semend-i zībā
Anlatma Küstāḥ reh-i rızāda āyā

Gösteme Bā‘iş buña ne günāhuñ oldu
Dirler ki meşeldür itdi buldı

Anlatma Pūşīde idüp günāhın andan
Didi ki budur ṭarīq-i rūşen

Gösterme Cürm itmişüm ey dilir-i ‘ālem

Görüldüğü gibi bu parçada hem anlatma hem de göstermeye yer verilmiştir. Anlatıcı ara sıra olaya müdahale ederek olup biteni, kahramanın içinden geçeni yorumlama ihtiyacı hissetmiştir.

3.6.2. Tasvir

Klasik Türk edebiyatının ürünlerine dikkatli bir şekilde bakıldığında görülecek ilk şeylerden biri edebî tasvirlerdir. Bu dönem sanatçıları dış dünyayı, insanı ve olayları kısacası canlı cansız görebildikleri her ne varsa kendi hayal süzgeçlerinden geçirerek sunmaya, tasvir etmeye çalışmışlardır. Hal böyle olunca doğal olarak geniş bir tasvir dünyası meydana çıkmıştır.

Mesneviler de edebî tasvirlerin yoğun bir şekilde kullanıldığı türlerdir. Bu konuda bilimsel bir çalışma yapan A. Atilla Şentürk mesnevilerde *zaman*, *mekân*, *varlık*, *hadise ve psikolojik tasvirler* olmak üzere genel olarak beş başlık altında edebî tasvirlerle değinmiştir.¹⁸² Bu başlıklardan yola çıkarak *Behişt-âbâd*'ın hikâye kısmında yer alan tasvirlerle şöyle göz atabiliriz.¹⁸³

I. Zaman Tasvirleri: Eserde zaman tasvirlerine pek yer verilmemiştir. Fakat az da olsa örnek bulmak mümkündür. Mesela şu rubâ'ide bahar vakti canlandırılmıştır:

Güller açılıp irdi bahār eyyāmı
Nağş-ı çemen ü şavt-ı hezār eyyāmı
Kām al ki degül bezm-i çemende bākī
Hengām-ı ıarab geşt ü güzār eyyāmı (287- 288)

Mesnevide “Şıfat-ı Şeb-i Deycür” başlığını taşıyan bölümde de bir beyitle gece tasviri yapılmıştır:

¹⁸² A. Atilla Şentürk, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi Yay., İstanbul 2000, 35- 36.

¹⁸³ Bu kısımda mekân ve hadise tasvirlerine yer verilmemiştir. Eserde hadise tasviri neredeyse hiç yoktur. Mekân tasvirlerine ise tezin *Mekân* başlığı altında değinilmiştir.

Çün sāgar-ı pür-ziyā meh-i nev
Ol encümene şalınca pertev (384)

II. Varlık Tasvirleri: Bu tasvirlerin içerisinde eşya, tabiat ve insan gibi mefhumlar girmektedir. *Behişt-âbâd*'da bu unsurlardan en çok dikkati çeken tabiattır. Özellikle bahar mevsiminde tabiatın durumu canlı sahnelerle anlatılmıştır:

Gülşen ki olup leṭāfet-engīz
Olmış dem-i nev-bahār-ı gül-ḥīz

Mānend-i sehī-ḳadān-ı ser-keş
Her tāze-nihāl-bānı dil-keş

İtmiş o çemene erguvānuñ
Her şāḥını şun'-ı İzidānuñ

Sūr-ı dem-i nev-bahār yekser
Pür-naḥl-i muraşşa ' vü mücevher

Şad bergi açup hevā-yı dil-keş
Gül ḥırmenine bırakmış āteş

Şalmış çemene hezār āşūb
Zibā çü gül-'izār-ı maḥbūb

Āşüfte idüp hezārı ra'nā
Çekmiş yüzine bir āl-i vālā

Her nergis-i mest elinde sāgar
Mey-ḥ^vāre-i pür-ḥumāra beñzer

Pervāzı olup mişāl-i hāle
Dönmiş meh-i tābdāra lāle

Gūyā ki seher çemende her gül
Peymāne-i bezm-i ‘aşk-ı bülbül

Tā hıfz ide bōstānı deyden
Bir tīg-i sebz elinde sūsen

Hengām-ı seher gül-āb-ı şeb-nem
Rūy-ı çemeni idince pūr-nem

Tāb-ı hūr ile çü lāle güller
Yağmış ser-i gülbün üzre micmer

Pūr-jāle derūn-ı gonca gūyā
Olmış çemene sebū-yı şahbā

Gül hırmenin eylemiş pūr-āteş
Hindū-beçedür benefş-i dil-keş

Dönmiş çemenüñ leṭāfetüñden
Bir kaşr-ı zümürüdüñe gülşen (292- 307)

Bu tasvirler mesnevinin ana konusunun işlendiği bölüme aittir. Şair, şehzade ile hocasının sohbet meclisini bu şekilde tasavvur etmiştir.

İnsan tasvirlerinde ise genellikle *imaj tasviri* dediğimiz klişeleşmiş, kahramanların yapısıyla birebir örtüşen ifadeler yer verilmiştir. Ferruh Şah tanıtılırken kullanılan benzetmeler bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir:

Olmışdı şeh-i sitāre-leşker
Bir pādişeh-i bülend-aḫter

Ḥurşid-veş ol şeh-i yegāne

Hüküm itmiş idi bütün cihāna

Ol şāh-ı Sikenderāne-ḥaşmet
Şalmışdı bu ḥākdāne şevket

Pirāmen-i taḥtgāh-ı şāhī
Ya'nī o şehūñ qarārgāhı

Her sū-i çemen mişāl-i cennet
Virmişdi o ḥāk-i pāke zīnet (250- 254)

III. Psikolojik Tasvirler: Genellikle kahramanların iç ve dış halleri psikolojik tasvirlerle yansıtılır. Söz gelimi sahibine ihanet eden at'ın hikâyesinde, aslan atı yalnız görünce iyi bir av bulduğu için sevinmiş daha sonra atın bir deri bir kemik olduğunu fark edince bütün fikri değişmiş:

Gördi feresi çü şīr tenhā
Ne māni'ü ne mizāḥum aşlā

Şād itdi vişāl-i dil-güşāsı
Oldı aña gālib iştihāsı

Geldükçe gidüp qarārı elden
Ḥār-ı emeli bitürdi gülşen

Çün oldı yaqīn aña gāzanfer
Ḥār oldı ümīd-i bāğı yekser

Gördi ki bir esb-i nā-tüvāndur
Bir pōst bir iki üstüh^vāndur

Derende o şīr-i merdüm-efgen
Āheste su'al itdi andan (863- 868)

3.6.3. Özetleme

Bir anlatıda birinci derece önem arz eden, ayrıntılarıyla anlatılan bölümler vardır. Bunun yanı sıra ayrıntıların silindiği, yalnızca hatırlatıcı veyahut tanıtıcı bilgilerin verilip geçildiği kısımlar da vardır. Özetleme tekniğinde yazarın/nâzımın yaptığı iş ikinci cümlede belirtilen düşüncenin kendisidir. Sanatçı, anlatıda olay, durum ya da kahramanları özetleyerek verme ihtiyacı hissedebilir. Söz gelimi, ayları, yılları bir iki cümleye, bir ömrü bir paragrafa sıkıştırabilir. Bu anlatı dünyası için gayet doğal bir durumdur. Özetleme tekniği kullanılarak yazılan metinlerde neden, niçin, nasıl gibi soruların cevapları ya hiç yoktur ya da çok kısıtlıdır. Dolayısıyla özetleme yazarın anlatmak istediklerinin her türlü detaydan arındırılmış halidir.

Hemen hemen çoğu anlatıda kullanılan özetleme tekniğinden mesneviler de büyük ölçüde istifade etmiştir. *Behişt-âbâd*'da da özetleme mevcuttur. Mesnevide karşımıza çıkan ilk örnek Ferruh Şah'ın şehzadesinin doğumu ile ilim tahsil edebilecek yaşa gelmesi arasında geçen sürenin yoğunluğunun azaltılıp özetlenmesidir:

Olmışdı o rāst-rāha sālīk
Bir gevher-i tābnāke mālīk

Pür-ķıymet olur o dürr-i yektā
Perverde ola şadefde tenhā

Şeh-zāde o nāzenīn-i gül-ruķ
Perverde-i hāndān-ı ferruķ

Çün buldı o nev-nihāl-i devlet
Ta'lim-i edībe tāb [u] ķudret

Ferzāne-şeh [ü] huceste-dāver
Hırşīd-i felek hidīv-i kişver

Bir merd-i güzîn 'işmet-âyîn
Şeh-zâdeye itdi h̄^vāce ta'yîn (256- 261)

Şehzadenin ilk talimi ve talim sırasında geçirdiği zaman dilimi üç beyitle verilmiştir:

Hayr ile idüp du'ā vü himmet
Feth oldu der-i künüz-ı hikmet

Levha reşehāt-ı feyz-i Bārī
Mīr-āb-ı kaleminden oldu cārī

Bu tarz u nesağ bu hāl böyle
Geçdi nice māh u sāl böyle (268- 270)

Aynı şekilde 'Acûz da kendi hikâyesini anlatırken tamamen özetlemeden yararlanmıştır. Hayatını bir çırpıda anlatmış, uzun zamanları birkaç beyite sığdırmıştır.¹⁸⁴

Mesnevide hemen hemen bütün kahramanların özellikleri özetlenerek verilmiştir. Bir örnek verecek olursak:

Nūşîn-revān-ı dād-güster
Ya'nī o sipeh-penāh u kişver

Olmışdı o şāha dād-h̄^vāhī
Meşşāta-ı nev-'arūs şāhī

Virmişdi o şehriyāra naşfet
Āyīne-şifat cemāl u şūret

Eyyām-ı 'adāletinde zincīr

¹⁸⁴ Örnek için bk.: 1082 ile 1100. beyitler arası.

Ser-keşleri eylemişdi teshîr

Ābād idüp o merz u bûmı

Āvâre-ser eylemişdi bûmı

Devletden o tâcdâra her gâh

Dâd u dihiş olmış idi dil-h^vâh (335- 340)

Bu bölümde Nûşirevân'ın adaleti ve doğruluğundan bahsedilmiştir. Onun ayrıntıya dair herhangi bir özelliğine girilmemiş, kahramanın yalnızca metin için kullanılabilir bir yönü özetle geçilmiştir.

Aksiyon içeren olaylarda da özetleme yapılmıştır. Söz gelimi Şâpûr'u esir alan Kayser hiç vakit kaybetmeden İran'a gitmiş ve orayı günlerce yağmalamıştır. Mesnevîde bu olay şöyle özetlenmiştir:

Bir şubh çeküp sipâh u leşker
'Azm eyledi sūy-ı şarğa kayşer

Ya'nî ki o hâlden ferahnâk
'Azm itdi diyâr-ı Fürse bî-bâk

Şekl-i bakara ki bî-düm ü ser
Şâpûr için itmiş idi kayşer

O künce çekerler idi anı
Aḥşâma degin o nâ-tüvânı

Maṭrânla kondurup ber-â-ber
Eylerdi müdâm ihâta leşker

Her kında ki itselerdi ârâm
Ger şubh-dem ü eger ki aḥşâm

Ol heykele itdirürdi kayşer
Bir hayme-i ser-bülendi ber-ser

Pirāmen-i Fürsi gāret üzre
Günden güne seyr ü sür‘at üzre (632- 639)

Netice itibariyle özetleme tekniği *Behişt-âbâd*'ın vak'a örgüsünde önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Eserde vak'anın savruklaşmasının önlenmesi ve önemsiz noktaların okuyucuyu yormadan anlatılmasında tekniğin imkânları kullanılmıştır. Ayrıca teknik sayesinde okuyucu ile esas hikâye arasındaki bağ daha sağlam bir şekilde kurulmuştur.

3.6.4. Geriye Dönüş

Behişt-âbâd'da bu teknik, bir kez karşımıza çıkmaktadır. O da 'Acûz'un kendi hikâyesini 'Aynü'l-ehil'e anlattığı bölümdür. Her gece 'Aynü'l-ehil'i ziyaret eden 'Acûz, bir gece onun yanına gitmez. Ertesi gün 'Aynü'l-ehil, ona dün gece neden gelmediğini sorunca, o da geçmişe dönerek çektiği çileleri anlatır:

'Aynü'l-ehile didi meger sen
Bilseñ ne gamuñ esīriyüm ben

İtsem elemüm beyān u taqrīr
Birer saña dāsītān u taşvīr

Saña gamun itdürüp ferāmūş
Min ba'd seni iderdi hāmūş

Olsa saña miḥnetüm hüveydā
Ta'n itmez idüñ faķīre aşlā (1076- 1079)

.....

Didi bu esīr-i bend-i hicrān
Ey tāze-nihāl-i gülşen-i cān

Fürsân meliki olan emîrûñ
Ol pâdişeh-i cihân-serîrûñ

Ĥâşân-ı ĥarîm-i devletinden
Merdân-ı der-i sa‘âdetinden

Bir merd-i cihân pehlivānuñ
Ĥâtûnı idüm ‘acûz anuñ (1082- 1085)

3.6.5. Diyalog

İki veya daha fazla figürün karşılıklı konuşmasına diyalog denir. Diyalog, sanatçıya doğal bir anlatım yapma olanağı sağlar. Bunun yanında olayların yansıtılması, kahramanların iç ve dış hallerinin belirtilmesi gibi birtakım konularda da sanatçıya yardımcı olur.

Behişt-âbâd’da kahramanlar yer yer birbirleriyle diyaloglar kurar. Çoğu zaman bu diyaloglar, anlatıcının araya girmesiyle bölünse de metnin kurgusal yapısında önemli bir pozisyona sahiptirler. Söz gelimi, ‘Aynü’l-ehil hapsedildiğinde ‘Acûz’la aralarında şöyle bir diyalog geçer:

Didi ne idi senûñ günāhuñ
Ġam gūşesin itdi cilvegāhuñ

Ol derd ü belā yolında pā-māl
Didi ki budur ĥaķīķat-i ĥāl

Bu bābda bu esîr ü şeydā
Ma‘şūmum u yoķ günāhum aşlā (804- 806)

Bu diyalogda ‘Acûz, ‘Aynü’l-ehil’in yalan söylediğini fark etmiş ve aklını başına devşirmesi için ona kendi durumuna denk düşen bir hikâye anlatmaya karar vermiştir. Görüldüğü gibi bu diyalog, yeni bir alt anlatımın açılması için zemin hazırlamış, yani kurguyu farklı bir mecraya yönlendirmiştir.

Yine Şâpûr'un Rum ülkesini mülk edinme isteği ve bu konuda vezirlerinin görüşlerini alması bir diyalog vasıtasıyla aktarılmıştır:

Mānend-i 'arūs-ı cāh-ı ğāfil
İtdi beni mülk-i Rūm bī-dil

Olmadan o milket-i dil-ārā
Pāy-ı sipehümle zīr ü bālā

Esbāb-ı sefer olup müheyyā
'Azm eyleyem ol diyār-ı tenhā

Mānend-i sitāregān-ı gerdūn
Manzūrum ola derūn u bīrūn

Dervāzelerin idüp güzergeh
Semt-i zaferinden olam āgāh

Ahṡāl-i umūrı bīş eger kem
Tedbīrūñūze kılam müselleme

Hep şāhib-i rāy-ı mu'tebersiz
Bu bābda siz ne rāy idersiz

Ol dem vūzerā-yı nīg-ḥaşlet
Şāhib-ḥıredān-ı mülk-i devlet (450- 457)

.....

Ol rāy ki dilde cilvegerdür
Zinhār ki rāy-ı pūr-ḥaṡardur

Bu ḥāṡıra kesr-i şāne degmez
Bir sūdı niçe ziyāne degmez

Ger olsa dür ü eger güherden
El çek o niḥāl-i bī-şemerden

Her çend mekārîh-i seferden
Men‘eylediler reh-i ḥaṭardan (461- 464)

Behişt-âbâd’da bunun gibi diyalog örneklerine sıkça rastlarız. Diyaloglarda dikkati çeken noktalardan biri de anlatıcının söz akışına sürekli müdahale etmesi ve olayları kendi ağzından yorumlamaya çalışmasıdır. Bunu da bir üslup özelliği olarak kabul etmek gerekir.

3.6.6. İç Diyalog

Anlatı kahramanının kendi durumunu karşısında biri varmışçasına yansıtmaya iç diyalog denir. *Behişt-âbâd*’dan aldığımız şu beyitler iç diyaloga güzel bir örnek teşkil etmektedir:

Yā Rab ne kılam bu bī-sitāre
Olmaz mı ‘aceb bu derde çāre

Geh bār-ı belā-yı bend ü zencīr
Geh bīm-i cefā-yı tīğ u şemşīr

Ne hem-nefes ü ne dest-yārum
Yok semt-i ḥalāşa iḳtidārum (628- 630)

Burada kahraman Şâpûr Şah’tır. Çektiği çileleri yaratıcıya, yüksek bir ses ve derin bir tahassüsle ulaştırmaya çalışmıştır.

3.6.7. İç Çözümleme

Bir anlatıda kahramanların psikolojik durumu ve herhangi bir konu hakkındaki düşüncesi anlatıcı tarafından yansıtılıyorsa buna iç çözümleme denir.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Tekin, age., s. 261.

Behişt-âbâd'da iç çözümlenmeye dair güzel örnekleri bulabilmekteyiz. Söz gelimi anlatıcı,

Katlin ki o dem muqarrer itdi
Ol mest-i sitem yakıldı gitti

Âhir o şikeste-hâl bildi
Tahlîşine yok mecâl bildi

Ol gün o hezâr-nâle mu'tâd
Aḥşâma dek itdi âh u feryâd (1067- 1069)

Diyerek 'Aynü'l-ehil'in çaresizliğini dile getirmiştir. Kahramanın ne düşündüğünü ve ne yaptığını bu beyitlerden gayet açık bir şekilde çıkartabiliyoruz.

Yine başka bir yerde,

Kayşerde şafâ-yı dil müheyyâ
Şâpür şikeste-ḥâṭır ammâ

Gülzâr-ı gamuñ olup hezârı
Olmışdı hemîşe nâlekârı

İtmiş idi zehr-i guşşa pür-pîç
Bilmezdi devâ o bî-nevâ hîç

Ḥam-der-ḥam olup o bâr-ı gamdan
Bî-tâb idi sâğar-ı elemden

Ḥod-kerdesine olup peşimân
Eylerdi bu gûne âh u efgân (623- 627)

İfadeleriyle Kayser'e esir düşen Şâpûr'un iç çözümlemesi yapılmıştır. Bu kısımda anlatıcı, Şâpûr'un çaresizlik ve pişmanlık duygularını okuyucuya hissettirmeye çalışmıştır.

3.7. Hikâyelerde Görülen Motifler

Behişt-âbâd'da umumiyetle masal, efsane ve halk hikâyelerinde görmeye alışık olduğumuz bazı motiflere rastlamaktayız. Aslında bu motiflerin birçoğu mesnevilerde de mevcuttur. Fakat mesnevilerde motiflerin kullanımı, adı geçen türlerde olduğu gibi çok yoğun ve yaygın değildir. Motifler, didaktik mesnevilerden daha ziyade *Behişt-âbâd* gibi tahkiye niteliği taşıyan mesnevilerde karşımıza çıkmaktadır.

Behişt-âbâd'da mektup, görmeden âşık olma, kılık değiştirme, esâret ve mutlu son, insan özelliği gösteren hayvanlar olmak üzere beş motif dikkati çekmektedir. Bu motifleri sırasıyla şöyle açıklayabiliriz:

3.7.1. Mektup

Hikâyelerin başkahramanlarından biri olan Şâpûr Şâh, Kayser'e esir düştüğünde Vezir, Batrik'ten orduya katılmak için izin ister. Batrik'te onun hem yolda güvende olması hem de gittiği yerde iyi karşılanması için eski dostu Matran'a bir mektup yazar. Vezir de mektubu alır ve doğruca Matran'a götürür. Matran, mektubu okuyunca vezire yardım eder ve onu yanına alır.

Eserde mektup metni yer almamaktadır. Fakat yukarıda belirttiğimiz şekliyle bir mektup yazıldığı ifade edilmiştir. Görüleceği üzere aslında mektup motifi, tüm unsurlarıyla karşımıza çıkmasa da kurgu içerisinde önemli bir görevi yerine getirmektedir. Mektup hakkında mesnevîde şu ifadeler yer almaktadır:

Maṭrâna o nîlgün-câme

İtdi raqam iştiyâk-nâme

Ammâ ki o nâme-i güherbâr

Bu vechle buldı zîb-i ruhsâr

Bu hāmīl-i riḳ‘a-i maḥabbet
Ol dem ki bula ḥuzūra ruḥṣat (666- 668)

Batrik, vezir yola çıkarken nāme-ber olarak isimlendirdiği mektubu yanından ayırmaması gerektiğini söyler:

Bu nāme-beri itme cüdā yanuñdan
‘Add eyle anı cümle-i ḥāsānuñdan (670)

Matran, mektubu okuyunca içindekilerin sırrına vakıf olur:

Çün nāmenüñ ol kerīh-manzar
Maẓmūnına vāḳıf oldı yekser (676)

3.7.2. Görmeden Âşık Olma

Mesnevilerde sıkça karşımıza çıkan bu motif, *Behişt-âbâd*’da da kullanılmıştır. ‘Aynü’l-ehil isimli delikanlı, bir sohbet meclisindeyken Seyyide-i Nâz isimli ay yüzlü bir güzelin vasıflarını işitince ona kulaktan âşık olur ve Mecnûn gibi yollara düşerek sevgilisinin bulunduğu memlekete gider. Eserde bu olay şu şekilde anlatılır:

Bezm ehline bir ṭarīḳ-i tafşīl
Vaşf-ı ser-i zülfin itdi taṭvīl

‘Aynü’l-ehil ol ḳamer-cebīnūñ
Vaşfin işidüp o nāzenīnūñ

Oldı anuñ o muḥıbb-i şādıḳ
Gül-ruḥlarına ḳulaḳdan ‘âşıḳ

Nāḳilden o pür-niyāz u nāliş
Ser-menzil ü nāmın itdi pürsiş (774- 777)

3.7.3. Kılık Değişirme

Vezir, Rum ülkesine geldikten sonra kılık değiştirerek kendini rahip gibi gösterip ülkede hekimlik yapmaya başlar. Zamanla üne kavuşur ve bu sayede Rum Kayser'inin sarayına kadar girer, onun en güvenilir adamlarından Batrik'la dostluk kurar. Mesnevide “Tedbîr-i Vezîr Der-‘Azîmet-i Mülk-i Rûm” başlığı altında anlatılan bu hadiselerle dair bazı beyitler şunlardır:

Tagyîr-i libâsa oldı zâhib
Gösterdi özin mişâl-i râhib

Zünnârın idüp miyâna muhkem
Bir râhib-i deyre dutdı ol dem

Ṭıbb idi hemîşe müdde‘âsı
Var idi hem anda dest ü pâsı

...

Ve'l-ḥâşıl o merd-i râh-ı himmet

Rûm içre anuñla buldı şöhret (481- 483, 488)

3.7.4. Esâret ve Mutlu Son

Mesnevide, esaret ve mutlu sonlar kurguda önemli bir rol üstlenmişlerdir. Birbirine benzer kaderleri taşıyan kahramanlardan Şâpûr, ‘Aynü’l-ehil ve ‘Acûz esareti tadan insanlardır. Bu kişiler, aynı zamanda “darlıktan ferahlığa” da kavuşarak mutlu bir son yaşamışlardır. Kahramanların hepsi hikâyelerin sonunda her türlü engeli aşarak mutluluğa, özgürlüğe ulaşmışlardır. Şâpûr, hapsedildiği yerden veziri; ‘Aynü’l-ehil ise ‘Acûz sayesinde kurtulmuştur. ‘Acûz da Zeyb’in yanında yıllar süren esaretine ‘Aynü’l-ehil’in desteğiyle son vermiştir.

3.7.5. İnsan Özelliği Gösteren Hayvanlar

Behîşt-âbâd’da daha önce de belirttiğimiz üzere iki hayvan hikâyesi vardır. Bu hikâyelerde rol alan hayvanlar at, aslan ve geyiktir. Hayvanların hepsine yer yer

insana ait birtakım özellikler yüklenmiştir. Öncelikle bu hayvanların hepsi konuşturulmuş; ardından hayvanlara muhakeme etme gücü ve doğruyu yanlıştan ayırabilme yetisi verilmiştir. Yine mesnevide, hata yaptığını anlayan at ile yavru geyiğin pişman olması; bunların hakikati bulmalarında aslan ile olgun geyiğin rehberlik yapması, insana ait özelliklerin hayvanlara aktarılmasına örnek teşkil etmektedir.

4. Mesnevide Adı Geçen Kişilikler

4.1. Dinî- Tasavvufî Kişilikler

Âsaf: Hz. Süleyman'ın sadık, iş bilir, tedbirli, anlayışlı ve zeki veziridir. Hz. Süleyman'ın kâtipliğini de yapan Âsaf, söz bilir kişiliğinden dolayı Behişt-âbâd'da kullanılmıştır. Mesnevinin kahramanlarından vezir, bu özelliği dolayısıyla Âsaf'a benzetilmiştir.

Oldukça ol **Âsaf**-ı suhan-sâz

Firdevsî-i nazm-ı kışşa-perdâz (692)

Cibrîl: Hz. Peygamber'e Miraç'ta arşa kadar eşlik eden dört büyük haberci melekten biridir. Mesnevide, peygamberin Cebrail'le birlikte Kudüs'e ulaştığı söylenmiştir.

Cibrîl ile ol melek-ğaşa'il

Çün oldı harîm-i Kudse vâşıl (121)

Dört Halife: Mesnevinin na't bölümünde isimleri geçen İslam'ın bu dört halifesinin Müslümanlarca kendilerine verilen ünvanları isimleriyle birlikte zikredilmiştir. Hz. Ebu Bekir ilk defa Hac emîrliği yapan kişi olması hasebiyle emîr; Hz. Ömer adaletiyle meşhur olmasından dolayı âdil; Hz. Osman olgunluğu, güzel ahlakı sebebiyle kâmil; Hz. Ali ise cesareti sebebiyle dîlîr sıfatlarıyla taltif edilmiştir.

Bû-Bekr ü **Ömer** emîr [ü] 'âdil

'**Osmân** u '**Alî** dilîr ü kâmil (90)

Hız. Muhammed (sav): Mesnevinin na‘t ve miraciyye bölümlerinde Hz. Peygamber’in zatı övülmüş, mucizeleri anlatılmıştır. Şairin, Hz. Muhammed için kullandığı sıfatlardan bazıları şunlardır: Fahr-i Kâinât, Medâr-ı ‘Âlem, Sâlâr-ı Harem, Resûl-i Ekrem, Sultân-ı Rüsûl, Gülzâr-ı Nübüvvet ü Risâlet, Rehber-i Sa‘âdet, Maḥrem-i Bezmgâh-ı Vaḥdet, Maḥbûb-ı Hudâ.¹⁸⁶

Kârûn: Edebiyatımızda zenginlik ve cimriliğin sembolü olan Kârûn, İsrailoğullarından olup Hz. Musa’nın kendisine öğrettiği ilm-i kimyâyı kötüye kullanıp büyük bir servetin sahibi olmuştur.¹⁸⁷ Mesnevide de Karun’un haksız elde ettiği zenginliğine bir beyitle işaret edilmiştir:

Bî-sa‘y u taleb mişâl-i **Kârûn**
Bir gence irişdi anda medfûn (345)

Ümmü Hânî: Hz. Ali (r.a.)nin ablasıdır. Hz. Peygamber, Mirac hadisesinin gerçekleştiği gece Ümmü Hânî’nin evinde misafir olarak kalmaktaydı ve Cebrâil buraya gelerek O (sav)’nu uyandırmış ve miraca davet etmiştir. Pek çok mesnevinin miraciyyesinde olduğu gibi *Behişt-âbâd*’da da bu vesile ile Ümmü Hânî’nin ismi anılmıştır.¹⁸⁸

Mihmân-serâ-yı **Ümmü Hânî**
Âsüde-serîr-i mihribânî (114)

4.2. Tarihî- Efsanevî ve Kişilikler

Behrâm: Hem İran’ın eski hükümdarlarından birinin hem de kahramanlığın sembolü olan Merih gezegeninin adı olması sebebiyle edebî metinlerde sıkça anılır. *Behişt-âbâd*’da ise Mirâc’da yaşanan hadiselerle göndermede bulunmak amacıyla Hz. Peygamber’in yüce iltifatının gökyüzü kumandanı Behrâm’ı bile kul ettiği söylenir.

¹⁸⁶ Hz. Peygamber’in isim ve sıfatları için bk.: Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na‘t*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993, s. 161- 202.

¹⁸⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul 2004, s. 258.

¹⁸⁸ Metin Akkuş, *Divan Şiirinde İnsan I- Dinî Kişilikler*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum 2000, s. 169.

Gözden geçirüp bu sâbitâtı

Behrâmı kıl itdi iltifâtı (128)

Behmen ya da Erdşîr: Şahnâme kahramanlarından olan Behmen'in yüz on iki yıl saltanat sürdüğü kaydedilmektedir. Divan şiirinde çoğu zaman yiğitliği söz konusu edilir. *Behişt-âbâd*'da 723. ve 1160. beyitlerde adı geçmekle birlikte herhangi bir özelliği vurgulanmaz.

Cem: Pîşdâdî sülalesinin dördüncü hükümdarı olan Cem, rivayetlere göre yedi yüz yıl hükümdarlık yapmıştır. Cemşîd adıyla da bilinir. Şarabı ilk defa bulduğu söylenen Cem, kaynaklara göre Nevrûz'u da yılbaşı olarak kabul eden ilk kişidir. Klasik Türk şiirinde hem dünyevi hem de uhrevi içki meclislerinin düzenleyicisi olarak bilinir ve en çok bu bağlamda kullanılır.¹⁸⁹

Bir cāmla dil-firîb-ğurşîd

Olmış çemen ülkesinde **Cemşîd** (220)

Destinde tolu piyâle çün **Cem**

Olmış yine dil-pesendün 'âlem (222)

Bir bezm-i şafâ ki şayt-ı cāmı

Bezm-i **Cem**den virür peyâmı (311)

Pâyâna irüp o meclis-i **Cem**

Şeh-zâde-i nâzenînüñ ol dem (385)

Dârâ: İran'ın en azametli padişahları arasında gösterilen Dârâ, rivayetlere göre İskenderle üç savaş yapmış ama hiç birinde muvaffak olamamış; İskenderle barış yapacağı bir sırada kendi hizmetçileri tarafından öldürülmüştür. Dârâ, yiğitliğin

¹⁸⁹ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2006, s. 204; Gencay Zavotçu, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara 2006, s. 88- 89; Pala, age., s. 86- 87.

sembolüdür ve divan şiirinde pek çok şair tarafından bu yönüyle telmihte bulunan bir kişidir. *Behişt-âbâd*'da Dârâ ve Dârâb adlarıyla anılmıştır.¹⁹⁰

Şalmış çemene şükûh **Dârâ**
La'î'n-ğadeğ ile gülşen-ārâ (219)

Her biri mişâl-i genc-i **Dârâ**
Bir künc-i nihâni kıldı me'vâ (496)

Ol ğayret-i **Erdşîr** ü **Dârâb**
Genc ü sipehe olup zafer-yâb (1160)

İskender: M.Ö. III. yüzyılda yaşayan Büyük İskender lakabıyla anılan Makedonyalı meşhur padişaktır. *Behişt-âbâd*'da kudretine ve yedi iklimi gösteren aynasına telmihte bulunulmuştur.¹⁹¹

İskender-i rûzgâr sensin
Şâhen-şeh-i nâmdâr sensin (165)

Ol bezme sezâdur itse sâğar
Âyînesini eger **Sikender** (312)

Hûşeng: Şehnâme'de adı geçen, yiğit ve zeki bir kahramandır. Kiyumers'in torunu olan Hûşeng kırk yıl hükümdarlık yapmış ve tüm dünyayı dört başı mamur bir hale getirmiştir.¹⁹²

Peşeng: Bazı rivayetler, Efresyab'ın babası ya da oğlu bazıları ise Menûçeher'in babası ya da Tûs'un damadı olduğunu söylemektedir.¹⁹³ Huşeng ve Peşeng kahramanlıklarından dolayı *Behişt-âbâd*'da anılmışlardır.

Ey der-ğur-ı dîhîm ü sezâ-yı evreng
V'ey ħâk-i rehi tâc-ı **Peşeng** u **Hûşeng** (178)

¹⁹⁰ Yıldırım, age., s. 233; Zavotçu, age., s. 103.

¹⁹¹ Pala, age., s. 236- 237.

¹⁹² Zavotçu, age., s. 230.

¹⁹³ Yıldırım, age., s. 565.

Rüstem ya da Tehemten: Olağanüstü özellikler taşıyan Rüstem, İran hükümdarlarının en görkemlilerindendir. Dedesi Sam, babası Zâl'dir. Klasik şiirde savaş ve mücadelenin simgesi olarak anılır.¹⁹⁴

Peygār-ı ھیşāra her ٲarafdan
Çün **Rüstem** ü **Behmen** ü **Tehemten** (723)

Nüşin-revān: (bk.: Şahıs Kadrosu)

4.3.Sanatkâr ve Bilgin Kişilikler

Bihzâd: Divan şiirinde ressamlığıyla ün yapmış bir sanatçı olarak anılır. Genellikle Bihzâd'ın resimleri ile âşıkların sevgilileri mukayese edilir. Bihzâd, *Behişt-âbâd*'da iki yerde geçer. Olay örgüsünde Şâpûr'u ele veren kişinin nakkaşlığı Bihzâd'a benzetilir.¹⁹⁵

Nağşın ki anuñ mişāl-i **Bihzâd**
ٲarĥ eylemiş idi anda üstâd (579)

Hâlâ bu velîmenüñ o nağğâd
Nağşın çıkarur mişāl-i **Bihzâd** (590)

Erjeng: Çin'in ünlü ressamlarından Mânî'nin resimlerini topladığı külliyata Erjeng denir. Klasik şiirde genellikle şairler tarafından çizilen sevgili portreleri, nakışlar Erjeng'le kıyaslanır.¹⁹⁶

Pür-nağşla kim görindi gül-reng
Hayretde ƣalur hezâr **Erjeng** (182)

Felâtun: Divan şiirinde akıl ve zekânın bir temsilcisi olarak anılan ünlü Yunanlı filozoftur. M.Ö. IV. asırda yaşayan Eflâtun, felsefi düşünceleriyle birçok

¹⁹⁴ Pala, age., s. 382; Yıldırım, age., s. 592; Zavotçu, age., s. 417.

¹⁹⁵ Zavotçu, age., s.67.

¹⁹⁶ Pala, age., s. 140.

İslam âlimine ve filozofuna akıl hocalığı yapmıştır. *Behişt-âbâd*'da kahramanlardan vezir, zekâsı dolayısıyla Eflatun'a teşbih edilmiştir.¹⁹⁷

Turmaz yine ol **Felâṭun**-eṭvâr
Mirzâyı müdâm iderdi tîmâr (535)

Firdevsî: İran'ın milli şairidir. Firdevsî, İran'ın geçmişiyle ilgili sözlü rivayetleri toplayarak İran tarihinin en büyük eserlerinden *Şâhnâme*'yi kaleme almıştır. Klasik şiirde şairler genellikle kendilerini Firdevsî'ye benzetirler. *Behişt-âbâd*'da Şâpûr'un veziri kıssalar anlatması cihetiyle Firdevsî'ye benzetilir.

Oldukça ol **Âşaf**-ı suḥan-sâz
Firdevsî-i nazm-ı kışşa-perdâz (692)

Mânî: Çin'in en meşhur nakkaş ve resim sanatçısı olmasının yanında Maniheizm denilen karma bir dinin de kurucusudur. *Behişt-âbâd*'da ismi resimle alakalı olarak iki yerde geçmektedir.¹⁹⁸

Eylerdi o **Mânî**-i seḥer-kâr
Levh-i dile naḳş-ı ḥîle her bâr (695)

Geh naḳşa o hem sirişt-i **Mânî**
Şâpûra baḳup gehî nihânî (580)

4.4. Diğer Kişilikler

Kays ve Leylâ: Kays'ın diğer adı Mecnûn'dur. Gerçekten yaşayıp yaşamadığı tartışma konusudur. *Leylâ vü Mecnûn* hikâyelerinin başrol oyuncusu olan Kays, divan şiirinde âşığın sembolüdür. Şairlerin çizdikleri âşık portreleri ya Mecnûn'a benzer ya da Mecnûn'dan kat be kat üstün olan hayalî bir âşığa. Leylâ ise

¹⁹⁷ Fahrettin Olguner, "Eflâtun", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul 1994, s. 469; Pala, age., s. 135.

¹⁹⁸ Pala, age., s. 297; Zavotçu, age., s. 307; Yıldırım, age., s. 501.

maşuğun simgesidir. Mecnûn'a yüklenen anlamların aynısı Leylâ için de geçerlidir. *Behişt-âbâd*'da 'Aynü'l-ehil'in hikâyesinde bu kişiliklerin isimleri hatırlatılmıştır.

Olmazdı mişâl-i **Qays u Leylâ**
Ülfetlerine kıyâs aşlâ (767)

Bir **Leylî** vü şek çü **Qays** nâ-şâd
O şâf-cemîlin eyleyüp bād (773)

5. Ayet ve Hadisler

Behişt-âbâd, dinî-tasavvufî bir muhtevaya sahip olmadığı için eserde ayet ve hadislerin sayısı oldukça kısıtlıdır. Şair, yalnızca giriş bölümünde yer alan, hamdele, tevhit, na't ve mi'racyye kısımlarında hem tam ve nâkıs hem de lâfzen ve manen ayet ve hadis iktibaslarına yer vermiştir. Eserde yer alış sırasına göre ayet ve hadisler aşağıya alınmıştır.

5.1. Ayetler

- a. هو الاول والاخر.... "O, ilktir, sondur...." (Hadîd 57/ 3).

Ey cevher-i zâtı evvel âhîr
Âyîne-i 'âlem-i mezâhir (23)

- b. رفيع الدرجات ذوالعرش "Dereceleri yükselten, arşın sahibi Allah (cc.)..."
(Mü'min 40/ 15) Mesnevide bu ayete Allah'ın Râfi' ismiyle işaret edilmiştir.

Ey Râfi'-i nüh revâk-ı nîlî
Her cüz ü küle viren tesellî (24)

- c. وما ارسلناك الا رحمنه للعالمين "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiya 21/ 107)

Ey şâh-ı serîr-i 'özr-ğâ'vî

‘Älemlere raḥmet-i İlähî (75)

- d. وانشق القمر “... ve ay yarıldı.” (Kamer 51/ 4) Kendisinden mucize göstermesini isteyen Mekkelilere karşı Hz. Muhammed, parmağıyla aya işaret ederek onu iki parçaya bölmüştür. Fasîh, bu mucizeye şöyle göndermede bulunmuştur:

İlzâm ola tâ ki ḥaşm-ı cāmid
Şaḳḳ-ı kamer oldu iki şāhid (91)

5.2. Hadisler

- a. كنت كنزاً مخفياً فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق لأعرف “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim ve halkı yarattım.”¹⁹⁹ Bu hadis-i kudsi, *Behişt-âbâd*’ın ilk başlığında iktibâs edilmiş ve burada da anlamı verilmiştir.
- b. قلب المؤمن من مرآت الله “Müminin kalbi Allah’ın aynasıdır.” Bu hadisin, “Müminin kalbi, Allah’ın evidir. Müminin kalbi, Allah’ın arşıdır. Müminin kalbi, Allah’ın hazineleridir.” gibi farklı şekilleri de vardır.²⁰⁰ Hadis, mesnevinin ikinci başlığında geçmektedir.
- c. لولاك "Sen olmasan, sen olmasan; felekleri yaratmazdım." anlamındaki hadisten alınan bu ibare şu beyitte kullanılmıştır:

Nür-ı dil-i ḳudsiyân-ı eflāk
Şāhen-şeh-i taḥtgāh-ı “levlāk” (74)

¹⁹⁹ El-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C. II, s. 121.

²⁰⁰ El-Aclûnî, *age.*, C. II, s. 91.

B. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1. Vezin

Behişt-âbâd, aruz vezninin hezec bahrinden “Mef’ûlü Mefâ’ilün Fe’ûlün” kalıbıyla yazılmıştır. Türk edebiyatının en önemli mesnevilerinden olan Fuzûlî’nin *Leylâ vü Mecnûn*’u, Nâbî’nin *Hayrâbâd*’ı, Şeyh Gâlib’in *Hüsn ü Aşk*’ı da aynı kalıpla kaleme alınmıştır. Bu kalıpta bazen bir hece düşmesi meydana gelir; üçüncü hecedeki “-lü” ile dördüncü hecedeki “-me” sesleri birleşerek “-lün” kapalı hecesini oluşturur ve vezin “Mef’ûlün Fâ’ilün Fe’ûlün” şeklini alır. Bu hadiseye sekt-i melih denir.²⁰¹

Özellikle Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin bol olduğu mesnevilerde bu kalıbı uygulamak daha kolaydır. *Behişt-âbâd*’da da Arapça ve Farsça kelimelerin üstünlüğü söz konusudur. Dolayısıyla şair, bir anlamda eseri için uygun bir vezin seçmiştir denilebilir.

Mesnevide farklı nazım şekilleri bulunmaktadır. Bunlarda veznin de değiştiği görülür. Eserdeki 1 kıt’a “Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün”; 1 nazm ve eserin sonunda yer alan tarih manzumesi “Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Ayrıca *Behişt-âbâd*’da toplam 26 rubâ’î vardır. Bu rubâ’îlerde kullanılan aruz kalıpları ise şöyledir:

I., II., III., IV., IX., XIII., XIV., XVIII. ve XXII. Rubâ’î

Mef’ûlü Mefâ’ilü Mefâ’ilün Fa’
 Mef’ûlü Mefâ’ilü Mefâ’ilün Fa’
 Mef’ûlü Mefâ’ilü Mefâ’ilün Fa’
 Mef’ûlü Mefâ’ilü Mefâ’ilün Fa’

V. Rubâ’î

Mef’ûlün Mef’ûlü Mefâ’ilü Fe’ûl
 Mef’ûlün Mef’ûlü Mefâ’ilü Fe’ûl
 Mef’ûlü Mefâ’ilü Mefâ’ilün Fe’ûl
 Mef’ûlü Mefâ’ilü Mefâ’ilün Fe’ûl

²⁰¹ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2002, s. 195.

VI. Rubâ'î

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ül
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ül

VII., X. Rubâ'î

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ül
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ül

VIII., XII., XVII., XIX., XXI., XXIII ve XXIV. Rubâ'î

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ül
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'

XI. Rubâ'î

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ül
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'

XV., XX. Rubâ'î

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ül
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'

XVI. ve XXV. Rubâ'î

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûl
 Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûl
 Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûl

XXVI. Rubâ'î

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûl
 Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlün Fa'
 Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûl
 Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlün Fa'

Yukarıda da belirttiğimiz üzere şair, eserin dili ile uyumlu bir aruz kalıbı kullanmıştır. Bu sebeple ifadelerini aruza uydurmakta pek zorlanmamıştır. Eserde yer yer ahengin aksadığı dizelere rastlansa da mesnevinin geneline baktığımız da akıcılığın sağlandığı söylenebilir.

Behişt-âbâd'da şiir dili için göze çarpan ufak tefek vezin kusurları ile şairin özel olarak yaptığı birtakım vezin tasarrufları göze çarpmaktadır. Bunlara maddeler halinde bakacak olursak:

I. Şairler için en affedilmez vezin kusuru olarak görülen zihafa eser boyunca çok az mısradaki rastlanır. Bunlarında hemen hepsini kelime sonlarında bulunan nispet î'leri ve uzun ünlü ile biten heceler oluşturur. Ayrıca bazı kelimelerin ilk hecelerinde bulunan uzun ünlülerde de zihaf yapılmıştır:

Ey tūf-i şūh-ı meclis-ārā
 Mi'râc-ı Nebîde ol şeker-ḥā (105)

Ol rü'yet ü ol tecellî-i zāt
 Güncâyış ide ḥayâle meh-tāb (137)

- Firdevsī-i kilik-i meclis-ārā
Evşāfuñ ider bu gūne imlā (159)
- Olduqça ol āşaf-ı suhan-sāz
Firdevsī-i nazm-ı kışsa-perdāz (692)
- Eylerdi o Mānī-i seher-kār
Levh-i dile naqş-ı hīle her bār (695)
- Cem'olsa simātı üzre gāhī
Müstāgnī iderdi zād-ı rāhı (701)
- Bu gerçi reh-i hīlede ber-pā
Seyr ü seferinde kayşer ammā (703)
- Her deşt virür oldı püşte püşte
Bir nāsī esīr ü pīri küşte (711)
- Maṭrānla ol güşāde-meşreb
Hem-zānū-yı şoḥbet oldı ol şeb (749)
- Çün o hümā-yı leṭāfet-engīz
Tev'emdür aña çemende şeb-dīz (203)
- Şeh-zāde o nā-mecūsī ammā
Cām-ı heves itdi mest ü şeydā (272)
- Ey burc-ı ḥaḳīḳat āfitābı
Ol gonca-pūzenden al niḳābı (331)

II. Mesnevi boyunca en çok karşılaşılan aruz uygulaması şüphesiz imaledir. Şair, pek çok mısrada imale yapmıştır. İmalelerin olmadığı mısralar ise genellikle Farsça tamlama ve ibarelerden kurulmuştur:

Ey kilik-i güher-feşân-ı ma'nâ
V'ey bülbül-i gülsitân-ı ma'nâ (10)

Her kıatreñi baħr-ı pür-güher kııl
Her gevheri zı̄b-i tãc-ı ser kııl (15)

Sãlãr-ı ħarem medãr- ı 'ãlem
Sultãn-ı rüsul Resül-i Ekrem (70)

Hengãm-ı seħer ki şãh-ı ħãver
Zerrın-külãhın itdi ber-ser (390)

Ey kuvvet-i kıalb-i ceyš-i kıayşer
V'ey merd-i maşãff ey dilãver (761)

İmaleler, daha çok Farşça tamlamalarda görülmektedir. Bu imalelerin bir kısmı mısralar arasında paralelizme katkı sağlayıp ritmi ve ahengi arttırdığı için göze ve kulağa hoş gelmekteyken diğeri bir kısmı ise ritmin aksamasına sebep olmuştur:

Ol bãde ki âteş-i deründür
Berķ-efgen-i ħırmen-i sükündür (57)

Şeh-zãde-i gevher-i yegãne
Üstãd-ı yegãne-i zamãne (265)

Rãy-ı keremüñ idüp meh-i nev
Şalduñ dü cihãna nür u pertev (28)

Ebr-i keremüñle buldı revnaķ

Ger gönca vü ger gül-i muṭabbak (39)

Ammā ki o nāme-i güherbār
Bu vechle buldı zīb-i ruḥsār (667)

Nūr-ı nıgeh ol sürür-ı sīne
Meyl itdi ğazāl-beççesine (953)

Zıkr olsa n'ola şarāb u dil-ber
Ḥ^vān-ı suḥana nemekdür anlar (1211)

Türkçe kelimelerde de imale yapıldığı görülmektedir. Fakat bu tür imaleler genelde kök ve gövdelere gelen eklerde ya da kelimelerin son hecelerinde söz konusudur. Nadir de olsa kelime başı ve ortasında bulunan hecelere de imale uygulanmıştır:

Ol**ma**sa eger güneş ziyāsi
Rūşen mi olurdu mehlikāsi (76)

Sensin bu **yo**la delīl-i rūşen
Naşş ile mübeyyen ü müberhen (87)

Bülbül gibi **bu** çemende yine
Baş**la** nağamāt-ı dil-nişīne (104)

Didüm ki idem ben **anı** taḫrīr
Esmā'-i şükūfesini taḫrīr (177)

Gül **g**ibi idüp hezārı şeydā
Gül-rū çemene bıraḫdı ğavġā (187)

Žımnında olan nihān zāhir
Olmasa eger ki bār-ı hātır (327)

Ḳandīl-i küništ o pīr-i rūšen
İtdi aña hücresinde mesken (523)

III. Şair, *Behišt-âbâd*'da medli hecelerin kullanımına olabildiğince özen göstermiştir. Vezin gereği medli hece var ise ulamalı durumlar hariç çoğu yerde med yapmayı ihmal etmemiş ve böylece hecelerin en uygun ses değerlerini yakalamasına fırsat vermiştir:

Bir gevhere āb u **tāb** virdüñ
Āhir aña ıztır**āb** virdüñ (25)

Eşcārını sāyed**ār** kılduñ
Hem-meşreb-i cūy**ār** kılduñ (38)

Bir **cām**la dil-firīb-ḥurşīd
Olmış çemen ülkesinde Cemşīd (220)

Eyy**ām**la pāy-ı taht-ı kayser
Çün oldı **qarārgāh**-ı dāver (495)

Zerrīn-licām u zīn-i berter
Esbāb-ı diğēr belā-yı dīğēr (839)

Türkçe kelimelerde neredeyse hiç med yapılmamıştır. Yalnızca şu üç beyitte vezni kurtarmak için “var” kelimelerinde mede başvurulmuştur:

Süstī-i ten-i nizār bende
Bu za‘f-ı başār ki **var** bende (1112)

Ben ḥāke senüñle **var** māni‘
Hem-rāhlığa hezār māni‘ (1113)

Didi aña ey bülend-himmet
 Çün sende bu deñlü **var** kudret (1118)

Aruzun genel kaidelerinden biri olan fakat çoğu şairin pek ciddiye almadığı “nun-ı sâkin”lerle biten kelimelerde med yapılmaması kuralına *Behişt-âbâd*’da bazen uyulmuş bazen de uyulmamıştır. Aşağıda verilen ilk dört beyitte nun-ı sâkinlerde med yokken diğer örneklerde vardır:

Hem ol güher-i gir**ân**-bahāya
 Luṭf u kerem itdi bī-nihāya (138)

Efser-şiken-i muḥālif**ân**sın
 Şāhen-şeh-i a‘zam-ı cih**ân**sın (161)

Çün ḥusrev-i ḥāver-i pür-envār
 Tutmuş çemeni seḥer cih**ând**ār (230)

Tāc-ser-i iftiḥārı şehler
 Zerr**în**-kemerān zer-külehler (321)

Ol dem o mek**ân**dan münezzeh
 İdrāk u niş**ân**dan münezzeh (135)

Her luṭf u kerem ki itdi bī-çün
 Biñ cānla oldı gerçi memnūn (140)

Ḥayr**ân** olup o ḥāle kayşer
 Şükrāne nişār kıldı gevher (608)

Ey māder-i mihrib**ân** sensiz
 Bir ān olımaz bu c**ân** sensiz (1014)

IV. *Behişt-âbâd*'da ahengi arttıran unsurlardan biri de ulamalardır. Eserin genelinde ulamalara sıkça tesadüf edilmektedir:

Her şîb ü firâzı gülşen itdüñ
 Ārāmgeh ü nişîmen itdüñ (34)

Bir ‘äleme irdi kim țarabnāk
 Bî-tāb olur anda ‘aql u idrāk (133)

‘Adlũndür iden cihānı ma‘mūr
 Nāmuñdur iden zamānı mesrūr (166)

Devletden o tādāra her gāh
 Dād u dihiş olmış idi dil-h^vāh (340)

Hük^m eyledi kim o şahş-ı mestūr
 Şāpürdur ol bu naķş-ı şāpūr (584)

V. Eserde “rezm, bezm, şekl, nakş” gibi bazı kelimeler vezin gereği Türkçe söyleyişe uygun bir şekilde açılarak okunmuştur:

‘Aşķ u țaraba idince āheng
 Raķş itdi **bezm**de cām-ı gül-reng (316)

Hengām-ı **rezim**de ol zafer-kīş
 İtmişdi hezār şāhı dil-rīş (437)

Tebdîl-i **şekil** o merzbūma
 Sevdā-yı ‘azîmet itdi Rūma (445)

Ya‘nî ki bu cām ider ki taķrîr
 Olmış o **naķış** ki bunda taşvîr (587)

Neyler o **bezim**de bāde vü mül
Peymānesi ola lāle vü gül (1210)

VI. Yine çoğu edebî metinde karşımıza çıkan vezin tasarruflarından biri olan hece düşmesi yolu ile kelimeleri birleştirerek okuma *Behişt-âbâd*'da da vardır. Bunun örneklerini aşağıda koyu punto ile belirtilen kelimelerde görmekteyiz:

Ey der-**hur** şad gūne-i iğrād-ı celīl
V'ey gevher-zībā-yı bünāgūş-ı ḥalīl (65)

Her yār-ı çehār-gāne **k'anlar**
Erkān-ı şerī'at oldı yekser (92)

K'ey serv-i çemensitān-ı rif'at
Ṭūr kim saña tıtdı yüz sa'ādet (116)

Ey ḥusrev-i Cem Cenāb-ı 'ālem
V'ey zıll-i Ḥudā şeh-i mūkerrem (160)

Olsa **n'ola** ol le'āl-i hikmet
Pīrāye-i efser-i sa'ādet (330)

Cā'iz **k'ide** bu muḥibb-i rūşen
Ḥāk-i der-i kayşeri nişīmen (654)

Gerd-i süm-i rahş-ı leşkerinden
İtsem **n'ola** çeşm-i cānı rūşen (658)

İrdi yolu bir maḥalle nā-çār
K'itmişdi şikāf-ı seyl-i kühsār (1004)

VII. Mesnevîde kullanılan aruz kalıbına has bir durum olan “sekt-i melih”e eser boyunca pek rastlayamamaktayız. Aşağıdaki beyitlerin koyu puntolu mısraları bu uygulamaya verilebilecek nadir örnekler arasındadır:

Şalmış çemene hezār āşüb
Zibā çü gül-‘izār-ı maḥbūb (297)

Bir bezm-i şafā ki şayt-ı cāmı
Bezm-i Cemden virür peyāmı (311)

Pes kayşer ḥāna zād-ı ālām
 Me’mūrını itdi cümle itmām (1182)

2. Kafiye

Kafiye ve redif klasik şiirde ahengi/ses uyumunu sağlayan vazgeçilmez öğeler arasındadır. Bazı şairler için kafiye ve redif şiir metninin tamamından da önemlidir. Bazen şairin vurgulamak istediği hayal, his ve tefekkürün tüm sorumluluğu tek başına kafiye ve redifin üstüne kalabilmektedir. Özellikle gazel, kaside ve mesnevi dışındaki diğer nazım şekilleri için bu unsurların önemi daha da büyüktür. Dolayısıyla şunu söyleyebiliriz ki bir şairin iyi bir söz ustası olabilmesi ve hafızalarda yer edinebilmesi için kafiye ve redifi olabildiğince titiz bir şekilde kullanması gerekir.

Mesnevîlerde kafiye uygulaması, beyitler arası kayıtsızlık söz konusu olduğu için birçok nazım türüne göre daha kolaydır. Şairler genellikle mesnevîlerinde göz için kafiye uygulamasını tercih etmişlerdir. Usta şairler, hacimli bir mesnevîde bile hemen hiç hata yapmazken, ikinci sınıf şairlerin çok küçük mesnevîlerde aşırı derecede hatalar yaptıkları görülmüştür.

Bir mesnevîde hem şekil hem de ahenk açısından önemli bir yer teşkil eden kafiye ve redif konusunun hakkıyla anlaşılabilmesi için değerlendirilen edebî metnin genel kanaat oluşturabilecek bir kısmının incelenmesi gerekir. Bu bağlamda *Behişt-*

âbâd üzerine yaptığımız incelemede elde ettiğimiz sonuçları ortaya koyarak şairin kafiye konusundaki artı ve eksilerini belirtmeye çalışacağız.

I. Eserde mesnevi nazım şekliyle tertip edilen 1168 beyit incelenmiştir. Bu beyitlerde kafiye yapılan kelimelerin dilleri şu şekildedir:

I. Mısra	II. Mısra	Beyit Sayısı
Farsça	Farsça	389
Arapça	Arapça	357
Farsça	Arapça	165
Arapça	Farsça	119
Türkçe	Türkçe	20

Tablo 7

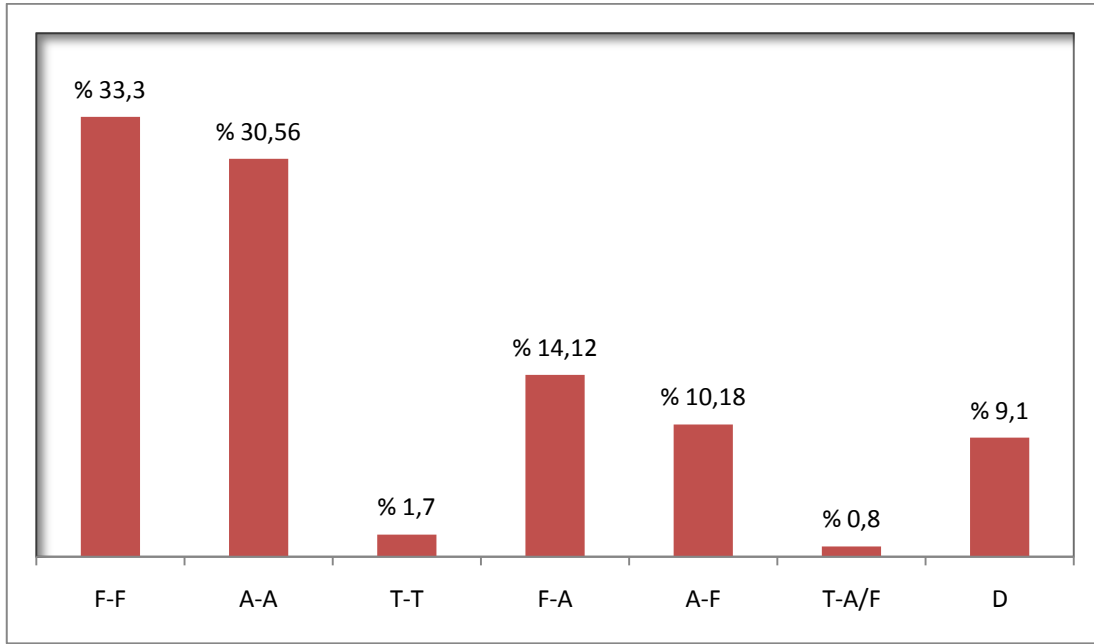
Geri kalan beyitlerdeki kafiyeler ise bir mısraı Türkçe, Farsça ve Arapça kök ya da gövde olan kelimeler ile diğer bir mısraı yine bu dillerin kelimelerine getirilen Türkçe çekim ekleri ile sonlanan kelimeler arasında yapılan karışık kafiyelerden oluşmaktadır. Bu kafiyelerin ahengi olumsuz etkilediği ve zorlamayla yapıldığı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki örnekler bu tarz kafiyelerdendir:

k'anlar/ yekser	92	yine/dil-nişîne	104
pertevinden/ rüşen	127	eyler/ enver	324
letâfetinden/ andan	255	anuñ/ mihrübānuñ	358
kem/ bilemem	350	zenden/ andan	376
sâgar/ diller	358	gölşen/ güherden	418
anuñ/ husrevānuñ	438	kār-dānı/ anı	475
ten/ birbirinden	532	leşkerinden/ rüşen	658
mekānda/ anda	972	hun-feşānda/ anda	1021

Ayrıca şu 10 beyitte Türkçe bir kelime ile Arapça veya Farsça kelimeler kafiyeleşmiştir:

sāğar/ beñzer	299	muṭlağ/ ancak	371
üzre/ behre	377	muḥaqqāq/ ancak	513
zinhār/ var	549	elde/ maḥalde	769
nihādi/ adı	779	heb/ müretteb	971
reh-ber/ göster	986	nizar/ var	1112

Buraya kadar söylenilenleri bir grafikte yansıtmak olursak şöyle bir tabloyla karşılaşılır:²⁰²

Grafik 1

Behişt-âbâd'da dillere göre yapılmış kafiye türlerine aşağıdaki kelimeleri örnek verebiliriz:

²⁰² Grafikte kısaltmaları verilen T, A, F, D harfleri sırasıyla Türkçe, Arapça, Farsça ve Diğerleri anlamına gelmektedir. Ayrıca ilk harf birinci mısraı, ikinci harf ise ikinci mısraı göstermektedir.

Türkçe kelimelerle yapılmış kafiyele:

bulmaz/ olmaz	149	şatdum / atdum	349
yol/ ol	583	yaşdan/ başdan	606
gitdi/ itdi	843	aldı/ kaldı	845
yüzinden/ yüzinden	879	olmaz/ kalmaz	942
kurdum/ oturdum	1031	sen/ ben	1076

Farsça kelimelerle yapılmış kafiyele:

perver/ güster	18	reh-ber/ peyem-ber	64
şitābān/ tābān	109	zerrīn/ rengīn	174
zīver/ sāğar	227	hānķāhı/ şāhı	380
zinhār/ ğam-ķ ^v ār	427	nigūkār/ tīmār	490
hoş-dem/ hurrem	647	güftār/ talebkār	755
huşyār/ bī-dār	823	pūyān/ nümāyān	862
bī-şūmār/ nāmdār	890	zebān/ civān	907
hīzān/ şitābān	1018	enbāz/ āğāz	1135

Arapça kelimelerle yapılmış kafiyele:

hālā/ ihyā	169	taķrīr/ taħrīr	177
maħfūz/ maħzūz	245	‘ārif/ vāķıf	279
hālet/ ‘işret	309	hikmet/ sa‘ādet	330
sālik/ mālik	343	muħaķķaķ/ muṭlaķ	366
ṭal‘at/ ‘adālet	383	müverraķ/ revnaķ	397
te’hīr/ tedbīr	467	rāħat/ hācet	487
himmet/ ğāret	564	mufaşşal/ evvel	751
miħnet/ ‘azīmet	851	iķbāl/ fi’l-hāl	889
‘aceb/ sebeb	1048	ma‘ārif/ vāķıf	1143

İlk mısraı Arapça ikincisi Farsça olan kelimelerle yapılmış kafiyeler:

‘ayān/ nihān	48	tev’em/ hurrem	90
fi’l-ḥāl/ rû-māl	115	mücevher/ sāğar	180
bī-bekā/ dil-güşā	249	ammā/ şeydā	272
nā’il/ hoş-dil	360	muḳarrer/ gevher	417
muḳkem/ ol dem	482	tedbīr/ zincīr	739
şahrā/ peydā	835	mu‘tād/ āzād	876

İlk mısraı Farsça ikincisi Arapça olan kelimelerle yapılmış kafiyeler:

hem-dem/ maḥrem	19	gī’sū/ lü’lü	41
bī-çūn/ memnūn	141	cihān-gīr/ teşhīr	218
yegāne/ zamāne	265	āyīn/ teskīn	348
ser-ā-pā/ ammā	465	dür-bār/ īşār	507
pīre-zāl/ bī-cemāl	798	gūlzār/ dīnār	1014

II. *Behişt-âbâd*’da yalnızca bir beyitte kafiye yoktur. Beytin mısra sonlarında “müştâbetlerinden” ve “biribirinden” kelimeleri bulunmaktadır.

III. Kafiye türü açısından *Behişt-âbâd*’da tam ve zengin kafiyelerin üstünlüğü göze çarpmaktadır. Yarım kafiye ise birkaç örnek dışında neredeyse hiç rastlanılmamaktadır. Cinaslı kafiye örneklerinin de genişçe kullanıldığı eserde, tam cinastan ziyade nâkıs, lâhik ve mükerrer cinaslar kullanılmıştır. Eserdeki kafiye çeşitlerini yansıtmaları açısından şu örnekleri verebiliriz:

Yarım kafiye örnekleri:

bulmaz/ olmaz	149	‘âlem/ ikdām	435
ol dem/ pür ğam	815	münḥal/ evvel	837
devrān/ mesken	1133	ma‘ārif/ vāḳıf	1143
rif‘at/ sa‘âdet	116	miḥnet/ ḥālet	860

Tam kafiye örnekleri:

ğaflet/ işret	59	‘âlem/ muhkem	87
muhaqqak/ revnaq	112	yektâ/ ‘âlem-ârâ	153
dil-keş/ meh-veş	266	gevher/ zer	353
qayşer/ cilve-güster	596	tenhâ/ aşlâ	863
çeşm-i ter/ cilveger	980	muhtel/ evvel	1149

Zengin kafiye örnekleri:

câvidânî/ me‘ânî	17	delîl/ selsebîl	102
dîdâr/ reftâr	132	idrâk/ tarabnâk	133
zerrîn/ rengîn	174	hurşîd/ Cemşîd	220
harîdâr/ tama‘kâr	355	merz u büm/ kudüm	491
tedbîr/ taqşîr	616	tafsîl/ taṭvîl	774
imdâd/ âzâd	930	âzâr/ sitemkâr	1095

Cinaslı kafiye örnekleri:

âhir/ mezâhir	23	bâhir/ zâhir	29
kâhil/ kâmil	55	şân/ âşiyân	79
yine/ dil-nişîne	104	ķā’îm/ dâ’îm	146
fîruz/ meclis-efrûz	223	şatdum/ atdum	349
anı/ nâ-tüvânı	635	peççesine/ sîne	953
âb/ şarâb	1103	şehriyâr/ yâr	1139

IV. Her ne kadar şiirde/nazımda redif, ahengi sağlayan önemli bir öge olsa da *Behişt-âbâd*'da çok sık kullanıldığına şahit olmamaktayız. Fakat yine de şair, zaman zaman rediflerden yararlanmışır. Eserde görülen rediflerin büyük bir kısmı çekim eki işlevindedir. Ara sıra kelime halindeki redifler de dikkati çekmektedir.

Ek halindeki rediflerden bazıları şunlardır: -duñ 38, -e 134, -dur 190, -uñ 244, -sinde 411, -um 630, -ı 779, -di 843, -miş 968.

Kelime halindeki rediflerden bazıları şunlardır: kıl 15, eyle 64, başla 67, üzre 201, degüldür 550, it 669, bildi 1068.

3. Dil ve Üslup

Fasîh Ahmed Dede, eserlerini Mevlevî terbiyesini aldığı yaklaşık otuz yıllık bir dönemde vermiştir. Mükemmel düzeyde Farsça bildiği için eserleri tetkik edildiğinde ilk bakışta Farsça kelimelerle örülü kocaman bir şiir dünyası ile karşılaşılır. Peşinden aynı şekilde Arapça gelir. Ancak şair, çok iyi bir Türkçe zekâsına da sahiptir. Şairin Türkçe kelimelerle örülü manzumelerinde sarilik ve samimilik havasının insanı hemen sardığı bir şiir dili hâkimdir. Bu anlamda özellikle onun hacimli *Türkçe Divanı* baştan sona okunduğunda insanı rahatsız edebilecek derecede belagat kusurlarına, vezin aksaklıklarına, dili yanlış kullanmadan ileri gelen karmaşıklıklara, üslup bozukluklarına neredeyse hiç rastlanmaz.

Fasîh'in üslubu ve dili üzerine verilen hükümler bugüne kadar genellikle *Divanı* ile mensur eserlerine dayanmaktaydı. Bu çalışma ile Fasîh'e bir de mesnevî dili ve üslubu açısından yaklaşma fırsatı doğdu. Bu noktada şunları söylemek mümkündür:

Behişt-âbâd'ın giriş kısmında yer alan hamdele, tevhid, na't, miraciyye ve padişah övgüsünün dili pek çok mesnevide olduğu gibi sanatlı ve ağırdır. Aynı şekilde ana konunun işlendiği bölümde, özellikle kahraman tasvirleri sırasında ağırdal bir dil kullanılmıştır. Ayrıca Fasîh, eserdeki rubâ'îlerin dilinde de mesnevi nazım şekliyle yazılan yerlere göre anlaşılması daha zor bir nazım dili tercih etmiştir.

Fasîh Dede'nin hikâye etme üslubu gayet rahattır. Anlatacağı hikâyeyi okuyucuyu yormadan tane tane anlatır ve böylece metin ile alıcı arasında samimi bir hava oluşturur.

Behişt-âbâd, Farsça ve Arapça kelimelerin ağırlıkta olduğu bir mesnevi olmasına rağmen şairin üslubu gayet açıktır. Bu yüzden az bir lügat karıştırma ile mesnevi rahatlıkla anlaşılabilir. Eser boyunca tamamı Farsça-Arapça kelime ve terkiplerle yazılmış beyitler görülmektedir:

Ey kıl-k-i güher-feşân-ı ma'nâ
V'ey bülbül-i gülsitân-ı ma'nâ (10)

Ey tırfe kümeýt-i nâz-perver
Meydân-ı suhanda cilve-güster (18)

Nâzende hıdīv-i çâr-bâliş
Mağşūd u me'al-i âferîniş (72)

Şâyeste-i taht-ı tâcdârî
Pîrâye-i tâc-ı şehriyârî (155)

Sūr-ı dem-i nev-bahâr yekser
Pür-nahl-i muraşşa ' vü mücevher (295)

Ser-çeşme-i cümle kân-ı mertâ
Âb-ı ruḥ-ı millet-i naşârâ (539)

Eserde kullanılan Türkçe kelimelerin büyük bir kısmı fiildir. En fazla ol-, it-, eyle- yardımcı fiilleri kullanılmıştır. Bunun yanında kıl-, di-, bul-, tut-, kal-, düş-, sal-gibi bazı fiillere de rastlanmaktadır. Çoğu beyit, Türkçe bir fiille anlamını tamamlamaktadır. Mesnevîde tamamıyla Türkçe söyleyişin hâkim olduğu beyitler olmamasına rağmen Türkçeye pek de uzak olmayan söyleyişler mevcuttur:

Ammâ ki içinde bîş eger kem
Hergiz ben anuñ ne var bilemem (350)

Baş üzre yer eyleyüp vezîre
Ḥayr ile du'âlar itdi pîre (678)

Bildi ki bu derde ol perîşân
Anuñla bulur bulursa dermân (688)

Söz kim vire istimâ'ı rāḥat
Minnetdür eger deñilse zaḥmet (946)

Fasîh Dede, eser boyunca birtakım deyimler de kullanılmıştır. Bunlardan bazıları aşağıdaki tabloya yansıtılmıştır:

Deyim	B. Nu	Deyim	B. Nu
kul etmek	128	gözden geçirmek	128
yüz yire kıoymak	368	pâyâna ir- (ayağına gelmek)	385
naazardan münfek itmeme (gözden ayırmamak)	494	yüz sürmek	505
başdan aşmak	606	baş üzre yer eylemek	678
kan ağlamak	735	câna minnet	737
serden geçeyazmak	853	çarḫa elek aşmak	1138
dil vermek	1192	dâmânını būs itmek	171

Tablo 8

Behîst-âbâd da arkaik kelimelere yalnızca birkaç kelime örnek gösterilebilir: ir-, irgür-, iriş- ur-, kanda, kimesne, koca gibi.

1230 beyitlik bu mesnevîde, mütekerrir mısralar da göze çarpmaktadır. 380. beytin ilk mısrası ile 1888. beytin ilk mısrası; 627. beytin ilk mısrası ile 729. beytin ilk mısrası; 1190. beytin ilk mısrası ile 1195. beytin ilk mısrası; 279. beytin ikinci mısrası ile 591. beytin ikinci mısrası; 527. beytin ikinci mısrası ile 681. beytin ikinci mısrası aynıdır.

III. BÖLÜM
ÇEVİRİ YAZILI METİN

A. Nüshanın Özellikleri

Behişt-âbâd'ın elimizde tek nüshası vardır. Bu nüsha, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi Şevket Rado Yazmaları numara ŞR 00097'de kayıtlıdır. Nüshanın özelliklerini daha önce yayımladığımız bir makalede²⁰³ belirtmiştik. Makaleden hareketle nüshaya ait bilgileri aşağıya alıyoruz.

Adı	: Behişt-âbâd
Varak Sayısı	: 47
Yaprak Boyutu	: 210x130(mm)
Yazı Boyutu	: 145x70 (mm)
Cilt	: Kahverengi meşin
İstinsah Tarihi	: (?)
Müstensih	: (?)
Yazı Tarzı	: Ta'lik hat. Yalnızca söz başları kırmızı, diğer kısımlar siyah mürekkeple yazılmıştır.

Nüshanın her yaprağında eğer bölüm başlığı ve bir beytin alt alta yazılmış iki mısraı yok ise 15 beyit bulunmaktadır. Açık bir hatla yazılan nüshada yazım yanlışları neredeyse yok denecek kadar azdır.

B. Metin Oluşturmada Tutulan Yol

Behişt-âbâd'ın çeviri yazılı metni oluşturulurken dikkat edilen hususlar şunlardır:

1. Metinde aşağıdaki tabloda gösterilen transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır.

²⁰³ Hakan Sevindik, "Fasîh Ahmed Dede'nin Behişt-âbâd Mesnevisi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, Konya 2010, s. 37- 46.

ا	a, ā; e	ر	r	ف	f
ب	b	ز	z	ق	ḳ
پ	p	س	s	ك	k, ḥ
ت	t	ش	ş	ل	l
ث	s	ص	ş	م	m
ج	c	ض	d, z	ن	n
ح	ḥ	ط	ṭ	و	u, ū, ü
خ	ḫ	ظ	ẓ	ه	h; a, e
د	d	ع	‘	ى	y; ī, ī, i
ذ	ẓ	غ	ġ	ء	’

2. Yazımda birlik sağlamak ve tutarsızlıkları engelleyebilmek adına Arapça ve Farsça kelime, tamlama ve eklerde İsmail Ünver tarafından yayımlanan makaleye²⁰⁴ mümkün olduğunca uyulmaya çalışılmıştır.
3. Ḥ^vāce, ḥ^vāb, ḥ^vāhiş örneklerinde olduğu gibi bazı Farsça kelimelerdeki “vāv-ı ma‘dûle”ler üst simge (ˆ) olarak gösterilmiştir.
4. “Düşman-düşmen”, “zamān-zemān”, “tamam-temām” gibi iki farklı okunuşu olan kelimelerde günümüze yakın olan ilk okunuş tercih edilmiştir.
5. Metinde tamamıyla Farsça olan beyitler vardır. Bunların da çeviri yazısı olduğu gibi yapılmıştır. Ayrıca bazı Arapça iktibaslar

²⁰⁴ İsmail Ünver, “Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi*, C. IX, S. 1, 1993, s. 51- 90.

mevcuttur. Bu iktibasların orijinal halleri yazılmış ve dipnotlarla anlamları verilmiştir.

6. Eserin tek nüshası olduğu için nüsha farklılıkları diye bir şey söz konusu edilmemiştir. Yalnız metin içinde karşılaşılan problemler dipnotla gösterilmiştir.
7. Mesnevide biri yazmadaki siliklikten; bir diğeri de eksik yazımdan kaynaklanan iki yerde okunmayan kelime vardır. Bunlar (.....) şeklinde gösterilerek dipnotta açıklaması yapılmıştır.
8. İsm-i fâil olan “dā'im, ḥā'il, ḳā'im, mā'il, sā'ir” gibi kelimelerin hemzeli okunuşları kabul edilmiştir.
9. Mesnevide 5, 10, 15 gibi her beş beyitte bir numara verilmek suretiyle beyitlerin sol taraflarında sayıları gösterilmiştir. Ayrıca yine sol tarafa varak numaraları da yazılmıştır.
10. Eser boyunca “mihribān-mihribān”, “şehir-yār-şehir-yār”, “āsmān-āsumān”, pādşāh-pādişāh” kelimelerinin ikinci; rūzgār-rūzigār, tācdār-tācidār kelimelerinin de birinci okunuşları esas alınmıştır.
11. Dürr, sedd, ḥadd gibi aslı medli kelimelerin vezin gereği medli ya da medsiz şekillerinden biri kullanılmıştır.
12. Nüshada bazen bağlama edatı olan “vav”ların yazılmadığı görülmüştür. Yazılmayan bu “vav”lar köşeli parantezlerle [u/ü] şeklinde gösterilmiştir.

C. METİN

BEHİŞT-ĀBĀD

1^b

Şükr ü sipās ol Ḥallāḳ-ı cihāna ki كنت كنزا مخفيا فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق
 لاعرف* zemzemesiyle gerd-i nāçizi ḥil‘at-ı şüret ü teşrif-i ḥayāt ile mükellef ü
 müşerref idüp cām-ı ma‘rifetden māye vü bezm-i maḥabbetden vāye iḥsān
 itmişdür

I.** Rubā‘iyye

- 1 Medhūş-ı mey-i cām-ı maḥabbet eyle
 Dürdin güher-i tāc-ı sa‘ādet eyle
 Ol meykede-i ‘aşka delīl-i rāhum
 Yā Rab baña luḫ ile hidāyet eyle

Vü ḥamd-i bī-kıyās ol Ḥudā-yı bī-çüne ki *** قلب المؤمن مرات الله feḥvası üzre
 dil-i erbāb-ı maḥabbeti āyīne-i zāt-ı muḳaddesi kılmışdur. Ḥvāh firifite-i şun‘-ı
 müte‘āl ü ḥvāh envār-ı cemāl

2^a

II. Rubā‘iyye

İtsün ço nevā bezmine sāz-ı ‘aşkuñ
 Her bir rekīk-i perde-nevāz-ı ‘aşkuñ
 Kıoyma beni öz ḥālūme yā Rab yā Rab
 Kııl maḥrem-i ḥalvetüñe rāz-ı ‘aşkuñ

* Küntü kenzen maḥfiyyen feaḥbebtü en ‘urife feḥalaḳtu’l-ḥalka li-‘urefa. “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim. Bu yüzden halkı yarattım.”

** Numaralar metin içinde yer alan rubā‘ilerin sırasını göstermektedir.

*** Kıalbu’l-mü’mini mir’ātu’l-lah. “Müminin kalbi Allah’ın aynasıdır.”

Āferīn ol nükte-senc-i sihri-āferīne ki gülşen-i hayālî cüybār-ı kaleminden sır-
āb idüp çihre-i şāhid-i ma'nāya āb u tāb virmişdür

Kıt'a

- 5 Habbezā ehl-i tabī'at ki suhan bezminden
Çihre-i şāhid-i ma'nāya virüp zīb ü cemāl
Feyz-i reşh-i kalem-i nālede pervāzından
Bāğ-ı endīşesini hurrem ide jāle mişāl

El-Ḥaḡ erbāb-ı tabī'ata ne kilik-i çālākī gibi maḡrem ü ne tab'-ı hevesnākī
gibi hem-dem olur

Nazm

Maḡrem-i ehl-i maḡal oldı kalem
Müceb-i kesb-i kemāl oldı kalem
Bilinür miydi kalem olmasa ger
Rütbe-i ma'rifet ü 'ilm ü hüner
Tercümān-ı suhan-ı ehl-i kemāl
Hem zebān-ı dil-i erbāb-ı maḡāl

2^b

Ṭahrīş-i Ḥāme-i Rengīn-Nevā Be-Tevḡīd-i Ḥudā 'Azze İsmühü ve 'Alā

- 10 Ey kilik-i güher-feşān-ı ma'nā
V'ey bülbül-i gülsitān-ı ma'nā

Eyle yine bir nevā-yı dil-keş
Ur hırmen-i ehl-i 'aşḡa āteş

Şüh ol yine gülşen-i suhanda
Kim göñline ḡoncanuñ çemende

Feyzün yetürüp mişâl-i şebnem
Dil gülşenin eyle şād u hürrem

Vir ‘aşka revāc-ı nev-bahārı
Bāğ-ı İrem it o sebzezārı

15 Her kıatreñi baħr-ı pür-güher kııl
Her gevheri zı̄b-ı tād-ı ser kııl

Vir sīne-i ehl-i ‘aşka ħālet
Her dāğımı kııl gül-i maħabbet

Olsun yine feyz-i cāvidānı
Pırāye-i gülşen-i me‘ānı

Ey turfe kümeyt-i nāz-perver
Meydān-ı suħanda cilve-güster

Ol perde-kiyān-ı ‘aşka hem-dem
Sensin bu Faşih-i zāre maħrem

20 Tevhīd-i Ĥudāya eyle verziş
Ol mazħar-ı sırr-ı āferīniş

III. Rubā‘iyye

Ey şun‘-ı cemīline ‘aķıllar ħayrān
Māhiyyet-i zātuñ nice mümkin iz‘ān
Ol evcde murğ-ı ħired itmez pervāz
Ol ‘arşada yok tır-i ħayāle meydān

3^a**Tevhîd-i Bârî ‘Azze İsmühü ve Celle**

Ey cevher-i zâtı evvel âhîr

Âyîne-i ‘âlem-i mezâhîr

Ey Râfî‘-i nüh revâķ-ı nîlî

Her cüz ü küle viren tesellî

25 Bir gevhere âb u tâb virdüñ

Âhîr aña ıztırâb virdüñ

Virdüñ hem anuñla hâke şüret

Hem tâķ-ı nühüm-revâķa rif‘at

Luṭf itdüñ o bâģa bir gül-i ter

Ķıldıñ anı âfîtab-ı enver

Rây-ı keremüñ idüp meh-i nev

Şalduñ dü cihâna nür u pertev

Bir şu‘le-i Ķudretüñle bâhîr

Ķıldıñ niçe biñ çerâģ zâhîr

30 İtdüñ bu nühüm revâķı pür-zîb

Ķıldıñ niçe gevher anda tertîb

Ta‘yîn Ķılup rüsüm-ı eşyâ

Levh u Ķalem itdüñ hüveydâ

Eflâke virünce bunca hâlet

Düşdi dil-i hâke tâb-ı ĝayret

İtdüñ hem anı kıluþ mükerrem
Aşl-1 güher-i vücüd-1 âdem

Her şîb ü firâzı gülşen itdüñ
Ârâmgeh ü nişîmen itdüñ

35 İtdüñ anı nüsha-i mufaşşal
Kılduñ aña cüy-bârı cedvel

Virdüñ güline ‘izâr-1 hoş-bû
Bülbüllerine nevâ-yı dil-cû

3^b

Servine hırâm-1 nâz virdüñ
Cüyına ruḥ-1 niyâz virdüñ

Eşcârını sâyedâr kılduñ
Hem-meşreb-i cüybâr kılduñ

Ebr-i keremüñle buldı revnaḳ
Ger ḡonca vü ger gül-i muṭabbak

40 Virdüñ güle ṭal‘at-1 ḥuceste
Şevḳ âteşini hezâr-1 meste

Sünbüle ḳoduñ ḥamîde ḡisû
Deryâda şadef şadefde lü’lü

Ger nesr-i felek gerekse nesrîn
Ger nergis-i bâḡ eger ki pervîn

Hep ḳudretüñe delîl-i rüşen
Ger faşl-1 bahâr eger ki **Behmen**

IV. Rubā‘iyye-i Ğarrā Tevhīd-i Bār-i Te‘ālā

‘Aşķ ehline ey şevķ-fezā esrārı
 Ey māye-i erbāb-ı şafā ezķārı
 45 Kıl şevķuñ-ıla gülşen-i tevhīdüñe
 Cūlar gibi hem-vāre zebānum cārı

Tevhīd-i Ğazret-i Bārı

Ey zāt-ı muķaddesüñle peydā
 Pinhān eger ki āşikārā

Ey şāni‘-i her-nihān u zāhir
 Şun‘uñla ħired tamām ķāşır

Ey ‘ilmüñe her nihān ‘ayāndur
 ‘Ālemsün anı ne kim nihāndur

Püşīde eger ü ger hüveydā
 Zāhir saña her nihān u peydā

4^a

50 Yoķdan getürüp vücūda yekser
 İtdüñ bizi her kemāle mażhar

Ṭā‘atla eyleyüp ser-efrāz
 İtdüñ bizi ol şerefle mümtāz

Virdüñ bize nūr-ı ‘aķl u idrāk
 Kılduñ reviş-i suķanda ķālāk

Teklīf-i mey-i maķabbet itdüñ
 Terĝīb-i şarāb-ı vuşlat itdüñ

Biz bilmedük ey Hüdā-yı bī-çün
Aḥvālümüz eyledüñ diger-gün

55 Olduğ taraf-ı rızāda kāhil
Semt-i reviş-i hevāda kāmil

Bir mey bizi itdi mest-i bī-bāk
Hergiz ne ḥired ne ‘aql u idrāk

Ol bāde ki āteş-i derūndur
Berķ-efgen-i ḥırmen-i sükūndur

İtdi bize ol şarāb-ı pür-tāb
Ebrū-yı ḥam-ı bütānı miḥrāb

Ya‘nī ki mey-i hevā vü ğaflet
Hergiz ne sebū ne cām-ı ‘işret

60 Yā Rab bizi ol reh-i ḥaṭardan
Ḥıfz eyle tarīķ-i şūr u şerden

Peymānemi şevķ-i vuşlatuñla
Pür eyle mey-i maḥabbetüñle

Feyzüñle derūnum eyle sīr-āb
Olsun o çemen hemīşe şād-āb

Ḳıl şevķuñı cān u dilde zāhir
Ol şevķla vir şafā-yı ḥātır

4^b

Tevfīķ-ı refīķ ü reh-ber eyle
Āġāh-ı reh-i peyem-ber eyle

V. Rubā'iyye²⁰⁵

65 Ey der-ḥūr şad-güne-i iğrād-ı celîl
 V'ey gevher-zîbâ-yı bünâgüş-ı ḥalîl
 Ḥaḳ üzre Faşîḥâ idemez şimdi edâ
 Na'tünde iderse ne ḳadar sa'y-ı cemîl

Na't-ı Pâk-i Ḥazret-i Faḥr-i Resûl

Ey bülbül-i dil nevāya başla
 Bir nağme-i dil-güşāya başla

Bir perdeden eyle kim ser-āgāz
 Ol perde ola maḳām-ı i'cāz

Ya'nî ki o faḥr-i kā'inātuñ
 Ḳıl na'tını ol ḥuceste zātuñ

70 Sālār-ı ḥarem medār-ı 'ālem
 Sulṭān-ı Rûsul Resûl-i Ekrem

Gülzār-ı nübüvvet ü risālet
 Ḥurşîd-i sipihr-i ḳadr u rif'at

Nāzende ḥidiv-i çār-bāliş
 Maḳşûd u me'āl-i āferîniş

Pîrāye-i ḥâk-dân-ı 'ālem
 Ser-māye-i baḥr u kân-ı 'ālem

Nûr-ı dil-i ḳudsiyân-ı eflāk
 Şāhen-şeh-i taḥtgāh-ı "levlāk"

²⁰⁵ Başlık tarafımızca konulmuştur.

75 Ey şāh-ı serīr-i ‘öZr-ḥā^vhī
‘Ālemlere raḥmet-i İllāhī

Olmasa eger güneş ziyāsı
Rūşen mi olurdu mehlikāsı

5^a

Ey ḥāk-der-i felek medārı
Ārāyış-i tāc-ı şehriyārī

Olmasa ‘azīmetüñ muḳarrer
Bulmazdı bu nüh ḥıyām zīver

Ey küngüre-i revāḳ şānı
Murġ-ı melekūtuñ āşiyānı

80 Olmasa gedā-yı ḥāk-i rāhuñ
Olmazdı fūrūġı mihr ü māhuñ

Mihrüñ aña olmasaydı maḫlab
Olmazdı felek de böyle kevkeb

Virdi senüñ ol ḥākīm-i muḫlaḳ
Nūruñla bu nüh revāḳa revnaḳ

Envār-ı ruḥuñ olinca lāmi‘
Ref^o itdi ḫalām-ı küfri Rāfi‘

Minnet o Ḥudā-yı kār-dāna
Ḥallāḳ-ı zemīn ü āsumāna

85 İtdüñ bizi rāh-ı Ḥaḳḳa da‘vet
Olduñ bize reh-ber-i sa‘ādet

Sensin bu yola delil-i rüşen
Naşş ile mübeyyen ü müberhen

Ahvâl-i ehem nizâm-ı ‘âlem
Ahkâm-ı şerî‘atüñle muhkem

Menşür-ı nübüvvetüñle şâhâ
Oldı şecer ol hacerde peydâ

90 Kıaddüñle diñeldi sâye tev’em
Sâyeñde cihân velîk hurrem

İlzâm ola tâ ki haşm-ı câmid
Şakq-ı kamer oldı iki şâhid

5^b

Her yâr-ı çehâr-gâne k'anlar
Erkân-ı şerî‘at oldı yekser

Bü-Bekr ü ‘**Ömer** emîr [ü] ‘âdil
‘**Osmân** u ‘**Alî** dilîr ü kâmil

Ol ravza-ı pâke şubh eger şâm
Bizden ola biñ tañiyet-i tâm

95 Ey maħrem-i bezmgâh-ı vaħdet
Tenhâ-rev-i ‘âlem-i maħabbet

Virdüñ kademüñle pâye pâye
Çün kadr u şeref bu nüh fezâya

Maşserde **Faşîh**-i bî-nevâya
Luţf u keremüñle kıl ħimâye

Maḥrūm-ı der-i vişālūñ itme

Şāyān-ı ruḥ-ı celālūñ itme

VI. Rubā'iyye

Bir gice irüp bülbül-i ḳudsī pervāz

İtdi bu terennümle nevāya āġāz

100 Bālāya ḥırām eyle ki ey serv senūñ

Ārāmgehūñ eyledi Ḥaḳ gülşen-i rāz

Evvelihi Mi'rāciyye-i Hādiyyü's-Sübül

Ey ḥāme-i ḥoş-edā vü ḥoş-dem

Rāz-ı dile āşinā vü maḥrem

Ser-çeşme-i Ḥızruñ ol delīli

Göster bize gel o selsebīli

Şeb-nem gibi ḳıl güher-feşānı

Sīr-āb-ı ter it bu gülsitānı

6^a

Bülbül gibi bu çemende yine

Başla nağamāt-ı dil-nişīne

105 Ey tūḫ-ı şūḥ-ı meclis-ārā

Mi'rāc-ı Nebīde ol şeker-ḥā

Bir şeb ki muḥīt-i pür-telāṭum

Ya'nī ki bu bāzgüne ḳulzüm

Çün lücce-i çeşm-i ḥün-pālā

Hep gevherin itdi āşikārā

Māh-ı nev ü tābnāk ü enver
Keşti-i sipihre oldu lenger

Zer-fülke sefine kim řitābān
Fānūsını yađdı māh-ı tābān

110 Efsūn-ı felek hilāli gāhī
Gösterdi řebķesinde māhī

Oldı nice şu‘leler nümāyān
Anda meger itdiler çerāgān

Virmişdi o şeb o şeh muħaķķaķ
‘Azm ile bu nüh revāķa revnaķ

Olmışdı o şeb o faħr-i ‘ālem
Maħbūb-ı Ĥudā Resūl-i Ekrem

Mihmān-serā-yı **Ümmü Hānī**
Āsūde-serīr-i mihribānī

115 Emr ile sürüş irişdi fi’l-ħāl
İtdi ķadem-i **Resūle** rū-māl

K'ey serv-i ķemensitān-ı rif‘at
Ṭūr kim saňa ṭıtdı yüz sa‘ādet

Teřrīf-i viřāli ey mübārek
Ĥāř eyledi saňa Ĥaķ tebārek

Hem saňa idüp taħıyyet-i tām
Hem eyledi da‘vetiyle ikrām

6^b

Ol merhale-sāz-ı rāh-ı maqşūd
Esbāb-ı sefer kāmı mevcūd

120 Gül-ğonca-ı bāğ-ı ʔab‘ı ol dem
Güller gibi oldu şād u hurrem

Cibrīl ile ol melek-ḥaşā‘il
Çün oldu ḥarīm-i Kudse vāşıl

Taqdīmle buldı kadr u pāye
Ervāḥ-ı ‘azām-ı enbiyāya

Ol bāğdan ol gül-i muṭabbak
Viridi ṭabaḳāt-ı çarḥa revnaḳ

‘Aks-i ruḥı māh-tāba düşdi
Şermende olup ḥicāba düşdi

125 Oldı virüp iḥtisābı behre
Ser-rişte-i sübḥa tār-ı zühre

Gerd-i reh-i ‘azmin itdi bī-bāk
Rīg-i raḳam-ı debīr-i eflāk

Ḥurşīd-i cemāli pertevinden
Kıldı ruḥ-ı āfitābı rüşen

Gözden geçirüp bu şābitātı
Behrāmı kul itdi iltifātı

Viridi şeref-i 'ulüvv-i şānı
Keyvāne neşāt-ı cāvidānı

130 Andan o hümā-yı evc-i i'zāz
Sūy-ı melekūta itdi pervāz

Ümmīd-i vişāl u şevķ-ı dīdār
İtdi o ķadar ki germ-refţār

Her perdesi pür-şitāb geķdi
Çok perde vü çok hiçāb geķdi

Bir 'āleme irdi kim ţarabnāk
Bī-tāb olur anda 'aķl u idrāk

7^a

Çün irdi huzūr-ı Zü'l-celāle
İrdi meh-i rif'atı kemāle

135 Ol dem o mekāndan münezzeh
İdrāk u nişāndan münezzeh

'Arz itdi habībine cemālin
Gösterdi cemāl-i bī-mişālin

Ol rü'yet ü ol tecellī-i zāt
Güncāyiş ide hayāle meh-tāb

Hem ol güher-i girān-bahāya
Luţf u kerem itdi bī-nihāya

Hem didi ki ben seni muķarrer
İtdüm her iki cihāna server

140 Levh-i ezeliide ey mükerrerem
Nūruñla raqam-zed oldı ‘ālem

Her luṭf u kerem ki itdi bī-çün
Biñ cānla oldı gerçi memnūn

Ammā ki za‘īf-i ümmetinden
Yād itdi kemāl-i şefkatinden

Hem anları kıldı ol kerem-sāz
İ‘zāz-ı sücūd ile ser-efrāz

Geldi bu qadar tuḥafla ol şāh
İtdi kerem-i **Hudā**dan āgāh

145 Yā Rab keremüñden eyle iḥsān
Eyle bizi ol keremle ḥandān

Eyle bizi ol tuḥafla qā’im
Olsun işümüz kıyām dā’im

Yā Rab bu **Faşih**-i bī-ser ü pā
Pā-beste-i qayd u renc ammā

7^b

Vir bu keremi qamuya şāmil
Sende bu keremden olma ġāfil

Kimse derecāt-ı ‘ālī bulmaz
Bulmaqsā ġarāz ‘amelsiz olmaz

VII. Rubā'iyye

Vaşf-ı Sultān Aḥmed-i 'Āli-Tebār

150 Ey dāver-i ferruḥ-ruḥ [u] ferḥunde-siyer
 V'ey ḥusrev-i rūšen-dil ü ḥurşīd-eşer
 Olmaz yine şemşīrüne ḥā'il farzā
 Ḥurşīd eger miğfer ü çarḥ olsa siper

Cem-mertebe pādişāh-ı 'ālem
 Ḥākān-ı cihān penāh-ı 'ālem

Ḥān Aḥmed-i cem-livā-yı yektā
 Sultān-ı cihān-ı 'ālem-ārā

Ferḥunde-tebār dād-güster
 Me'vā-yı cihān melāz-ı kişver

155 Şāyeste-i taḥt-ı tācdārī
 Pīrāye-i tāc-ı şehriyārī

Ey pādişeh-i bülend-aḥter
 Nāzende şeh-i serīr ü efser

Sensin o ḥidīv-i 'ālem-ārā
 Pīrāye-i taḥt u tāc-pīrā

Kim sāye-i devletüñde 'ālem
 Āsüde vü şādmān u ḥurrem

Firdevsī-i kill-i meclis-ārā
 Evşāfuñ ider bu gūne imlā

8^a

160 Ey ħusrev-i **Cem** Cenāb-ı ‘ālem
V'ey zıll-ı Ĥudā şeh-i mükerrerem

Efser-şiken-i muĥālifānsın
Şāhen-şeh-i a‘zam-ı cihānsın

Ey dāver-i ĥoş-nihād u ‘ādil
Bir şāh degül saña mu‘ādil

Ĥükmüñde şehān-ı zer-külehler
Fermānuña bende cümle şehler

Ey ħusrev-i Cem-serīr el-ĥaķ
‘Adlüñle zamāne buldı revnaķ

165 **İskender**-i rüzgār sensin
Şāhen-şeh-i nāmdār sensin

‘Adlüñdür iden cihānı ma‘mūr
Nāmuñdur iden zamānı mesrūr

Ey şāh-ı cihān şāh-ı ecdād
İtdüñ yine bir eşer ki bünyād

Ecdād-ı mu‘azzamuñdan anı
Hīç itmedi kimse dil-nişānı

Bir cāy-ı müferreĥ içre ĥālā
Çoķ kaşr-ı laţif kılduñ ihyā

170 Bir cāy-ı feraĥ-fezā vü mergüb
Hem-sāye vü hem-civār-ı **Eyyüb**

Haqqā ki serāy-ı tarḥ-ı dil-cū
Dāmānını būs ider leb-i cū

Ġāyetde laṭīf ü dil-güşādur
Her güşesi bāğ-ı pür-şafādur

Ezhār ile pür o cāy-ı ra'nā
Her güşede şad hezār gūyā

İtmiş çemenin şükūfe-zerrīn
Lāleyle olup o cāy-ı rengīn

175 Bir gün bu faḳīr-i nükte-pīrā
Bī-çāre Faşīḥ-i zār u şeydā

8^b

İtdüm heves ol maḳām-ı pāki
Ya'nī o maḳām-ı tābnāki

Didüm ki idem ben anı taḳrīr
Esmā'-i şükūfesini taḥrīr

VIII. Rubā'iyye

Ey der-ḥūr dīhīm ü sezā-yı evreng
V'ey ḥāk-i reh-i tāc-ı Peşeng u Hüşeng
'İşretkede-i bāğda bī-şabr u direng
Al lāle gibi destüñe cām-ı gül-reng

Zikr-i Esmā'-i Lāle-i Rengīn²⁰⁶

180 'Arz itdi muraşşa'-i mücevher
Zībā seḫer āfītāba sāğar

²⁰⁶ Bu başlığın üstünde "Bu lāle zerrinden şoñra taḥrīr oluna" ibaresi bulunmaktadır.

Baht eyledi nev-zuhūra yāri
Tutdı çemen-i şükūfezārı

Pür-naqşla kim görindi gül-reng
Hayretde qalur hezār **Erjeng**

Çün ebr-i bahār olup güherbār
Feyz aldı ebir nemādan ezhār

Yāqūt bulup revāc u kıymet
Virdi dem-i nev-bahāra zīnet

185 ‘Arz itmek içün çemende kālā
Ferş oldu o reh-güzāra dībā

Pür-sāgar ile mişāl-i gül-rū
Mest itdi dil-i hezārı dil-cū

Gül gibi idüp hezārı şeydā
Gül-rū çemene bırağdı gāvğā

Gül-pūş o dem-i şafāda el-ħağ
Gül-gün-ğadeğ ile virdi revnağ

9^a

Tāb-āver olup mişāl-i nesrīn
Sellemtü olur çemende **Şirīn**

190 Mānend-i senān-ı hoş-nümādur
Şehnāz-ı ‘arūs-ı dil-güşādur

Sulţān-ı cihān pür-nezāket
Hoş-reng virür hezār zīnet

Yā ğonca-nümā-yı ŧeb-çerāğı
Hem ürd-i behişt idüp o bāğı

Çün ŧu‘le-nümā-yı nür-baĥřā
Bir ŧurfe-reviş ĥadīka-pīrā

Tāb-efgen olup miřāl-i cān-süz
Yaĥdı dil-i ‘ālemi cihān-süz

195 Gösterdi ruĥını ğül-‘izāra
Bezm-i çemen içre la‘l-i yāra

Tāb-āver olur bulınca şöhret
Bāğa vireli pābüccı zīnet

Āl eyler idi çemende ĥoř-nāz
Ser-ber idi cümleye ser-efrāz

Kibrītiye hīç olur mı hem-tā
Rengīn-bedaĥř dürr-i yektā

ŧanbūrı idüp nevāya āheng
‘Uřřāķı ider ğörince dil-teng

200 Çün rüy-ı nigār-ı nāz-perver
şeb-rengē virür sefid zīver

Nāzuñ daĥı pür-leřāfet üzre
Monlāyı ğörüp sa‘ādet üzre

Dil-dāde olup çemende ber-pā
Meh-nevle iderdi ‘arz-ı kālā

9^b

Çün o hümā-yı leāfet-engīz
Tev'emdür aña çemende ŧeb-dīz

Esmā'-i ŧükūfe ḥadden efzūn
Ammā ki kıyāsdan da bīrūn

205 Olsun burada bu tuḥfe itmām
Zerrīni daḥı olunsun i'lām

IX. Rubā'iyye

Vaŧf-ı Pāk-i ŧükūfe-i Zerrīn

Bī-perde idüp 'arz-ı cemālin dil-keŧ
ŧalmıŧ çemene tāb-'izārın meh-veŧ
Ol tābla çün dāğ-ı derūn-ı lāle
İtmiŧ dil-i ezhārı ser-ā-ser āteŧ

Ḥaḳḳā ki miŧāl-i çarḫ-ı pervīn
Zeyn itmiŧ o bōstānı zerrīn

Çün dil-ber-i ḥoŧ-pesend-i tannāz
Olmıŧ çemenūñ ferīdi mümtāz

210 ŧāhāne olup esīr-i 'iŧret
Virmiŧ dem-i nev-bahāra rağbet

Pervāzı idüp bülend dil-keŧ
ŧalmıŧ gül-i āfitāba āteŧ

Zerrīn 'alem ile mīr-i ezhār
Olmıŧ sipeh-i bahāra serdār

Yek-rüy olup şafāya mā'il
Kılmış anı bir piyāle hoş-dil

İtmiş çemen ehlin 'ālem-ārā
Hurşid-şifat esir ü şeydā

215 Olmuş çemen içre mihr-i rahşān
Hurşid-i şehir gibi dırahşān

Bī-vāşıta nāzūkāne şehnāz
Olmış şeh-i nev-bahāra dem-sāz

10^a

Pür-tāb-ı ziyā elinde sāgar
Virmiş çemene yegāne zīver

El-ḥāşılı eylemiş cihān-gīr
Gülzārı degül cihānı teşhīr

Şalmış çemene şükūh **Dārā**
La'līn-ḳadeḫ ile gülşen-ārā

220 Bir cāmla dil-firīb-hurşid
Olmış çemen ülkesinde **Cemşid**

Almış ele dil-nevāz sāgar
Rindāne çemende 'işret eyler

Destinde tolu piyāle çün **Cem**
Olmış yine dil-pesendūñ 'ālem

Āşüfte şehir o rüz-ı firuz
Almış ele cām-ı meclis-efrüz

Bezm ‘ālemine yine cihān-tāb
Olmış seher āfitāb-ı pür-tāb

225 Kullanmada dil-güşā pey-ā-pey
Ol baħr-ı şafāda zevrağ-ı mey

Şeb-nem gibi feyz-i cām-ı vaħdet
Virmiş ruħ-ı dil-rübāya zīnet

Hākānı idüp çemende zīver
Tāc-ı serin itmiş anda sāğar

Gülşende kamer gibi dil-ārā
Olmış dem-i bāğa zīnet-efzā

Nāhīd-şıfat güşāde el-ħağ
Virdi dem-i nev-bahāra revnağ

230 Çün ħusrev-i ħāver-i pür-envār
Tutmuş çemeni seher cihāndār

Oldı çemen içre şāh-ı ezhār
Pür-şu‘le felekde müşterī-vār

10^b

Mānend-i Sūheyl māh-ı tal‘at
Virmiş çemene Sūheyl-zīnet

Tāb-ruħ-ı mehveşān semen-sā
Olmış o dem içre şāh-ı ğarrā

‘Ālemde nedür hezār dīnār
Ĥağğā ki laṭīf tāc-ı ezhār

235 Gāyetde güzel o nev-resīde
Mişlin göremez anuñ dü dīde

Yā neyyir-i a‘zam-ı cihān zīb
Yektāyı ider nevāya terġīb

Revnaq olalı cihānda meşhūr
Hem şāhibini iderdi mesrūr

Mānend-i sinān nāmı mevzūn
Bir kerre gören olurdı memnūn

‘Ālemde gören olur şeref-yāb
Pür-tāb durur cihānda meh-tāb

240 Nādīde degül mi dürr-i yektā
Yoq mişli cihān içinde haqqā

Boşnāk u **Muhammedī**-i firūz
Hem **Ahmedī** vü **Cem** ü dil-fürüz

Besdür bu kadar **Faşih** besdür
Her biri ola şāhih besdür

Qaldır elüñi o zāt-ı pāke
Sür vech-i niyāzı rüy-ı hāke

Zātın o şeh-i cihān-medāruñ
Hıfz eyleye Haq o tādāruñ

245 Ekdār u elemden ola maḥfūz
‘Adl ile ide cihānı maḥzūz

11^a

Tatvîl-i kelâm olur (.....)*
Eyle yine bir nevāya āġāz

Āġāz-ı Hikāyet-i Şāh-Ferruġ Bā-Ferzend-i Gül-Ruġ

X. Rubā'iyye

‘İsî-nefes ey hāme-i mu‘cîz-güftâr
Ey serv-i hırām ey büt-i nāzük-reftâr
Göster yine şeh-nāme-i bezm-i ‘aşkuñ
Her bir varaķın siġr ile pür-naķş u nigār

Sābıķda bu dehr-i bî-beķāda
Bir ġıttā-i pāk u dil-güşāda

250 Olmışdı şeh-i sitāre-leşker
Bir pādişeh-i bülend-aġter

ġurşîd-veş ol şeh-i yegāne
ġükm itmiş idi bütün cihāna

Ol şāh-ı Sikenderāne-ġaşmet
Şalmışdı bu ġākdāne şevket

Pîrāmen-i taġtgāh-ı şāhî
Ya‘nî o şehüñ ġarārgāhı

Her sū-i çemen mişāl-i cennet
Virmişdi o ġāk-i pāke zînet

* Yazmada silinmiş, okunmuyor.

255 Tahkiki bu kim leṭāfetinden
Gülzār-ı irem-nümüne andan

Olmışdı o rāst-rāha sālik
Bir gevher-i tābnāke mālīk

Pür-ķıymet olur o dürr-i yektā
Perverde ola şadefde tenhā

Şeh-zāde o nāzenīn-i gül-ruḥ
Perverde-i ḥāndān-ı ferruḥ

11^b

Çün buldı o nev-nihāl-i devlet
Ta'līm-i edībe tāb [u] ḳudret

260 Ferzāne-şeh [ü] ḥuceste-dāver
Ḥurşīd-i felek ḥidīv-i kişver

Bir merd-i güzīn 'işmet-āyīn
Şeh-zādeye itdi ḥ^vāce ta'yīn

XI. Rubā'ıyye

Ol devlet-i cāvid ise dil-ḥ^vāhuñ ger
Ḥāk-i reh-i erbāb-ı kemālāt u hüner
Ger olsa zer-i ḥālīş eger ki gevher
Elbette yine himmet-i üstād ister

Şeh-zādesine o şāh-ı dānā
Ḥāş eyledi bir maḳām-ı zībā

265 Şeh-zāde-i gevher-i yegāne
Üstād-ı yegāne-i zamāne

Āzāde-i bendgān-ı dil-keş
 Hübān-ı perī vü şān-ı meh-veş

Bir şubh-dem ol edīb-i kāmīl
 Ser-çeşme-i menba‘-ı fezā’il

Hayr ile idüp du‘ā vü himmet
 Feth oldu der-i künüz-ı hikmet

Levha reşehāt-ı feyz-i Bārī
 Mīr-āb-ı kalemden oldu cārī

270 Bu tarz u nesak bu hāl böyle
 Geçdi niçe māh u sāl böyle

Bir teşne-dilān sīne-i pūr-tāb
 Bir kūzeden oldu gerçi sīr-āb

12^a

Şeh-zāde o nā-mecūsī ammā
 Cām-ı heves itdi mest ü şeydā

Hübān-ı harem-serādan ol şeh
 Germ-ülfet olup biriyle nā-geh

Olmışdı maḥabbet ile bī-bāk
 Vadī-i hevesde cüst ü çālāk

275 Ol şevkla dilde şāh-ı ‘ālem
 İtmişdi binā-yı ‘aşkı muḥkem

Ol gönca-i nāzuñ ıztırābı
 Çāk eyledi perde-i hicābı

‘Aşkuñ budur iktizāsı her bār
 Āzāde iken ider giriftār

Mīr idi ‘ilim o gül-‘izāra
 Mīr-i ‘ilim idi şehriyāra

Ol şāh-ı suhan-şinās-ı ‘arīf
 Çün şüret-i hāle oldı vākıf

280 Ārām-ı dilin görünce rencūr
 Viridi dem-i ‘ayş u nüş u sūtūr

Ey mihr-i sipihr-i pādişāhī
 Darb eyle çemende çetr-i şāhı

Ser-pūşını al hum-ı şarābuñ
 Vir hükmini devr-i pür-şitābuñ

Gülşende tutup seher piyāle
 Sāgar be-kef ol mişāl-i jāle

Ey burc-ı sa‘ādetümde aḡter
 Olsun saña āfitāb sāgar

XII. Rubā‘iyye

285 Ey der-hūr dīhīm ü sezā-yı evreng
 V'ey ḡāk-i rehi tāc-ı Peşeng ü Hūşeng
 ‘İşretkede-i bāğda bī-şabr u direng
 Al lāle gibi destüñe cām-ı gül-reng²⁰⁷

12^b

²⁰⁷ Bu rubā‘î v. 8b’de de geçmektedir.

Şeh-zāde-i gül-endām emīr-i dil-ārām vācibü'l-ihtirām ile ale's-seher
hem-'inān olup faşl-ı bahārda cānib-i gülzāra 'azīmet-i hıram itdükleridür

XIII. Rubā'iyye

Güller açılıp irdi bahār eyyāmı
Nağş-ı çemen ü şavt-ı hezār eyyāmı
Kām al ki degül bezm-i çemende bākī
Hengām-ı tarab geşt ü güzār eyyāmı

Bir vakt-i seher o serv-i kâmet
Şeh-zāde-i āfitāb-ı tal'at

290 Devletle çıkup çü mihr-i rahşān
Çün serv-i sehī olup hıramān

Şaldı o şeh-i bülend-pāye
Bir gülşen-i dil-güşāya sāye

Gülşen ki olup leṭāfet-engīz
Olmış dem-i nev-bahār-ı gül-ḥīz

Mānend-i sehī-ḳadān-ı ser-keş
Her tāze-nihāl-bānı dil-keş

İtmiş o çemene erguvānuñ
Her şāḥımı şun'-ı İzidānuñ

295 Sūr-ı dem-i nev-bahār yekser
Pür-naḥl-i muraşsa' vü mücevher

Şad bergi açup hevā-yı dil-keş
Gül hırmenine bırakmış āteş

13^a

Şalmış çemene hezār āşüb
Zībā çü gül-‘izār-ı maḥbüb

Āşüfte idüp hezārı ra‘nā
Çekmiş yüzine bir āl-i vālā

Her nergis-i mest elinde sāğar
Mey-ḥ^vāre-i pür-ḥumāra beñzer

300 Pervāzı olup mişāl-i hāle
Dönmiş meh-i tābdāra lāle

Güyā ki seḥer çemende her gül
Peymāne-i bezm-i ‘aşq-ı bülbül

Tā ḥıfz ide bōstānı deyden
Bir tīg-i sebz elinde süsen

Hengām-ı seḥer gül-āb-ı şeb-nem
Rūy-ı çemeni idince pür-nem

Tāb-ı ḥur ile çü lāle güller
Yağmış ser-i gülbün üzre micmer

305 Pür-jāle derūn-ı ğonca güyā
Olmış çemene sebū-yı şahbā

Gül ḥırmenin eylemiş pür-āteş
Hindū-beçe* dūr benefş-i dil-keş

* Kelime nüshada “peçe” şeklinde yazılmasına rağmen kelimenin aslına sadık kalarak eser boyunca “beçe” yazıldı.

Dönmiş çemenüñ leṭāfetinden
Bir ƙaşr-ı zümürüdine gülşen

Şıfat-ı Meclis

Şeh-zāde çün ol hidiv-i ‘ālem
Gördi çemeni bu gūne hurrem

Gül-rengi virüp derūna hālet
Der-hātır olup zamān-ı ‘işret

310 İtdi o **Cem**-i zamāna pür-zīb
Bir meclis-i husrevāne tertīb

13^b

Bir bezm-i şafā ki şayt-ı cāmı
Bezm-i **Cem**den virür peyāmı

Ol bezme sezādur itse sāgar
Āyīnesini eger **Sikender**

Ger olsa maḥal be-ḥükm-i te’kīd
Peymānesi hızmətinde ḥurşīd

Meyden ğaraż ey vücūd-ı kāmil
Tezyīn-i suḥandur olma ğāfīl

315 Şeh-zāde o mīr-i meclis-ārā
Sāķī vü edīb-i nükte-pīrā

‘Aşķ u ƙaraba idince āheng
Raķş itdi bezimde cām-ı gül-reng

Ol bezm-i şafāda sāgar-ı zer
Bedr oldı gehī hilāl o sāgar

Çün tābiş-i mihr-i ‘ālem-efrūz
Her gönca-derūnın itdi pür-sūz

Āheste sezā-yı tēc u efser
Silk-i suḡana çekildi gevher

320 Eşnā-yı suḡanda şāh-zāde
Yüz urdı ḡuzūr-ı ūstāde

Der-Su’āl-i Şāh-zāde-i Zī-şān

Tēc-ser-i iftiḡārı şehler
Zerrīn-kemerān zer-külehler

Neyle ider ey edīb-i dānā
Hem efser-i mihr-i ‘ālem-ārā

Cevāb-ı Ūstād-ı Pāk-Zād

Bir pādişehūñ ki ‘adl ü iḡsān
Ser-nāmesine olursa ‘unvān

14^a

Tēc-ser-i iftiḡārı eyler
Hem efser-i āfitāb-ı enver

325 Zīrā ki olur bu bāḡ-ı ‘ālem
Bārān-ı ‘adālet ile ḡurrem

Ey zīnet-i ḡāndān-ı devlet
İḡsānladur cihāna zīnet

Žımnında olan nihān zāhir
Olmasa eger ki bār-ı hātır

Zībā yaraşur bu silk-i gevher
Eyle anı gūş-ı cāna zīver

Üstād-ı tarīka ol gül-endām
İtdi bu nezāket ile ibrām

330 Olsa n'ola ol le'āl-i hikmet
Pīrāye-i efser-i sa'adet

Ey burc-ı hakikat āfitābı
Ol gonca-pūzenden al niķābı

XIV. Rubā'iyye-i Ğarrā

Ey gonca-i bāğ-ı dile feyzüñ şeb-nem
V'ey bāğ-ı revānumda hezār-ı hoş-dem
Olsun reşehāt-ı suhanuñ feyzinden
Hem-vāre gül-i bāğ-ı ümīdüm hurrem

Hikāyet-i Zībā

Şūrīde hezār-ı gülşen-i rāz
Bu yüzden ider nevāya āğāz

335 **Nūşīn-revān**-ı dād-güster
Ya'nī o sipeh-penāh u kişver

Olmışdı o şāha dād-ı hāhı
Meşşāta-ı nev-'arūs şāhī

Virmişdi o şehriyāra naşfet
 Āyīne-şıfat cemāl u şūret

Eyyām-ı ‘adāletinde zincīr
 Ser-keşleri eylemişdi teşhīr

Ābād idüp o merz u būmı
 Āvāre-ser eylemişdi būmı

340 Devletden o tācdāra her gāh
 Dād u dihiş olmuş idi dil-ḥ^vāh

Bir şāhib-i naḳd-i himmet anuñ
 Devrinde o dāver-i zamānuñ

Āḫirden o şahş-ı ḥūb-kirdār
 Bir kıt’a zemīni itdi bāzār

Çünkim o reh-i sadāda sālīk
 Def’-i şemen itdi oldı mālīk

Eylerken o pür-heves zirā‘at
 Taḫşīl-i me‘āş için ḫirāşet

345 Bī-sa‘y u taleb mişāl-i **Ḳārūn**
 Bir gence irişdi anda medfūn

Sür‘atle o dem fütān u ḫīzān
 İrdi der-i bāyi‘e şitābān

Bī-gāneden ol ḫarīf-i dānā
 ‘Arz itdi añā o genci tenhā

Bāyi‘ didi ey mürüvvet-āyīn
Vir āteş-i güft-gūya teskīn

Bir yer ki saña ben anı şatdum
Nağdin yem-i harc u şarfa atdum

350 Ammā ki içinde bīş eger kem
Hergiz ben anuñ ne var bilemem

Çalsun şağın ey nedīm-i gam-h^vār
Zinhār bu söz burada zinhār

15^a

Mülküñdeki bir defīne bulduñ
Şāhāne sen aña mālīk olduñ

Olsun saña ey sūtūde-gevher
Çün māl-ı peder mübārek ol zer

Didi aña müşterī birāder
Bu söz ki didüñ degül müyesser

355 Hāşā ki olup aña harīdār
Māl-ı digere olam şama‘kār

XV. Hüb Rubā‘iyye-i Ğarīb ü Laṭīf

‘Adl ile zihī dāver-i ferḥunde-ḥışāl
Bir mertebe itmiş ki cihānı hoş-ḥāl
Bir arz-ı mübī‘ içre hüveydā gence
Hergiz ne alanda ne şatanda iḳbāl

Aḥsente zihī ‘adālet anuñ
Devrinde o şāh-ı mihrībānuñ

Geçmişler o reh-revān-ı ferheng
Hırş u ʔama‘ı hezār ferseng

360 Her biri olup ğināya nā‘il
Olmışlar o devlet ile hoş-dil

El-ķışsa çün ihtilāf-ı bī-ħad
Çün ķışsa-ı ‘aşķ oldu mūmted

Ammā ki bilürler idi şāhuñ
‘Adl ü keremin o pādişāhuñ

Keyfiyyet-i genci şehriyāra
‘Arz eylediler o tācdāra

Olduķda o genc-i şāha māye
Olmaz mı bize nasīb ü vāye

15^b

365 Gül gibi olup ħidīv-i ‘ālem
Bu zemzeme-i feraħla ħurrem

Bādī bu sa‘ādete muħaķķaķ
Bildi ki ‘adālet oldu muṭlaķ

Derk eyledi kim bu taħt-ı devlet
Naşfetle bulur cemāl u şūret

Yüz yire koyup o şāh-ı emced
Dīnince idüp sipās-ı bī-ħad

Hem itdi o şāh-ı nūkte-perdāz
Pür-şevķ u ʔarab su‘āle āġāz

370 Baħr-ı keremi olinca cūşān
İtdi size Һaқ ne gevher iħsān

Biri didi bir püser ki muṭlaқ
Oldur sebab-i Һayātum ancaқ

Ol biri didi ki nev-resīde
Nāz u ni‘am ile perverīde

Bir duħtere mālİKüm ki Һālā
Oldur Һaremümde serv-i bālā

Emr eyledi şeh ki māh u pervīn
Hem-ser olalar bi-resm ü āyīn

375 Her biri olup enīs ü maħrem
Peyvend-i қarābet oldı muħkem

Gencīne cehāz-ı merd ü zenden
Һıfz olına mā-‘adāsı andan

Taқsīm olinup ‘adālet üzre
Yeksān ola ‘āқidine behre

Bu resme ki ol Һuceste-dāver
Çün rişte-i dāda çekdi gevher

Fermāna itā‘at oldı Һāşıl
Her biri olup murāda vāşıl

16^a

380 İtdükçe maқar bu Һānқāhı
Vird eylediler şenā-yı şāhı

Şeh-zāde çün ol meh-i münevver
İtdi anı gūş-ı cāna zīver

La'li gibi ol melāhat-engīz
İtdi dehenin güherle leb-rīz

Bildi ki o āfitāb-ı ʔal'at
Şāhā ne yeter şeref 'adālet

Şıfat-ı Şeb-i Deycür

Çün sāğar-ı pür-zīyā meh-i nev
Ol encümene şalınca pertev

385 Pāyāna irüp o meclis-i Cem
Şeh-zāde-i nāzenīnūñ ol dem

Nergis gibi ser-girān u bī-tāb
Çeşm-i siyehi olunca pür-ḥ^vāb

Ṭayy oldu besāt-ı 'ayş u 'işret
Qaldı dem-i şubḥgāha şoḥbet

XVI. Rubā'iyeye-i Nāzük

Bezm-i çemene sāğar-ı dil-cū yaraşur
Ol gülşene gül-ğonca-ı hoş-bū yaraşur
Hengām-ı seher sürme-i nāz u 'işve
Şeb-çeşm-i siyeh-mestüñe uyḥu yaraşur

390 Hengām-ı seher ki şāh-ı ḥāver
Zerrīn-külāhın itdi ber-ser

16^b

İtdi yine t̄ab-ı s̄āgarından
‘İşretkede-i cihānı r̄üşen

Te’s̄īr-i neşāt-ı şebden ol şeh
Ālūde-i ḥ^vāb iken seḥergeh

Āheste nesīm-i şubḡāhı
Nergis-şıfat açdı çeşm-i şāhı

Virmişdi keder ḥumār-ı bāde
Emr itdi o demde şāh-zāde

XVII. Rubā‘iyye-i Pür-Nezāket

395 Vaḳt-i gül ü hengām-ı şafādur sākī
Devr-i ḳadeḥ ü cām-ı şafādur sākī
Çün māh-ı nev ol zevraḳı yelken ṭırıyla
Ḳullan yine eyyām-ı şafādur sākī

Şıfat-ı Meclis-i Ğarrā

T̄ab-efgen olup mey-i müverraḳ
Virdi gül-i āfitāba revnaḳ

Devr eyledi bezm-i bāḡı s̄āgar
Gül gibi açıldı ḡonca diller

İtdükçe gelū-yı şīşe ḳulḳul
Arturdu nevā-yı şevḳı bülbül

400 Ṭās-ı felege seḥer pey-ā-pey
Atıldı derūn-ı şīşeden mey

Fevvāre-i gülsitān-ı ‘işret
Virdi yine kaçır-ı bāğa zīnet

Muṭribler olup terāne-perdāz
Bir perdeden itdiler ser-āġāz

Her gūne nevā-yı dil-güşādan
Döndi ser-i kūhsāre gülşen

Bu vechle buldı çünki zīnet
Ol bezm-i ʔarab o cāy-ı ‘işret

17^a

405 Pür-şevk olup o māye-i nāz
İtdi yine bir su’āle āġāz

Su’āl-i Şāh-zāde-i ‘Āl-i Şān u Cevāb-ı Üstād-ı Zī-şān

Ey vāķıf-ı rāh-ı dil-nevāzī
Āġāh-ı ʔarīķ-i çāre-sāzī

Ey bedreķa-ı ʔarīķ-ı ūlfet
V'ey rāh-ber-i reh-i şadāķat

‘Ālemde nedür ʔarīķ-i yārī
Āyīn-i vefā vü dōst-dārī

Ĥaķķ-ı nemek u Ĥuķūķ-ı şoĤbet
Mümkin midür anlara ri‘āyet

410 Ebnā-yı zamān idüp ferāmūş
Hengām-ı suĤan olur mı Ĥāmūş

Bir servüñ eger ki sâyesinde
 Āsüde olup himâyesinde

Miñnetde olur mı yâr u hem-dem
 Hem sâğar-ı ‘ayş u bezm-i ğam hem

Bu ‘uğdemi mücmel ü mufaşşal
 Kıl nâhün-ı fikretüñle münhal

Ey mâh-ı sipihr-i şehriyârî
 Hürşîd-i cihân-ı tâcdârî

415 Anı ki su’âl itdi dâver
 İtse n'ola gūş-ı cāna zīver

El-ħağ der-i bārgāh-ı şehde
 Ya’nî o bülend-bārgehde

El’āna çekilmedi muğarrer
 Bir silk-i beyāna böyle gevher

Hālî degül ey nihāl-i gülşen
 Deryā şadef ü şadef güherden

17^b

Ger ğonca eger gül-i muṭabbak
 Hār ile bulur çemende revnağ

420 Ma’lūmdur ey huçeste-dâver
 Seng-i siyeh oldı kân-ı gevher

Çün nergis ü süsen ü siperğam
 Yeksân degül nihād-ı âdem

‘Aşk olsun o serv-i hoş-nihāda
Cūlar gibi ola şāf u sāde

Hem-cām olup şafā deminde
Hem-şoḥbet ola ğam ‘āleminde

Her gice olup nigāhbānuñ
Her şubḥgeh ola sāyebānuñ

425 Her kıanda giderseñ ola her geh
Sāyeñ gibi saña yār u hem-reh

Ger olsa felekden infi‘ālūñ
Def‘ eyleye sa‘y idüp melālūñ

Zinhār bu gülsitānda zinhār
Olmaz dime böyle yār-ı ğam-ḥ^vār

Olmadı mı şehriyāre manzūr
Tedbīr-i vezīr ü ḥāl-i şāpūr

Çün oldu o tābdār gevher
Zibinde le‘āl-i gūş-ı dāver

430 İtdi o meyūñ o ser-ḥoş-ı nāz
Keyfiyyetini su‘āle āġāz

XVIII. Rubā‘iyye-i Pür-Letāfet

Cām-ı suḥanuñ reng-i gül-i rüyumdur
Tāb-efgen-i gīsū-yı semen-büyumdur
Söyletse ruḥum n'ola hezār-ı ṭab‘uñ
Bu gülşenüm ol bülbül-i hoş-güyumdur

Ser-güzeşt-i Şâpür Şâh-ı Zü'l-Ektâf

Çün itdi murâd şâh-ı 'âlem
Taḥkîkîni cân u dilden ol dem

İtdi o hezâr-ı gülşen-i râz
Bir nağme-i dil-pesende âğâz

435 Bir şâh-ı cihânsitân-ı 'âlem
Ser-ḥadd-i 'Acemde bundan iḳdâm

Tedbîr ile tîğ-ı şu'ledârı
Mülk itmiş idi niçe diyârı

Hengâm-ı rezimde ol zafer-kîş
İtmişdi hezâr şâhı dil-rîş

Şimşîr-i belârekinden anuñ
Lerzân idi cânı ḥusrevânuñ

Ser-pençe-i baht u devletiyle
Çok şehr ü diyârı himmetiyle

440 İtmişdi o dâver-i müselleme
Ser-ḥadd-i memâlikine munzam

Fikr ile iderdi kâr-zârı
Tedbîr idi âb-ı rûy-ı kârı

Her geh ki o dâver-i cihân-gîr
Bir kişveri itse ḳaşd-ı teşhîr

Evvel aña bī-sipāh u leşker
Tebdīl giderdi çün **Sikender**

Bir gice o şāh-ı şāf-meşreb
Ma‘mūre-i Rūmı itdi maṭlab

445 Tebdīl-i şekil o merzbūma
Sevdā-yı ‘azīmet itdi Rūma

18^b

Endīşe-i kayşer ile ol şāh
İtdi bu ḥayāl-i maḥzı dil-ḥ^vāh

Ṭayy ide menāzil ü merāḥil
Tā kim ola pāy-ı tāḥta dāḥil

Bi’z-zāt rūsūm-ı mülk-i kayşer
Ma‘lūm-ı ḥayāli oldı yekser

Bu şūreti şehriyār-ı dānā
İtdi vūzerāya ‘arz u inhā’

450 Mānend-i ‘arūs-ı cāh-ı ḡāfil
İtdi beni mülk-i Rūm bī-dil

Olmadan o milket-i dil-ārā
Pāy-ı sıpehümle zīr ü bālā

Esbāb-ı sefer olup müheyyā
‘Azm eyleyem ol diyār-ı tenhā

Mānend-i sitāregān-ı gerdūn
Manzūrum ola derūn u bīrūn

Dervāzelerin idüp güzergeh
Semt-i zaferinden olam āgāh

455 Aḥvāl-i umūrı bīş eger kem
Tedbīrūñuze kılam müselleme

Hep şāhib-i rāy-ı mu‘tebersiz
Bu bābda siz ne rāy idersiz

XIX. Rubā‘iyye

Oldum bu hevā-y-ile şitābān āḥir
Yoq şabr u qarār itmege imkān āḥir
Yā pür-gül-i ümmīd ola dāmān-ı emel
Yā bir ola dāmān u girībān āḥir

19^a

Ol dem vüzerā-yı nīg-ḥaşlet
Şāhib-ḥiredān-ı mülk-i devlet

460 Çün baḥr-ı muḥīṭ olup ḥurūşān
Bu vechle oldılar dūr-efşān

Ol rāy ki dilde cilvegerdür
Zinhār ki rāy-ı pür-ḥaṭardur

Bu ḥāṭıra kesr-i şāne degmez
Bir sūdı niçe ziyāne degmez

Ger olsa dūr ü eger güherden
El çek o niḥāl-i bī-şemerden

Her çend mekārih-i seferden
Men‘ eylediler reh-i ḥaṭardan

465 Bu bābda tıtdılar ser-ā-pā
Gerçi taraf-ı hilāfin ammā

Hep ber-taraf oldu sa'y-ı cumhūr
Göstermeyüp iltifāt **Şāpūr**

Ol kārda bī-direng ü te'hīr
Bu vechle kıldı rāy u tedbīr

Var idi meger o baħr u kānuñ
Bir şāf-güher vezīri anuñ

Şıfat-ı Vezīr-i Şāpūr Şāh

Ma'lūmı idi 'ulūm-ı 'ālī
Olmışdı 'alem ebü'l-me'ālī

470 Her fende o feylesōf-ı dānā
Bir bilmedügi yoğ idi ašlā

Her menzil olurdı şaħn-ı gülşen
Bī-bāk idi şiddet-i seferden

Āyīn ü lisān-ı Rūmı ammā
Bilmiş idi ol kadar ki maħzā

19^b

Baş eylese müşkilāt-ı bārīk
Şākird olamazdı aña bārīk

Ma'lūmı idi fūnūn-ı şettā
Olmazdı mu'ādil aña ašlā

475 Şāpūr o vezīr-i kār-dānı
Hem-rāhı idüp o yolda anı

Şān-ı sefere ne ise der-ḥūr
Hep itdi sipāriş aña dāver

Ber-ḥ^vāhiş ü ber-murād u maqşūd
Esbāb-ı sefer çün oldı mevcūd

Bir vaqt-i seher o iki gam-ḥ^vār
Mānend-i şabā olup sebük-bār

Kaṭ‘-ı reh idüp bir iki günde
Bir menzile irdiler ki anda

480 Şan‘atla vezīr-i kār-dānuñ
Tedbīri bu oldı evvel anuñ

Tedbīr-i Vezīr Der-‘Azīmet-i Mülk-i Rüm

Tagyīr-i libāsa oldı zāhib
Gösterdi özin mişāl-i rāhib

Zünnārın idüp miyāna muḥkem
Bir rāhib-i deyre dutdı ol dem

Ṭıbb idi hemīşe müdde‘āsı
Var idi hem anda dest ü pāsı

Bulmuşdı ḥazākat ile şüret
Bi‘l-fi‘li idi anuñ ṭabābet

20^a

- 485 İtdi o Һekīm şāf-terkīb
 Bir şīşeye dūhn-çīni tertīb
- Ammā ki o dūhn-i rāhat-efzā
 Bir zaħm için itseler müheyyā
- Āmādelügi virürdi rāhat
 Olmazdı ıulā'ya anı Һācet
- Ve'l-Һāşıl o merd-i rāh-ı himmet
Rūm içre anuñla buldı şöhret
- Mānend-i çenār u serv-i gülşen
 Her Һanda ki olsa sāye-efgen
- 490 Merzā vü cürūҺa ol nigūkār
 Bī-müzd ü 'ivāz iderdi tīmār
- Һurşīd gibi o merz u bümü
 Pür eyledi şöhret-i Һudümü
- Һalk ile olup o merd-i 'ākıl
 Şāpürdan olmaz idi ğāfil
- Her Һanda ise o şāh-ı vālā
 Çeşminde idi mişāl-i şahbā
- İtmezdi nazardan anı münfek
 Olmışdı meger o pīre 'aynek
- 495 Eyyāmla pāy-ı taht-ı Һayser
 Çün oldu Һarārgāh-ı dāver

Her biri mişāl-i genc-i **Dārā**
 Bir künc-i nihānı kıldı me'vā

Vezīr-i Şāpūr Baṭrīkle Şohbet İtdügidür

Çün oldı o cāygāh-ı ma'mūr
 Ārāmgeh-i vezīr-i Şāpūr

Ol ṭā'ifenuñ ferīd-i 'ālem
 Bir dīn ulusı var idi ol dem

'İlm ile o bī-şu'ūr u bī-nūr
 Olmışdı o millet içre meşhūr

500 Nā-rāstī vü cehāletinden
 Baṭrīke kemāl-i rağbetinden

20^b

Ḥāk-i rehini mişāl-i gevher
 Zīb-i güle itmiş idi kayşer

Şayt-ı suḥan-ı ebü'l-ebāya
 Meyl itdi vezīr o bī-nevāya

Rindāne vü rāhibāne şüret
 Bir vaqt-i seher idüp 'azīmet

Ol bād-ı sebük-rev ü şitābān
 Baṭrīke irince oldı pūyān

505 Çün irdi der-i ebü'l-ebāya
 Yüz sürdi mişāl-i sāye pāya

Tevkîr şaḥîfesinde ol ān
Lām u elif eyleyüp nümāyān

Ol ebr-i güher-nişār u dūr-bār
Lü'lü-yi taḥiyyat itdi īşār

Ferzend-i 'Acemden ol nezāket
Ḥoş geldi ebü'l-ebāya gāyet

Luṭf eyleyüp ol kerīh-manzar
Gösterdi aña mekân-ı ḥoş-ter

510 Hem didi bu ḥāk-i rif'atüñden
Maḳşüd nedür ziyāretüñden

Bu vechle ol fesāne-perdāz
İtdi suḥan-ı dūrūga āgāz

Maḳşüd der-i sa'ādetüñdür
Bir gāyırı degül ziyāretüñdür

Pā-būsuña ārzü muḥaḳḳaḳ
Taḥşīl-i ma'ārif oldı ancaḳ

Oldı aña fikretüm ki hādī
Feth ide ḳapuñ der-i murādı

515 Eylerken o baḥr-ı nükte-dānı
Ol encümene güher-feşānı

Eşnā-yı suḥanda ḳıldı ihdā
Baṭrīke sezā niçe hedāyā

Her tuhfe-i dil-pesendi anuñ
Maqbûlı olup ebü'l-ebānuñ

Ol rind-i cihāna kıldı ikrām
Gösterdi aña taqarrüb-i tām

Māhiyyet-i 'ilm ü dānişinden
Rūz itdi şebi olunca rūşen

520 Her fende tamām buldı yektā
Pür-māye vü pür-şu'ūr u dānā

Āyīn ü revişlerinde māhir
Yoq bilmedügi meger ki nādir

Emvāc-ı yem-i kiyāsetinden
Dürr-i şadef-i feţānetinden

Çandīl-i künişt o pīr-i rūşen
İtdi aña hücreesinde mesken

Hem virdi kemāl-i ferr ü revnaq
Hem itdi bıtānesine mülhaq

525 Ammā ki vezīr ebü'l-ebāya
Āyīne olup o bed-liqāya

Şahbā gibi itdi cüst ü çālāk
Keyfiyyet-i cām-ı şab'ın idrāk

Batırīki o bezle gūy-ı maqbūl
Buldı şaraf-ı mizāha mā'il

Ol fende vezîr-i nükte-perdâz
Olmazdı aña harîf ü enbâz

Eylerdi müdâm o meclis-ârâ
Baṭrîke niçe laṭîfe ihdâ

530 Her sözde o pür-füsün u efsün
İtdi anı ol ḳadar ki meftün

21^b

Baṭrîk-i bed-aḳter [ü] siyeh-rüz
Ansız olamazdı şâm eger rüz

Çün şîşe-i sâ'at ol iki ten
Olmazdı cüdâ biribirinden

Veẓîr Baṭrîk ile Germ-Ülfet Olup Yine Şâpür Şâhı Ferâmüş İtmezdi

Her bâr velî ebü'l-me'âlî
Şâpürdan olmaz idi ḥâlî

Her gice vü gündüzün ber-â-ber
Bir şöḫbete eyledi muḳarrer

535 Baṭrîk ile tâ-be-rüz maḫrem
Şâpür ile tâ-be-şâm hem-dem

Ṭurmaz yine ol **Felâṭun**-eṭvâr
Mirzâyı müdâm iderdi tîmâr

Ḳayşerüñ A'yân-ı Velâyet ü Erkân-ı Devlete Tertîb-i Ziyâfet İtmesidür

Bir gün nüdemâsına ser-â-ser
Tertîb-i ziyâfet ile ḳayşer

Her birine virdi adr u rif'at
 Bir aqr-ı bülende ıldı da'vet

Ser-çeşme-i cümle kân-ı mertâ
 Âb-ı ru-ı millet-i naşârâ

540 Hâşân-ı muarrebân-ı ayşer
 Mîrân-ı sûtüdegân-ı ayşer

Çün nağme-i erğanûn u çün 'ûd
 Hep oldılar ol maâma mevcûd

Ol dem ki şadâ-yı ke's-i h'ânı
 Pür eyledi âs-ı âsumânı

Şâpûr dahı güşâde-aır
 aşd itdi kim ola anda hâzır

22^a

Tâ kim ola ol hidiv-i 'ârif
 Tertib-i velimesine vâıf

545 Ya'nî ki ide o şâh-ı kâmil
 Her naşdan ıtıllâ' hâşıl

XX. Rubâ'ıyye

Tarîk-i hevâ-y-ile gel ey serv-i çemen
 Her cânibe meyl eyleme hem-çün sūsen
 Şâbit-adem ol bâğda gülbin-âsâ
 Būlbūl gibi o nâleyi gūlşen gūlşen

Vezîrûñ Şâpûra Naşîhat Eylemesidür

Şâpûra didi vezîr-i ‘âkıf
Olma bu haţarlu yolda ğâfil

Zinhâr taşavvur itme zinhâr
Zımnında bunuñ niçe haţar var

550 Sa‘y itme nihâl-i ter degüldür
Şâhum bu olur biter degüldür

Bu cümle taşavvuruñ hevâdur
Endîşe-i bâtıl u hatâdur

İtdi niçe nuşh u pend ammâ
Hiç olmadı sūd-mend aşlâ

Kendin o hezâr-ı gülşen ü bâğ
Bir şekl-i ğarîbe kıldı ifrâğ

‘Azm itdi o şüret ile şâpûr
Zann itdi ki hâli ola mestûr

555 Ol dâr-ı ziyâfete selâmet
Çün buldı duhûle vaqt-i fırsat

İtdi o hümâ-yı evc-i ‘âlî
Ārāmgehin şaf-ı ni‘âlî

22^b

XXI. Rubâ‘iyye

Bu şevket ile mihr-i cihân-ārānuñ
Yerde yüzi çün sâye-i nâçizānuñ

İtse n'ola her ehl yerin şaff-ı ni'āl
 Қа'ında olur dürr ü güher deryānuñ

Қайсерüñ Шүрет-и Шәпүрдан İhtirāz İtdügidür

Ey cilve-nümā-yı қағр-ı ma'nā
 Bu naқş-ı ġarībi қıl temāşā

560 Шәпүр tefekkür ile ekşer
 Ҳавф үзre idi tamām-ı қайсер

Ҳавф eyler idi o шем'-i ser-keş
 Nā-gāh ura o mülke āteş

Tersān idi kim sipāh u tīġi
 Rūz-ı ġamuñ ola berқ u mīġi

Eylerdi ҳазer ki zūr-ı desti
 Ol dā'ireye vire şikesti

Ol pādīşeh-i cihān-himmet
 Cā'iz ki ide o mülki ġāret

565 Ol ҳusrev-i āsumān-ı ҳargeh
 Қаşd eylese bu diyāra nā-geh

Cā'iz ki o şeh-süvār-ı zī-şān
 Ma'müre-i mülki ide vīrān

Āhir bunı eylemişdi tadbīr
 Ҳаққā ki ġarīb naқş u taşvīr

Ya'nī ki pür eylemişdi kayşer
Nağŝ ile sebū vü cām u sāgar

Ger bāliŝ eger ki ğayr-ı manzūr
Nağŝ olmiŝ idi miŝāl-i Ŝāpūr

23^a

570 İtdükçe nazār nihān u peydā
Ŝāpūr idi zāhir ü hüveydā

Bu idi me'al-i rāy-ı rüşen
Tā olmaya ğaflet üzre andan

Şıfat-ı Meclis-i Kayşer

Vaqtā ki kuruldı bezm yer yer
Devr eyledi bezmi sāgar-ı zer

Çün āteŝ-i meyle zīr ü bālā
Germ oldı tamām o bezm-i ŝahbā

Ol bezm-i ŝafāda hem-deminden
Dirīne nedīm ü maḥreminden

575 Ŝāḥib-ḥıred ü ḥekīm-tıynet
Bir rind-i cihān u pür-ferāset

Her nükteden ol ḥabīr ü āgeh
Ŝāpūra gözi toḳındı nā-geh

Oldı nazār eyledükçe bāhir
Āŝār-ı riyāset anda zāhir

Pür-ḥayret iken mişāl-i ‘abher
Degdi aña devr-i sāğar-ı zer

Naqşın ki anuñ mişāl-i **Bihzād**
Ṭarḥ eylemiş idi anda üstād

580 Geh naqşa o hem sirişt-i **Mānī**
Şāpūra baqup gehī nihānī

Mīzān-ı nazarda ĩn ü ānuñ
Buldı ikisin ber-ā-ber anuñ

Ġāyetde müşābehelerinden
Farq idemeyüp biri birinden

Qalması o tīz-i hūşa qaṭ‘ā
Şāpūr idüginde şübhe ašlā

23^b

Hüküm eyledi kim o şahş-ı mestūr
Şāpürdür ol bu naqş-ı şāpūr

585 Güftāre gelüp o merdek-i şüm
Ol herze vekīl-i qayşer-i Rüm

Āgāh oluñ bu şüret-i cām
Bir özge qaḍīya eyler i‘lām

Ya‘nī ki bu cām ider ki taqrīr
Olmış o naqış ki bunda taşvīr

Bulmuş bu maqam-ı rif‘ate yol
Bir pādişehūñ mişālidür ol

Olmış o nihāl-i nāz-perver
Bu ıurfe emende cilve-güster

590 Hālā bu velīmenüñ o naķķād
Naķřın ıķarur miřāl-i **Bihzād**

řāpūr o reh-i haıarda ‘ārif
Çün şuret-i hāle oldu vāķıf

Pey-der-pey olup piyāle-i ğam
Levni müteğayyir oldu ol dem

ķayřer o dem-i řafāda nā-geh
Çün oldu o ğüft [ü] ğüdan āgeh

Andan o siyāh-mest-i teřvīř
Keyfiyyet-i hālin itdi teftīř

595 Çün seyl-i sirişk o eşm-i pür-nem
‘Arz eyledi mācerāyı ol dem

Bevjde peyāmı ile ķayřer
ıāvus-veş oldu cilve-güster

Emr itdi pes anı eylediler
Āmāde-i pīřğāh-ı ķayřer

Su’āl-i ķayřer Ez-Keyfiyyet-i Hāl-i řāpūr

24^a

Bu itdi su’āl perdesin bāz
Ol itmedi keşf-i perde-i rāz

Bu urdı kümeýt-i pür-füsünü
Gösterdi o na'l-ı bāzgünü

600 Şāpūr tefahhuşunda haqqā
Sa'y eyledi gerçi kayşer ammā

Ol rākib-i tünd-raşş-ı inkār
Olmadı sebük-'inān-ı ikrār

Gördi ki ol ihtimām u rikḫat
Bulmadı telaṭṭuf ile şūret

Nār-ı ğāzabı tutup cihānı
Ḥūn-rīze havāle itdi anı

XXII. Rubā'iyye

Gūş it suḫan-ı pāk-i suḫan-sencānı
Erbāb-ı dil ü ṭab'a budur erzānı
605 Seng ise de her çend nasīḫat zinhār
Yine güher-i gūş ḫabūl it anı

Nā-Çār Şoden-i Şāpūr Şāh Der-Keşf-i Ḥāl-i Ḥod

Gör sāġarı ṭoldı kanlı yaşdan
Deryā-yı nedāmet aşdı başdan

Ol ḫavfla itdi nā-şikībā
Bi'l-āḫire kendin āşikārā

Ḥayrān olup o ḫāle kayşer
Şükrāne nişār kıldı gevher

Şevk-ıla hemân o demde ħandân
İkrâmla ħabsin itdi fermân

610 Keyfiyyet-i ħabsini nihâyet
Bu vechle itdiler rivâyet

24^b

**Çayşer cülûd-ı baħardan bir baħara vaz' itdürüp üzerine baħarât-ı seb'üñ cülûdını
taṭbîħ itdiler ü anuñ fevħında bir ħapu vaz' idüp Şâpûr Şâhı anda idħâl eylediler**

Zer-târ ile gerdeninden ol dem
Bend itdi iki elini muħkem

Ammâ ħodı ol ħadar ki vüs'at
Âsân ola ekl ü şurba ħudret

Bu vechle bî-direng ü ihmâl
Çün itdi derûn-ı cilde idħâl

Ol maħbes-i sâlifü'l-beyânuñ
Pülâddan itdi ħuflın anuñ

615 Hem şâhib-i baṭş u şiddet ol ân
Vaz' eyledi yüz nefer nigeħbân

Hem eyledi anı re'y ü tedbîr
Tâ olmaya bu 'amelde taħşîr

Baṭrîk-i bed-aħter ü türüş-rû
Bed-şüret ü bed-sirişt ü bed-ħû

Perverde-i ħ^vân-ı nâ-güvârı
Manzûr-ı nigâh-ı i'tibârı

Bir kelb-i 'aķurın itdi ķayşer
Ol yüz nefere re'īs ü mehter

XXIII. Rubā'ıyye

620 Her çend ki yem-i dürr ü gühersiz olmaz
Şad el-ħazer ammā ki ħaťarsız olmaz
Olma sitem-i ħārdan āzürde-derün
Gül ħārsız ü bāde kedersiz olmaz

25^a

Maťrān idi nām o bed-liķāya
Yeksān idi yār u āşınāya

Ķayşerde şafā-yı dil müheyyā
Şāpūr şikeste-ħāťır ammā

Gülzār-ı ħamuñ olup hezārı
Olmışdı hemīşe nālekārı

625 İtmiş idi zehr-i ħuşşā pür-pīç
Bilmezdi devā o bī-nevā ħiç

Ķam-der-ħam olup o bār-ı ħamdan
Bī-tāb idi sāħar-ı elemden

Ķod-kerdesine olup peşīmān
Eylerdi bu ħüne āh u efħān

Yā Rab ne kılam bu bī-sitāre
Olmaz mı 'aceb bu derde çāre

Geh bār-ı belā-yı bend ü zincīr
Geh bīm-i cefā-yı tīħ u şemşīr

630 Ne hem-nefes ü ne dest-yārum
Yok semt-i ḥalāṣa iktidārum

Olmışdı o zār u nā-şikībā
Bu vechle güft [ü] gūda ammā

Bir şubḥ çeküp sipāh u leşker
‘Azm eyledi sūy-ı şarḫa ḫayşer

Ya‘nī ki o ḥālden feraḥnāk
‘Azm itdi **diyār-ı Fürse** bī-bāk

Şekl-i baḫara ki bī-düm ü ser
Şāpūr için itmiş idi ḫayşer

635 O künce çekerler idi anı
Aḫşāma degin o nā-tüvānı

Maṭrānla ḫondurup ber-ā-ber
Eylerdi müdām iḫāṭa leşker

25^b

Her ḫanda ki itselerdi ārām
Ger şubḥ-dem ü eger ki aḫşām

Ol heykele itdirürdi ḫayşer
Bir ḫayme-i ser-bülendi ber-ser

Pīrāmen-i **Fürsi** gāret üzre
Günden güne seyr ü sür‘at üzre

640 Hem-vāre o ḫūn-perest-i ḫöd-rā
Bu fikr ile ḫaṭ‘-ı rehde ammā

Güş ur bu nevā-yı dil-pesende
Güller gibi meclis-i suhanda

Vezīrūñ Baṭrīk-i Bī-Nūrdan Destūr İsteyüp ‘Asker-i Qayşere Vuşūlidür

Ol laḥza ki pür-sipāh u leşker
‘Azm itdi diyār-ı Fürse qayşer

Olmışdı vezīr cām-ı tebdil
Baṭrīkle Sūmnāta ḳandil

Ya‘nī ki o rind-i nükte-perdāz
Baṭrīkle olmuş idi hem-rāz

645 Zer-ṭāk-ı bülend-ülfet üzre
Olmışlar idi maḥabbet üzre

Dil-beste olup o nükte-dāna
Virmez idi şoḥbetin cihāna

Bir gün o iki nedīm-i hoş-dem
Bir meclis-i dil-güşāda ḥurrem

Silk-i suhana düzüp güherler
Virmişler idi o bezme zīver

Encām-ı suhanları mufaşşal
Qayşer seferine oldı evvel

650 Anuñla bulup ṭarīk-i ruḥşat
Baṭrīkden istedi icāzet

Ey gūşe-nişīn-i milket-i Rūm
Aḥvāl-i sefer degül mi ma'lūm

Bir kimse olup ferīd-i mümtāz
Her ḥaste-dile ola şifā-sāz

Ḥoşnūd ola hem sipāh u leşker
Hem ecr-i sefer ola müyesser

Cā'iz k'ide bu muḥibb-i rūşen
Ḥāk-i der-i ḳayşeri nişīmen

655 Ḥüsn-i nazarı bu ḥāk-i pāye
Çün mihr ü meh ola ḳadr u pāye

Ey lāle-i dil-pesendi bāḡuñ
Ben bī-kesi it yanar çerāḡuñ

Ḳayşer gibi tācdāra ḥızmet
Ben ḥāke degül mi ḳadr u rif'at

Gerd-i süm-i raḥş-ı leşkerinden
İtsem n'ola çeşm-i cānı rūşen

Baḫrīki peyām-ı ḥasret-engīz
Deryā gibi eyledi güher-rīz

660 Ey hem-dem-i ḡam-güsār sensiz
Bir dem idemem ḳarār sensiz

Gerçi sefere o bī-sa'adet
Göstermedi aña hīç ruḥşat

Ammā ki vezīr-i nükte-perdāz
Her yüzden idüp nevāya āgāz

Çurdi o tezerve dāne vü dām
Ya'nī ki ziyāde itdi ibrām

Baṭrīk o dürūğa virdi ḥāṭır
Nā-çār müsā'id oldı āḥır

665 Ḥarc-ı reh ü raḥş-ı bād-peymā
Zād-ı seferin idüp müheyyā

26^b

Maṭrāna o nīlgün-cāme
İtdi raqam iştıyāq-nāme

Ammā ki o nāme-i güherbār
Bu vechle buldı zīb-i ruḥsār

Bu ḥāmil-i riq'a-i maḥabbet
Ol dem ki bula ḥuzūra ruḥşat

Her müşkilüñi aña 'ayān it
Tedbīrini nüşḥa-i revān it

XXIV. Rubā'ıyye

670 Bu nāme-beri itme cüdā yanuñdan
'Add eyle anı cümle-i ḥāsānuñdan
Emrinde ḥilāf itme ki biñ lücce-i ḥūn
Cüş eylemeye her ser-i müjgānuñdan

Resīden Nāme-i Batrīk Be-Maṭrān

Çün nāmeyi pīr-i bī-başıret
Teslīm idüp itdi aña himmet

Ol merḥaleden vezīr-i dānā
Şāpūr ğam ile nā-şikībā

Mānend-i ‘ukāb açup per ü bāl
Maṭrāna varup irişdi fi’l-ḥāl

675 Hızmetler idüp o reh-i nūrda
Ḥāk-i rehin itdi nūr-ı dīde

Çün nāmenüñ ol kerīh-manzar
Maẓmūnına vāqıf oldı yekser

Aḥvāl-i umūrını şitābān
Hep aña sipāriş itdi maṭrān

27^a

Baş üzre yer eyleyüp vezīre
Ḥayr ile du‘ālar itdi pīre

Gösterdi kemāl-i ğafletinden
Ol ejdere ḥaymesinde mesken

680 İtdi ‘aceb ol ‘adū-yı Şāpūr
Gencīnesine o mārı gencūr

Maṭrānı daḥı o merd-i ‘ākıl
Buldı ṭaraf-ı mizāḥa mā’il

Her dem suhana o nükte-perdâz
Ol perdeden eyler oldu âgâz

Eyledi gehî o nükte-pîrâ
Bir kışsa-i nâ-şinîde peydâ

Âvâzın idüp bülend her bâr
Eyledi niçe lafîfe izhâr

685 Şayt-ı suhan-ı vezîri Şâpûr
Güş eyleyüp oldu şâd u mesrûr

Bildi ki bu derde ol perîşân
Anuñla bulur bulursa dermân

İtdükçe gehî güher-feşânı
Pür-gevher olurdu güş-ı cânı

İtse ne kadar nikât-ı pür-sûd
Şâpûr idi hep murâd u maşşûd

Ger itse şekîbi nazm u tertîb
Şâpûrı iderdi şabra terğîb

690 Tedbîr-i halâş-ı pâdişâhı
Bu vechle darb iderdi gâhî

Çün zevrak-ı bâde-i müverrak
Eyyâmına bağludur o zevrak

Oldukça ol **Âşaf**-ı suhan-sâz
Firdevsî-i nazm-ı kışsa-perdâz

27^b

Şāpūra şunardı cām-ı rāhat
Maṭrānı iderdi mest-i hayret

Her şubḥ mey-i neşāṭ-engīz
Her merḥalede olup güher-rīz

695 Eyledi o **Mānī**-i seher-kār
Levḥ-i dile naqş-ı ḥīle her bār

Ol fikr ile olmaz oldı āḥir
Maṭrānla ekl ü şurba ḥāzır

Hengām-ı suḥan o rind-i ‘ālem
Taḥkīki budur ki pīr-i ḥoş-dem

Ol dem ki tıttup ṭarīḳ-i himmet
Bu cānibe eylerüm ‘azīmet

Zād-ı rehüm ol sezā-yı ta‘zīm
Miḳdār-ı kifāyet itdi teslīm

700 İnşāf degüldür itmek el-ḥaḳ
Ġayruñ ni‘amina anı mülḥaḳ

Cem‘ olsa simāṭı üzre gāhī
Müstaġnī iderdi zād-ı rāhı

Bu vaż‘ı o bī-şu‘ūr u bī-dil
Perhīzine ḥaml iderdi ġāfil

Bu gerçi reh-i ḥīlede ber-pā
Seyr ü seferinde ḳayşer ammā

İtmezdi o şarşar-ı sebük-kām
Bir merhalede iki gün ārām

705 Kaṭ'-ı reh ü tayy idüp menāzil
Pīrāmen-i Fūrse oldu dāhil

Çün şu'le-i āteş-i cihān-sūz
Her cānibi yağa yıka her rūz

Eṭrāfa şalup sipāh u leşker
Her rūz u şeb itdürürdi kayşer

(.....)* siyāh u kaṭ'-ı eşcār
Taḥrīb-i qurā vü hedm-i emşār

28^a

Pür-ḥışm u ğāzab o şīr-i bīşe
İtdi o kadar fesādı pīşe

710 Her nīze-güzār u şaf-şikenden
İklīm-i 'Acemde merd ü zenden

Her deşt virür oldu püşte püşte
Bir nāsī esīr ü pīri küşte

Rūmuñ olıcağ fesādı zāhir
Erbāb-ı diyār-ı Fūrs āḥir

Her birisi yüz tutup firāra
Çün ebr çekildi kühsāra

* Müstensih tarafından yazılmamış.

İtdi kimi naqd-i cānı bī-tāb
Bir al'a-i āhenīne pūr-tāb

715 Bu eklle ayer-i sitemkār
Çün bād-ı 'aīm ü seyl-i kühsār

Hergiz ne arīf olup ne ā'il
Ne māni'-i reh ne od-muābil

Bir gün o afā-yı sīneden dūr
Menzilgehin itdi mülk-i āpūr

Etrāfın idüp iāta leker
A'yānını da'vet itdi ayer

Fīrūze-revā-ı salanatda
Keyfiyyet-i fecr-i meveretde

720 Her biri çü ebr-i nev-bahārı
Bir yüzden idüp güher-niārı

Āir ne ki rāy kıldı ayer
Oldı ser-i kār ana muarrer

Sūrın ki iāru ol bed-āyīn
Żab eylemi idi rüz-ı pīin

Peygār-ı iāra her arafdan
Çün **Rüstem** ü **Behmen** ü **Tehemten**

28^b

Her merd-i mübārız ü bahādır
Esbābına oldılar mübāir

725 Bî-tâb u tüvân u nâ-şikîbâ
Şâpûr-ı siyeh-sitâre ammâ

Maṭrâna vezîr-i mihribânuñ
Maḥşûş-ı edâlarından anuñ

Derk eyledi kim ‘adû-yı ser-keş
İrân zemîne urdı âteş

Kaṭ‘ idüp ümîdini rehâdan
Destin yudı çeşme-i beḳâdan

Ḥod-kerdesine olup peşîmân
Çün ebr-i bahâr oldı giryân

XXV. Rubâ‘iyye

730 Şâpûrı o dâr-ı miḥan ol bend-i girân
İtmiş idi her vechle bî-tâb u tüvân
Devr-i felek ü gerdiş-i eyyâmından
Hergiz ne şafâ-yı dil ü ne râḫat-ı cân

Şikâyet-i Şâpûr Şâh Ez-Bend-i Girân

İhzâr için ekl ü şurbın ekşer
Vaz‘ itmiş idi birini ḳayşer

Bir şeb ki girânî-i sülâsil
Kâr-ı dilin eylemişdi müşkil

Ol şahşa vücûd-ı dâḡdârın
Şerḫ itdi cefâ-yı rûzgârın

29^a

735 Mānend-i sebū meşakḳatinden
 an aqladı rŭz-ı miḥnetinden

Şemşir-i ğam irdi űstűh^vāna
 Kār itdi cefā ḥadengi cāna

almanı bedende tāb u tākāt
 Őlmek baña űimdi cāna minnet

Bu bend-i girān olup muarrer
 İtmezse eger helāk ayşer

Tahfifle eyleñűz ki tedbir
 Őldűrdi beni cefā-yı zincir

740 Bī-ḥāşıl olup dıraḥt-ı himmet
 Bulmazsa ger ol murād űűret

Pirāhenűm eyleñűz nemedden
 Ḥurd itdi nizār-cisműm āhen

‘Őmrinde o űaḥş-ı pűr-denā’at
 Bir kimseye itmemişdi űefat

Şāpűr-ı űikeste-ḥāle ammā
 Dāĝ oldu mişāl-i gűl ser-ā-pā

Maḥrāna gelűp o nā-tűvānuñ
 Naql eyledi izḥrābın anuñ

745 Ḥāzır bulunup vezir-i dānā
 Bildi ki o űāh-ı kişver-ārā

Za‘f ile olup Şikeste-hāli
Bār-ı ğama almamıŐ mecāli

İrdi dem-i yār u mihrībānī
Feryādına irmenüñ zamānı

Őāpūruñ o ser-firāz-ı himmet
TaħliŐine eyleyüp ‘azīmet

Maṭrānla ol ğüŐāde-meşreb
Hem-zānū-yı Őoħbet oldı ol Őeb

750 Didi bu Şeb-i Őafāda ħālā
Bir ıŐŐa beyān idem ki aŐlā

Bu ‘arŐada mūcmel ü mufaŐŐal
ĒüŐ itmedi kimse bundan evvel

29^b

Maṭrāna ‘azīmetüm deminde
Baṭrīk ile Őoħbet ‘āleminde

Őevķ-ıla o ṭurfe dāsītānı
Naql itmek idi murādum anı

Taħķīķine naķŐ-bend-i ‘ālem
ĒoŐterdi hezār māni‘ ol dem

755 Maṭrānı o nā-Őinīde ğüftār
Biñ cānla eyledi ṭalebkār

Ēaķķā ki kelām-ı ğayr-ı mesmū‘
OlmıŐdı anuñ yanında maṭbū‘

Maṭrānı hevā-yı ṭab‘-ı meyyāl
Pāyına vezīrūñ itdi rū-māl

Ey rāhib-i dil-pesend-eṭvār
Luṭf eyle o nā-şinīde güftār

Mey gibi bu meclis-i şafāda
İtsün dil ü ṭab‘umı güşāde

Veżīr Şāpūr Şāha işitdürmek ü ḥalāşını bildürmek çāresiyle maṭrānı işgāl için Seyyidetü'n-Nār nām bir ma‘şūka vü ‘Aynü'l-ehil nām ‘aşıkuñ ref‘-i şavtla hikāyesin baş itdügidür

760 Bāğ-ı suḥanuñ hezār-ı mesti
Bu resme idüp nevā-peresti

Ey kuvvet-i kalb-i ceş-i kayşer
V'ey merd-i maşāff ey dilāver

Çün bülbül ü gül çemende ḥurrem
Var idi diyārumuzda bir dem

Bir tāze-civān u dil pür-āteş
Bir fāḥire-nāzenīn dil-keş

30^a

Olmış idi şehr-i ḥüsne anlar
Māh-ı nev ü āfitāb-ı enver

765 İsmi o gül-i semen-‘izāruñ
Seyyide-i nāz idi nigāruñ

Ammā o civān-ı dilsitānuñ
‘Aynü'l-ehil idi nāmı anuñ

Olmazdı mişāl-i **Ḳays** u **Leylā**
 Ülfetlerine kıyās ašlā

Çün dāğ-ı derūn o pür-tef ü teb
 Yārānla encümende bir ūeb

Güller gibi cām u sāğar elde
 Ešnā-yı suḥanda ol maḥalde

770 Zikr-i ruḥ-ı meh-veŷān açıldı
 Ya'nī ŷaded-i zenān açıldı

Ol bezme mişāl-i cām-ı 'iŷret
 Çün kıŷŷa-i 'aŷḳ virdi ŷuret

Pākīze-nihād u ŷāf-gevher
 Bir merd-i zarīf ü nükte-perver

Bir **Leylī** vü ŷek çü **Ḳays** nā-ŷād
 O ŷāf-cemīlin eyleyüp bād

Bezm ehline bir ŷarīḳ-i tafŷīl
 Vaŷf-ı ser-i zülfin itdi taṭvīl

775 'Aynü'l-ehil ol ḳamer-cebīnün
 Vaŷfin iŷidüp o nāzenīnün

Oldı anuñ o muḥibb-i ŷādıḳ
 Gül-ruḥlarına ḳulaḳdan 'āŷıḳ

Nāḳilden o pür-niyāz u nāliŷ
 Ser-menzil ü nāmın itdi pürsiŷ

30^b

Didi o meh-i sipihr cāndur
 Ārāmgehi filān mekāndur

Hem cām-ı cihān-nümā nihādı
 Hem Seyyidetü'z-zehebdür adı

780 İtdi o civānı tāze-sevdā
 Bī-şabr u karar u nā-şikībā

Çün seyl-i sirişk-i bī-ķarārı
 Geşt eyledi deşt ü kūhsārı

Müştāk olup ol āfitāba
 Düşdi o hevesle ıztırāba

Yār oldı sipihr bir sehergeh
 Çün necm-i seher o māhı nā-geh

Bī-perde görüp cemāl-i yāri
 Çāk itdi ķabā-yı ihtiyārı

785 Gerçi o nihāl-i gülşen-ārā
 Bir serv idi bāğ-ı hüsne ammā

Ol yār-ı ķadīm-i dilsitānuñ
 Efvün idi hüsni andan anuñ

Ammā ki be-muķtezā-yı fıtrāt
 Bir müceb-i hilķat ü cibillet

Nān-pāre-i ğayra nefis-pervāz
 Elbette olur nigāh-endāz

Ümmīd-i vişāli dilde muḥkem
Bu fikr ile ol civān her dem

790 Bī-şabr u şikīb iderdi her geh
Pīrāmen-i aşrını gūzergeh

Bir ġāyete irdi kim tekāpū
Ol rāz-ı nihāna zevc-i bānū

Āgāh olup eyledi muarrer
Tertīb-i cezāsın ol bed-ater

Zeyb idi o kelbe nām şöhret
Olmazdı bir öyle bed-abī‘at

31^a

A‘yānı ile o nev-civānı
Az eyleyüp ol maalde anı

795 Bir gūşe-i teng ü tāra ol dem
abs eyledi bende çekdi muḥkem

Vü Bir ‘Acūz-ı Ced‘ā vü ‘Averā vü Şūmā vü Matū‘atü’l-yedi Aña

Müvekkil oyduġı

Hem itdi o dem aña avāle
Ol aste-dil ü şikeste-āle

Bir urfe-‘Acūz-ı zişt-peyker
Yek-eşm ü kerīh-şekl ü münker

Matū‘ idi hem o pīre-zālūñ
Burnı bir eli o bī-cemālūñ

Ol gice ‘Acüz-ı sîne-pür-süz
Biñ derd ile oldı âteş-efrüz

800 Ya‘nî ki fetîl-i dâğ-ı serden
Ol güşe-i târı kıldı rüşen

Ol gülşen-i ‘aşka serv-i bālâ
Ya‘nî o nihâl-i nâz ammâ

Ol yâr-ı qadîm-i dilsitânı
Yâd eyleyüp âh iderdi anı

Çün mâder-i mihribân ol dem
İqbâl idüp ‘Acüz-ı ‘âlem

Didi ne idi senüñ günâhuñ
Ġam güşesin itdi cilvegâhuñ

805 Ol derd ü belâ yolında pâ-mâl
Didi ki budur haqîkat-i hâl

Bu bâbda bu esîr ü şeydâ
Ma‘şûmum u yoq günâhum aşlâ

‘Aynü’l-ehilüñ Şüret-i Hâlin İnkârı vü ‘Acüzüñ Başt-ı Maqâlidür

31^b

Ol va‘de-i zevk-i vaşla mağrūr
Çün şüret-i hâli itdi mestūr

Didi o ‘acüz-ı nâz-perver
Ey şu‘le-i şem‘-i cân mâder

Ol esb-i firārī-i sebük-pey
Bir şīri firīb için pey-ā-pey

810 İtmişdi senüñ gibi ser-ā-pā
Kizbī o da ihtiyār ammā

Efsāne olup dūrūğī āhır
Ol şūret-i hāl olunca zāhir

Ser-rişte-i şıdķı tutdı muhkem
Ol kayda ki düşmiş idi ol dem

Piçīde-‘inān o pür-meşāķķat
Anuñla halāşa buldı şūret

‘Aynü’l-ehil ol fütāde-i dām
Pā-beste-i kayd dām-ı ālām

815 Gūş eyleyecek ‘acūzuñ ol dem
Güftār-ı meserretin o pür-ğam

Didi ki esed-i fitne mehden
Esbüñ nice oldı kizbi rüşen

‘Acūzuñ ‘Aynü’l-ehile Hikāye Baş İtdügidür

Bu bāğçe-i feraḥ-fezāda
Bir devr-i laṭif-dil-güşāda

Bir merd-i mübārizüñ o demler
Ṭāvus-ı hırām u kūh-peyker

Var idi bir esbi berķ-āşā
Olmazdı şabā anuñla hem-pā

820 Meftūn idi ol semende ğāyet
Bulmuşdı yanında ķadr u ķıymet

32^a

XXVI. Rubā'ıyye

Ser-pençe-i ħurşīdi idüp şāne seķer
Ġīsū-yı semendine virürdi zīver
Her şubķgeh eylerdi o gül-gūn-lekenüñ
Şeb-nem gibi pür gerden ü gūşın gevher

Bir vaķt-i seķer o merd-i huşyār
Raķşı hevesiyle oldı bī-dār

Çün sāde-ruķān serv-i ķāmet
Öpe ķoca eyleyüp ri'āyet

825 Ol ũurfe ğazāl-i dilsitānuñ
Luķf ile ũutup licāmın anuñ

Bī-yārī-i ğayr olup süvārı
Pīrāmen ü deşt ü kūhsārı

Geşt idüp olurdu sāye-endāz
Bir ħūb-fezāya ol ser-efrāz

Bī-zīn ü licām o raķşuñ ol dem
Pā-bendin idüp ũavīl-i muķkem

Tā vaķt-i duķā o merd-i himmet
Ra'y idüp aña iderdi ħızm̄et

830 İ'zāzla pes kümeýt-tāzı
Ya'nī o ğazāl-ı dil-nevāzı

Āheste çeküp o merd-i himmet
Nüzlgehüñe iderdi 'avdet

İtmezdi o vaż'ı bir seher yād
Olmışdı aña bu kār mu'tād

Bir gün yine 'ādet üzre ol meh
Ol raḥşa süvār olup sehergeh

32^b

Şāyeste-i esb-i bād-reftār
Mer'ī talebinde oldı der-kār

835 Geşt itdi hezār deşt ü şahrā
Bir otlı şulı yer itdi peydā

Raḥşından inüp o māye-i cūd
Kaşd itdi ki bir tarīķ-i ma'hūd

Esbāb-ı rükübın itdi münḥal
Ra'y ide yine bi-resm-i evvel

Ol laḥza hemān o esb-i gül-ten
Bī-'illet olup remīde andan

Zerrīn-licām u zīn-i berter
Esbāb-ı diğer belā-yı dīđer

840 Şahrāyı tutup feres şitābān
Fāris daḥı der-pey oldı pūyān

Gitdi o kadar ki andan āhir
Ne naqş-ı süm ü ne gerdi zāhir

Ol raḥşı talebde āhir-i kār
İrdi şeb-i tār oldu nā-çār

Çün vaqt-i sürür ü şevk gitdi
Ġam-ḥānesine ‘azīmet itdi

Ammā ki semend-i pür-meşakḳat
Ālūde-i gerd [ü] dām-ı vaḥşet

845 Endiše-i ḥürd u ḥ^vāb aldı
Bī-ṭāḳat u bī-mecāl ḳaldı

Āzār-ı rikāb-ı zer-nigārı
Ālām-ı licām-ı üstüvārı

Nā-rāstī vü ta‘annüdünden
Olmış aña ḥürd u ḥ^vāba reh-zen

Oldı o fezāda pür-tef ü tāb
Şeb tā-be-seḥer gürisne bī-ḥ^vāb

33^a

Zīn bādī-i def‘-i istirāḥat
Cū‘ u ‘aşaşa licām-ı ‘illet

850 Olmışdı o şeb o süst-endām
Her vechle mübtelā-yı ālām

Vaqt-i seḥer ol esīr-i miḥnet
Bir semte daḥı idüp ‘azīmet

Ümmîd-i necât idüp sehergeh
Bir nehr-i ‘azîme irdi nâ-geh

Geçmek hevesiyle itdi ikdâm
Serden geçeyazdı ol pür-âlâm

Murğ-âb gibi sebâhat ile
Yol buldı hezâr miḥnet ile

855 Ol nehr-i ‘azîmden ser-â-pâ
Âğušte olup vücûdı ammâ

Serci vü şarâm u sîne-bendi
Ol tırfe licâm-ı dil-pesendi

Olmışdı cülûddan müretteb
Tennür-ı felek olunca pür-teb

Her biri bulup yübüset hem
A‘zâ-yı semendi şıkdı muḥkem

Virdi o kadar elem ki hattâ
Mevzi‘leri derd kıldı peydâ

860 Bî-çâre o derd-i miḥnet üzre
Geçdi niçe dem o ḥâlet üzre

Mir‘at-ı dilin tutup küdüret
Gösterdi kemâl-i za‘f-ı şüret

Ol ḥâlde pür-şitâb u püyân
Bir şîr-i siyeh olup nümâyân

33^b

Gördi feresi çü şîr tenhâ
Ne mâni' ü ne mizâhum aşlâ

Şâd itdi vişâl-i dil-güşâsı
Oldı aña gâlib iştihâsı

865 Geldükçe gidüp qarârı elden
Hâr-ı emeli bitürdi gülşen

Çün oldı yaqîn aña gâzanfer
Hâr oldı ümîd-i bâğı yekser

Gördi ki bir esb-i nâ-tüvândur
Bir pōst bir iki üstüh^vândur

Derende o şîr-i merdüm-efgen
Āheste su'âl itdi andan

Bādî ne olupdur infî'âle
Bu mertebe saña za'f-ı hâle

870 Āzürde-derün o bahtı tîre
Şerh itdi cefâ-yı rahtı şîre

Didi esed ey semend-i zîbâ
Küstâh reh-i rızâda âyâ

Bâ' iş buña ne günâhuñ oldı
Dirler ki meşeldür itdi buldı

Püşîde idüp günâhın andan
Didi ki budur tarîk-i rüşen

Cürm itmişüm ey dilîr-i ‘âlem
Cürmüm dağı nidüğini bilmem

875 Şîr esbe didi sözüñden âhîr
Hâlâ baña kizbüñ oldu zâhîr

Olmaz kim olursa kizbe mu‘tâd
Ol bend-i ğam u belâdan âzâd

Țut dâmen-i şıdķı olma ğâfil
Anuñla olur necât hâşıl

Fikr eyledi ol semend-i pür-ğam
Lafz-ı esedi işitdi ol dem

34^a

Gördi sözi merhâmet yüzinden
Hep büy-ı kerem gelür sözinden

880 Ser-tâ-be-ķadem o pür-ser-encâm
İtdi aña ser-ġüzeştin i‘lâm

ġüftâr-ı perîş ü ķîl [u] ķâli
Ma‘lûm olacaķ me‘âl-i hâlî

Didi ferese ġazabla dırġâm
‘İşyâne nedür bu deñlü iķdâm

Ey kâfir-i ni‘met-i Hudâvend
İtmez bunu ‘âķıl u hîred-mend

Cehlüñ seni itmiş âhîr-i ķâr
Bend-i ğam u miñnete giriftâr

885 Farq eylemeyüp ziyān u sūduñ
Şalduñ bu belālara vüçüduñ

Hem şāhibüñe hıyānet itdüñ
Hem kendüñ esīr-i miḥnet itdüñ

İde seni ol veliyy-i ni‘met
Perverde-i sāye-i ḥimāyet

Ol saña ide hemīşe tevķīr
Sen eylesin revā mı taqşīr

Çün itdüñ o dem gürīze iķbāl
Māni‘ ne idi rüçü‘a fi’l-ḥāl

890 Işrār ile cürm-i bī-şumāra
Cevr itmiş iken o nāmdāra

Geh şehr ü gehī fezāda pūyān
Ruḥuñ daḥı eyleyüp perīşān

Āḥir taraf-ı ḥilāfa gitdüñ
Cürmüñ bir iken hezār itdüñ

Ammā ki der-i sa‘ādetimden
‘Acz ile ḥuzūr-ı ‘izzetimden

34^b

Çün mu‘terif zünūbuñ olduñ
Müjde saña kim necāt bulduñ

895 Ser-pençe-i himmet ile anı
Çurtardı o raḥş-ı nā-tüvānı

Ol dem ki çün ol esîr-i nâ-şād
Ol bend-i belādan oldı āzād

Bî-zîn ü rikāb olup sebük-bār
Her cānibe itdi meyl-i reftār

‘Aynü’l-ehil ol esîr-i bî-hüş
Güftār-ı ‘acūzı eyleyüp güş

Derd-i dil-i mübtelāyı nâ-çār
Şerh itdi vü cürmin itdi ikrār

**‘Aynü’l-ehil Zeybün ‘Avreti Seyyidetü’z-zehebe ‘Āşık Olup Tek ü
Pūsında Zeybün Esîr-i Kayd u Bendi Olduğın ‘Acūza İkrār İtdügidür**

900 Didi o dem ol harîf-i sâde
Pâyîne çü eşk olup fütāde

Ey müşfik ü mihribān māder
V'ey merhem-i zaḥm-ı cān māder

Şîr eyleyüp esbe dil-nevāzı
Ḥayvān iken oldı çāre-sāzı

Şad mertebe sen budur ki rüşen
Merdümlük-ile füzünsın andan

Görse keremün bu ḥāk-i tîre
Olsañ n'ola dād-res faķîre

905 Didi aña ol ‘acūz ol dem
Olma şaķın ey civān-ı pür-ğam

35^a

Bu t̄aze-hevesle v̄ale v̄ü z̄ār
Olmıŝsun es̄ir-i nef̄s-i ğaddār

Āteŝ-dil ü āteŝin-zebānsın
Bir cürmine mu‘terif civānsın

Anuñla sezā-yı merhametsin
Ŗāyeste-i ‘afv u maġfıretsın

Ümmīd-i ħalāŝla dem-ā-dem
Ol şabr u tevekkül üzre muħkem

910 Ŗabr eyle bu iŝde olma ğāfil
Ŗabr eyle olur murād ħāŝıl

Biñ sāġar-ı ğaflet itse medhūŝ
İtmem yine ben seni ferāmūŝ

Ġam çekme olur buña da tedbīr
Eyle hele sen bu gıce te’ħīr

Çün sūr idüp ‘acüz ol dem
Ġızmet kemerin miyāna muħkem

Ferdāya şalup o nā-tüvānı
Terk eyledi künc-i ğamda anı

915 Peyġüle-i miħnet ü elemde
Tenhā yine ħaldı künc-i ğamda

Çün eyledi ol vezīr-i ‘ākıl
Ġüftārını bu maħalle vāŝıl

Maṭrānuñ olup şenā-güzārı

Ṭutdı aña rüy-ı i‘tizārı

Bu kışşanuñ ey bülend-himmet

İtmāmına yok bu gice kudret

Renc-i sefer ile bende ḥālā

Yok baş-ı kelāma kudret aşlā

920 Yarın gice bī-kuşūr anı

Takrīr ideyim bu dāsītānı

Taḥkīk-i suḥanda şād u ḥurrem

Ma‘zūr ṭutup vezīri ol dem

35^b

Āmāde olup maḳām-ı rāḥat

Ṭarḥ oldı besāt-ı ‘ayş u ‘işret

Şāpūr Şāh derūn-ı maḥbesden kelām-ı vezīri diñleyüp eşnā-yı hikāyetde ḍarb itdügi emşālden murād ne olduĝın ü ‘Aynü’l-ehilden kaşdı Şāpūr Şāh u Seyyidetü’n-nārdan maḳşūdı kendi memleketi olduĝın ki ḥalkı āteşperestlerdür vü Seyyidetü’z-zehebden murādı bilād-ı Rūm u Zehb ki Seyyidetü’z-zehebün zevci olacaḳdur murād-ı kayşer idüĝini vü ‘Aynü’l-ehil müşāhede-i Seyyidetü’z-zehebe pür-şevḳ oldı dimekden murādı Şāpūr Şāhuñ milket-i Rūma ṭama‘ı olduĝın vü Zeyb ‘Aynü’l-ehili aḥz itdi dimekle kayşer Şāpūr Şāhı esīr idüp der-bend-i ḳazā vü ḳadre ḥabs itdügidür ü vezīr kendi nefsinı ‘Acüz-ı maḳtū‘atü’l-yede teşbīh idüp ‘Acüz ‘Aynü’l-ehile didügi gibi şabr eyle diyü ḥalāşına sa‘y üzre olduĝın bilüp bu muḳaddemātdan müreffehü’l-bāl olup mişāk-ı vezīre iştiyāk üzre olduĝı vü şeb-i diĝer maṭrānuñ vezīre kışşa-i dūşīnenüñ itmāmını iltihāsıdur

36^a

Çün irdi şeb oldı vaqt-i şöhet
Baş oldu yine besât-ı 'işret

Ol bezm-i şafâda çün gül-i ter
Maṭrâna irince devr-i sāgar

925 Kalmadı karar u ihtiyârı
'Arz itdi vezîre intizârı

Ey râhib-i pür-şu'ûr u dānâ
Tâc-ser-i millet-i naşârâ

Düşîne o bâde-i mürevvaḳ
Virse n'ola bezm-i şevka revnaḳ

İt güşumuzu pür ol güherden
Ya'nî o ḥadîs-i mu'teberden

'Aynü'l-ehil ol esîr-i miḥnet
Ol ḥaste-i pister-i meşakḳat

930 İtdi mi aña 'acûz imdād
Oldı mı o bende ğamdan āzād

Yoḥsa daḫı mest-i cām-ı ğam mı
Ālûde-i sāgar-ı elem mi

Bülbül gibi meclis-i suḫanda
Güftâre gelüp o encümende

Dizdi yine ol muḫîṭ-i tedbîr
Silk-i suḫana le'âl-i taḳrîr

‘Aynü’l-ehil ol maḥalde nā-çār
 Qaldı niçe rüzgār bīmār

935 Çün gül-i dili o **Zeyb-i kāfir**
 Şimşir be-kef olurdı zāhir

Qatl ile gelüp o bī-günāhı
 Tehdīd idüp giderdi gāhī

Bir şeb yine ol ‘acūz-ı fānī
 İqād-ı çerāğ idüp nihānī

Didi o cefā-yı nā-güvāre
 Şabr eyle olur olursa çāre

36^b

Didi baña kıl ki çāre ḥālā
 Şabr itmege yoq mecālüm aşlā

940 Didi yeter ey civān-ı sāde
 Gül-berg-i neşātı virme bāde

Çün şahş-ı fuzül [u] behīlekār
 Kāruñda ‘acül olma zinhār

Şanma ki felek müsā‘id olmaz
 Şabr eyle olur bu böyle qalmaz

Bārī saña bir ḥadīs-i ğarrā
 Naql eyleyeyin faqir ḥālā

Pey-der-pey olup tesellī andan
 Kāşāne-i qalbūñ ola rüşen

945 Didi o hücüm-ı ğamla mużtar
Ey derd-i dilüñ devāsı māder

Söz kim vire istimā‘ı rāḫat
Minnetdür eger deñilse zaḫmet

Ḥikāyet-i Diġer

Bir nükte-şinās nükte-perdāz
Bu vechle itdi nuḫḫa āġāz

Gülzār-ı cihān-ı dāsitānda
Ya‘nī bu çemende bir zamānda

Olmış idi kāmuran-ı ‘ālem
Bir tācir-i mālḏār ol dem

950 Var idi o bāġbān-ı cānuñ
Bir ğonca-i nev-zuhūrı anuñ

Bir ğün añna bir şikār-efgen
Ya‘nī müte‘allıġ-i pederden

İtdi püsere o gevher-i şāf
Bir ḫurfe ğazāl-beççe ithāf

37^a

Nūr-ı nıgeh ol sürūr-ı sīne
Meyl itdi ğazāl-beççesine

Bir şāt-ı semīn māder-āsā
Irzā‘ içün itdiler müheyyā

955 İtdürdi o ıfl-ı nâz-perver
Mengüş u kıladetin mücevher

İtdi o ğazâl-beççe-i dün
Günden güne lâhm ü şahmı efzün

Ol rütbeye irdi oldı hattâ
Farķında iki ķarn hüveydâ

Ķarnân-ı dü-ġâne-i ġarîbe
Ol naķş-ı ġarîbe vü ‘acîbe

Gâhî ki o ıfl-ı mâh-ıal‘at
İtdükçe nazâr alurdı ġayret

960 ‘Aķl itmedi çok ġayâl itdi
Bârî-i berîne su‘âl itdi

Didi virüp ol cevâb-ı gülgün
Ķarnândur ol dü şâġ-ı mevzün

Her biri olup ıavîl ü berter
Anuñla bulur kemâl-i zîver

Ol ġonca-i bâġ-ı nâz ol dem
İtdi pedere niyâz ol dem

Ey merdüm-i pāk v'ey melek-ġū
Buldur baña bir kebîr âhū

965 Her şâġı olup mişâl-i ġazbân
Olmaya tenâsübünde noķşân

37^b

İtmiş idi ol püserle gāyet
 ʾTab‘-ı pederi tamām-ülfet

Şayyādı bulup berāy-ı hātır
 İtdirdi aña ğazāli hāzır

Āhū ki irüp kemāl bulmuş
 ʾKarnānı birer zirā‘ olmuş

Her ‘uzvı olup anuñ mükemmel
 Olmuş ʾkara gözleri mūkahhal

970 ʾTavḳ-ı zer ü rişte-i güherden
 Cismin daḥı eyleyüp müzeyyen

Ābiş-ḥor u ḥ^vābgāhını heb
 Bir hānede itdiler müretteb

Her biri egerçi ol mekānda
 Germ itdiler iḥtilātı anda

Ammā ki şaġīre şubḥ eger şām
 Āhū-yı kebīr iderdı ibrām

Āhū-beçe bir gün ol ğazāle
 Ya‘nī o ğazāl-i ber-kemāle

975 Didi seni görmeden muḳaddem
 Zannum bu idi benüm ki her dem

Bu şekl ü bu heykel ile ʾkaṭ‘ā
 Olmaya baña muḳābil aṣlā

Didi aña ol büzürg-‘ākıl
Ey kūçek-i bī-şu‘ūr u ğāfil

Boynuzları çār-tāķ-ı ‘işret
Yoķdur saña beñzere nihāyet

Kūçek didi ol benüm mişālüm
Hem şekl ü şemā’il ü cemālüm

980 Anlar baña nūr-ı çeşm-i terdür
Hālā ne tarafda cilvegerdür

Āhū-yı büzürg o dām-ı ülfet
Çün baş-ı kelāma buldı ruḫşat

Şahrā vü fezāda şoḫbetinden
Ecnāsınuñ ‘ayş u ‘işretüñden

38^a

Keyfiyyet-i māde vü nerinden
Māhiyyet-i aşl u gevherinden

Çünkim bu siyāk üzre aşlın
Naql eyledi faşl u vaşlın

985 Cūş eyledi hūn-ı vaḫşet
Tıtdı o ğazāle rūy-ı minnet

Bu yolda olup delīl ü reh-ber
Luḫf it baña ol maḫalli göster

Didi ne revā bu fikr-i bāḫıl
Yoķ saña bu ārzūda ḫāşıl

Ey sāye-niṣīn-i nāz-perver
 Żımnında bunuñ keder muķarrer

Bu gülşen-i dil-güşāda ħurrem
 Mu‘tād iken şafāya her dem

990 Bī-dād қala zamāne nā-geh
 Olmaya kimesne senden āgeh

Bu kār eger bulursa şūret
 Bī-şūret ider seni nedāmet

Āhū-beçe bī-қarār u ārām
 İtdi yine ol ġazāle ibrām

Bu meclis-i ġamdan idüp ıtlāķ
 Eyle beni ol ġürūha ilġāķ

Çün pūye-i vādī vü fezādan
 Görđi anı geçmez ol hevādan

995 Cinsiyyet-i muķtezāsı üzre
 İtdi ħareket hevāsı üzre

Āhū-yı büzürg āġir-i kār
 İtdi teba‘iyyet aña nā-çār

Hem-pūye vü hem-ţarīķ ü hem-reh
 Āhū-beçe ile bir seġergeh

38^b

Ol merġaleden mişāl-i şarşar
 ‘Azm-i vaţan itdiler ber-ā-ber

Ol dem o iki refîk-i şādîk
Oldı reme-i gevezne lâhîk

1000 Emsâli ile şağîr ol dem
Geşt itdi o deşti şād u hurrem

Ĥattâ ĥarekât-ı şādmānı
Şaldı ĥaraf-ı ĥilāfa anı

Ya'nî tek ü pūde ĥadden efzūn
Oldı remeden ba'īd u bīrūn

Ser-geşte vü bī-ķarār u pūr-ġam
Her cānibi cūst [ü] cūda ol dem

İrdi yolu bir maĥalle nā-ķār
K'itmişdi şikāf-ı seyl-i kühsār

1005 Bī-yārī-i ķarĥ u bī-sitāre
Düşdi o maĥall-i teng ü tāre

Oldı o ķadar ķemende ammā
Olmadı ĥalāşa ķāre ašlā

Eylerdi velī ümīd-vārī
Kim ide ġazāle dest-yārī

Olmışdı egerçi ġūş-ı berder
Ammā o da olmayup müyesser

Āĥir o muķīm-i ķūçe-i teng
Feryād u fiġāna itdi āheng

Āhū-beçe vü Ġazālūñ Aĥvālinden Püser-i Tācirūñ Āgāh Olduđıdur

1010 Vaqtā ki püser o māhir-i ĥār
Ol vāqı‘adan olup ĥaberdār

Gül-berg-i cemālin itdi ol dem
Şeb-nem gibi eşk-i çeşmi pür-nem

39^a

İtdi nice nemdür ol ki yā Rab
Cān-ı pederini pür-tef ü teb

Āhū-beçe vü ġazāli tācir
‘Ahd itdi ki kim iderse ĥāzır

Çün berg-i şükūfezār-ı gülzār
Luţf ide aña hezār dīnār

1015 Her biri idüp o deşti pür-dām
Tācir daĥı bī-ķarār u ārām

Etbā‘ı ile o rüz-ı rüşen
Bir cānibi cüst ü cū iderken

Bir kimseyi gördiler ki tenhā
Bir nesne ile muķayyed ammā

Farķ eylemeyüp fütān u ĥīzān
Ol cānibe oldılar şitābān

Şayyād imiş o merd-i rāhī
İtmiş o fezāyı şaydgāhı

1020 Bir āhū idüp ŧikār ol dem
Bend itmiŧ o nā-tüvānı muḥkem

El ḥançer-i tiz-i ḥün-feŧānda
Kim zebh ide ol ğazāli anda

İm‘ān-ı naẓar idince tācir
ŧayyāda didi budur ki zāhir

Bu ŧayd bizüm ğazālümüzdür
Ārām-ı dil-i ‘ıyālümüzdür

Fi’l-cümle mücevher ü müzeyyen
Aḥz eyleyüp ol ğazāli andan

1025 ŧayyāda su’āl idüp ğazāli
Didi nice oldı ŧaydī ḥāli

Didi gice bunda dām ḳurdum
Bir ŧems-i kemīn idüp oturdum

39^b

Gördüm bu ğazāli ol ŧebāngeh
Bir kūçek olup anuñla hem-reh

Āhū-yı büzürg olup muḳayyed
Olmadı ŧaĝır aña muḳayyed

Bir semti tutup çekildi ol dem
Ammā nice oldı ḥāli bilmem

1030 Tācir didi ol ḧarīḳi göster
Ya‘nī bize ol delīl ü reh-ber

Sen hizmetüñ eyle cāna minnet
Baş üstüne müjde-pā vü ücret

Anlarla olup refīk ü hem-reh
Bir vādīye irdiler ki nā-geh

Tācir o şağīr-i nā-tüvānuñ
Güş itdi fiğān u zārın anuñ

Kendi dağı şayha itdi bī-bāk
Kūçek idüp ol şadāyı idrāk

1035 Pervāzın idüp bülend ü berter
Çün irdiler ol maħalle anlar

Ol çāh-ı ‘amīk o cāy-ı ğamdan
Kırtardılar anı ol elemden

Şayyāda o dem o kān-ı gevher
Bī-ħadd ü kıyās idüp keremler

Āhūlar ile çü bād-ı pūyān
‘Azım-i vaṭan itdiler şitābān

Çeşm-i püser ol ṭarafda ammā
Yollar gözedürdi nergis-āsā

1040 Āhūlara oldı çünki nāzır
Yüz ṭtdı aña şafā-yı ḥāṭır

Şağīrūñ Ğazāl-i Kebīrden Şūret-i İ'rāzıdur

40^a

Āhū-beçe olmaz oldu ammā

Āhū ile bir maḥalde aṣlā

İtdükçe bu ārzū-yı şoḥbet

İtdi o ğazāl-beççe nefret

Ger şāmgeh ü eger seḥergeh

Işlāḥ-ı beyinlerinde her geh

Çok dām-ı ḥīle kuruldı ammā

Olmadı biri müfīd aṣlā

1045 Bu vāqı'adan olup dige-gün

Oldı pūserūñ derūnı pūr-ḥūn

Şağīr bir seḥer uyḥūda iken āhū gelüp şağīr-i mezbūrı ḥ^vābdan bī-dār idüp
vāqı'a-ı ḥālden ḥaberdār u mābeynleri muşāfāt olduğıdur

Bir şubḥ-dem o şağīr-i bī-tāb

Āhū gözi olmuş idi pūr-ḥ^vāb

Geldi yanına ğazāl-i kühsār

Rıfḳ ile idüp şağīri bī-dār

Didi aña cürmümüz 'aceb ne

Bu vaḥşet ü nefrete sebep ne

Āḥūya bakup sitem yüzinden

Didi meger ol degül misün sen

1050 Hem-şoḥbet olup şafā deminde
Cevr eyleyesin ğam ‘āleminde

İzhār idince infi‘ sālin
Naql eyledi ol da kendi ḥālin

Olmazdı kuşūrum ey dil-ārām
Olmasa eger ki miḥnet-i dām

Ma‘lūmı olup şaġīrūñ ol dem
Olmış o daḥı esīr ü pūr-ġam

40^b

Ol iki nedīm-i şāf-sīne
Şāf oldu biribiriyle yine

1055 Buldı bu ḥikāyetinden āḥir
Her bir suḥanuñ zamānı vardur

Pāyāna yetürdi cüst ü cūyı
Sedd eyledi rāh-ı ğüft [ü] ğūyı

Vezīr-i rūşen-zamir ḥikāye-i mezbūrı edāya getürüp yarın gice itmām idelüm

dirken maṭrān niyāz-mend olup iḳdām eyledügidür

İḳbālle çün vezīr-i ‘āḳıl
İtdi sözi bu maḥalle vāşıl

Maṭrāna irüp niyāz-ı tekrār
Bir gice daḥı olup ğüherbār

Silk-i suḥan-ı leṭāfet-encām
Olsun o dem-i şafāda itmām

1060 Maṭrān o ḥar-ı füsürde-meşreb
Pāyına düşüp vezīrūñ ol şeb

Ey rāhib-i dil-pesend-güftār
Güftāruña olmuşuz ḥarīdār

Ferdāyı o ün bütān-ı ra'nā
İtmāmına himmet eyle ḥālā

ün gördi vezīr-i pür-feşāḥat
Kālā-yı kelāmı buldı kıymet

Mānend-i hezār-ı nāle-pervāz
İtdi yine güft ü gūya āgāz

1065 'Aynü'l-ehil ol şebi elemle
İrgürdi şabāḥa ünkü ğamla

Geldi yine Zeyb-i zālīm ol dem
Urdı ol esīre arb-ı muḥkem

41^a

atlin ki o dem muarrer itdi
Ol mest-i sitem yaıldı gitdi

Āḥir o şikeste-ḥāl bildi
Taḥlīşine yo mecāl bildi

Ol gün o hezār-nāle mu'tād
Aḥşāma dek itdi āḥ u feryād

1070 Ammā ki o şeb 'acūz-ı mekkār
Gelmekde idüp direng-i bisyār

İtdi ğam-ı intizār anı
Bī-rāḫat u bī-ḫarār anı

Baḫtı gibi itdi ol şeb-i tār
Nışfında ‘acūz ‘arz-ı dīdār

Didi niçe bir ğam-ı ‘izāruñ
Yaḫdı beni nār-ı intizāruñ

Ey māder-i miḫribān sensiz
Bir ān olımaz bu cān sensiz

1075 Her şeb ḫademüñ iderdi ḫurrem
Te’ḫīre bu şeb ne oldı bilmem

‘Acūzuñ ‘Aynü’l-ehille İ’tizāridur

‘Aynü’l-ehille didi meger sen
Bilseñ ne ğamuñ esīriyüm ben

İtsem elemüm beyān u taḫrīr
Birer saña dāsītān u taşvīr

Saña ğamun itdürüp ferāmūş
Min ba’d seni iderdi ḫāmūş

Olsa saña miḫnetüm hüveydā
Ṭa’n itmez idüñ faḫīre aşlā

1080 Didi bu faḫīre gerçi her gāh
ḫicrānuñı bilmek idi dil-ḫ^vāh

41^b

Ey mihr-i sipihr-i mihribānī
Şerm eyler idüm su'āle anı

'Acūzuñ Beyān-ı Ser-güzeştidür

Didi bu esīr-i bend-i hicrān
Ey tāze-nihāl-i gülşen-i cān

Fürsān meliki olan emīrūñ
Ol pādişeh-i cihān-serīrūñ

Ḥāşān-ı ḥarīm-i devletinden
Merdān-ı der-i sa'ādetinden

1085 Bir merd-i cihān pehlivānuñ
Ḥātūnı idüm 'acūz anuñ

Var idi büzürg ü kūçek andan
Bir kaç veledüm o şaf-şikenden

Bir gün aña bī-günāh u 'işyān
Ḥışm eyleyüp ol ḥidīv-i Fürsān

Evlād-ı zükūrum ile zālīm
Āğuşte-i ḥūn idüp ḥelālīm

Duḥterlerüm ile ḥ^vāh u nā-ḥ^vāh
Şatdı beni bī-mürüvvet ol şāh

1090 Gör gerdiş-i ṭāḳ-ı nüh-revāḳı
Bu şahş-ı le'īm-i ittifāḳı

Aldı bu faķiri itdi fi'l-hāl
Bu hāne-i teng ü tāre idhāl

Ammā ki tekālūfine hayvān
Ṭāķat idemez degül ki insān

İtdüm yidi yıl egerçi hızm̄et
Ammā ki ne merħamet ne Őefķat

Bir gice idüp firār andan
İtdüm ũaraf-ı fezāyı mesken

42^a

1095 Aldı ser-i rāhum itdi āzār
Cez' eyledi enfüm ol sitemkār

Yine bu esīr-i derd ü miħnet
Çekdüm yidi yıl dahı meŐaķķat

Bir çāre bulup gürīze tekrār
Bu def'a ũutup ũarīķ-i kühsār

Püyān iken fütān u hīzān
Sedd itdi yolum yine Őitābān

Pür-āteŐ ü pür-'itāb u pür-kīn
Ķaṭ' eyledi destim ol bed-āyīn

1100 Ķalmadı bu bāre ṭāķat aŐlā
Hālā bu 'azīmetüm ki hālā

Sen tāze-nihāli ey perī-zād
Bu bend-i girāndan idem āzād

Anı dağı eylerüm ki idrāk
Min ba'd baña bu merd-i seffāk

Ger içmiş ölüm hayāt ābın
Elbette şunar ölüm şarābın

Çün 'ahde vefā idüp civānuñ
Hāl itdi girān-bendin anuñ

1105 Kendi dağı hañçer üzre muḥkem
Kaşd itdi düşe 'acüz ol dem

Bī-kāveş ü çāk-rīz elinden
Ol hañçeri aldı tīz elinden

Didi meded ey enīs-i cānum
Ey zīnet-i bāğ u gülsitānum

Sürḥ eyleme tīg-ı āb-gūnuñ
İtme beni de şerīk-i ḥūnuñ

Bu yolda benümle hem-'inān ol
Hem-güft ü şinīd ü hem-zebān ol

42^b

1110 Yā el vire ger veş-i zamāne
Yā tīr-i ğama ide nişāne

Didi aña ol 'acüz-ı pür-ḥam
Ey serv-i çemensitān-ı 'ālem

Süstī-i ten-i nizār bende
Bu za'f-ı başar ki var bende

Ben hāke senüñle var māni‘
Hem-rāhlıgā hezār māni‘

Didi añā ey belā-yı māder
Olma bu taşavvur ile muğber

1115 Reftāra yoğ idi tāb sende
Vardur o kadar mecāl bende

Eyler bu faķīr-i bī-tekāsül
Ger kūh-ı girān iseñ taħammül

Ya‘nī götürüp seni şitābān
Menzil alalum fütān u hīzān

Didi añā ey bülend-himmet
Çün sende bu deñlü var kudret

Şāyeste budur ki olmayup bār
Hem-rāh olalum senüñle hem-vār

1120 Çün bād-ı sebük-hırām u hurrem
Pür-sür‘at u pür-şitāb ol dem

Var idi daħı baķıyye şebden
Bir menzili itdiler ki mesken

Olmışdı meger o menzil-i hūb
‘Aynü’l-ehile mekān-ı mergūb

Çünkim ol iki esīr-i miħnet
Āsūde-dil oldı buldı rāħat

43^a

Luṭf eyleyüp aña ḥadden efzūn
Bī-çāre ‘acūzı itdi memnūn

1125 Māder idinüp o mihrībānı
Hem-şoḥbet ü ‘işret itdiler anı

Çün oldı ḥikāye bunda itmām
Hep eylediler vezīre ikrām

Bir rıfḳ-ı murād idüp ri‘āyet
Maṭrān aña eyledi maḥabbet

Hem-rāzı idüp vezīri ol dem
Ḥalvetüñe rāze kıldı maḥrem

Ba’d-ez-ān Şāpūr Şāh dārü’l-baḳaradan kelām-ı vezīr-i pür-tedbīri tamām gūş-zed idüp ḍarb itdügi emşālden aḥz eyledi ki āḥū-beçeden murād Şāpūr Şāh kendidür ü anuñ gazālle şahrāda geşt ü güzārından maḳşūd Şāpūr Şāhla şoḥbet-i vezīrdür ü şağīrūñ ḥudūdda süḳūṭından garaż Şāpūr Şāhuñ ḳayşer ḥabsine giriftār olduğıdur u āḥū-beçenün gazālden nüfūrından murād Şāpūr Şāh vezīrūñ kendüyi taḥlīşe ḳaşdıñ vü bu gice ḥalāş olacağını şehrīnūñ ḳarīb idüğini vü müşeyyede ‘āciz olursa götürmekle ta‘ahhüdini bilüp ḥalāşına ḳarār virdükde bu ümīd ile müreffehü’l-ḥāl olup

43^b

Vezīr-i şāḥīb-endīş Şāpūr Şāhı dārü’l-‘uḳbādan nışfu’l-leylde ‘ālem-i ağıyārdan ḥālī olduğı maḥall-i ḥalāş itdügidür. Ḥalāş şoden-i Şāpūr Şāh u inhizām-yāftēn leşker-i ḳayşer-i rüm u giriftār şoden-i ḳayşer-i der-dest-i Şāpūr Şāh

Bu resme geçüp çün ol şeb-i tār
Şām-ı diğēr itdi ‘arż-ı ruḥsār

- 1130 Ol gice olup vezîr-i ‘âkıl
Bir vechle maṭbahına dâhil
- Yâr oldı felek o cüst [ü] cûda
Âşbâzları görüp ğunûde
- Maṭbûhın idüp yek-â-yek ol dem
Dârü-y-ile pür o rind-i ‘âlem
- Fi’l-ḥâl çıķup çü dūd andan
İtdi yine menziline mesken
- Vaḳtâ ki ṭa‘âm olup müheyyâ
Cem‘ oldı simâṭa zîr ü bâlâ
- 1135 Kendi daḡı bî-şerîk ü enbâz
Zâd-ı rehin itdi ekle âġâz
- Çoķ geçmedi ol ğürûh-ı bî-cân
Hep oldı çü eşk-i dîde ġalṭân
- Şâpûra o dem o merd-i himmet
Âheste bulup ṭarîķ-i furşat
- Dârü’l-baķara ki anı fi’l-ḥâl
Çarḡa elek aşdı itdi ġırbâl
- 44^a
- Ḥurd eyledi bendin itdi yârı
Âzâde idüp o şehriyârı
- 1140 Yüz yire koyup o iki ġam-ḡ^vâr
Ḥamd eylediler Ḥudâya bisyâr

Anuñla geçür ki rüzgāruñ
Miḥnet günü ola ğam-güsāruñ

Her biri mişāl-i bād-ı pūyān
İrdi der-i ḳal‘aya ūitābān

Dizdānı vezīr-i pūr-ma‘ārif
Keyfiyyet-i ḥāle itdi vāḳıf

Derḥāl sipāh-ı ūād u ḥandān
Fetḥ eylediler ḳapuyı ūādān

1145 Bī-cān idi pādişehsiz ‘asker
Hep tāze ḥayāt buldı anlar

Her biri serīr-i devlet üzre
ūād oldı görüp selāmet üzre

Bī-ḳudret iken sipāh çün mūr
Hep oldı birer peleng-i pūr-zūr

İtdi sipehin o ūāh-ı dānā
Esbāb-ı neberd ile müheyyā

Emr eyledi kim o ḳavm-i muḥtel
Nāḳūsını ḳarb idince evvel

1150 Merdān-ı dil-āverān-ı ūāhī
Ṭaşra çıḳa ḳal‘adan sipāhı

Çün gūş-zed ola ḳarb-ı dīger
Hengām-ı neberd ola muḳarrer

Fermān-ı celīl-i şehriyārī
Çün oldu bu şūret üzre cārī

Tābende olup süheyl-i fırsat
Çün evvel ü şānī buldı şūret

44^b

Rūm ‘askeri üzre çeys-i hūn-h^vār
Her sū mutaşarrıf oldu yek-bār

1155 Fursūñ bu tarafda leşker-i Rūm
Za‘fın ki idinmiş idi ma‘lūm

Ne bīm-i ‘adū ne havf-ı düşmen
Her biri kemāl-i ğafletinden

Ālūde-i h^vāb iken ser-ā-ser
Aḥz eyleyüp oldılar muzaffer

Ḳāyşer daḥı h^vāb-ı ğaflet üzre
Āsūde iken o ḥālet üzre

Şāpūr irüp çü Sām u Rüstem
Aḥz eyledi bende çekdi muḥkem

1160 Ol ğayret-i Erdşīr ü Dārāb
Genc ü sipehe olup zafer-yāb

Çekdi niçe genc renc buldı
Çün dāḥil-i taḥtgāh oldu

Gencīne-i ḥaşmı şād u server
Baḥş eyledi ‘askerine Şāpūr

Tefvîz idüp aña her umûrı
 Hâş itdi vezîr-i pür-şu'ûrı

İtdi o müdebbir-i zamānı
 'Ahdine vekîl-i muṭlaḳ anı

1165 Pes ḳayşeri şāh-ı ḥüb-kirdār
 Çün pāy-ı serîre itdi iḥzār

Güller gibi şādmān u ḥurrem
 Didi aña ḥandenāk ol dem

Ey ḳuvvet-i baḥtumuñ zebūnı
 El-ḥāletü hāzihi tu çünî

Didi aña ḳayşer-i siyeh-rūz
 Ey şu'le-i tîḡ-i 'ālem-efrūz

45^a

زنهار بتیغ خونفشانم
 قصابی اگر مده امانم^{*}

1170 ور تاجری ای شه جهانگیر
 بفروش گردن بهای من گیر^{**}

پیش آمده ام بعذر خواهی
 بخشنده گی کن اگر که شاهی^{***}

* Benim kan saçan kılıcımdan sakın, eğer beni salıvermezsen kasapsın.

** Eğer tüccarsan ey cihanı tutan şah, sat boynumu parasını al.

*** Özur dileyerek yanına geldim, eğer padişahsan affet.

Ol evc-i mürüvvet āfitābı
Didi aña hoş gelüp cevābı

Ol dem ki saña esİR idüm ben
Çatl ile cezāmı itmedüñ sen

Ol vādī-i nā-pesinde gitmem
Ben de seni şimdi žāyi‘ itmem

1175 Luṭf ile idüp saña mükāfāt
Tazyīķ ile eylemem mücāzāt

Teklīf iderüm ki kişverümden
Her yer ki ḥarāb eyledüñ sen

Bu bābda bī-direng ü te’ḥīr
Ke'l evvel idüp binā vü ta‘mīr

Çaṭ‘ eyledüñ ol kadar ki eşcār
Ġars ile maḥallerine tekrār

İṭlāķlarında itme te’ḥīr
Eyle üserā’-yı **Fürse** tevķīr

1180 Me’mūra iṭā‘at üzre kayşer
İtlāfını žāmin oldı yekser

Peymāne-keşān-ı şoḥbet-i cān
Çün oldı raķam-zed ‘ahd ü peymān

Pes kayşer ḥāna zād-ı ālām
Me’mūrını itdi cümle itmām

45^b

Şâpûr hem ol bülend-tedbîr
Göstermedi hızm_ımetinde taqşîr

Yâ'ni idüp ol şeh-i ser-efrâz
Şâhâne sezâ hezâr i'zâz

1185 Kayşer dahı ser-girân u ser-mest
Olduqça mey-i hayât der-dest

Hallâkına eyler idi zârı
Ol şâhuñ olup senâ-güzârı

Şâpûr Şehüñ mürüvvetinden
Döndürmedi yüz içâ'atinden

İtdükçe maqar bu hânqâhı
Yâd eyler idi 'atâ-yı şâhı

Çün kışsa olup o şebde itmâm
Güş eyledi ol şeh-i gül-endâm

1190 Üstâdına eyleyüp ri'âyet
İşâr-ı zer itdi bā-nihâyet

Çok gevher-i şâh-vârı yek-bâr
İtdi ser-i üstâde işâr

Dil virme sipihr-i bî-ķarâra
Aldanma nuķûş-ı rûzgâra

Bu kişt-i fenâda bir sehergeh
Çün berg-i giyâh-ı huşk nâ-geh

Şeh hürmen-i 'ömri virdi bāde
Şāh oldı yerine şāh-zāde

1195 Üstādına eyleyüp ri'āyet
Hāş eyledi aña çoğ velāyet

Ol mihr-i sipihr dār u gīri
Mühr ile mu'azzez itdi mīri

46^a

Eyyām-ı hilāfetinde dāver
Oldı o kadar ki dād-güster

Her vaqt-i seher o serv-i āzād
Diñlerdi her eri itse feryād

Ve'l-hāşıl o nahl-i nāz-perver
Olduğça bu bāğda mu'ammer

1200 Üstādınıñ oldı şāh-ı 'ādil
Mecmū'-ı naşīhatiyle 'āmil

Hāttime-i Kitāb-ı Müstetāb Be-İstid'ā-yı Hüsni-i Hāttime Ez-Cenāb-ı Vehhāb

Ey hāme yeter nevā-yı bülbül
İtmez bu çemen aña taħammül

Ey tūfī-i 'ālem-i me'ānī
Besdür bu kadar şeker-feşānī

Ey şem'-i hıred bu tāb besdür
Maħcübī-i āfītāb besdür

Ey bülbül-i gülşen-i feşâhat
Ahsente hezâr-bâr ahsent

1205 Virdüñ bu çemensitâna el-ħaķ
Bir köhne bahâra tâze revnaķ

Bir gence irüp kef-i taşarruf
Şarf eyledüm anı bî-tekellüf

İtdüm daħı bir eşer ki bünyâd
Nâm olsun aña BEHİŞT-ĀBĀD

Buldum bir iki le'âl-i yektâ
Çekdüm anı silk-i nazma zîbâ

Ammâ ne mey ü piyâle mevcüd
Bezm-i suħan idi cümle maķşüd

46^b

1210 Neyler o bezimde bâde vü mül
Peymânesi ola lâle vü gül

Zıkr olsa n'ola şarâb u dil-ber
Ĥvân-ı suħana nemekdür anlar

Ey şab'um iden bu gence gencür
Erbâb-ı ġarâzdan eyle mestür

Eyle yine ey Faşih eyle
Āşâruñı hep şaħiř eyle

Her dem yire sür ruḥ-ı niyāzı
Tā kim bula rūy-ı imtiyāzı

1215 Mānend-i bütān māh-ı ʔal‘at
Bu nazma vir İlāhī şüret

Gerdūnda çün hilāl yā Rab
Bu nüshaya vir kemāl yā Rab

Ḥāmenden idüp güher-feşānı
Pür-şeb-nem iden bu gülsitānı

Te‘şir-i bahār-ı hikmetüñdür
Hep reşḥa-i ebr-i ʔudretüñdür

Gül gibi ‘aziz ü mu‘teber ʔıl
Her ʔarf-ı külehde cilveger ʔıl

1220 Mānend-i sıfāl-pāre aşlā
Yoḫdur aña i‘tibārum ammā

Olsa yeridür çü dürr-i ḡaltān
Şāyeste-i ḥāk-i pāy-ı yārān

Ḥoş görđi gözi bu sebzezārı
Şahbāda ḥumārı gülde ḥārı

Peymāneden itseler de meh-cūr
Mey cūr‘adan olduḡı degül hūr

47^a

Bu nüsha-i nā-ḫabül u lāyık
Olmasa ʔabī‘ata muvāfiḫ

1225 Bārī bedel-i du‘ā kerīm kıł
 Āzāde-i hañcer-i sitem kıł

Tārīḥ-i İtmām-ı Kitāb-ı Ğarrā Ez-Feyz-i ‘Ālem-i Bālā

Yine ey kilik-i feşāḥat-pīrā
 Eyle itmām-ı kitābı imlā

Nefes-i ‘İsī-i mu‘ciz-güyem
 Eylesün mürde-dilānı ihyā

Sāl-i tārīḥin iderken terķīm
 Oldı tūḫī-i ḥayālüm güyā

Feyz-i Bārī ile oldı ilhām
 Şadef-i ḳalbe Faşīḥā ihdā

1230 Ḥarf-i menķūṭla oldı tārīḥ
 Naẓm-ı rengīn edā-yı ra‘nā

SONUÇ

1. Klasik Türk edebiyatında mesneviler, mesnevilerde de nasihatnameler önemli bir konuma sahiptir. Genellikle fert ve toplumları çeşitli yönlerden eğitmek ve bilinçlendirmek amacıyla kaleme alınan nasihatnamelerde dinden ahlaka, ahlaktan sosyal hayata kadar geniş bir konu yelpazesi mevcuttur. Edebiyatımızda toplumun en alt tabakasından en üst tabakasına kadar hemen her kesimini muhatap alan herhangi bir nasihatnamenin yazıldığını görmek mümkündür. Doğu toplumlarında nasihatname kaleme alan şairler, bir nevi topluma yol gösteren rehber rolünü üstlenmiş kişilerdir. Dolayısıyla te'lif ettikleri mesneviler de toplumu düzenleyen birer sanat eseri niteliği taşımaktadır.
2. Tezimize konu olan mesnevi, Fasîh Ahmed Dede'ye atfedilen *Behişt-âbâd* adlı eserdir. *Behişt-âbâd*, nasihatname karakteri taşıyan tahkiyeli bir mesnevidir. İç içe girmiş hikâyelerin birbirini beslediği çerçeve hikâye tekniğiyle kaleme alınan bu eserde, genel ahlaka dair konular işlenmiştir. Eserde vefa ve dostluk olmak üzere iki önemli tema vardır. Bunların yanı sıra adalet, sabır ve kanaat gibi mevzulara da yer yer değinilmiştir.
3. 1230 beyitlik mürettep bir mesnevi olan *Behişt-âbâd*'in kaynağını klasik İran edebiyatının konuları arasında yer alan “hükümdar hikâyeleri”nde aramak mümkündür. Eserde biri adaletiyle ünlü Nûşirevân'a, bir diğeri de İran'ın eski hükümdarlarından Şâpûr-ı Zü'l-Ektâf'a ait iki hikâye kurmaca dünyaya aktararak anlatılmıştır. Mesnevinin asıl hikâyesi ise Şâpûr Şâh ile veziri arasında geçmiştir.
4. İtibarî bir karakter gösteren *Behişt-âbâd*'da tahkiyeye dayalı anlatım teknikleri görülmekle birlikte “görmeden âşık olma”, “mektuplaşma”, “kılık değiştirme” gibi birtakım motiflere de rastlanmaktadır. Hikâyelerin geçtikleri mekânlar İran ve Rum ülkeleridir. Bunun yanı sıra padişah sarayları, hapisaneler gibi dar mekânlar da vardır. Hikâyelerin zamanı ise çoğunlukla belirsiz ve sınırları çizilmemiş kozmik bir karakter taşır.

5. *Behişt-âbâd*'ın hikâye etme dışında dikkati çeken bir özelliği de, şairin padişah övgüsünü yaptığı bölümden sonra lâle isimlerine dair bir manzûme yazmasıdır. Yazılış tarihi göz önünde bulundurulduğunda eser, lâlenin o dönem itibarıyla Osmanlı toplum hayatındaki önemine dair birtakım ipuçları sunmaktadır.
6. *Behişt-âbâd*, nazım tekniği açısından başarılı bir eserdir. Vezin ve kafiye kusuru yok denecek kadar azdır. Eserin dili Arapça ve Farsça kelimelerle örülü olmasına rağmen şairin üslubu anlaşılırdır.
7. Neticede bu çalışma ile birlikte daha önce *Divanı* ile mensur eserleri elimizde olan Fasîh Ahmed Dede'nin ilk kez bir mesnevisine ulaşılmış oldu. Böylelikle şairin, şiir kabiliyeti adına farklı yorumların yapılabileceği yeni bir pencere daha aralandı. Kaynaklarda ismi zikredilen fakat halen bulunamayan *Hüsrev ü Şîrin* ile *Mahmûd u Ayaz* mesnevilerinin bulunması halinde Fasîh Dede'nin mesneviciliği hakkında daha sağlam tespitler yapılması mümkün olabilecektir.

BİBLİYOGRAFYA

Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Dârü'l Kütübü'l-İlmiyye, C. II, Beyrut 2009.

AÇIKGÖZ, Namık, “Tahkiyevi Bir Metin Olarak Riyâzî'nin Sâkînâme'si”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 55, Ankara, 1998, s. 73- 83.

AÇIKGÖZ, Nâmık, *Kahvenâme*, Akçağ Yay., Ankara 1999.

_____, *Riyazî Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği: Divan, Sâkînâme ve Düstûrî'l-emel'in Tenkitli Metni*, Fırat Üniversitesi SBE Yayınlanmamış DT, Elazığ 1986.

AKDENİZ, Safiye, *Hikâye ve Romanda “Anlatıcıya” Göre Metin Tipleri, Bakış Açısı ve Odaklanma*, <http://www.ege-edebiyat.org/wp/?p=825>, Erişim Tarihi: 20.04.2011

AKIN, Hüsrev, “Müellifinin Ölümüyle Yarım Kalmış Bir Mesnevî: Leylâ vü Mecnûn”, *Turkish Studies*, S. 4/7, Güz 2009, s. 28- 96.

AKKUŞ, Metin, *Divan Şiirinde İnsan I- Dinî Kişilikler*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum 2000.

AKKUŞ, Yasemin, *Melhame-i Cevri (Tanıtımı- Transkripsiyonlu Metin- Konu Tasnifi- Asıl Metin- Sözlük)*, Sakarya Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Sakarya 2001.

AKTAŞ, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Birlik Yay., Ankara 1984.

ENVER, Ali, *Semâhâne-i Edeb*, Âlem Matbaası, İstanbul 1309.

ARSLAN, Mehmet, *Sâmî Âsâfnâme Mesnevi'si (İnceleme-Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Sivas 1987.

_____, *Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler*, AKM Yay., Ankara 1999.

- ATALAY, Mehmet, *Fasîh Ahmed Dede Farsça Divançe*, Çantay Kitap Kirtasiye, İstanbul 2007.
- AYAN, Hüseyin, “XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatına Toplu Bakış”, *Büyük Türk Klasikleri*, C. 5, İstanbul 2004, s. 61
- _____, *Cevrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1981.
- AYDIN, Şadi, “Türk Edebiyatında Farsça Divan ve Divançeler”, *Nüsha*, Yıl: IV, S. 15, Güz 2004.
- BANKIR, Malik, “Te‘lif ve Tercüme Bir Eser: Şerh-i Cezîre-i Mesnevî”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı)*, S. 27, Erzurum 2005, s. 155- 168.
- BAYRAM, Asuman, *Güftî ve Gam-nâme'si (İnceleme-Metin)*, Hacettepe Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Ankara 2006.
- BEKTAŞ, Ekrem, *Muhammed Nazmî-i Halvetî, Sırr-ı Manevi (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., Konya 2009.
- BİLGİN, Azmi, “Fasîh Ahmed Dede”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, YKY, C.I, İstanbul 1999.
- BİNDAL, Fatma, *Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Gülşen-i Niyâz (Tenkidli Metin/İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Erzurum, 1996.
- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, hzl.: Cemal Kurnaz, Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım, Ankara 2009.
- “Fasîh Ahmed Dede”, *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Yay., C. V, İstanbul 2004, s. 259.

COŞKUN, Ali Osman, “Sâkînameler ve Kafzade Faizi'nin Sâkînamesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 9, Aralık 1994, s. 52-64.

_____, *Simkeşzâde Feyzî'nin Mesnevîleri (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Samsun 1997.

ÇALDAK, Süleyman, *Sâbir Pârsâ'nın Gül ü Nevrûz Mesnevîsi: İnceleme-Metin*, Özserhat Yayınevi, Malatya 2004.

ÇELEBİOĞLU, Amil, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV.yy.'a kadar)*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

ÇETİN, Abdülbaki, “XVII. Yüzyıl Mevlevî Şairlerinden ‘Abîrî ve İki Eseri’”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 38, Erzurum 2008, s. 95- 110.

ÇETİŞLİ, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş/2- Hikâye-Roman-Tiyatro*, Akçağ Yay., Ankara 2009.

ÇINAR, Bekir, “Tıflî Mehmet Çelebi ve Sâkî-nâme'si”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 12, Güz 2002. s. 111- 154.

ÇIPAN, Mustafa, *Fasîh Divanı (İnceleme-Metin)*, MEB Yay., İstanbul 2003.

_____, “Fuzûlî'nin Gazellerine Yazılmış Nazîrelerden Bazıları ve Bestelenmiş Şiirleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 1977, s. 103- 114.

_____, “Fasîh Ahmed Dede”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XII, İstanbul 1995, s. 213- 214.

DAĞLI, Meral, “Fasîh Ahmed Dede”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler*, Dergâh Yay., C. III., İstanbul 1979, s. 161.

DEMİR, Remzi, “Melhameler ve Bir Onyedinci Yüzyıl Osmanlı Âlim ve Edîbi Cevrî Çelebi'nin Melhame'si”, *Osmanlı*, C. 8, Ankara 1999, s. 431- 441.

- DEMİR, Yavuz, “Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ve Sâkînâmesi”, *Millî Kültür*, S. 62, Ankara 1988, s. 34- 38.
- DEMİRCİOĞLU, Tülay Gençtürk, “XVII. Yüzyıldan Bir Mesnevi: Âsafnâme”, *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları (Agâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı)*, Volume 24 / II, 2000, s. 11- 36.
- DERDİYOK, İ. Çetin, “Füzûnî ve Gül-i Sad-berg’i”, *Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi*, C.14, S. 1, 2005, s. 181- 200.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Akçağ Yay., Ankara 2004.
- ERDOĞAN, Mustafa, “Lütfî Mehmet Dede ve Hilye-i Mevlânâ Adlı Eserine Göre Mevlânâ’nın Özellikleri”, *Erdem*, S. 50, Ankara 2008, s. 59- 81.
- Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye*, hzl.: İlhan Genç, AKM Yay., Ankara 2000.
- FORSTER, Edward Morgan, *Roman Sanatı*, (Çev. Ünal Aytürk), Adam Yay., İstanbul 1982.
- GÖKALP, Haluk, “Çobanlıktan Valiliğe, Valilikten Asiliğe: Varvarî Ali Paşa ve Makâlât-ı Varvarî”, *İlmi Araştırmalar*, S. 22, İstanbul 2006, s. 111- 134
- GÖKALP, Haluk, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, Çukurova Üniversitesi SBE Yayınlanmamış DT, Adana 2006.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlanâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Yay., İstanbul 2006.
- GÜLMEZ, Sema, *Cevrî İbrahim Çelebi ve Hilye-i Çihâr-yâr-i Güzîn Adlı Eseri*, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, İzmir 2006.
- GÜRÜF, Bilal, *Atpazarî Osman Fazlî’nin Câmi-i Kasas Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, Sakarya Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Sakarya 2010.

HİDAYETOĞLU, Selahahaddin, *Cevrî'nin Aynü'l-Füyûz Adlı Eserinin Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Konya 1986.

İNAN, Murat Umut, *Edirneli Güftî Ali ve Şâh u Derviş Mesnevisi*, Boğaziçi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, İstanbul 2006.

İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2002.

İSEN, Mustafa- AKSOYAK, İsmail Hakkı, *Vuslatî Ali Bey, Gazâ-nâme-i Çehrin*, AKM Yay., Ankara 2003.

İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr*, hzl.: Abdülkerim Abdulkadiroğlu, AKM Yay., Ankara 1999.

KAHRAMAN, Bahattin, *Nâlî Mehmed Tuhfetü'l-Emsâl (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1999.

KAPLAN, Mahmut, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*, AKM Yay., Ankara 2008.

_____, *Neşâtî Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.

_____, *Bosnalı Alaeddin Sabit Divanı*, Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas 1991.

_____, *Nev'î-zâde Atâyî Heft-H'ân Mesnevisi (İnceleme- Metin)*, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1974.

_____, *Sabit Derename ya da Hâce Fesâd ve Söz Ebesi*, Sivas 1990.

_____, *Sabit Edhem ü Hü mâ*, Sivas 1990.

_____, *Sabit Zafername*, Sivas 1991.

KARAHAN, Abdülkadir, *Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.

KARTAL, Ahmet, “Eski Türk Edebiyatında Mesnevî”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Özel Sayı: Eski Türk Edebiyatı Tarihi II)*, C. 5, S. 10, 2007, s. 353- 370.

_____, “Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri”, *Bilig*, S. 19, Güz 2001, s. 69- 117.

KAYA, Bayram Ali, “Azîmî-zâde Haletî'nin Sâkînâme'si”, *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları (Agâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı)*, Volume 24 / II, 2000, s. 56- 106., s. 56- 106.

_____, *XVII. Asır Şairlerinden Neşâtî: Hayatı, Edebi Kişiliği ve Hilye-i Enbiyâ'sı*, Trakya Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Edirne 1991.

KEMİKLİ, Bilal, *Oğlanlar Şeyhi İbrahim Müfid ü Muhtasar*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003.

KILIÇ, Müzahir, *Hâkânî Mehmed Bey Hadîs-i Erba'în Tercümesi (İnceleme Tenkitli Metin)*, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Erzurum 1993.

KIRBIYIK, Mehmet, *Filibeli Avnî Tuhfetü'l-Hükkâm*, Tablet Yay., Konya 2008.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970.

KONAR, Aişe Handan, *Hasan Şu'ûrî Efendi'nin Pend-nâme-i Attar Tercümesi İnceleme- Metin*, Boğaziçi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, İstanbul 2010.

KORTANTAMER, Tunca, *Nev'î-zâde Atâyî ve Hamse'si*, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 1997.

KUZUBAŞ, Muhammet, *Nev'î-zâde Atâyî Sâkînâme*, Etüt Yay., Samsun 2009.

KÜLEKÇİ, Numan, “Şehnâmecilik ve Nâdirî'nin Şehnâmesi”, *Milli Kültür*, S. 66, Eylül 1989, s. 74- 78.

_____, *Gani-zâde Nâdirî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Dîvânı ve Şeh-nâmesinin Tenkitli Metni*, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış DT, Erzurum 1985

_____, *XI-XX, Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevî Edebiyatı Antolojisi*, C. I- II, Erzurum 1999.

LEVEND Agâh Sırrı, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavat-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

_____, "Divan Edebiyatında Hikâye", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1967*, Ankara 1968, s. 71-117.

_____, *Atâyî'nin Hilyetü'l- Efkâr'ı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948.

_____, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1984.

MAZIOĞLU, Hasibe, "Divan Edebiyatında Hikâye" *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Ankara 1992, s. 19-36.

Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, hzl.: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay., C. II, İstanbul 1996.

Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, hzl.: Cemal Kurnaz, Akçağ Yay., Ankara 2000.

Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idi'l-Eş'âr)*, hzl.: Pervin Çapan, AKM Yay., Ankara 2005.

Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.

OKUYUCU, Cihan, *Hilmî Bahrû'l-Kemâl*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1995.

OLGUNER, Fahrettin, "Eflâtun", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul 1994, s. 469.

- ÖZAYDIN, Murat, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Eseri Necâtü'l Garîk*, Harran Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Şanlıurfa 1999.
- ÖZBEKOĞLU, Aynül Karaca, *Adlî Hasan Efendi'nin Tergibat Adlı Mesnevisi*, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Konya 2001.
- ÖZFIRAT, Bayram, *Tokatlı İshak Efendi'nin Nazmu'l-Ulum, Nazmu'l-Le'âlî, Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Konya 2006.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul 2004.
- SABUNCU, Zeynep, *Va'dî'nin Fîrûz u Dil-efrûz Mesnevisi (İnceleme-Metin-Tıpkı Basım)*, Simurg Yay., İstanbul 2005.
- Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân*, Matbaa-i Vehbiyye, C. III., Mısır (Kahire) 1283.
- Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, hzl.: Adnan İnce, AKM Yay., Ankara 2005.
- SARAÇ, M. A. Yekta, "Divan Edebiyatında Hikâye", *Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, S. 46/47, s. 122- 123.
- _____, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3-F Yay., İstanbul 2007.
- SARI, Mehmet, *Sabûhî'nin Türkçe Sâkînâme'si*, Nihat Atsız ve Nejdîet Sançar Armağanı, Medrese Kitabevi, 1995, s. 101- 180.
- SAVAŞ, Hatice, *Nâlî Mehmed'in Miftâh-ı Heft Kân'ı (İnceleme- Metin)*, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Konya 2002.
- SAZYEK, Hakan, "Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerine Bir Sınıflandırma Çalışması", *Folklor Edebiyat*, S. 37, 2004/1, s.108- 110.
- SEVİNDİK, Hakan, "Fasîh Ahmed Dede'nin Behişt-âbâd Mesnevisi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, 2010, s. 37- 46.

- ŞENER, H. İbrahim, “Neşâtî’nin Hilye-i Enbiyası”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, İzmir 1983, s. 285- 301.
- Şeyhî Mehmed, *Şakâyyık-ı Nu‘mâniye ve Zeylleri, Vekayüü’l-Fudalâ*, hzl: Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., C. IV İstanbul 1989.
- ŞİMŞEK, Tacettin, *Fedayî Dede Mantık-ı Esrâr (Tenkitli Metin ve İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Erzurum 1993.
- ŞENTÜRK, A. Atilla, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
- TANYILDIZ, Ahmet, “Kelimenin Fesahati ve Fasîh Dîvânı Örneği”, *Turkish Studies*, S. 2/4, Sonbahar 2007, s. 731- 739.
- TATÇI, Mustafa-KURNAZ, Cemal, *Muslihüddin Vahyî, Mirâcü’l-Beyân (Mi’racın Tasavvufî Boyutu)*, Alperen Yay., Ankara 1999.
- TEKİN, Gönül, *Fezî Çelebi Şem‘ ü Pervâne (İnceleme- Metin- Tıpkı Basım)*, Cambridge Mass., Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1991.
- TEKİN, Mehmet, *Roman Sanatı I*, Ötüken Yay., İstanbul 2006.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri Timurtaş, “Husrev ü Şirin ve Ferhad ü Şîrîn Yazan Şairlerimiz”, *Türk Dili Dergisi*, Temmuz 1952, C. I, S. 10, s. 567-573.
- TOLASA, Harun, “15. Yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri”, *Ege Ü. SBF Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.1, İzmir 1982, s. 1-13.
- TOPAL, Ahmet, *‘Adnî Receb Dede Nahl-i Tecellî (İnceleme- Metin)*, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Erzurum 2006.
- TUĞLUK, İbrahim Halil, “Lâmekânî Hüseyin’in Esrarnâme Tercümesi”, *Turkish Studies*, S.3/4, 2008, s. 818- 865.

- TUMAN, M. Nail, *Tuhfe-i Na'ili Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, hzl.: Cemal Kurnaz – Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., C. II, Ankara 2001, s. 772-773.
- TÜRK, Ahmet, *Fasîh-i Mevlevî Münâzara-i Gül ü Mül*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi BT, Ankara 1972.
- ULAŞ, A. Halim, *Nakşi Ali Akkırmani, Hayatı, Sanatı, Edebî Şahsiyeti ve Gavriye Mesnevisi (Tenkitli Metin- İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Erzurum 1998.
- UMAGAN, Suat, *Nakşî Ali Akkirmânî, Aynu'l-Hayat*, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, Erzurum 1996.
- USLUER, Zekeriya, *Süleyman Nahîfî Hayatı, Eserleri ve Hilyetü'l-envâr'ı*, Marmara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış YLT, İstanbul 1994.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi (XVI. Yüzyılın Ortalarından XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar)*, Türk Tarih Kurumu Yay. C. III/ K. II, Ankara 1982.
- ÜNVER, İsmail, “Mesnevî”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-417, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986, s. 438-443.
- YAĞCI, Şerife, “Klasik Türk Edebiyatı Geleneğinde Hikâye”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 141, Aralık 2002, s. 147- 160.
- YANANLI, H. Rahmi, *Hazret-i Dil-i Dâna Oğlan Şeyh İbrahim Efendi Külliyyatı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2008.
- YAZAR, İlyas, *Ömer Fuâdî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Bülbüliyye'sinin Metni*, Hamle Yay., İstanbul 2001.
- YAZAR, Sadık, “Cismî ve Mevlid'i”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2, 2008, s. 485- 515.

YENİTERZİ, Emine, “Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Özel Sayı: Eski Türk Edebiyatı Tarihi II)*, C. 5, S. 10, 2007, s. 433- 468.

_____, *Divan Şiirinde Na ‘t*, TDV Yay., Ankara 1993.

YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2006

YILMAZ, Ahmet, *Na ‘tî Mustafa, Edhem ü Hü mâ*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1999.

YILMAZ, Kâşif, *Güftî ve Teşrifâtü ‘ş-Şu ‘arâ ‘sı*, AKM Yay., Ankara 2001.

YILMAZ, Kâşif, *Güftî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Tezkireciliği ile Dîvân ‘ı, Zafer-nâmesi ve Teşrifâtü ‘ş-Şuâ râ ‘sının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi DT, Erzurum 1983.

ZAVOTÇU, Gencay, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara 2006.

DIZIN

A. İnceleme Bölümü Özel Adlar Dizini

A

- 'Abirî · 9
 Acem · 37, 73, 82, 83
 Açıköz, Nâmık · 14, 15
 Adlî Hasan Efendî · 9
Adlî Hasan Efendî'nin Tergibat Adlı Mesnevisi · 9
Adnî Receb Dede Nahl-i Tecellî · 9
 Adnî Recep Dede · 9
 Ahmed Fakih · 5
 Akdeniz, Safiye · 60
 Akın, Hüsrev · 11
 Akkuş, Metin · 103
 Akkuş, Yasemin · 11
 Aksoyak, İsmail H. · 17
 Aktaş, Şerif · 58, 63, 65
 Ali Enver · 20, 27
Amrû'l-Leys · 16
Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler · 10, 36
Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü · 1, 103
 Arslan, Mehmet · 14, 16
Âsâf-nâme · 16
 Atalay, Mehmet · 26
Atâyî'nin Hilyetü'l-Efkâr'ı · 10
Atpazarî Osman Fazlî'nin Câmi-i Kasas Adlı Mesnevisi · 12
 Atpazarlı Osman Fazlî · 12
 Ayan, Hüseyin · 7, 10
 Aydın, Şadi · 26
'Aynu'l-Hayat · 14
 Aziz Mahmud Hüdâyî · 13
Aziz Mahmud Hüdâyî ve Eseri Necâtü'l Garîk · 13
 Azmi-zâde Hâletî · 7, 13
Azmi-zâde Haletî'nin Sâkî-nâme'si · 13

B

- Bahrü'l-Kemâl* · 13
 Bâkî · 26
 Bankır, Malik · 9
 Bayram, Asuman · 12
Behişt-âbâd · 11, 26, 27, 36, 37, 38, 39, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 66, 72, 78, 79, 81, 84, 87, 88, 91, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 124, 125, 126, 128, 130, 134, 135

- Behiştî · 6
 Bektaş, Ekrem · 15
 Belîğ · 19, 30
 Belîğ · 20
Beng ü Bâde · 27
Berber-nâme · 16
Berfü Bahar · 27
 Bihzâd · 106
 Bilgin, Azmi · 25
Binbir Gece Masalları · 64, 73
 Bindal, Fatma · 10
 Bosnalı Abdullah · 9
Bosnalı Alaeddin Sabit Divanı · 16
 Bosnalı Sâbit · 16
 Bursalı M. Tahir · 19
Bülbülye · 12

C

- Câmi-i Kasas* · 12
 Cebrâil · 47, 103
 Cem · 104
 Cemşid · 104
Cevâb-nâme · 12
 Cevrî · 10, 11, 34
Cevrî İbrahim Çelebi ve Hilye-i Çihâr-yâr-i Güzîn Adh Eseri · 11
Cevrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni, · 10
Cezîre-i Mesnevi · 9
 Cinânî · 6
 Cismî · 11
Cismî ve Mevlid'i · 11
 Coşkun, Ali Osman · 12

Ç

- Çaldak, Süleyman · 16
 Çehrin Zaferî · 17
 Çelebioğlu, Amil · 2, 3, 5
 Çetin, Abdülbaki · 9
 Çetişli, İsmail · 63
 Çınar, Bekir · 17
 Çıpan, Mustafa · 19, 26, 27
 Çiçekler, Mustafa · 1
 Çin · 82, 106

D

- Dağlı, Meral · 25
 Dârâ · 104
Decameron · 64
 Demir, Remzi · 11
 Demir, Yavuz · 17
 Demircioğlu, Tülay Gençtürk · 16
 Derdiyok, İ. Çetin · 12
Dere-nâme · 16
 Dilçin, Cem · 1, 2, 4
Divan Edebiyatı Kişiler- Kişilikler Sözlüğü · 104
Divan Şirinde İnsan I- Dinî Kişilikler · 103

E

- Erdoğan, Mustafa · 14
Edirne Şehrengizi · 15
Edirneli Güftî Ali ve Şâh u Derviş Mesnevisi · 12
 Edirneli Nazmî · 6
 Eflâtun · 106
 Efresyab · 105
El-Ferec-Ba'deş-Şidde · 64
Erjeng · 106
Eski Türk Edebiyatında Nazım II · 3
Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz · 1
Esrâr-nâme Tercümesi · 13
 Evliyâ Çelebi · 7
Evsâfî'l-Mesâcid · 5
Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler
 · 9, 11
Edhem ü Hü mâ · 15, 16
 Edirne · 15, 47
 Esrar Dede · 19, 20, 22, 30
 Edirneli Güftî · 7, 12, 13

F

- Fahrettin Olguner · 107
Fars Mitolojisi Sözlüğü · 104
Farsça Divançe · 25
 Fasîh Ahmed Dede · 11, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26,
 27, 28, 29, 33, 34, 38, 47, 47, 109, 126, 128,
 134, 135
Fasîh Divanı · 19
 Fasîhî · 33
Fasîh-i Mevlevî Münâzara-i Gül ü Mül · 28
 Fazıl Ahmed Paşa · 20
 Fedâyî Dede · 11

- Fedayî Dede Mantık-ı Esrâr* · 11
 Fehîm · 26
 Felâtun · 106
Ferhad u Şîrîn · 27
 Feridüddin Attar · 13, 17
 Feyzî Çelebi · 11
Feyzî Çelebi Şem' ü Pervâne · 12
 Filibeli Avnî · 10
Filibeli Avnî Tuhfetü'l-Hükkâm · 10
 Firdevsî · 107
Fîrûz u Dil-efrûz · 17
 Forster, E. Morgan · 63
 Fuzûlî · 6, 26, 27, 33
Fuzûlî, Muhîti, Hayatı ve Şahsiyeti · 29
 Füzûnî · 12
Füzûnî ve Gül-i Sad-berg'i · 12

G

- Galata Mevlevihanesi · 21, 22
Gam-nâme · 12
Gamze vü Dil · 12
 Ganizâde Nâdirî · 7, 14, 26
Gani-zâde Nâdirî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri,
Dîvânı ve Şeh-nâmesinin Tenkidli Metni · 14
 Gavsî Dede · 21
Gazâ-nâme-i Çehrin · 17
 Gelibolulu Âlî · 6
 Gökâlîp, Haluk · 9, 11
 Gölpınarlı, Abdülbaki · 22, 24
 Gubârî · 6
Güftî ve Gam-nâme'si · 12
Güftî ve Teşrifâtü'ş-Şu'arâ'sı · 12
Güftî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Tezkireciliği
ile Dîvân'ı, Zafer-nâmesi ve Teşrifâtü'ş-
Şuârâ'sının Tenkidli Metni · 13
Gül ü Bülbül · 6
Gül ü Nevruz · 16
Gül-i Sad Berg · 12
Gülşen-i Niyâz · 10
 Gürüf, Bilal · 12

H

- Hadis-i Erba'in Tercümesi* · 13
 Hâkânî Mehmed Bey · 6, 13
Hâkânî Mehmed Bey Hadis-i Erba'in Tercümesi ·
 13
 Halvetiyye · 22

Hasan Şu'ûrî Efendi'nin Pend-nâme-i Attar Tercümesi · 17
 Hasan Şu'ûrî · 17
 Hayretî · 6
 Hayriyye · 14
 Hayriyye-i Nâbî · 14
 Hazret-i Dil-i Dâna Oğlan Şeyh İbrahim Efendi Külliyyatı · 13
 Heft H'ân · 10
 Heft Peyker · 10
 Heptameron · 64
 Hitay · 82
 Hikâye ve Romanda "Anlatıcıya" Göre Metin Tipleri, Bakış Açısı ve Odaklanma · 58
 Hilmî · 13
 Hilmî Bahrü'l-Kemâl · 13
 Hilye · 13
 Hilye-i Çehâr-yâr-i Güzîn · 11
 Hilye-i Enbiyâ · 15
 Hilye-i Mevlânâ · 14
 Hilyetü'l-Efkâr · 10
 Hilyetü'l-Envâr · 14
 Hind · 82
 Husrev ü Şîrin ve Ferhad ü Şîrin Yazan Şairlerimiz · 27
 Huşeng · 105
Hûşeng · 105
 Hüsn ü Dil · 6
 Hüsrev ü Şîrin · 26, 27
 Hz. Âdem · 15
 Hz. Ali · 102, 103
 Hz. Ebu Bekir · 102
 Hz. İbrahim · 15
 Hz. İdris · 15
 Hz. Mevlânâ · 14
 Hz. Muhammed · 46, 47, 109
 Hz. Musa · 47
 Hz. Nuh · 15
 Hz. Osman · 102
 Hz. Ömer · 102

I

II. Mustafa · 47
 II. Osman · 14
 III. Ahmed · 47
 IV. Mehmed · 14

i

İpekten, Haluk · 1
 İran · 7, 93, 107
 İshak Çelebi · 6
 İsen, Mustafa · 17
 İnan, Murat Umut · 12
 İshak Tokadî · 15, 16
 İskender · 48, 105
 İnce, Adnan · 19
 İsmetî · 26

K

Kaf-zâde Fâ'izî · 11
 Kahraman, Bahattin · 15
 Kahvenâme · 14
 Kalem Makalesi · 25
 Kaplan, Mahmut · 14, 15
 Karacan, Turgut · 10, 16
 Karaçelebi-zâde Abdülaziz/ Azîz · 10
 Karahan, Abdulkadir · 29
 Kartal, Ahmet · 1
 Kaşgar · 5
 Kâşif Yılmaz · 12, 13
 Kâtip Çelebî · 7
 Kaya, Bayram Ali · 13, 15
 Kemikli, Bilal · 13
 Kenzü'l-Esrâr · 9
 Kılıç, Müzahir · 13
 Kınalı-zâde Ali Çelebi · 27
 Kırbıyık, Mehmet · 10
 Kızıltunç, Recai · 28
 Kişilikler · 146
 Klasik Edebiyat Bilgisi · 4
 Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafîye · 1
 Kocatürk, Vasfi Mahir · 13
 Konar, Aişe Handan · 17
 Kortantamer, Tunca · 10
 Köse Ali Paşa · 13
 Kudüs · 47
 Kurnaz, Cemal · 17, 19, 25
 Kutadgu Bilig · 5
 Kutlar, Fatma Sabiha · 2
 Kuzubaş, Muhammet · 9
 Külekçi, Numan · 2, 4, 14

L

- Lâmekânî Hüseyin · 13
Lâmekânî Hüseyin'in Esrarnâme Tercümesi · 14
 Lâmi'î · 6
 Lâmi'î Çelebi · 6
 Levend, Agâh Sırrı · 2, 3, 4, 10, 29
Leylâ vü Mecnun · 6, 11
 Lütfî Dede · 14
*Lütfî Mehmet Dede ve Hilye-i Mevlânâ Adlı Eserine
 Göre Mevlânâ'nın Özellikleri* · 14

M

- M. Nail Tuman · 19
Mahmûd u Ayâz · 26, 27
Mahzenü'l-Esrâr · 9
Makâlât-ı Varvarî Ali Paşa · 9
 Mânî · 106, 107
Mantik-ı Esrâr · 11
Manzûme-i Gavriyye · 14
Manzûme-i Keydânî · 15
 Mazioğlu, Hasibe · 2
Medh-i Hz. Sultan · 9
 Mehmed Daî · 11
 Mekke · 109
Melhame · 11
Melhame-i Cevri · 11
*Melhameler ve Bir Onyedinci Yüzyıl Osmanlı Âlim
 ve Edibî Cevrî Çelebi'nin Melhame'si* · 11
Menâsik-i Hac · 15
 Menûçehr · 105
 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa · 17
Mesnevî Edebiyatı · 4
Mesnevî-i Mânevî · 9
Metin Tahlillerine Giriş/2-Hikâye-Roman-Tiyatro · 63
Mevlanâ'dan Sonra Mevlevîlik · 22
 Mevlid · 11
Mi'rac-nâme-i Resûl-i Ekrem · 12
Mi'râcü'l-Beyân · 17
Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlâhî · 15
Miftâh-ı Heft Kân · 15
Mihr ü Müşteri · 6
 Molla Câmî · 10
 Muallim Naci · 25
 Muhammed Nazmî · 15
Muhammed Nazmî-i Halvetî, Sırr-ı Manevî · 15
 Murâdî · 6
Muslihüddin Vahyî, Mirâcü'l-Beyân · 17
 Muslihüddin Vahyî-i Şa'bânî · 17

- Müellifinin Ölümüyle Yarım Kalmış Bir Mesnevî:
 Leylâ vü Mecnun* · 11
Müfid ü Muhtasar · 13
Münâzara-i Gül ü Mül · 25, 27
Münâzara-i Kahve vü Bâde · 14
Münâzara-i Rûz u Şeb · 25
Münşeât · 25
 Müstakim-zâde S. Sadeddin · 27, 30

N

- Na'tî Mustafa · 15
 Nâbî, · 14
 Nağzî · 14
Nahl-i Tecellî · 9
 Nakşî Ali Akkirmânî · 14
*Nakşi Ali Akkirmani, Hayatı, Sanatı, Edebî
 Şahsiyeti ve Gavriye Mesnevisi* · 14
Nâlî Mehmed Tuhfetü'l-Emsâl · 15
Nâlî Mehmed'in Miftâh-ı Heft Kân'ı · 15
Nazm-ı Niyâz · 11
Nazmu'l-Le'âlî · 16
Nazmu'l-Ulûm · 16
 Necâtî · 26, 33
Necâtü'l-Garîk · 13
 Nedim · 26, 33
 Nef'î · 26, 33
Nefhatü'l-Ezhâr · 9
Neşâtî Divanı · 15
Nev'î-zâde Atâyî ve Hamse'si · 10
Nevhatü'l-Uşşak · 11
 Nihâdî · 22
 Nûşirevân · 65, 73
 Nev'î-zâde Atâyî · 7, 9, 10
 Nizâmî · 9, 10
 Nâlî Mehmed · 14, 15
 Nâbî · 7, 8, 14, 26, 34
 Neşâtî · 7, 15, 26, 34

O

- Oğlanlar Şeyhi İbrahim · 13
Oğlanlar Şeyhi İbrahim Müfid ü Muhtasar · 13
 Okuyucu, Cihan · 13
Osmanlı Müellifleri · 19, 36
Osmanlı Şairleri · 25

Ö

- Ömer Fuâdî · 12
*Ömer Fuâdî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve
 Bülbülye'sinin Metni* · 12
Örneklerle Türk Şiir Bilgisi · 1
 Özaydın, Murat · 13
 Özbekoğlu, Aynül Karaca · 9
 Özfırat, Bayram · 16

P

- Pala, İskender · 1, 103
Pend-nâme · 17
Pend-nâme-i Attar Tercümesi · 17
 Peşeng · 105

R

- Riyâzî · 15
*Riyazî Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği: Divan,
 Sâkinâme ve Düstürü'l-emel'in Tenkitli Metni* ·
 15
Roman Sanatı · 63
Roman Sanatı I · 58
Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş · 58
*Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerine Bir
 Sınıflandırma Çalışması* · 84
 Rûhî-i Bağdâdî · 26
 Rum · 82
 Rüstem · 106

S

- Sâbir Parsa · 16
Sâbir Pârsâ'nın Gül ü Nevruz Mesnevisi · 16
 Sâbit · 8
Sabit Derename ya da Hâce Fesâd ve Söz Ebesi ·
 16
Sabit Edhem ü Hüma · 16
Sabit Zafername · 16
 Sabuncu, Zeynep · 17
 Safâyî · 19, 22, 30
 Sakıb Dede · 19
Sâki-nâme · 9, 13, 15, 17
 Sâlim · 19, 27, 30
 Sâmi · 16
Sâmi Âsâfnâme Mesnevi'si · 16
 Saraç, M. A. Yekta · 1, 2, 4

- Savaş, Hatice · 15
 Sazyek, Hakan · 84
Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân · 19
 Selim Giray · 16
Selim-nâme · 10
Semâhâne-i Edeb · 20
Semâ-hâne-i Edeb · 20
Seyf ü Kalem · 27
 Sıdkî · 27
Sırr-ı Mânevi · 15
Sicill-i Osmanî · 19, 20
 Simkeş-zâde Feyzî · 12
Simkeşzâde Feyzî'nin Mesnevileri · 12
Sohbetü'l-Ebkâr · 10
Sûr-nâme · 14
Sühbatü'l-Ebrâr · 10
 Süleyman Nahifî · 14
*Süleyman Nahifî Hayatı, Eserleri ve Hilvetü'l-
 envâr'ı* · 14
 Süreyya, Mehmet · 19

Ş

- Şâh u Derviş* · 12
Şâh u Gedâ · 6
 Şâhidî · 6, 34
 Şâhin Girây · 22
Şâhnâme · 107
*Şakâyık-ı Nu'mâniye ve Zeylleri, Vekayitü'l-Fudalâ
 · 19*
 Şehdî · 22
Şeh-nâme · 14
Şem' ü Pervâne · 6
Şem' ü Pervâne · 11
 Şemseddin Sivasî · 6
 Şener, H. İbrahim · 15
 Şentürk, A. Atilla · 87
Şerh-i Cezîre-i Mesnevi · 9
 Şeyh Gâlib · 33, 34
 Şeyhî Mehmed · 19, 20, 30
 Şeyhülislam Yahyâ · 7, 17, 33
Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ve Sâki-nâmesi · 17
 Şimşek, Tacettin · 11
 Şinasî · 33

T

- Taşlıcalı Yahyâ · 6
 Tatçı, Mustafa · 17

Te'lif ve Tercüme Bir Eser: Şerh-i Cezîre-i Mesnevi
· 9

Tehemten · 106

Tekin, Gönül · 12

Tekin, Mehmet · 58, 79, 81

Tenbâkû-nâme · 25

Tergibât · 9

Teşrifatu 'ş-Şu'arâ · 12

Tezkire-i Safâyi · 19

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye · 19

Tıflî Ahmed Çelebi · 17

Tıflî Mehmet Çelebi ve Sâkî-nâme'si · 17

Timurtaş, Faruk Kadri · 2, 3, 4, 27

Tokatlı İshak Efendi'nin Nazmu'l-Ulum, Nazmu'l-Le'âlî, Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri
· 16

Tolasa, Harun · 2, 3, 4

Topal, Ahmet · 9

Tuğluk, İbrahim Halil · 14

Tuhfe-i Hattâtîn · 19

Tuhfe-i Na'îlî · 19

Tuhfe-i Nâilî · 19

Tuhfetü'l Emsâl · 14

Tuhfetü'l-Hükkâm · 10

Tûti-nâme · 64

Türk Edebiyatı Tarihi · 13

Türk Edebiyatı Tarihi I · 29

Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy. 'a kadar) · 3

Türk Edebiyatında Farsça Divan ve Divançeler · 26

Türk Edebiyatında Manzum Surnâmeler · 14

Türk, Ahmet · 28

Türkçe Divan · 25

U

Umagan, Suat · 14

Ur Zaferi · 16

Usluer, Zekeriya · 14

Ü

Ünver, İsmail · 1, 2, 3, 4, 5

Ümmü Hânî · 103

V

Va'dî'nin Firûz u Dil-efrûz Mesnevisi · 17

Va'dî · 17

Vahdet-nâme · 13

Vamık u Azrâ · 6

Varad · 13

Varvarî Ali · 9

Vekayîü'l-Fudalâ · 19

Visâlî · 6

Vuslatî Ali Bey · 17

Vuslatî Ali Bey Gazâ-nâme-i Çehrin · 17

X

XI-XX, Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özetleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi · 4

XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler · 87

XVII. Asır Şairlerinden Neşâtî: Hayatı, Edebi Kişiliği ve Hilye-i Enbiyâsı · 15

XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatına Toplu Bakış · 7

XVII. Yüzyıl Mevlevî Şairlerinden 'Abîrî ve İki Eseri · 9

XVII. Yüzyıldan Bir Mesnevi: Âsafnâme · 16

Y

Yağcı, Şerife · 2

Yananlı, H. Rahmi · 13

Yazar, İlyas · 12

Yazar, Sadık · 11

Yelten, Muhammet · 10

Yenişehirli Avnî · 34

Yeniterzi, Emine · 10, 36

Yıldırım, Nimet · 104

Yılmaz, Ahmet · 15

Yûsuf Sîneçâk · 9

Yusuflu Züleyha · 6

Z

Za'îfî · 6

Zâtî · 6

Zavotçu, Gencay · 104

Zelle-nâme · 13

Zafer-nâme · 13, 16

B. Çeviri Yazılı Metnin Kelime Dizini

A

āb · 1103
 āb-ı ruḥ-ı millet-i naşārā · 539
 āb-ı rüy-ı kār · 441
 āb u tāb · 2a; 25
 ābād it- · 339
 ābiş-ḥor · 971
 ‘aceb · 628, 680, 1048
 ‘acül · 941
 ‘acüz · 31a, 31b, 34b, 35b, 41a, 41b; 815,
 905, 913, 930, 1072, 1085, 1105, 1124
 ‘acüz-ı ‘ālem · 803
 ‘acüz-ı fānī · 937
 ‘acüz-ı mekkār · 1070
 ‘acüz-ı nāz-perver · 808
 ‘acüz-ı pür-ḥam · 1105
 ‘acüz-ı sīne-pür-süz · 799
 ‘acüz-ı zişt-peyker · 797
 ‘acz · 893
 ‘adālet · 358, 366, 377
 ad · 779
 ‘add eyle- · 670
 ‘ādet · 833
 ‘adl · 164, 245, 356
 ‘adl ü iḥsān · 323
 ‘adl ü kerem · 362
 ‘adū-yı ser-keş · 727
 ‘adū-yı Şāpūr · 680
 āferīn · 2a
 āfitāb · 180, 284, 331, 782, 1172
 āfitāb-ı enver · 27, 764
 āfitāb-ı pür-tāb · 224
 āfitāb-ı ṭal‘at · 383
 āgāh · 144
 āgāh-ı reh-i peyem-ber · 64
 āgāh-ı ṭarīḳ-i çāre-sāz · 706
 āgāh ol- · 38b; 454, 586, 792
 āgeh · 576
 āgeh ol- · 593, 990
 āguşte · 855
 āguşte-i ḥūn · 1088
 āgāz · 99, 369, 405, 430, 434, 511, 1064,
 1184
 āgāz eyle- · 246, 682
 āgāz it- · 334, 662, 947, 1135
 āh it- · 802

āh u efgān eyle- · 627
 āh u feryād it- · 1069
 āhen · 741
 āheng it- · 199, 316, 1009
 āheste · 319, 393, 831, 868, 1137
 ‘ahd · 1164
 ‘ahde vefā it- · 1104
 ‘ahd ü peymān · 1181
 ‘ahd it- · 1013
 āḥir · 23, 25, 342, 457, 458, 567, 664, 696,
 712, 721, 811, 841, 876, 892, 1009, 1055,
 1068
 āḥir-i kār · 842, 884, 996
 aḥkām-ı şerī‘at · 88
 Aḥmedī · 241
 aḥsente · 353, 1204
 aḥşām · 635, 637, 1069
 aḥter · 284
 āhū · 40a; 964, 968, 1020, 1038, 1040, 1041,
 1046, 1049
 āhu-beçe · 38b, 43a; 974, 992, 997,
 1013, 1041
 āhū-yı büzürg · 981, 996, 1028
 āhū-yı kebīr · 973
 aḥvāl · 38b; 54,
 aḥvāl-i ehem · 87
 aḥvāl-i sefer · 651
 aḥvāl-i umūr · 455, 677
 aḥz
 aḥz eyle- · 43a; 794, 1024, 1157, 1159
 aḥz it- · 35b
 ‘aḳıl · 21
 ‘āḳıl · 883
 ‘āḳid · 377
 ‘akl it- · 960
 ‘aḳl u idrāk · 56, 133
 ‘aks-i ruḥ · 124
 ālām-ı licām-ı üstüvār · 846
 ‘ālem · 212, 469
 ‘ālem · 48, 75, 133, 140, 158, 222, 224, 234,
 239, 408, 423, 752, 1050
 ‘ālem-ārā · 214
 ale’s-seḥer · 12b
 ‘Alī · 93
 āl-i vālā · 297
 ālüde
 ālūde-i gerd · 844
 ālūde-i ḥ^vāb · 392, 1157

 l de-i s gar-ı elem   931
  m de   487
  m de-i p ş-g h-ı kayşer   597
  m de ol-   992
  amel   149, 616
  amil   1200
 amm    142, 147, 204, 272, 350, 362, 465,
 472, 486, 525, 552, 600, 612, 620, 623,
 631, 640, 662, 667, 703, 725, 743, 766,
 785, 787, 801, 810, 844, 855, 893, 973,
 1006, 1008, 1017, 1029, 1039, 1041, 1044,
 1070, 1092, 1093, 1209, 1220
  n   506, 615
  n    25, 35, 81, 203, 342, 352, 354, 355, 443,
 473, 474, 476, 509, 514, 518, 523, 528,
 578, 661, 669, 672, 677, 721, 796, 829,
 832, 847, 864, 866, 880, 905, 917, 930,
 951, 967, 977, 996, 1014, 1028, 1040,
 1048, 1087, 1111, 1114, 1118, 1124, 1127,
 1163, 1166, 1168, 1172, 1195, 1201, 1207,
 1220
 ancak   371, 513
 anu n   26, 235, 341, 350, 358, 438, 468, 480,
 484, 488, 517, 579, 581, 614, 650, 686,
 726, 744, 756, 766, 776, 786, 813, 819,
 825, 877, 908, 950, 962, 969, 1027, 1033,
 1085, 1104, 1141
  r m   704
  r m-ı dil   280
  r m-ı dil-i  y l   1023
  r mgeh   34, 100, 556, 778
  r mgeh-i vez r-i Ő p r   497
  r m   637
  r yiş-i t c-ı Őhriy r    77
  arif   591
  arş   22, 751
  arz eyle-   393, 595
  arz-ı cem l   206
  arz-ı d d r   1072
  arz-ı k l    202
  arz-ı m b '   357
  arz-ı ruşs r   1129
  arz u inh    449
  arz it-   136, 180, 185, 347, 393, 595, 925
  r z    513, 987
  r z -y  Ő hb t   1042
  şaf-ı suhan-s z   892
  s n ol-   612
  ş r   1213
  ş r-ı riy set   577

 asker   1145, 1154, 1162
  asker-i kayşer   25b
 aşl   984
 aşl-ı g her-i v c d-ı  dem   33
 aşl    470, 474, 552, 583, 750, 767, 806, 863,
 919, 939, 976, 1006, 1041, 1044, 1079,
 1100, 1120,
  s de   158, 1158
  s de ol   411
  s de-dil   1123
  s de-serfir-i mihrib n    114
  şb z   1131
  ş k   29b; 776
  ş k ol-   34b
  şik r    46, 107, 607
  şin    101, 622
  şiy n   79
  ş b   297
  ş fte   223
  ş fte it-   298
  aşk   14, 44, 277, 316
  aşk ol-   422
  a aş   849
  at -y  ş h   1188
  teş   11, 40, 211, 296, 561, 727
  teş-i der n   57
  teş-i g ft-g    348
  teş-i mey   573
  teş-dil   907
  teş-efr z   799
  teş n-zeb n   907
  teşperest   35b
  v re-ser eyle-   339
  v z   684
  y    871
  y n   521
  avdet it-   831
  avret   34b
  y n   48
  y n it-   669
 a'y n   718, 794
 a'y n-ı vel yet   21b
  y n
  y n-i vef    408
  y n   lis n-ı R m   472
  y ne   312, 525
  y ne-i  lem-i mez hir   23
  y ne-i z t-ı mu addes   1b
  y ne-şifat   337
  aynek   494

‘Aynü’l-ehil · 29b, 31a, 34b, 35b, 41a; 766,
775, 814, 898, 929, 934, 1065, 1076, 1122
‘ayş u ‘işret · 982
āzād · 876, 930
 āzād it- · 1101
 āzād ol- · 896
āzāde · 277, 621, 1139
 āzāde-i bendgān-ı dil-keş · 266
 āzāde-i hançer-i sitem · 1225
āzāde it- · 1139
āzār it- · 1095
 āzār-ı rikāb-ı zer-nigār · 846
a‘zā-yı semend · 858
āzürde-derün · 621, 870
‘azīmet · 78, 503, 752, 851, 1100
 ‘azīmet-i hırām · 12b
 ‘azīmet eyle- · 698, 748
 ‘azīmet it- · 503, 843, 851
‘azīz · 1219
‘azm
 ‘azm eyle- · 112, 452, 632
 ‘azm it- · 554, 633, 642
 ‘azm-i vaṭan · 998, 1038

B

bā‘iṣ · 872
ba‘īd · 1002
bāb · 456, 465, 806, 1177
bād · 940, 1194
 bād-ı pūyān · 1038
 bād-ı sebük-hırām u ḥurrem · 1120
 bād-ı sebük-rev ü ū ṣitābān · 504
 bād eyle- · 773,
bāde · 57, 621, 1210
 bāde-i mürevvaḡ · 927
bādī · 366, 869
 bādī-i def‘-i istirāḡat · 849
bāḡ · 27, 123, 192, 196, 547, 656, 1199
 bāḡ-ı ‘ālem · 325
 bāḡ-ı endiše · 6
 bāḡ-ı ḥüsn · 785
 bāḡ-ı irem · 14
 bāḡ-ı pür-şafā · 172
 bāḡ-ı revān · 332
 bāḡ-ı suḡan · 760
bāḡbān-ı cān · 950
bāḡçe-i feraḡ-fezā · 817
bahār · 287, 1205

bāhir · 29, 577
baḡr · 468
 baḡr-ı kerem · 370
 baḡr-ı muḡiṭ · 460
 baḡr-ı nükte-dān · 460
 baḡr-ı pür-güher · 15
 baḡr-ı şafā · 225
baḡş eyle- · 1162
baḡt · 870, 1072
 baḡt eyle- · 181
bākī · 288
baḡıyye · 1121
bālā · 100
bālīş · 569
baña · 2, 737, 875, 939, 964, 976, 980, 986,
1102
bā-nihāyet · 1190
bār · 1100, 1119
 bār-ı belā-yı bend ü zincīr · 629
 bār-ı ḡam · 626, 746
 bār-ı ḡāṭır · 327
bārān-ı ‘adālet · 325
bād-ı ‘aḡīm · 715
Bārī · 943, 1225
 Bārī-i berīn · 960
bārīk · 473
başt · 31b; 923
 başt-ı kelām · 919, 981
 başt-ı maḡāl · 31a
 başt eyle- · 473
 başt it- · 29b
baş · 606
 başla- · 67, 104
 başdan aş- · 606
 baş üstüne · 1031
 baş üzre yer eyle- · 678
baṭrīk · 20a 21b, ; 500, 504, 516, 527, 529,
535, 643, 644, 650, 659, 664, 752
 baṭrīk-i bed-aḡter [ü] siyeh-rüz · 531
 baṭrīk-i bed-aḡter ü türüş-rü · 617
 baṭrīk-i bī-nūr · 25b
bāyi‘ · 348
bāz · 598
bāzār · 342
bāzḡüne · 106
bed
 bed-aḡter · 792
 bed-āyīn · 722, 1099
 bed-ḡū · 617
 bed-liḡā · 622, 525

bed-sirişt · 617
 bed-şüret · 617
 bed-ṭabī'at · 793
 bedel-i du'ā · 1225
 beden · 737
 bedr · 317
 bedreka-ı tarīk-ı ülfet · 407
 be-
 be-hüküm-i te'kīd · 313
 be-kef · 283, 935
 be-muktezā-yı fiṭrat · 787
 be-tevhīd-i Hudā · 2b
 be-tīg-i hūn-feşān · 1169
 behīlekār · 941
 Behişt-ābād · 1207
 Behmen · 43, 723
 Behrām · 128
 behre · 125, 377
 belā · 805, 885
 belā-yı dīger · 839
 belā-yı māder · 1114
 ben · 4, 139, 177, 349, 350, 450, 656, 657,
 739, 911, 919, 975, 979, 993, 1073, 1076,
 1089, 1108, 1109, 1112, 1113, 1115, 1173,
 1174
 bend · 795, 1139, 1159
 bend-i belā · 896
 bend-i ğam u belā · 876
 bend-i ğam u miḥnet · 884
 bend-i girān · 730, 738, 1101
 bend it- · 611, 1020
 bende · 163, 930, 1112
 benefş-i dil-keş · 306
 beñzer · 299, 978
 ber-ā-ber · 534, 581, 636, 998
 berāy-ı ḥāṭır · 967
 berg
 berg-i giyāh-ı huşk · 1193
 berg-i şüküfezār-ı gülzār · 1014
 ber-h^vāhiş · 477
 berķ · 562
 berķ-āşā · 819
 berķ-efgen-i ḥırmen-i sükün · 57
 ber
 ber-murād · 477
 ber-pā · 202, 703
 ber-ser · 390, 638
 ber-ṭaraf · 466
 berter · 962, 1035
 bes · 242, 1202, 1203

besāt
 besāt-ı 'ayş u 'işret · 387, 922
 besāt-ı 'işret · 923
 biter · 550
 bevj · 596
 beyān · 1077
 beyān-ı ser-güzeşt · 41b
 beyān it- · 750
 bezim · 316, 1210
 bezl · 527
 bezm · 3, 5, 224, 312, 572, 648, 771, 774
 bezm-i bāğ · 398
 bezm-i Cem · 311
 bezm-i çemen · 195, 288, 388
 bezm-i ğam · 412
 bezm-i maḥabbet · 1b
 bezm-i şafā · 311, 317, 574, 924
 bezm-i saḥbā · 573
 bezm-i suḥan · 1209
 bezm-i şevķ · 927
 bezm-i ṭarab · 404
 bıṭāne · 524
 bi'l-fi'li · 484
 bi'l-āḥire · 607
 bi'z-zāt · 448
 bī
 bī-bāk · 125, 274, 471, 633, 1034,
 bī-cān · 1145
 bī-cemāl · 798
 bī-çāre · 175, 830, 1124
 bī-çün · 141
 bī-dād · 990
 bī-dār · 832
 bī-dār it- · 40a; 1047
 bī-dil · 450, 702
 bī-direng ü ihmāl · 613
 bī-direng ü te'hīr · 467, 1177
 bī-düm ü ser · 634
 bī-ġāne · 347
 bī-günāh · 936
 bī-günāh u 'işyān · 1087
 bī-hadd ü kıyās · 1037
 bī-hāşıl · 740
 bī-h^vāb · 848
 bī-'illet · 838
 bī-ķarār · 1003, 1071
 bī-ķarār u ārām · 992, 1015
 bī-kes · 656
 bī-ķudret · 1147
 bī-ķuşūr · 920

bī-mecāl · 845
 bī-müzd ü 'ivāz · 490
 bī-mürüvvet · 1089
 bī-nevā · 502, 625
 bī-nihā · 138
 bī-nūr · 499
 bī-perde · 784
 bi-resm-i evvel · 837
 bi-resm āyīn · 374
 bī-rāḥat · 1071
 bī-sa'ādet · 661
 bī-şabr u direng · 179, 286
 bī-şabr u karar · 780
 bī-şabr u şikīb · 790
 bī-sa'y u taleb · 345
 bī-sipāh u leşker · 443
 bī-sitāre · 628, 1005
 bī-şüret · 991
 bī-şerīk ü enbāz · 1135
 bī-şu'ūr · 499, 702
 bī-tāb · 386, 626, 714
 bī-tāb ol- · 133
 bī-tāb u tüvān · 725, 730
 bī-tākat · 845
 bī-tekellüf · 1206
 bī-vāşiṭa · 216
 bī-yārī-i çarḥ · 1005
 bī-yārī-i ğayr · 826
 bī-zīn ü licām · 828
 bī-zīn ü riḳāb · 897
 bilād-ı Rüm · 35b
 bīmār · 934
 bīm
 bīm-i 'adū · 1156
 bīm-i cefā-yı tīĝ u şemşīr · 629
 binā · 1177
 binā-yı 'aşḳ · 275
 birāder · 354
 bīrūn · 204, 453, 1002
 bisyār · 1070, 1140
 bīş · 350, 455
 biz · 50, 51, 52, 54, 56, 58, 60, 85, 94, 102,
 145, 146, 364, 1023, 1030
 bōstān · 208, 302
 Boşnāk · 241
 boynuz · 978
 Bū-bekr · 93
 büm · 339
 bunca · 32
 burc

burc-ı ḫaḳīkat · 331
 burc-ı sa'ādet · 284
 būs it- · 171
 būy-ı kerem · 879
 bülbül · 36, 104, 399, 547, 762, 932
 bülbül-i dil · 67
 bülbül-i gülsitān-ı ma'nā · 10
 bülbül-i gülsen-i feşāḫat · 1204
 bülbül-i hoş-gū · 432
 bülbül-i ḳudsī · 99
 bülend · 211, 684, 1035
 bülend-bārgēh · 416
 bülend-himmet · 918, 1118
 bülend-tedbīr · 1183
 bünyād · 167, 1207
 bürīde · 273
 bütān-ı ra'nā · 1062
 büt-i nāzūk-reftār · 247
 büzürg · 1086
 büzürg-'āḳıl · 977

C

cā'iz · 564, 566, 654
 cām · 220, 568, 587, 669
 cām-ı 'işret · 59
 cām-ı cihān-nümā · 779
 cām-ı gül-reng · 179, 286, 316
 cām-ı heves · 272
 cām-ı ma'rifet · 1b
 cām-ı meclis-efrüz · 223
 cām-ı rāḥat · 693
 cām-ı şafā · 395
 cām-ı suḫan · 431
 cām-ı tebdīl · 643
 cān · 141, 438, 737, 755, 778, 1031, 1074
 cān-ı peder · 1012
 cān u dil · 63, 433
 cānib · 546, 698, 706, 897, 1003, 1016, 1018
 cānib-i gülzār · 12b
 cārī · 45, 269, 1152
 cāy
 cāy-ı 'işret · 404
 cāy-ı feraḫ-fezā · 170
 cāy-ı ğam · 1036
 cāy-ı müferreḫ · 169
 cāy-ı ra'nā · 173
 cāy-ı rengīn · 174
 cāygāh-ı ma'mūr · 497

cedvel · 35
 cefā · 736
 cefā-yı nā-güvāre · 938
 cefā-yı raht · 870
 cefā-yı rüzgār · 734
 cefā-yı zencīr · 739
 cehālet · 500
 cehāz-ı merd ü zen · 376
 cehl · 884
 Cem · 222, 241
 Cem-i zamān · 310
 Cem-mertebe · 152
 cem‘ ol- · 701, 1134
 cemāl · 5, 136, 337, 367, 979
 cemāl-i bī-miṣāl · 136
 cemāl-i yār · 784
 Cemşīd · 220
 Cenāb-ı ‘ālem · 160
 cevāb · 1172
 cevāb-ı gülgün · 961
 cevāb-ı üstād-ı pāk-zād · 13b
 cevāb-ı üstād-ı zīṣān · 17a
 cevher-i zāt · 23
 cevr
 cevr eyle- · 1050
 cevr it- · 890
 cezā · 1173
 cez‘ eyle- · 1095
 Cibrīl · 121
 cihān · 28, 90, 139, 166, 218, 237, 239, 240,
 245, 251, 326, 356, 603, 646
 cihāndār · 230
 cihān-gīr · 218
 cihān-süz · 194
 cihān-tāb · 224
 cilve
 cilvegāh · 804
 cilveger · 461, 981, 1219
 cilve-güster · 18, 589, 596
 cilve-nümā-yı qaşr-ı ma‘nā · 559
 cinsiyet-i muḳteżā · 995
 cism · 970
 civān · 780, 789, 907, 1104
 civān-ı dilsitān · 766
 civān-ı sāde · 940
 civān-ı pür-ġam · 905
 cū · 45, 422
 cū‘ · 849
 cūş eyle- · 671, 985
 cūşān · 370

cūy · 37
 cūybār · 35
 cūybār-ı qalem · 2a
 cūdā · 532
 cūdā it- · 670
 cülūd · 24b; 857
 cülūd-ı baqar · 54b
 cümle · 163, 197, 551, 1182, 1209
 cümle-i ḥāsān · 670
 cür‘a · 1223
 cürm · 892, 899, 907, 1048
 cürm-i bī-şumār · 890
 cürm it- · 874
 cürūh · 490
 cüst [ü] cū · 1003, 1131
 cüst ü cū · 1016, 1056
 cüst ü çālāk · 274, 526
 cüz ü kül · 24

Ç

çāh-ı ‘amīk · 1036
 çāk
 çāk eyle- · 276
 çāk it- · 784
 çālāk · 52
 çāre · 628, 938, 939, 1006, 1097
 çāre-sāz · 902
 çarḥ · 151, 1138
 çār-tāḳ-ı ‘iṣret · 978
 çemen · 12, 62, 104, 174, 185, 187, 189, 197,
 202, 203, 206, 209, 214, 215, 217, 219,
 220, 221, 227, 230, 231, 232, 281, 294,
 297, 301, 305, 307, 308, 419, 589, 762,
 948, 1006, 1201
 çemen-i şükūfezār · 181
 çemensitān · 1205
 çerāġ · 29
 çerāġān · 111
 çerāġ it- · 656
 çeşm · 493
 çeşm-i cān · 658
 çeşm-i pür-nem · 595
 çeşm-i püser · 1039
 çeşm-i siyeh · 386
 çeşm-i şāh · 393
 çeşme-i beḳā · 728
 çeşş-i ḥün-ḥ‘ār · 1154
 çihre-i şāhid-i ma‘nā · 2a; 5

çün · 1147
 çünî · 1167
 çün · 96, 107, 121, 134, 183, 193, 200, 203,
 207, 209, 222, 230, 259, 279, 290, 308,
 318, 353, 361, 378, 381, 384, 396, 421,
 429, 433, 443, 460, 477, 495, 497, 505,
 532, 541, 555, 557, 573, 591, 593, 595,
 613, 655, 672, 676, 691, 706, 713, 715,
 723, 762, 768, 771, 781, 783, 803, 807,
 824, 843, 866, 889, 894, 896, 913, 916,
 923, 924, 935, 941, 981, 1057, 1062, 1063,
 1104, 1118, 1120, 1126, 1129, 1151, 1152,
 1153, 1161, 1165, 1180, 1189, 1193, 1216
 çünkü · 343, 404, 984, 1040, 1065, 1123

D

dād · 340
 dād-güster · 154, 1197
 dād-ḥ^vāh · 336
 dād-res · 904
 dāğ · 16, 743
 dāğ-ı derün · 768
 dāğ-ı derün-ı lāle · 207
 daḥı · 201, 205, 543, 681, 840, 850, 874, 891,
 931, 970, 1015, 1034, 1053, 1058, 1096,
 1102, 1105, 1121, 1135, 1158, 1185, 1205
 dāḥil · 1130
 dāḥil-i taḥtgāh · 1161
 dāḥil ol- · 447, 705
 dā'im · 146
 dā'ire · 563
 dām · 663, 1026
 dām-ı ālām · 814
 dām-ı ḥīle · 1044
 dām-ı ülfet · 981
 dām-ı vaḥşet · 844
 dāmān · 171, 458
 dāmān-ı emel · 458
 dāmen-i şıdk · 877
 dānā · 520
 dāne · 663
 dār u gīr · 1196
 Dārā · 219
 Dārāb · 1160
 darb
 darb-ı dīger · 1151
 darb eyle- · 281
 darb it- · 35b, 43a; 690, 1149

darb-ı muḥkem · 1066
 dār
 dār-ı miḥan · 730
 dār-ı ziyāfet · 555
 dārū · 1132
 dārū'l-baḳara · 43a
 dāsītān · 753, 920, 1077
 dāver · 415, 476, 1197
 dāver-i cihān-gīr · 442
 dāver-i ferḥunde-ḥıṣāl · 356
 dāver-i feruḥ-ruḥ · 150
 dāver-i ḥoş-nihād u 'ādil · 162
 dāver-i müselleḡ · 440
 dāver-i zamān · 341
 da'vet · 85, 118, 538
 da'vet it- · 718
 def^ç
 def^ç eyle- · 426
 def^ç-i istirāḥat · 849
 def^ç-i şemen · 343
 def'a · 1097
 def'ne · 352
 deg- · 462, 578
 degin · 635
 degül · 162, 218, 240, 288, 354, 418, 421,
 512, 550, 651, 657, 700, 1049, 1092, 1223
 dehen · 382
 dehr-i bī-beḳā · 249
 delīl · 102, 986, 1030
 delīl-i rāh · 2
 delīl-i rüşen · 43, 86
 dem · 120, 135, 233, 346, 385, 394, 423, 433,
 459, 482, 498, 542, 592, 595, 609, 611,
 660, 668, 698, 752, 754, 762, 795, 796,
 803, 812, 815, 818, 828, 860, 878, 889,
 896, 900, 905, 913, 921, 949, 963, 999,
 1000, 1003, 1011, 1020, 1029, 1037, 1050,
 1053, 1066, 1067, 1105, 1120, 1127, 1132,
 1137, 1166, 1173
 dem-i 'ayş · 280
 dem-i bāğ · 228
 dem-i nev-bahār · 184, 210, 229
 dem-i nev-bahār-ı gül-ḥīz · 292
 dem-i şafā · 188, 593, 1059
 dem-i şubḥgāh · 387
 dem-i yār · 747
 dem-sāz · 216
 deñlü · 882, 1118
 der-'azīmet-i mülk-i Rüm · 19b
 derd · 628, 686, 799, 805, 859

derd-i dil · 945
 derd-i dil-i mübtelâ · 899
 derd-i miñnet · 860
 der-dest · 1185
 derecât-ı ‘ālî · 149
 derende · 868
 derhâl · 1144
 der-hâtır · 309
 der-hür · 476
 der
 der-i bârgâh-ı şeh · 416
 der-i bâyi‘ · 346
 der-i ebü’l-ebâ · 505
 der-i ƙal‘a · 1142
 der-i künüz-ı hikmet · 268
 der-i murâd · 514
 der-i sa‘âdet · 512, 893
 der-kâr · 834
 derk eyle- · 367, 727
 dermân · 686
 der-pey · 840
 der-su‘âl-i şeh-zâde-i zîşân · 13b
 derûn · 62, 309, 453, 621, 1045
 derûn-ı cild · 613
 derûn-ı gönca · 305
 derûn-ı mañbes · 35b
 derûn-ı şîşe · 400
 dervâze · 454
 deryâ · 41, 418, 558, 859
 deryâ-yı nedâmet · 606
 dest · 179, 222, 286, 483, 728, 1099
 dest-yâr · 630
 dest-yârî · 1007
 destür iste- · 25b
 deşt · 711, 781, 826, 835, 1000, 1015
 devâ · 625, 945
 devlet · 290, 340, 360
 devlet-i câvid · 262
 devr eyle- · 341, 358
 devr-i felek · 731
 devr-i ƙadeh · 395
 devr-i pür-şitâb · 282
 devr-i sâğar · 924
 devr-i sâğar-ı zer · 578
 devr eyle- · 398, 572
 deyden · 302
 dırağşân · 215
 dırağt-ı himmet · 740
 ƙırgâm · 882
 dîbâ · 185

dîde · 302
 diğer-gün · 54, 1045
 dihiş · 340
 dil · 13, 275, 398, 461, 759, 789, 1192
 dil-ârâ · 228
 dil-ârâm · 1052
 dilâver · 761
 dil-ber · 1211
 dil-ber-i hoş-pesend-i tannâz · 209
 dil-beste ol- · 646
 dil-cû · 186
 dil-dâde · 228
 dil-fîrîb-hurşîd · 220
 dil-fürüz · 241
 dil-güşâ · 172, 225, 249
 dil-i hâk · 32
 dil-h^vâh · 262, 340, 1080
 dil-i ‘âlem · 194
 dil-i erbâb-ı mañabbet · 1b
 dil-i ezhâr · 207
 dil-i hezâr · 186
 dil-keş · 206, 293, 763
 dil-nevâz · 221, 902
 dil-nişân · 168
 dil-pesend · 222
 dil-rîş · 437
 dilsitân · 802
 dil-teng · 199
 dilîr · 93
 dilîr-i ‘âlem · 874
 dîn · 368, 498
 dînar · 234, 1014
 direng-i bisyâr · 1070
 dîrîne · 574
 diyâr · 436, 439, 565, 762
 diyâr-ı Fûrs · 633, 642
 diyâr-ı tenhâ · 452
 dizdâr · 1143
 döst-dârî · 408
 du‘â · 268
 du‘â it- · 678
 dūd · 1133
 duğter · 373, 1089
 duğul · 555
 dūr · 717
 dūşîne · 927
 dü · 28, 961
 dü dîde · 235
 dühn
 dühn-çîn · 485

dühn-i rāhat-efzā · 486
 dür · 463, 1170
 dür-efşān · 460
 dür-bār · 507
 dürd · 1
 dürr · 558
 dürr-i ğaltān · 221
 dürr-i şadef-i feţānet · 522
 dürr-i yektā · 198, 240, 257
 dürüg · 664, 811
 düz · 648

E

ebnā-yı zamān · 410
 ebr · 713
 ebr-i bahār · 183, 729
 ebr-i güher-nişār · 507
 ebr-i kerem · 39
 ebr-i nev-bahār · 720
 ebir · 183
 ebrū-yı ħam-ı bütān · 58
 ebü'l-ebā · 508, 517, 525
 ebü'l-me'ālī · 469, 533
 ecdād-ı mu'azzam · 168
 ecnās · 982
 ecr-i sefer · 653
 edā · 40b
 edā-yı ra'nā · 1230
 edā it- · 66
 edīb
 edīb-i dānā · 322
 edīb-i kāmīl · 267
 edīb-i nükte-pīrā · 315
 eflāk · 32
 efsāne · 811
 efser · 319
 efser-i āfitāb-ı enver · 324
 efser-i mihr-i 'ālem-ārā · 322
 efser-şiken-i muĥālifān · 161
 efsün · 530
 efsün-ı felek · 110
 efzün · 204, 786, 956, 1002, 1124
 eger · 42, 43, 46, 49, 76, 94, 151, 263, 312,
 327, 350, 411, 419, 455, 463, 531, 569,
 637, 738, 946, 973, 991, 1043, 1052, 1171
 egerçi · 972, 1008, 1093
 ehl · 44, 214, 774
 ehl-i ṭabī'at · 5

ejder · 679
 ekdār · 245
 ekşer · 560, 732
 ekl · 1135
 ekl ü şurb · 612, 696, 732
 el'ān · 417
 elbette · 263, 788, 1103
 elek · 1138
 elem · 245, 859, 1036, 1077
 el-
 el-ḥaḫ · 2a; 164, 188, 229, 416, 700,
 1205
 el-ḥāletü · 1167
 el-ḥāşılı · 218
 el-kışşā · 361
 elif · 506
 emsāl · 35b, 43a; 1000
 emān · 1169
 emīr · 1083
 emīr-i 'ādīl · 93
 emīr-i dil-ārām · 12b
 emr · 115, 671
 emr eyle- · 374, 1149
 emr it- · 394, 597
 envāc-ı yem-i kiyāset · 522
 enbāz · 528
 encām-ı suĥan · 649
 encümen · 515, 584, 698, 932
 endişe
 endişe-i bātıl u ḫatā · 551
 endişe-i ḫürd u ḫ'āb · 845
 endişe-i ḫayşer · 446
 enf · 1095
 enīs · 375
 enīs-i cān · 1107
 envār
 envār-ı cemāl · 1b
 envār-ı ruḫ · 83
 enver · 108
 erbāb
 erbāb-ı dil ü ṭab' · 604
 erbāb-ı diyār-ı Fürs · 712
 erbāb-ı ğaraz · 1212
 erbāb-ı ṭabī'at · 2a
 Erdşīr · 1160
 erġuvān · 294
 Erjeng · 182
 erkān
 erkān-ı devlet · 21b
 erkān-ı şerī'at · 92

ervāh-ı ‘azām-ı enbiyā · 122
 erzān · 604
 esb · 816, 819, 875, 902
 esb-i firārī-i sebük-pey · 809
 esb-i gül-ten · 838
 esb-i nā-tüvān · 79 867
 esbāb · 724
 esbāb-ı diger · 839
 esbāb-ı neberd · 1148
 esbāb-ı rüküb · 837
 esbāb-ı sefer · 119, 452, 477
 esed · 79 871
 esed-i fitne · 816
 eşer · 167, 1207
 esîr · 214, 712, 806, 1066, 1076, 1173
 esîr-i bî-ḥüş · 898
 esîr-i ‘işret · 210
 esîr-i bend-i hicrân · 1082
 esîr-i derd ü miḥnet · 1096
 esîr-i kayd u bend · 34b
 esîr-i miḥnet · 851, 886, 929, 1123
 esîr-i nā-şād · 896
 esîr-i nefis-i ğaddār · 906
 esîr-i pür-ġam · 1053
 esîr it- · 35b
 esmā-i şüküfe · 177, 204
 esnā
 esnā-yı hikāyet · 35b
 esnā-yı suḥan · 320, 516, 669
 esrār · 44
 eşcār · 38, 1178
 eşk · 900
 eşk-i çeşm · 1011
 eşk-i dīde · 1136
 etbā‘ · 1016
 eṭrāf · 707, 718
 evc · 22
 evc-i mürüvvet · 1172
 evlād-ı zükür · 1088
 evşāf · 159
 evvel · 23, 443, 480, 649, 751, 1149, 1153
 ey · 10, 18, 21, 23, 24, 44, 46, 47, 48, 54, 65,
 67, 75, 77, 79, 95, 100, 101, 105, 117, 140,
 150, 156, 160, 162, 164, 167, 178, 247,
 281, 284, 285, 314, 322, 326, 331, 332,
 348, 351, 353, 406, 407, 414, 418, 420,
 546, 559, 651, 656, 660, 761, 808, 871,
 874, 883, 901, 905, 918, 926, 940, 945,
 964, 977, 988, 1052, 1061, 1074, 1081,
 1082, 1101, 1107, 1111, 1114, 1118, 1167,

1168, 1170, 1201, 1202, 1203, 1204, 1212,
 1213, 1226
 eyn · 581
 eyyām
 eyyām · 287, 288, 495, 691
 eyyām-ı ‘adālet · 338
 eyyām-ı ḥilāfet · 1197
 eyyām-ı şafā · 396
 ezhār · 173, 183
 ezkā · 44
 ez-
 ez-bend-i girān · 28b
 ez-keyfiyyet-i ḥāl-i Şāpūr · 23b

F

fāhire-nāzenīn · 763
 faḥr
 faḥr-i ‘ālem · 113
 faḥr-i kā’ināt · 69
 faḫîr · 904, 943, 1079, 1080, 1091
 faḫîr-i bî-tekāsül · 1116
 faḫîr-i nükte-pîrā · 175
 fānūs · 109
 Fāris · 840
 farḫ · 957
 farḫ eyle- · 885, 1018
 farḫ it- · 582
 farzā · 151
 Faşîḥ · 66, 243, 1213, 1229
 Faşîḥ-i bî-nevā · 97
 Faşîḥ-i bî-ser ü pā · 147
 Faşîḥ-i zār · 19
 Faşîḥ-i zār u şeydā · 175
 faşl · 984
 faşl-ı bahār · 12b; 43
 Felāṭun-eṭvār · 536
 felek · 81, 231, 426, 942, 1131
 fen · 420, 520, 528
 feraḥnāk · 633
 ferāmüş · 21b; 911
 ferāmüş it- · 410, 1078
 ferdā · 914, 1062
 feres · 840, 863, 882
 ferḥunde ·
 ferḥunde-siyer · 150
 ferḥunde-tebār · 154
 ferīd · 209
 ferīd-i ‘ālem · 498

ferîd-i mümtâz · 652
 fermân · 163, 379
 fermân-ı celîl-i şehriyârî · 1152
 fermân it- · 609
 ferseng · 359
 ferş ol- · 185
 feryâd · 747, 1009
 feryâd it- · 1198
 ferzâne-şeh · 260
 ferzend-i ‘Acem · 508
 fesâd · 709, 712
 fesâne-perdâz · 511
 fetḥ · 268
 fetḥ eyle- · 1144
 fetḥ it- · 514
 fetîl-i dâğ-ı ser · 800
 fevvâre-i gülsitân-ı ‘işret · 401
 feylesöf-ı dâna · 470
 feyz · 13, 62, 183, 332, 333
 feyz-ı Bârî · 1229
 feyz-i câvidânî · 17
 feyz-i câm-ı vahdet · 226
 feyz-i reşh-i kalem-i nâle · 6
 fezâ · 96, 848, 891, 982, 1019
 fi’l-cümle · 1024
 fi’l-ḥâl · 115, 674, 889, 1091, 1133, 1138
 fiğân · 1009, 1033
 fikr · 441, 640, 696, 789
 fikret · 514
 fikir-i bâṭıl · 987
 fikir eyle- · 878
 firâr · 713
 firâr it- · 1094
 Firdevsî
 Firdevsî-i kill-i meclis-ârâ · 159
 Firdevsî-i nazm-ı kışşa-perdâz · 692
 firîb · 809
 firîfte-i şun‘-ı müte‘âl · 1b
 firûze-revâk-ı salṭanat · 719
 fûnûn-ı şettâ · 474
 Fûrs · 1155
 Fûrsân · 1083
 fûrûğ · 80
 fûtâde · 900
 fûtâde-i dâm · 814
 fûtân u ḥîzân · 346, 1018, 1098, 1117
 füzûn · 903

G

ğâfil · 702
 ğâfil ol- · 148, 314, 492, 548, 877, 910
 ğaflet · 571
 ğâhî · 110, 690, 701, 936, 959
 ğâlib · 864
 ğâlṭân · 1136
 ğam · 423, 673, 804, 911, 930, 1050, 1065,
 1076, 1078
 ğam-güsâr · 1141
 ğam-ḥâne · 843
 ğam-ḥ^vâr · 478, 1140
 ğam-ı ‘izâr · 1073
 ğam-ı intizâr · 1071
 ğaraż · 149, 314
 ğâret · 639
 ğâret it- · 564
 ğarîb · 567
 ğars · 1178
 ğavğâ · 187
 ğâyet · 172, 235, 508, 582, 791, 820, 965
 ğayr · 512, 700
 ğayr-ı manzûr · 569
 ğayret-i Erdşîr ü Dârâb · 1160
 ğazâb · 709, 882
 ğazâl · 38b, 43a; 953, 956, 967, 974, 985,
 992, 1007, 1013, 1021, 1023, 1024, 1025,
 1027
 ğazâl-i ber-kemâl · 974
 ğazâl-ı dil-nevâz · 830
 ğazâl-ı dil-sitân · 825
 ğazâl-i kebîr · 39b
 ğazâl-i kühsâr · 1047
 ğazâl-peççe · 952, 1042
 ğazâl-peççe-i dûn · 956
 ğazanfer · 866
 gedâ-yı ḥâk-i râh · 80
 geh · 580, 629, 891
 gehî · 317, 580, 683, 687, 891
 gelû-yı şîşe · 399
 genc · 345, 347, 357, 1160, 1206, 1212
 genc-i şâh · 364
 gencîne · 376, 680
 gencîne-i ḥaşm · 1162
 gencür · 680, 1212
 ger · 8, 39, 42, 43, 49, 262, 263, 313, 419,
 426, 463, 569, 637, 689, 740, 1043, 1103,
 1110, 1111

- gerçi · 141, 271, 465, 600, 661, 703, 785, 1080
- gerd · 841
- gerd-i nāçiz · 1b
- gerd-i reh-i ‘azm · 126
- gerd-i süm-i raşş-ı leşker · 658
- gerden · 611, 822
- gerdiş
- gerdiş-i eyyām · 731
- gerdiş-i tāk-ı nüh-revāk · 1090
- gerdün · 1216
- germ · 573
- germ-reftār · 131
- germ-ülfet · 273, 21b
- germ it- · 972
- geşt
- geşt eyle- · 781
- geşt it- · 827, 835, 1000
- geşt ü güzār · 43a; 288
- gevher · 15, 25, 30, 107, 263, 319, 370, 378, 417, 429, 608, 822
- gevher-i şāf · 952
- gevher-i şāh-vār · 1191
- gevher-i tābnāk · 256
- ğinā · 360
- ğurbāl it- · 1138
- gibi · 2a, 35b; 45, 103, 104, 120, 179, 187, 215, 226, 228, 286, 365, 382, 386, 398, 422, 425, 491, 526, 547, 641, 657, 659, 759, 769, 810, 822, 854, 932, 1011, 1072, 1166, 1219
- gice · 40b, 43a; 99, 424, 444, 534, 799, 912, 918, 920, 1026, 1058, 1094, 1130
- girān
- girān-bend · 1104
- girānī-i sülāsil · 753
- girībān · 458
- giriftār · 884
- giriftār ol- · 43a
- giriftār it- · 277
- giryān ol- · 729
- gīsū · 41
- gīsū-yı semend · 821
- ğonca · 12, 39, 398, 419
- ğonca-i bāğ-ı dil · 332
- ğonca-i bāğ-ı nāz · 963
- ğonca-i nāz · 276
- ğonca-i nev-zuhūr · 950
- ğonca-derūn · 318
- ğonca-nümā-yı şeb-çerāğ · 192
- ğonca-pūzen · 331
- ğül-i dil · 935
- ğüne · 159, 308, 403, 627
- ğunūde · 1136
- ğuş · 641, 822, 928
- ğuş eyle- · 685, 815, 898, 1189
- ğuş it- · 604, 751, 1033
- ğuşe · 172, 173, 804
- ğuşe-i tār · 800
- ğuşe-i teng ü tār · 795
- ğuşe-nişīn-i milket-i Rūm · 651
- ğuş
- ğuş-ı cān · 328, 381, 415, 687
- ğuş-zed · 1151
- ğüyā* söyleyen · 173, 1238
- ğüyā · 301, 305
- ğüy-ı maqbūl · 527
- ğüft
- ğüft ü gū · 1064
- ğüft [ü] gū · 593, 631
- ğüftār · 585, 755, 758, 916, 932, 1061
- ğüftār-ı ‘acüz · 898
- ğüftār-ı meserret · 815
- ğüftār-ı periş · 881
- ğüher · 382, 418, 463, 558, 620, 648, 928
- ğüher-i girān-bahā · 138
- ğüher-i gūş · 605
- ğüher-i tēc-ı sa‘adet · 1
- ğüherbār · 183, 1058
- ğüher-feşān · 103, 515, 687, 1217
- ğüher-nişār · 720
- ğüher-riz · 659, 694
- ğül · 36, 40, 120, 287, 296, 301, 304, 306, 365, 398, 621, 641, 762, 769, 1166, 1210, 1219, 1222
- ğül-‘izār · 195, 278
- ğül-‘izār-ı maqbūb · 297
- ğül-āb-ı şeb-nem · 303
- ğül-berg-i cemāl · 1011
- ğül-berg-i neşāt · 940
- ğülbin-āsā · 547
- ğül-endām · 329
- ğül-ğonca-ı bāğ-ı tab‘ · 120
- ğül-ğonca-ı hoş-bū · 388
- ğül-gün-ķadeh · 188
- ğül-gün-leke · 822
- ğül-i āfitāb · 211, 397
- ğül-i bāğ-ı ümīd · 333
- ğül-i maħabbet · 16
- ğül-i muṭabbāk · 39, 123, 419

gül-i semen-'izâr · 765
 gül-i ter · 27, 924
 gül-püş · 188
 gül-reng · 182, 309
 gül-rû · 187
 gül-ruḥ · 776
 gülsitân · 103, 427, 1217
 gülşen · 13, 34, 228, 283, 292, 307, 388, 403,
 432, 547, 865
 gülşen-ârâ · 219
 gülşen-i 'aşk · 801
 gülşen-i dil-güşâ · 291, 989
 gülşen-i hayâl · 2a
 gülşen-i râz · 100
 gülşen-i suḥan · 12
 gülşen-i tevḥîd · 45
 gülzâr · 218
 gülzâr-ı cihân-ı dâsitân · 948
 gülzâr-ı ğam · 624
 gülzâr-ı irem-nümüne · 255
 gülzâr-ı nübüvvet ü risâlet · 71
 günâh · 804, 806, 872, 873
 güncâyiş · 137
 günden güne · 639
 gündüz · 534
 güneş · 76
 gürîz · 889, 1097
 gürûh · 993
 gürûh-ı bî-cân · 1136
 güşâde · 229, 759
 güşâde-ḥâtır · 543
 güşâde-meşreb · 749
 güzergeh · 454, 790

H

ḥabbezâ · 5
 ḥaberdâr · 40a
 ḥaberdâr · 1010
 ḥabîb · 136
 ḥabîr · 576
 ḥabs · 609
 ḥabs eyle- · 795
 ḥabs it- · 35b
 ḥacer · 89
 ḥâcet · 487
 ḥad · 204, 1002, 1124
 ḥadeng · 736
 ḥādî · 514

ḥadîs
 ḥadîs-i ğarrâ · 943
 ḥadîs-i mu'teber · 928
 ḥadîka-pîrâ · 193
 ḥâ'il · 151, 716
 Ḥaḳ · 66, 110, 117, 244, 370
 ḥâk · 26, 657, 1113
 ḥâkdân · 253
 ḥâk-der-i felek · 77
 Ḥâk-i der-i kayşer · 654
 ḥâk-i pâk · 254
 ḥâk-i pây · 655
 ḥâk-i reh · 285, 501, 675
 ḥâk-i reh-i erbâb-ı kemâlât u hüner · 262
 ḥâk-i rif'at · 510
 ḥâk-i tîre · 904
 ḥâkân · 227
 ḥâkân-ı cihân · 152
 ḥaḳîkat-i ḥâl · 805
 ḥakîm-i muṭlaḳ · 82
 ḥaḳkâ · 171, 208, 234, 240, 567, 600, 756
 ḥaḳḳ-ı nemek · 409
 ḥâl · 4, 270, 554, 608, 633, 746, 862, 1029,
 1051
 ḥâl · 1025
 ḥâlâ · 169, 373, 590, 750, 875, 919, 939, 943,
 980, 1062, 1100
 ḥalâş · 29b, 35b, 43a; 813, 1006
 ḥalet · 16, 32, 309, 860, 1158
 ḥâlî · 43b; 418, 533
 ḥâl-i şâpûr · 428
 ḥalk · 492
 ḥall it- · 1104
 Ḥallâḳ · 1186
 Ḥallâḳ-ı cihân · 1b
 Ḥallâḳ-ı zemîn ü âsumân · 84
 ḥalvet · 1128
 ḥamd
 ḥamd eyle- · 1140
 ḥamd-i bî-ḳıyâs · 1b
 ḥam-der-ḥam · 626
 ḥâme · 1201, 1217
 ḥâme-i ḥoş-edâ · 101
 ḥâme-i mu'cîz-güftâr · 247
 ḥamîde · 41
 ḥâmil-i riḳ'a-i maḥabbet · 668
 ḥaml it- · 702
 ḥâmûş · 410
 ḥâmûş it- · 1078
 ḥançer · 1105, 1106

hañçer-i tîz-i hûn-feşân · 1021
 Hân Ahmed-i cem-livâ-yı yektâ · 153
 handân · 609
 handân eyle- · 145
 handenâk · 1166
 hâne · 971
 hâne-i teng ü târ · 1091
 hânkâh · 380, 1188
 hâr · 419, 621, 866, 1222
 hâr-ı emel · 865
 hâr-ı füsürde-meşreb · 1060
 harîdâr · 355, 1061
 harâb eyle- · 1176
 harc-ı reh · 665
 harekât-ı şâdmân · 1001
 hareket · 995
 harem · 373
 harf-i menkûṭ · 1230
 harîf · 528, 716
 harîf-i dâna · 347
 harîf-i sâde · 900
 harîm-i Kuds · 121
 hâş
 hâş eyle- · 117, 264, 1195
 hâş it- · 1163
 hâşân
 hâşân-ı harîm-i devlet · 1084
 hâşân-ı muḳarrebân-ı ḳayşer · 540
 hâşıl · 545, 987
 hâşıl ol- · 339, 877, 910
 haşm-ı câmid · 91
 haste-dil · 652, 796
 haste-i pister-i meşakḳat · 929
 hâşâ · 355
 haṭar · 548, 549, 620
 hâṭır · 462, 664
 hattâ · 859, 957, 1001
 hâtûn · 1085
 havâle it- · 603, 796
 havf · 560, 607
 havf eyle- · 561
 havf-ı düşmen · 1156
 hayâl · 137, 446
 hayâl it- · 960
 hayâl maḳz · 446
 hayât · 1103, 1145
 hayme · 679
 hayme-i ser-bülend · 638
 hayr · 268, 678
 hayrân · 21, 608

hayrân ol- · 608
 hayret · 182, 959
 hayvân · 902, 1092
 hazâḳat · 484
 hazer eyle- · 563
 hâzır · 543, 696, 745, 967, 1013
 hâzihi · 1167
 hedâyâ · 516
 hedm-i emşâr · 708
 hekîm · 485
 hekîm-ṭıynet · 575
 helâk · 738
 helâl · 1088
 hemân · 609, 838
 hem
 hem-câm · 423
 hem-civâr-ı Eyyüb · 170
 hem-çün · 546
 hem-dem · 412, 535, 574
 hem-dem · 2a; 19
 hem-dem-i ğam-güsâr · 660
 hem-güft ü şinîd · 1109
 hem-‘inân · 12b; 1109
 hemîşe · 62, 483, 624, 888
 hem-meşreb-i cüybâr · 38
 hem-nefes · 630
 hem-pâ · 819
 hem-püye · 997
 hem-râh · 475, 1113, 1119
 hem-râz · 644, 1128
 hem-reh · 425, 997, 1027, 1032
 hem-sâye · 170
 hem-ser ol- · 374
 hem-şoḳbet · 423, 1050, 1125
 hem-tâ · 188
 hem-ṭarîḳ · 997
 hem-vâr · 1119
 hem-vâre · 45, 333, 640
 hem-zânû-yı şoḳbet · 749
 hem-zebân · 1109
 hengâm
 hengâm-ı neberd · 1151
 hengâm-ı rezim · 437
 hengâm-ı şafâ · 395
 hengâm-ı seḫer · 303, 389, 390
 hengâm-ı suḫan · 410, 697
 hengâm-ı ṭarab · 288
 her · 15, 16, 24, 34, 48, 49, 50, 92, 132, 139,
 141, 172, 173, 254, 293, 294, 299, 301,
 318, 403, 424, 425, 470, 471, 489, 493,

- 517, 520, 530, 534, 545, 546, 558, 576,
637, 652, 662, 669, 671, 694, 706, 707,
710, 711, 723, 724, 730, 822, 850, 897,
965, 969, 1003, 1075, 1154, 1163, 1176,
1198, 1219
her bār · 277, 533, 684, 695
her bir · 3, 242, 248, 360, 375, 379, 496,
538, 713, 720, 858, 962, 972, 1015,
1055, 1142, 1146, 1156
her çend · 464, 605, 620
her dem · 682, 789, 975, 989, 1214
her gāh · 340, 1080
her geh · 425, 442, 790, 1043
hergiz · 56, 59, 350, 357, 716, 731
herze · 585
hevā · 457, 551, 994, 995
hevā-yı dil-keş · 296
hevā-yı tab'-ı meyyāl · 757
heves · 174, 782, 823, 853
heykel · 638, 976
hezār* · 624
hezār · 182, 187, 191, 234, 297, 298, 359,
437, 754, 835, 892, 1014, 1113, 1184
hezār-bār · 1204
hezār-ı gülşen ü bağ · 553
hezār-ı gülşen-i rāz · 334, 434
hezār hoş-dem · 332
hezār-ı mest · 40, 760
hezār-nāle · 1069
hezār-ı tab' · 432
hıfz
hıfz eyle- · 60, 244
hıfz it- · 302
hıfz ol- · 376
hırām eyle- · 100
hırām-ı nāz · 37
hırāmān · 290
hıred · 47, 56
hıred-mend · 883
hırmen · 296
hırmen-i 'ömr · 1194
hırmen-i ehl-i 'aşk · 11
hırş · 359
hışm eyle- · 1087
hıttā-i pāk · 249
hıyām · 78
hıyānet it- · 886
hızmet · 313, 667, 913, 1093, 1183
hızmet eyle- · 1031
hızmet it- · 675, 829
hıcab · 124, 132
hıcrān · 1080
hidāyet eyle- · 2
hıdīv
hıdīv-i 'ālem · 308, 365
hıdīv-i 'ālem-ārā · 157
hıdīv-i 'ārif · 544
hıdīv-i çār-bāliş · 72
hıdīv-i Fürsān · 1087
hıdīv-i kişver · 260
hıkāye · 29b, 31b; 1126
hıkāye-i mezbūr · 40b
hıkāyet · 1055
hıkāyet-i dīger · 36b
hıkāyet-i zībā · 14a
hıl'at-ı şūret · 1b
hılāf it- · 671
hilāl · 110, 317, 1216
hımāye · 97, 411
himmet · 439
himmet-i üstād · 563
himmet eyle- · 1062
himmet it- · 268, 672
hindū-beçe · 306
hırāşet · 344
hişār · 722
hōd
hōd-kerde · 627, 729
hōd-muķābil · 716
hoş · 508, 1172, 1222
hoş-dem · 101, 333
hoş-dil · 213, 360
hoş-hāl · 356
hoş-nāz · 197
hoşnūd ol- · 653
hoş-reng · 191
hübān-ı harem-serā · 273
hübān-ı perī · 266
hüb-fezā · 827
huceste · 69
huceste-dāver · 260, 378, 420
Hudā · 1140
Hudā-yı bī-çün · 1b
Hudā-yı kār-dān · 84
hukūk-ı şöhet · 409
humār · 1222
humār-ı bāde · 394
hum-ı şarāb · 282
hūn
hūn-ı vahşet · 985

hün-rîz · 603
 hür · 1223
 hürd eyle- · 1139
 hürd it- · 741
 hürd u h^vâb · 847
 hurrem · 90, 120, 158, 308, 325, 333, 365,
 647, 762, 921, 1000, 989, 1166
 hurrem eyle- · 13
 hurrem it- · 6, 1075
 hurşîd · 151, 313, 491
 hurşîd-eser · 150
 hurşîd-i cemâl · 127
 hurşîd-i cihân · 414
 hurşîd-i felek · 260
 hurşîd-i seher · 215
 hurşîd-i sipihr-i qadr u rif'at · 71
 hurşîd-şîfat · 214
 hurşîd-veş · 251
 hurûşân · 460
 husrevân · 438
 husrev-i âsumân-ı hargeh · 565
 husrev-i Cem · 160
 husrev-i Cem-serîr · 164
 husrev-i hâver-i pür-envâr · 230
 husrev-i rûşen-dil · 150
 huzûr · 668
 huzûr-ı 'izzet · 893
 huzûr-ı üstâd · 320
 huzûr-ı Zü'l-celâl · 134
 hücre · 523
 hücüm-ı ğam · 945
 hüküm · 163, 282
 hüküm eyle- · 584
 hüküm it- · 251
 hümâ
 hümâ-yı evc-i 'âlî · 556
 hümâ-yı evc-i i'zâz · 130
 hümâ-yı le'âfet-engîz · 203
 hüner · 8
 hüsn · 786
 hüsn-i nazar · 655
 hüveydâ · 31, 49, 357, 570, 957, 1079
 h^vâb · 40a; 1172
 h^vâbgâh · 971
 h^vâb-ı ğaflet · 1158
 h^vâce · 261
 h^vâh · 1b; 1089
 h^vân-ı suhan · 1211

I

ırzâ · 954
 işlâh-ı beyin · 1043
 işrâr · 890
 itlâk · 1179
 itlâk it- · 993
 ittilâ' · 545
 iztirâb · 25, 276, 744, 782

İ

ibrâm · 329, 992
 ibrâm it- · 663, 973
 icâzet · 650
 içün · 29b; 185, 344, 486, 634, 732, 809, 954,
 994, 1014, 1035
 içre · 169, 195, 215, 231, 233, 357, 488, 499
 idhâl · 1091
 idhâl it- · 24b; 613
 idrâk · 135, 526, 1034
 idrâk eyle- · 1102
 idrâk it- · 1034
 ifrâğ · 553
 ihâta
 ihâta eyle- · 636
 ihâta it- · 718
 ihdâ · 516, 1229
 ihdâ eyle- · 529
 ihsân · 323, 326, 370
 ihsân eyle- · 145
 ihsân it- · 1b
 ihtilâf-ı bî-hadd · 361
 ihtilâf · 972
 ihtimâm · 602
 ihtirâz it- · 22b
 ihtisâb · 125
 ihtiyâr · 810, 925
 ihyâ · 169
 ihyâ eyle- · 1227
 ihzâr · 732
 ihzâr it- · 1165
 ikâd-ı çerâğ · 937
 iqbâl · 357, 889, 1057
 iqbâl it- · 803
 ikdâm · 435, 882
 ikdâm eyle- · 40b
 ikdâm it- · 853

iklīm-i ‘Acem · 710
 ikrām · 518, 609
 ikrām eyle- · 118, 1126
 ikrār it- · 34b; 899
 iktidār · 630
 iktizā · 277
 İlhāī · 1215
 i‘lām ·
 i‘lām eyle- · 586
 i‘lām it- · 880
 i‘lām ol- · 205
 ilhāk eyle- · 993
 ilhām · 1229
 ‘ilim · 278
 ‘ilm · 8, 48
 iltifāt · 128, 466
 ilzām ol- · 91
 im‘ān-ı nazar · 1022
 imdād · 930
 imkân · 457
 imlā eyle- · 1226
 imlā it- · 159
 infi‘āl · 426, 869
 infi‘sāl · 1051
 inhā’ · 449
 inşāf · 700
 insān · 1092
 intizār · 925
 Īrān · 727
 īsār it- · 507, 1191
 īsār-ı zer · 1190
 ‘Īsī-nefes · 247
 İskender-i rüzgār · 165
 ‘işmet-āyīn · 261
 ismühū · 2b; 3a
 istimā’ · 946
 ‘işret · 1125
 ‘işretkede-i bağ · 179, 286
 ‘işretkede-i cihān · 391
 ‘işret eyle- · 221
 iştiḥā · 864
 iştiyāk-nāme · 666
 itā‘at · 379, 1180, 1187
 ithāf · 952
 i‘tibār · 1220
 i‘tizār · 41a
 itlāf · 1180
 itmām · 918, 1059, 1062, 1189
 itmām-ı kitāb · 1226
 itmām it- · 40b; 1182

itmām ol- · 205, 1059, 1126
 iz‘ān · 21
 ‘izār-ı hoş-bū · 36
 i‘zāz · 830, 1184
 i‘zāz-ı sücūd · 143
 izhār eyle- · 684
 izhār it- · 1051

J

jāle · 6

K

kabā-yı ihtiyār · 784
 kabūl it- · 605
 kadar · 66, 131, 144, 242, 472, 530, 612, 688,
 709, 841, 859, 1006, 1115, 1178, 1197,
 1202
 kadd · 90
 kadem · 96, 1075
 kadem-i Resūl · 115
 kaḍī · 586
 kaḍr · 96
 kaḍr u kıymet · 820
 kaḍr u pāye · 122, 655
 kaḍr u rif‘at · 71, 538, 657
 kāfir-i ni‘met-i Ḥudāvend · 883
 kā‘im eyle- · 146
 kāhil ol- · 55
 kālā · 185
 kālā-yı kelām · 1063
 ka‘al‘a · 1150
 ka‘al‘a-i āhenīn · 714
 ka‘alem · 7, 8
 kām · 288
 kamer · 228
 kamer-cebīn · 775
 kāmīl · 55, 93
 kamu · 119, 148
 kāmūrān-ı ‘ālem · 949
 kaḍā · 425, 489, 493, 637
 kaḍāīl · 643
 kaḍāīl-i künişt · 523
 kān
 kān-ı ‘ālem · 73
 kān-ı gevher · 420, 1037
 kān-ı mertā · 539

- kanda · 425, 489, 493, 637
 kanlı · 606
 kapu · 24b; 514, 1144
 kār · 467, 832, 941, 991
 kār · 736
 qarār · 43a; 457, 660, 865, 925
 qarārgāh · 253
 qarārgāh-ı dāver · 495
 qa'r · 558
 kār-ı dil · 733
 qarn · 957
 qarnān · 961, 968
 qarnān-ı dü-ğāne-i gārībe · 958
 kār-zār · 441
 qaşd · 35b, 43a
 qaşd-ı teşhīr · 442
 qaşd eyle- · 565
 qaşd it- · 543, 836, 1105
 qaşr
 qaşr-ı bāğ · 401
 qaşr-ı bülend · 538
 qaşr-ı laṭīf · 169
 qaşr-ı zümürüdīn · 307
 qaşşāb · 1169
 qāşāne-i qalb · 944
 qaṭ' eyle- · 1099, 1178
 qaṭ'-ı reh · 479, 640, 705
 qaṭ' it- · 728
 qaṭ'ā · 583, 976
 qatl · 936, 1067, 1173
 qatre · 15
 qavm-i muḥtel · 1149
 kayd · 812
 Qays · 773
 kayşer · 21b, 22b, 24b, 35b; 512, 537, 568,
 593, 596, 600, 608, 619, 623, 632, 634,
 638, 642, 649, 657, 703, 707, 718, 721,
 732, 738, 1158, 1165, 1180, 1185
 qayşer ḥān · 1182
 qayşer-i sitemkār · 715
 qayşer-i siyeh-rüz · 1168
 kebīr · 964
 keder · 394, 621, 988
 kef-i taşarruf · 1206
 kelām
 kelām-ı ğayr-ı mesmū' · 756
 kelām-ı vezīr · 35b
 kelb · 793
 kelb-i 'aḫur · 619
 ke'l evvel · 1177
 kem · 350, 455
 kemāl · 50, 962, 968, 1216
 kemāl -i ferr ü revnaḫ · 524
 kemāl-i ğaflet · 679, 1156
 kemāl-i raġbet · 500
 kemāl-i şefkat · 142
 kemāl-i za'f-ı şüret · 861
 kemāle ir- · 134
 kemer · 913
 kerem · 97, 141, 145, 148, 362, 904
 kerem-i Ḥudā · 144
 kerem-sāz · 143
 kerem it- · 138, 1037
 kerīh
 kerīh-manzar · 509, 676
 kerīh-şekl · 797
 kerīm · 1225
 kesr-i şāne · 462
 keşf-i perde-i rāz · 598
 keştī-i sipīhr · 108
 kevkeb · 81
 keyfiyyet
 keyfiyet-i genc · 363
 keyfiyyet · 430
 keyfiyyet-i cām-ı tab' · 526
 keyfiyyet-i fecr-i meşveretde · 719
 keyfiyyet-i ḥabs · 610
 keyfiyyet-i ḥāl · 594, 1143
 keyfiyyet-i māde vü ner · 983
 keyvān · 129
 qılāde · 955
 kışşa · 750, 918, 1189
 kışşa-i 'aşḫ · 361, 771
 kışşa-i nā-şinīde · 683
 kıyām · 146
 kıyās · 204, 767
 kıymet · 184, 1063
 kibrīti · 198
 qıl [u] qāl · 881
 kilik
 kilik-i çālākī · 2a
 kilik-i feşāḫat-pīrā · 1226
 kilik-i güher-feşān-ı ma'nā · 10
 kimesne · 990
 kimse · 149, 168, 652, 742, 751, 1017
 kışt-i fenā · 1193
 kışver · 335, 442, 1176
 kızb · 816, 875, 876
 kızbī · 810
 köhne · 1205

küçek · 979, 1027, 1034, 1086
 küçek-i bî-şu'ūr u ğāfil · 977
 kudret · 43, 259, 612, 918, 919, 1118
 kufl · 614
 kūh-ı girān · 1116
 kūh-peyker · 818
 kūhsār · 781, 713, 826
 kulak · 776
 kul it- · 128
 kulkul it- · 399
 kulzüm · 106
 kuşūr · 1052
 kuvvet-i baht · 1167
 kuvvet-i kalb-i ceşş-i kayşer · 761
 kūze · 271
 küdüret · 861
 kümeyt ·
 kümeyt-i nāz-perver · 18
 kümeyt-i pür-füsün · 599
 kümeyt-tāz · 830
 künc · 635
 künc-i ğam · 914, 915
 künc-i nihān · 496
 küngüre-i revāk · 79
 küstāh · 871
 küşte · 711

L

lafz-ı esed · 878
 lāhıķ · 999
 lāhım · 956
 lahza · 642, 838
 la'l · 382
 la'l-i yār · 195
 la'līn-ķadeh · 219
 lāle · 174, 179, 286, 300, 304, 1210
 lāle-i dil-pesend · 656
 lām · 506
 lāmi' · 83
 laṭīf · 172, 234
 laṭīfe · 529, 684
 le'al ·
 le'al-i gūş-ı dāver · 429
 le'al-i hıķmet · 330
 le'al-i taķtır · 933
 le'al-i yektā · 1208
 leb-i cū · 171

leb-rīz · 382
 lenger · 108
 lerzān · 338
 leşker · 632, 636, 642, 653, 706, 718
 leşker-i Rüm · 1155
 leṭāfet · 255, 307
 leṭāfet-engīz · 292
 levh ·
 levh u ķalem · 31
 levh-i dil · 695
 levh-i ezelī · 140
 levn · 592
 Leylī · 773
 licām · 825
 licām-ı dil-pesend · 856
 licām-ı 'illet · 849
 luṭf · 2, 97, 141, 825, 1175
 luṭf eyle- · 758, 509, 1124
 luṭf it- · 27, 138, 986, 1014
 lü'lü · 41
 lü'lü-yi taḥıyyat · 507
 lücce-i çeşm-i hūn-pālā · 107
 lücce-i hūn · 671

M

mā-'adā · 376
 mābeyn · 40a
 mācerā · 595
 mādem · 909
 māder · 808, 901, 945, 1125
 māder-āsā · 954
 māder-i mihribān · 803, 1074
 maġrūr · 807
 māh · 374, 783
 māh u sāl · 270
 maḥabbet · 274, 645
 maḥabbet eyle- · 1127
 maḥal · 313, 796, 794, 916, 934, 986, 1004,
 1035, 1041, 1057, 1178
 maḥall-i teng ü tār · 1005
 maḥbes-i sālifü'l-beyān · 614
 Maḥbūb-ı Hudā · 113
 maḥcūbī-i āfitāb · 1203
 maḥfūz ol- · 245
 māh · 80
 māh-ı nev · 232, 245, 1215
 māh-ı sipihr-i şehriyārī · 414
 māh-ı tābān · 109

- māh-ı ʔalʔat · 232, 1215
māhī · 110
māhīr · 521
māhīr-i ḥār · 1010
māhiyyet ·
 māhiyyet-i ʔilm ü dāniş · 519
 māhiyyet-i aşl u gevher · 983
 māhiyyet-i zāt · 21
maḥrem · 2a; 19, 101, 375, 535, 574, 1128
 maḥrem-i bezmgāh-ı vaḥdet · 95
 maḥrem-i ehl-i maḳal · 7
 maḥrem-i ḥalvet · 4
maḥrūm-ı der-i vişal · 98
maḥşūş-i edā · 726
maḥşer · 97
māh-tāb · 124
maḥzā · 472
maḥzūz it- · 245
māʔil · 213, 527, 681
maḳām · 541
 maḳām-ı iʔcāz · 68
 maḳām-ı pāk · 176
 maḳām-ı rāḥat · 922
 maḳām-ı rifʔat · 588
 maḳām-ı tābnāk · 176
 maḳām-ı zībā · 264
maḳar · 380, 1188
maḳbūl · 517
maḳşūd · 35b, 43a; 477, 510, 512, 688, 1209
 maḳşūd u meʔāl-i āferīniş · 72
maḳṡūʔ · 798
mālik · 256, 373
mālik ol- · 343, 352
māl ·
 māl-ı diğer · 353
 māl-ı peder · 353
maʔlūm · 420, 469, 474, 651, 1053, 1155
 maʔlūm-ı ḥayāl · 448
 maʔlūm ol- · 881
maʔmūr it- · 166
 maʔmūre-i mülk · 566
 maʔmūre-i Rūm · 444
mānend ·
 mānend-i ʔarūs-ı cāh-ı ḡāfil · 450
 mānend-i ʔukāb · 674
 mānend-i bütān · 1215
 mānend-i çenār · 489
 mānend-i hezār-ı nāle-pervāz · 1064
 mānend-i şabā · 478
 mānend-i sebū · 735
 mānend-i sehī-ḳadān-ı ser-keş · 283
 mānend-i senān-ı ḥoş-nümā · 190
 mānend-i sıfāl-pāre · 1220
 mānend-i sinān · 238
 mānend-i sitāregān-ı gerdūn · 453
 mānend-i Süheyl · 232
māniʔ · 754, 863, 889, 1113
 māniʔ-i reh · 716
Mānī-i seḥer-kār · 695
manzūr · 428, 453
 manzūr-ı nigāh-ı iʔtibār · 618
mār · 680
maʔşūm · 806
maṡbaḥ · 1130
maṡbūʔ · 756
maṡbūḥ · 1132
maṡlab · 81
 maṡlab it- · 444
maṡrān · 29b, 35b, 40b; 622, 636, 666, 674,
 677, 681, 693, 696, 726, 744, 749, 752,
 755, 757, 917, 924, 1058, 1060, 1127
māye · 1b; 364
 māye-i cūd · 836
 māye-i erbāb-ı şafā · 44
 māye-i nāz · 405
mażhar · 50
 mażhar-ı sırr-ı āferīniş · 20
mazmūn · 676
maʔzūr · 921
meʔāl ·
 meʔāl-i ḥāl · 881
 meʔāl-i rāy-ı rüşen · 571
meʔmūr · 1180, 1182
meʔvā · 496
 meʔvā-yı cihān · 154
mecāl · 746, 939, 1068, 1115
meclis ·
 meclis-ārā · 529
 meclis-i Cem · 385
 meclis-i dil-güşā · 647
 meclis-i ḡam · 993
 meclis-i ḥusrevāne · 310
 meclis-i şafā · 759
 meclis-i suḥan · 641, 932
mecmūʔ-ı naşīḥat · 1200
medār · 77
 medār-ı ʔālem · 70
medfūn · 345
medhūş it- · 911
 medhūş-ı mey-i cām-ı maḥabbet · 1

- meşel · 872
meftûn · 530, 820
meger · 111, 468, 494, 521, 1049, 1076, 1122
meh · 655, 816, 833
 meh-cür it- · 1223
 meh-i münevver · 381
 meh-i nev · 28, 384
 meh-i rif'at · 134
 meh-i şipîhr · 778
 meh-i tâbdâr · 300
 mehlikâsı · 76
 meh-nev · 202
 meh-tâb · 137, 239
 meh-veş · 206
mehter · 619
mekân · 135, 778, 972
 mekân-ı hoş-ter · 509
 mekân-ı mergüb · 1122
mekârih-i sefer · 464
melâhat-engîz · 382
melâl · 426
melâz-ı kişver · 154
melek
 melek-ğaşâ'il · 121
 melek-ğû · 964
melik · 1083
memnûn ·
 memnûn it- · 1124
 memnûn ol- · 141, 238
men' eyle- · 464
menâzil · 447, 705
mengüş · 955
menşür-ı nübüvvet · 89
menzil · 471, 479, 1117, 1121, 1133
 menzilgeh · 717
 menzil-i hûb · 1122
mer'î · 834
merâhil · 447
merd · 710, 1019
 merd-i 'âkıll · 492, 681
 merd-i cihân · 1085
 merd-i güzîn · 261
 merd-i himmet · 829, 831, 1137
 merd-i huşyâr · 823
 merd-i maşâff · 761
 merd-i mübâriz · 818
 merd ü mübâriz ü bahâdır · 724
 merd-i râh-ı himmet · 488
 merd-i seffâk · 1102
 merd-i zarîf · 772
 merdân-ı der-i sa'âdet · 1084
 merdân-ı dil-âverân-ı şâh · 1150
merdek-i şüm · 585
merdüm-i pāk · 964
merdümlük · 903
mergüb · 170
merhale · 673, 694, 704, 998
 merhale-sâz-ı râh-ı maqşûd · 119
merhamet · 879, 1093
merhem-i zaḥm-ı cân · 901
mertebe · 356, 869, 903
merz u büm · 339, 491
merzbüm · 445
merzâ · 490
mesken · 523, 679, 1094, 1133
 mesken it- · 1121
mesrûr it- · 166, 237
mesrûr ol- · 685
mest · 272
 mest-i bî-bāk · 56
 mest-i cām-ı ğam · 931
 mest-i ḥayret · 693
 mest-i sitem · 1067
 mest it- · 186
mestür
 mestür eyle- · 1212
 mestür it- · 807
 mestür ol- · 554
meşakḳat · 735, 1096
meşhûr ol- · 237, 499
mevcûd · 119, 477, 541, 1209
mevzi' · 859
mevzûn · 238
mey · 56, 314, 400, 430, 759, 1209, 1223
 mey-ḥ^vâre-i pür-ḥumâr · 299
 mey-i ḥayât · 1185
 mey-i hevâ vü ğaflet · 59
 mey-i maḥabbet · 61
 mey-i müverraḳ · 397
 mey-i neşât-engîz · 694
 meykede-i 'aşḳ · 2
meydân · 22
 meydân-ı suḥan · 18
meyl eyle- · 546
 meyl-i reftâr · 897
meyl it- · 502, 953
Mi'râc-ı Nebî · 105
micmer · 304
mîğ · 562
miğfer · 151

- mihmān-serā-yı Ümmü Hānī · 114
 miḥnet · 412, 1079, 1141
 miḥnet-i dām · 1052
 mihr · 80, 81, 655
 mihr-i cihān-ārā · 557
 mihr-i raḥṣān · 215, 290
 mihr-i sipihr · 281, 1081, 1196
 mihribān · 747, 901, 1081, 1125
 mihrāb · 58
 miḳdār-ı kifāyet · 699
 milket-i dil-ārā · 451
 millet · 499
 min ba'd · 1078, 1102
 minnet · 84, 737, 946, 1031
 mīr · 278, 1196
 mir'at-ı dil · 861
 mīr-āb-ı qalem · 269
 mīrān-ı sūtüdegān-ı ḳayṣer · 540
 mīr
 mīr-i 'ilim · 278
 mīr-i ezhār · 212
 mīr-i meclis-ārā · 315
 mirzā · 536
 mişāl · 6, 588, 979
 mişāl-i 'abher · 578
 mişāl-i bād-ı pūyān · 1142
 mişāl-i Bihzād · 579, 590
 mişāl-i cām-ı 'işret · 771
 mişāl-i cān-süz · 194
 mişāl-i cennet · 254
 mişāl-i çarḫ-ı pervīn · 208
 mişāl-i ğazbān · 88 965
 mişāl-i genc-i Dārā · 496
 mişāl-i gevher · 501
 mişāl-i gül · 743
 mişāl-i gül-rū · 186
 mişāl-i hāle · 300
 mişāl-i jāle · 283
 mişāl-i Ḳārūn · 345
 mişāl-i Ḳays u Leylā · 767
 mişāl-i nesrīn · 189
 mişāl-i rāhib · 481
 mişāl-i şahbā · 493
 mişāl-i şarşar · 998
 mişāl-i sāye · 505
 mişāl-i Şāpūr · 569
 mişāl-i şeb-nem · 13
 mişl · 235, 540
 miyān · 482, 913
 mizāḫ · 863
 mīzān-ı nazar · 581
 monlā · 201
 mu'ādil · 162, 474
 mu'ammer · 1199
 mu'azzez it- · 1196
 mu'tād · 832, 876, 989, 1069
 mu'teber · 1219
 mūceb-i ḫilḳat ü cibillet · 787
 mūceb-i kesb-i kemāl · 7
 mufaşşal · 413, 649, 751
 muğber · 1114
 muḫaḳḳaḳ · 112, 366, 513
 muḫibb-i rüşen · 654
 muḫibb-i şādıḳ · 776
 muḫīṭ-i pūr-telāṭum · 106
 muḫīṭ-i tedbīr · 933
 muḫkem · 88, 275, 375, 482, 611, 789, 795,
 812, 858, 909, 913, 1020, 1105, 1159
 muḳābil · 976
 muḳaddem · 975
 muḳarrer · 78, 139, 417, 721, 738, 988, 1151
 muḳarrer eyle- · 534, 792
 muḳarrer it- · 1067
 muḳayyed · 1017
 muḳayyed ol- · 1028
 muḳīm-i ḳūçe-i teng · 1009
 munzam · 440
 mūr · 1147
 murād · 35b, 43a; 379, 688, 740, 753, 910
 murād it- · 433
 muraşşa'-i mücevher · 180
 murğ
 murğ-āb · 854
 murğ-ı ḫired · 22
 murğ-ı melekūt · 79
 muşāfāt · 40a
 mutağayyir · 592
 mutaşarrıf · 1154
 muṭlaḳ · 366, 371
 muṭrib · 402
 muvāfiḳ · 1224
 mużaffer · 1157
 mużtar · 945
 mübārek · 117, 353
 mübāşir · 724
 müberhen · 86
 mübeyyen · 86
 mübtelā-yı ālām · 850
 mücāzāt eyle- · 1175
 mücevher · 295, 955, 1024

mücmel · 413, 751
 müdām · 529, 536, 636
 müdde‘ā · 483
 müdebbir-i zamān · 1164
 müfīd · 1044
 müheyyā · 452, 486, 623, 954, 1134, 1148
 müheyyā it- · 665
 mühr · 1096
 müjde · 894
 müjde-pā · 1031
 mükāfāt · 1175
 mūkaḥḥal · 969
 mükellef · 1b
 mükemmel · 969
 mūkerrem · 33, 140
 mül · 1210
 mülḥaḥ it- · 524, 700
 mülk · 352, 561, 564
 mülk-i Rüm · 450
 mülk-i şāpūr · 717
 mülk it- · 436
 mümkin · 21, 409
 mümtāz ol- · 51, 209
 mümted · 361
 münezzeh · 135
 münfek · 494
 münḥal · 413
 münḥal it- · 837
 münker · 797
 mürde-dilān · 1227
 müretteb · 971
 müretteb it- · 857
 mürüvvet · 1187
 mürüvvet-āyīn · 348
 müsā‘id ol- · 664, 942
 müsellem · 455
 müstaḡnī it- · 701
 müşābehēt · 582
 müşerref it- · 1b
 müşfik · 901
 müşkil · 669
 müşkilāt-ı bārīk · 473
 müşkil eyle- · 733
 müştāk ol- · 782
 müşterī · 354
 müşterī-vār · 231
 müte‘allīk-i peder · 951
 müyesser · 354, 1008
 müyesser ol- · 653
 müzeyyen · 1024

müzeyyen eyle- · 970

N

nā
 nā-çār · 664, 842, 899, 934, 996, 1004
 nā-gāh · 561
 nā-geh · 273, 565, 576, 593, 783, 852,
 990, 1032, 1193
 nā-ḥ‘āh · 1089
 nā-mecūsī · 272
 nā-rāst · 500, 847
 nā-şād · 773
 nā-şikībā · 607, 631, 673, 725, 780
 nā-şinīde · 755, 758
 nā-tüvān · 635, 744, 914, 1020
 nādīde · 240
 nādir · 521
 naḡamāt-ı dil-nişīn · 104
 naḡme
 naḡme-i dil-güşā · 67
 naḡme-i dil-pesend · 434
 naḡme-i ergānūn · 541
 nāhīd-şıfat · 229
 naḥl-i nāz-perver · 1199
 nāḥun-ı fikret · 413
 nā‘il ol- · 360
 naḡd · 349
 naḡd-i cān · 714
 naḡış · 587
 nāḡil · 777
 naḡḡād · 590
 naḡl
 naḡl eyle- · 744, 943, 984, 1051
 naḡl it- · 753
 naḡş · 545, 567, 568, 569, 579, 580, 590
 naḡş-bend-i ‘ālem · 754
 naḡş-ı çemen · 287
 naḡş-ı ḡarīb · 559
 naḡş-ı ḡarībe vü ‘acībe · 958
 naḡş-ı ḥīle · 695
 naḡş-ı süm · 841
 naḡş-ı şāpūr · 584
 nāḡūs · 1149
 nāle · 547
 nālekār · 624
 na‘l-ı bāzgūn · 599
 nāliş · 777
 nām · 166, 238, 622, 766, 777, 793, 1207

nāmdār · 890
 nāme · 672, 676
 nāme-ber · 670
 nāme-i güherbār · 667
 nān-pāre-i ğayr · 788
 nār-ı ğazab · 603
 nār-ı intizār · 1073
 naşfet · 337, 367
 nāsī · 711
 nasīb · 364
 naşīhat · 605
 naşīhat eyle- · 22a
 naşş · 86
 na't · 66, 69
 nāz · 201, 372
 nazar · 494, 570, 959
 nazar eyle- · 577
 nāzende · 72, 156
 nāzenīn-i gül-ruḡ · 258
 nāzenīn · 775
 nāzükāne · 216
 nāzir · 1040
 nazm · 689, 1215
 nazm-ı rengīn · 1230
 necāt · 877, 894
 necm-i seḡer · 783
 nedāmet · 991
 nedīm · 574
 nedīm-i ğam-ḡār · 351
 nedīm-i hoş-dem · 647
 nedīm-i şāf-sīne · 1054
 nefer · 615, 619
 nefes-i 'İsī-i mu'ciz-ġū · 1227
 nefret · 1042, 1048
 nefis-pervāz · 788
 nehār-ı miḡnet · 854
 nehr-i 'azīm · 852, 855
 nemā · 183
 nemed · 741
 nemek · 1211
 nergis · 386, 421
 nergis-āsā · 1039
 nergis-i bāġ · 42
 nergis-i mest · 299
 nergis-şifat · 393
 nesak · 270
 nesīm-i şubḡāh · 393
 nesne · 1017
 nesr-i felek · 42
 nesrīn · 42

neşāt-ı cāvidān · 129
 nevā · 3, 67, 99, 199, 236, 246, 334, 662
 nevā-perest · 760
 nevā-yı bülbül · 399, 1201
 nevā-yı dil-cū · 36
 nevā-yı dil-ġüşā · 403
 nevā-yı dil-keş · 11
 nevā-yı dil-pesend · 641
 nev
 nev-civān · 794
 nev-nihāl-i devlet · 259
 nev-resīde · 235, 372
 nev-zuhūr · 181
 neyyir-i a'zam-ı cihān zīb · 236
 nezāket · 329, 508
 nişf · 1072
 ni'am · 700
 nice · 21, 111, 816, 1012, 1025, 1029
 niçe · 29, 30, 270, 436, 462, 516, 529, 549,
 552, 684, 860, 934, 1073, 1161
 nigāhbān · 424
 nigāh-endāz · 788
 nigār · 248, 765
 nigehbān · 615
 nigükār · 490
 nihād · 779
 nihād-ı ādem · 421
 niḡāl
 niḡāl-i bī-semer · 463
 nihāl-i gülşen · 418
 nihāl-i gülşen-ārā · 785
 nihāl-i nāz · 801
 nihāl-i nāz-perver · 589
 nihāl-i ter · 550
 nihān · 48, 49, 327, 570
 nihānī · 580, 937
 nihāyet · 610, 978
 niḡāb · 331
 nikāt-ı pür-sūd · 688
 nīlgün-cāme · 666
 nişār · 608
 nişān · 135
 nişāne it- · 1110
 nişīmen · 34, 654
 niyāz · 963
 niyāz-ı tekrār · 1058
 niyāz-mend · 40b
 niżām-ı 'ālem · 87
 nizār-cism · 741
 nīze-ġüzār · 710

noķşān · 965
 nuķūş-ı rūzgār · 1192
 nūr · 28, 82, 140
 nūr-ı ‘aql u idrāk · 52
 nūr-ı çeşm-i ter · 980
 nūr-ı dīde · 675
 nūr-ı dil-i ķudsiyān-ı eflāk · 74
 nūr-ı niġeh · 953
 nuşh · 552
 nūş · 280
 Nūşīn-revān-ı dād-güster · 335
 nuţķ · 947
 nüdemā · 537
 nüġh · 78, 82, 96, 112
 nüġüm · 30
 nükte · 576
 nükte-dān · 646
 nükte-perdāz · 682, 947
 nükte-perver · 772
 nükte-pīrā · 683
 nükte-senc-i siġr-i āferīn · 2a
 nükte-şinās · 947
 nümāyān · 506
 nümāyān eyle- · 506
 nümāyān · 110, 862
 nümā-yı şeb-çerāġ · 192
 nüşā · 1216
 nüşā-i mufaşşal · 35
 nüşā-i nā-ķabūl u lāyık · 1224
 nüşā-i revān · 669
 nüzlġeh · 831

O

‘Oşmān · 93

Ö

‘Ömer · 93
 ‘ömr · 742
 özge · 586

P

pā · 483
 pā-bend · 828

pā-beste-i ķayd · 814
 pā-beste-i ķayd u renc · 147
 pābūccı · 196
 pā-būs · 513
 pā-māl · 805
 pādişāh · 281, 362
 pādişāh-ı ‘ālem · 152
 pādişeh · 323, 588, 1145
 pādişeh-i bülend-aġter · 156, 250
 pādişeh-i cihān-himmet · 564
 pādişeh-i cihān-serīr · 1083
 pākīze-nihād · 772
 pāy · 505, 757, 1060
 pāy-ı serīr · 1165
 Pāy-ı sipeh · 451
 pāy-ı tāġt · 447
 pāy-ı taġt-ı ķayser · 495
 pāyān · 385, 1056
 pāye · 96
 pāyīn · 900
 peççe · 953
 peççe-i dūn · 956
 peder · 963
 pehlivān · 1085
 peleng-i pūr-zūr · 1147
 penāh-ı ‘ālem · 152
 pend · 552
 per ü bāl · 674
 perde · 68, 132, 402, 598, 682
 perde-i ġicāb · 276
 perde-kiyān-ı ‘aşķ · 19
 perhīz · 702
 perīşān ·
 perīşān eyle- · 891
 perīşān ol- · 686
 perī-zād · 1101
 pertev · 28, 127, 384
 pervāz · 6, 22, 99, 211, 300, 1035
 pervāz it- · 130
 perverde · 257
 perverde-i ġāndān-ı feruġ · 258
 perverde-i ġ^vān-ı nā-güvār · 618
 perverde-i sāye-i ġimāyet · 887
 perverīde · 372
 pervīn · 42, 374
 pes · 597, 830, 1165, 1182
 peşīmān ol- · 627, 729
 peyām · 311, 596
 peyām-ı ġasret-engīz · 659
 pey-ā-pey · 225, 400, 809

peydā · 46, 49, 570, 859
 peydā ol- · 89
 peydā eyle- · 683
 peydā it- · 835
 pey-der-pey · 592, 944
 peygār-ı ھیڤار · 723
 peygūle-i miħnet ü elem · 915
 peymāne · 61, 313, 1210, 1223
 peymāne-i bezm-i ‘aşķ-ı bülbül · 301
 peymāne-keşān-i şoħbet-i cān · 1181
 peyvend-i qarābet · 375
 pīçide-‘inān · 813
 pinhān · 46
 pīr · 494, 678, 711
 pīr-i bī-başıret · 672
 pīrāhen · 741
 pīrāmen · 826
 pīrāmen-i Fürs · 639, 705
 pīrāmen-i kaşr · 790
 pīrāmen-i taħtgāh-ı şāh · 253
 pīrāye
 pīrāye-i efser-i sa‘adet · 330
 pīrāye-i gülşen-i me‘ānī · 17
 pīrāye-i ħāk-dān-ı ‘ālem · 73
 pīrāye-i tāc-ı şehriyārī · 155
 pīrāye-i taħt · 157
 pīre-zāl · 798
 pīr-i ħoş-dem · 697
 pīr-i rüşen · 523
 pīşe · 709
 piyāle · 213, 222, 283, 1209
 piyāle-i ğam · 592
 pōst · 867
 pūlād · 614
 pūşide · 49
 pūşide it- · 873
 pūyān · 504, 840, 862, 891, 1098
 pūye-i vādī vü fezā · 994
 pūr · 173, 822, 928, 1132
 pūr-‘itāb · 1099
 pūr-ālām · 853
 pūr-āteş · 763, 1099
 pūr-āteş eyle- · 306
 pūr-dām · 1015
 pūr-ferāset · 575
 pūr-füsün · 530
 pūr-ğam · 815, 1003
 pūr-gevher · 687
 pūr-gül-i ümmīd · 458
 pūr-ħayret · 578

pūr-heves · 344
 pūr-ħışm · 709
 pūr-ħūn · 1045
 pūr-ħ^vāb · 386, 1046
 pūr-jāle · 305
 pūr-kıymet · 257
 pūr-kīn · 1099
 pūr-leţāfet · 201
 pūr-māye · 520
 pūr-meşākķat · 813
 pūr-naħl-i muraşsa · 295
 pūr-naķş · 182, 248
 pūr-nem · 303, 1011
 pūr-nezāket · 191
 pūr-niyāz · 777
 pūr-pīç · 625
 pūr-sāğar · 186
 pūr-ser-encām · 880
 pūr-sipāh · 642
 pürsiş it- · 777
 pūr-süz it- · 318
 pūr-sür‘at · 1120
 pūr-şeb-nem · 1217
 pūr-şevķ · 369, 405
 pūr-şitāb · 132, 862, 1120
 pūr-şu‘le · 231
 pūr-şu‘ür · 520
 pūr-tāb · 239, 714
 pūr-tāb-ı ziyā · 217
 pūr-teb · 857
 pūr-tef ü tāb · 848
 pūr-tef ü teb · 768, 1012
 pūr-zīb · 30, 310
 pūr eyle- · 61, 491, 542, 568
 püser · 371, 952, 966, 1010, 1045
 püser-i tācir · 38b
 püşte · 711

R

Rab · 2, 4, 60, 145, 147, 628, 1012, 1216
 Rāfi‘ · 83
 Rāfi‘-i nüh revāk-ı nīlī · 24
 rağbet · 210
 rāh · 1019
 rāh-ber-i reh-i şadāķat · 407
 rāh-ı ğüft [ü] ğū · 1056
 rāh-ı ħaķķa · 85
 rāħat · 487, 946, 1123

- rāhat-ı cān · 731
rāhib
rāhibāne · 503
rāhib-i deyr · 482
rāhib-i dil-pesend-eṭvār · 758
rāhib-i dil-pesend-güftār · 1061
rāhib-i pür-şu'ūr u dānā · 926
raḥmet-i İllāhī · 75
raḥş · 823, 828, 833, 836, 842
raḥş-ı bād-peymā · 665
raḥş-ı nā-tüvān · 895
raḫam · 666
raḫam-zed · 140, 1181
rākīb-i tünd-raḥş-ı inkār · 601
raḫş it- · 316
ra'nā · 298
rāst-rāh · 256
ravza-ı pāk · 94
ra'y it- · 829, 837
rāy · 455, 461, 467, 616, 721
rāy-ı kerem · 28
rāy-ı pür-ḫaṭar · 461
rāze · 1128
rāz-ı 'aşḫ · 4
rāz-ı dil · 101
rāz-ı nihān · 791
re'īs · 619
ref' it- · 83
ref'-i şavt · 29b
refiḫ · 1032
refiḫ-i şādıḫ · 999
reftār · 1115
rehā · 728
reh
reh-ber · 986, 1030
reh-ber-i sa'ādet · 85
reh-güzār · 185
reh-i ḫaṭar · 60, 464, 561
reh-i ḫīle · 703
reh-i nūr · 675
reh-i rızā · 871
reh-i sadā · 343
reh-revān-ı ferheng · 359
reh-zen · 847
reme · 1002
reme-i gevezn · 999
remīde · 838
renc · 1161
Renc-i sefer · 919
rencūr · 280
reng-i gül-i rü · 431
rengīn-bedaḫş · 198
resīden · 26b
resm · 378, 760, 1129
resül-i Ekrem · 70, 113
reşehāt-ı suḫan · 333
reşha-i ebr-i ḫudret · 1218
revā · 888, 987
revāc · 184
revāc-ı nev-bahārı · 14
revāḫ · 30, 82, 112
reviş · 521
reviş-i suḫan · 52
revnaḫ · 39, 82, 112, 123, 164, 188, 229, 237,
397, 419, 927, 1205
rifḫ · 1047
rifḫ-ı murād it- · 1127
ri'āyet · 409, 1127
ri'āyet eyle- · 824, 1190, 1195
ricā · 29b
rif'at · 26
riḡ-i raḫam-ı debīr-i eflāk · 126
rikāb · 897
riḫḫat · 662
rind
rindāne · 221, 503
rind-i 'ālem · 697, 1132
rind-i cihān · 518, 575
rind-i nükte-perdāz · 644
risālet · 71
rişte-i dād · 978
rişte-i güher · 970
rivāyet it- · 610
Rubā'iyye-i Pür-Leṭāfet · 17b
Rubā'iyye-i Ğarrā · 3b, 14a
Rubā'iyye-i Nāzük · 16a
Rubā'iyye-i Pür-Nezāket · 16b
ruḫ · 195, 432, 891
ruḫ-ı āfitāb · 127
ruḫ-ı dil-rübā · 226
ruḫ-ı niyāz · 37, 1214
ruḫşat · 661, 668, 981
Rüm · 445, 488, 712, 1154
rū-māl · 115, 757
rüşen · 76, 127, 391, 658, 800, 816, 903, 944
rüşen it- · 519
rûy
rûy-ı çemen · 303
rûy-ı ḫāke · 243
rûy-ı i'tizār · 917

rūy-ı imtiyāz · 1214
 rūy-ı minnet · 985
 rūy-ı nigār-ı nāz-perver · 200
 rüz · 519, 531, 706
 rüz-ı fîruz · 223
 rüz-ı ğam · 562
 rüz-ı miḥnet · 735
 rüz-ı pişîn · 722
 rüz-ı rüşen · 1016
 rüz u şeb · 707
 rüzgār · 934, 1141
 rü'yet · 137
 rücū'a · 889
 Rüstem · 723, 1159
 rüsüm-ı mülk-i ḳayşer · 448
 rüsüm-ı eşyā · 31
 rütbe · 957
 rütbe-i ma'rifet · 8

S

sa'âdet · 116, 201, 366
 şabā · 819
 şabāḥ · 1065
 sâbıḳ · 249
 şâbitât · 128
 şabr · 689, 909
 şabr eyle- · 35b; 910, 938, 942
 şabr it- · 457, 939
 şadā · 1034
 şadā-yı ke's-i ḥ^vân · 542
 sâde · 422
 sâde-ruḥân · 824
 şaded-i zenân · 769
 şadef · 41, 257, 418
 şadef-i ḳalb · 1229
 şad · 903
 şad berg · 296
 şad hezār · 173
 şâf · 422, 1054
 şâf-cemîl · 773
 şâf-gevher · 772
 şâf-güher · 468
 şaf-şiken · 710, 1086
 şaf-terkîb · 485
 şafâ · 213, 423, 989, 1050
 şafâ-yı dil · 623, 731
 şafâ-yı ḥâtır · 63, 1040
 şafâ-yı sîne · 717

şaff-ı ni'al · 558
 şaf-ı ni'alî · 556
 sāġar · 180, 217, 221, 227, 283, 284, 299,
 312, 317, 398, 568, 606, 769
 sāġar-ı 'ayş · 412
 sāġar-ı dil-cū · 388
 sāġar-ı elem · 626
 sāġar-ı ğaflet · 911
 sāġar-ı pür-ziyā · 384
 sāġar-ı zer · 317, 572
 şaġîr · 39b, 40a, 43a; 973, 1000, 1028, 1047,
 1053
 şaġîr-i bî-tâb · 1046
 şaġîr-i mezbûr · 40a
 şaġîr-i nâ-tüvân · 1033
 şahbâ · 526, 1222
 şahîb · 237, 886
 şahîb-ḥired · 575
 şahîb-ḥiredân-ı mülk-i devlet · 459
 şahîb-i baş u şiddet · 615
 şahîb-i naḳd-i himmet · 341
 şahîb-i rây-ı mu'teber · 456
 şahîfe · 506
 şahîḥ ol- · 242
 şahîḥ eyle- · 1213
 şahn-ı gülşen · 471
 şahrâ · 835, 840, 982
 sâḳî · 315, 395, 396
 sâlâr-ı ḥarem · 70
 sâl-i târîḥ · 1228
 sâlik · 256, 343
 Sām · 1159
 saña · 49, 116, 117, 118, 162, 284, 349, 353,
 425, 869, 888, 894, 943, 978, 987, 1077,
 1078, 1079, 1173, 1175
 sâbit-ḳadem · 547
 şan'at · 480
 şânî · 1153
 şânî'-i her-nihân u zâhir · 47
 şarf · 349
 şarf eyle- · 1206
 şarşar-ı sebük-kām · 704
 şavt-ı hezār · 287
 sa'y eyle- · 600
 sa'y-ı cemîl · 66
 sa'y-ı cumhûr · 466
 sa'y it- · 426, 550
 şayd · 1023, 1025
 şaydgâh · 1019
 sâye · 90, 291, 411, 425

- sāyebān · 424
 sāyedār · 38
 sāye-efgen · 489
 sāye-endāz · 827
 sāye-i devlet · 158
 sāye-i nāçizā · 557
 sāye-nişīn-i nāz-perver · 988
 şayha · 1034
 şayt
 şayt-ı cām · 311
 şayt-ı suḥan-ı ebū'l-ebā · 502
 şayt-ı suḥan-ı vezīr · 685
 şayyād · 967, 1019, 1022, 1025, 1037
 sâz-ı 'aşk · 3
 sebâḥat · 854
 sebeb · 1048
 sebeb-i ḥayāt · 371
 sebū · 59, 568
 sebū-yı şahbā · 305
 sebük-'inān-ı ikrār · 601
 sebük-bār · 478, 897
 sebzezār · 14, 1222
 sedd eyle- · 1056
 sedd it- · 1098
 sefer · 649, 661, 703
 sefid · 200
 sefine · 109
 şehir · 180, 223, 224, 230, 283, 301, 400, 821, 832
 şehergeh · 392, 783, 833, 852, 997, 1043, 1193
 selāmet · 555, 1146
 sellemtü · 189
 selsebil · 102
 semen · 820
 semen-sā · 233
 semend
 semend-i pür-ğam · 878
 semend-i pür-meşakḳat · 844
 semend-i zibā · 871
 semt · 851, 1029
 semt-i ḥalāş · 630
 semt-i reviş-i hevā · 55
 semt-i zafer · 454
 sen · 19, 82, 86, 100, 139, 148, 157, 165, 660, 804, 810, 884, 887, 888, 903, 911, 912, 975, 990, 991, 1031, 1049, 1074, 1076, 1078, 1101, 1113, 1115, 1117, 1118, 1119, 1173, 1174, 1176
 senā-güzār · 917, 1186
 senā-yı şāh · 380
 seng · 605
 seng-i siyeh · 420
 ser
 ser-āğāz eyle- · 68
 ser-āğāz it- · 402
 ser-ā-pā · 465, 743, 810, 855
 ser-ā-ser · 207, 537, 1157
 ser-ber · 197
 ser-çeşme-i cümle · 539
 ser-çeşme-i hıızr · 102
 ser-çeşme-i menba'-ı fezā'il · 267
 serdār · 212
 serden geçeyaz- · 853
 ser-efrāz · 51, 143, 197, 827
 ser-firāz-ı himmet · 748
 ser-geşte · 1003
 ser-girān · 386, 1185
 ser-güzeşt · 880
 ser-ḥadd-i 'Acem · 435
 ser-ḥadd-i memālik · 440
 ser-ḥoş-ı nāz · 430
 ser-i gülbün · 304
 ser-i kār · 721
 ser-i kühsār · 403
 ser-i müjgān · 671
 ser-i rāh · 1095
 ser-keş · 338
 ser-māye-i baḥr · 73
 ser-menzil · 777
 ser-mest · 1185
 ser-nāme · 323
 ser-pençe-i himmet · 895
 ser-pençe-i ḥurşid · 821
 ser-puş · 282
 ser-rişte-i şıdk · 812
 ser-rişte-i sübḥa · 125
 ser-tā-be-ḳadem · 880
 ser-i üstād · 1191
 serāy-ı tarḥ-ı dil-cū · 171
 serc · 856
 serfir-i devlet · 1146
 serv · 37, 100, 411, 785
 serv-i āzād · 1198
 serv-i bālā · 373, 801
 serv-i çemen · 546
 serv-i çemensitān-ı 'ālem · 1111
 serv-i çemensitān-ı rif'at · 116
 serv-i gülşen · 489
 serv-i ḥirām · 247

serv-i hoş-nihād · 422
 serv-i kıamet · 289, 824
 serv-i sehī · 290
 server · 139, 1162
 sevdā-yı ‘azīmet · 445
 seyl
 seyl-i kühsār · 715
 seyl-i sirişk · 595
 seyl-i sirişk-i bī-ķarār · 781
 seyr · 639, 703
 seyyide-i nāz · 765
 seyyidetü’n-nār · 29b, 35b
 seyyidetü’z-zeheb · 34b, 35b; 779
 sezā · 312, 516, 1184
 sezā-yı evreng · 178, 285
 sezā-yı merħamet · 908
 sezā-yı ta’zīm · 699
 sezā-yı tāk · 319
 şıfat
 şıfat-ı meclis · 13a
 şıfat-ı meclis-i ğarrā · 16b
 şıfat-ı meclis-i Kayşer · 23a
 şıfat-ı şeb-i Deycūr · 16a
 şıfat-ı vezīr-i Şāpūr Şāh · 19a
 sıhr · 248
 Sikender · 312, 443
 silk
 silk-i beyān · 417
 silk-i gevher · 328
 silk-i nazm · 1208
 silk-i suħan · 319, 648, 933
 silk-i suħan-ı leṭāfet-encām · 1059
 simāt · 701, 1134
 sīne-bend · 856
 sīne-i ehl-i ‘aşk · 16
 sipāh · 562, 632, 653, 707, 1147, 1150
 sipāh-ı şād u ħandān · 1144
 sipāriş it- · 476, 677
 sipās · 1b
 sipās-ı bī-ħad · 368
 sipeh · 1148, 1160
 sipeh-i bahār · 212
 sipeh-penāh · 335
 siper · 151
 siperğam · 421
 sipihr · 783
 sipihr-i bī-ķarār · 1192
 sīr-āb · 271
 sīr-āb eyle- · 62
 sīr-āb it- · 2a

sīr-āb-ı ter · 103
 sirişt-i Mānī · 580
 ser-pençe-i baht u devlet · 439
 sitem · 1049
 sitem-i ħār · 621
 sitemkār · 1095
 siyāh-mest-i teşvīş · 594
 siyāk · 984
 şöbet · 387, 534, 646, 752, 982, 1050
 şöbet it- · 20a
 şöbet-i vezīr · 43a
 sū · 1154
 su’āl · 369, 405, 430, 602, 1081
 su’āl-i Kayşer · 23b
 su’āl-i Şāhzāde-i ‘Āl-i Şān · 17a
 su’āl it- · 415, 598, 868, 960, 1025
 şubħ · 94, 632, 694, 973
 şubħ-dem · 267, 637, 1046
 şubħgeh · 424, 822
 sūd · 462, 885
 sūd-mend · 552
 sulṭān
 sulṭān-ı cihān · 191
 sulṭān-ı rūsul · 70
 sūr-ı dem-i nev-bahār · 295
 sūr*(düğün) · 913
 sūr · 722
 sūmnāt · 643
 şun‘ · 47
 şun‘-ı cemīl · 21
 şun‘-ı Īzidān · 294
 şüret · 26, 337, 367, 449, 484, 503, 554, 741,
 771, 813, 991, 1152, 1153, 1215
 şüret-i cām · 586
 şüret-i ħāl · 31a; 279, 591, 807, 811
 şüret-i i’rāz · 40b
 şüret-i Şāpūr · 22b
 süsen · 302, 421, 546
 süy
 süy-ı melekūt · 130
 süy-ı şarķ · 632
 suħan · 5, 682, 1055
 suħan-ı dürüg · 511
 suħan-ı pāk-i suħan-sencān · 604
 süheyl-i fursat · 1153
 Süheyl-zīnet · 232
 sünbül · 41
 sür‘at · 346, 639
 sürħ eyle- · 1108
 sürme-i nāz u ‘işve · 389

sürür-ı sîne · 953
 sürüş · 115
 süst-endām · 850
 süstî-i ten-i nizâr · 1112
 sûtüde-gevher · 353
 sûtür · 280
 süvâr · 826, 833

Ş

şād · 13, 120, 685, 921, 1000, 1146, 1162
 şād-âb ol- · 62
 şādân · 1144
 şādmân · 158, 1166
 şād it- · 864
 şāh · 144, 162, 336, 362, 437, 446, 550, 1089,
 1186, 1194
 şāh-ı ‘ādil · 1200
 şāh-ı ‘ālem · 275, 433
 şāh-ı cihān · 167
 şāh-ı cihānsitān-ı ‘ālem · 435
 şāh-ı dānā · 264, 1148
 şāh-ı ecdād · 167
 şāh-ı emced · 368
 şāh-ı ezhār · 231
 şāh-ı ğarrā · 233
 şāh-ı hāver · 390
 şāh-ı hūb-kirdār · 1165
 şāh-ı kāmīl · 545
 şāh-ı kişver-ārā · 745
 şāh-ı mevzūn · 961
 şāh-ı mihribān · 358
 şāh-ı nūkte-perdāz · 369
 şāh-ı şāf-meşreb · 444
 şāh-ı serîr-i ‘özt-ğā^hhî · 75
 şāh-ı Sikenderāne-ğāşmet · 252
 şāh-ı suğān-şinās-ı ‘ārif · 279
 şāh-ı vālā · 493
 şāhā · 89
 şāh · 294, 965
 şāhāne · 210, 352, 1184
 şāhen-şeh · 774
 Şāhen-şeh-i a‘zām-ı cihān · 161
 Şāhen-şeh-i nāmdār · 165
 Şāhen-şeh-i tahtgāh-ı levlāk · 74
 şāhid ol- · 91
 şāhm · 956
 şāhş · 734
 şāhş-ı fuzūl · 941

şāhş-ı hūb-kirdār · 342
 şāhş-ı le‘īm-i ittifāk · 1090
 şāhş-ı mestūr · 584
 şāhş-ı pūr-denā‘at · 742
 şāh-zāde · 320, 394, 1194
 şākird · 473
 şakq-ı kamer · 91
 şām · 94, 531, 973
 şāmgeh · 1043
 şām-ı diğer · 1129
 şāmil · 148
 şāne · 821
 şān-ı meh-veş · 266
 şān-ı sefer · 476
 Şāpūr · 466, 475, 492, 533, 543, 548, 554,
 560, 570, 576, 580, 583, 584, 591, 600,
 623, 634, 673, 685, 688, 689, 693, 730,
 743, 748, 1137, 1159, 1162, 1183
 Şāpūr Şāh · 21b, 24b, 29b, 35b, 43a
 Şāpūr Şeh · 1187
 Şāpūr-ı şikeste-ğāl · 743
 Şāpūr-i siyeh-sitāre · 725
 şārāb · 1103, 1211
 şārāb-ı pūr-tāb · 58
 şāt-ı semīn · 954
 şāyān-ı ruğ-ı celāl · 98
 şāyeste · 1119
 şāyeste-i ‘afv u mağfīret · 908
 şāyeste-i esb-i bād-refitār · 834
 şāyeste-i ħāk-i pāy-ı yārān · 1221
 şāyeste-i taht-ı tācdārī · 155
 şeb · 106, 112, 113, 519, 707, 733, 749, 768,
 848, 850, 923, 937, 1060, 1070, 1075,
 1121, 1189
 şebāngeh · 1027
 şeb-çeşm-i siyeh-mest · 389
 şeb-dīz · 203
 şeb-i diğer · 35b
 şeb-i elem · 1065
 şeb-i şafā · 750
 şeb-i tār · 842, 1072, 1129
 şeb-reng · 200
 şebīke · 110
 şeb-nem · 103, 226, 332, 822, 1011
 şecer · 89
 şefkat · 1093
 şefkat it- · 742
 şeh · 112, 163, 253, 273, 321, 374, 392, 1194
 şehān-ı zer-küleh · 163
 şeh-i bülend-pāye · 291

şeh-i cihân-gîr · 1170
 şeh-i cihân-medâr · 244
 şeh-i gül-endâm · 1189
 şeh-i mükerrem · 160
 şeh-i nev-bahâr · 216
 şeh-i ser-efrâz · 1184
 şeh-i serîr ü efser · 156
 şeh-i sitâre-leşker · 250
 şeh-i yegâne · 251
 şeh-nâme-i bezm-i ‘aşk · 248
 şehnâz · 216
 şehnâz-ı ‘arûs-ı dil-güşâ · 190
 şehir · 439, 891
 şehir-i hüsn · 764
 şehriyâr · 278, 337, 363, 414, 428, 1139
 şehriyâr-i dâna · 449
 şeh-süvâr-ı zîşân · 566
 şeh-zâde · 258, 261, 264, 272, 308, 315, 381
 şeh-zâde-i âfitâb-ı tal‘at · 289
 şeh-zâde-i gevher-i yegâne · 265
 şeh-zâde-i gül-endâm · 12b
 şeh-zâde-i nâzenîn · 385
 şeker-feşânî · 1202
 şeker-hâ · 105
 sekîb · 689
 sekl · 715, 976, 978
 sekl-i baqara · 634
 sekl-i garîb · 553
 şem‘
 şem‘-i hîred · 1203
 şem‘-i ser-keş · 561
 şemâ’il · 979
 şems-i kemîn · 1026
 şemşîr · 151
 şemşîr-i ğam · 736
 şeref · 51, 96, 383
 şeref-i ‘ulüvv-i şân · 129
 şeref-yâb ol- · 239
 şerh it- · 734, 870, 899
 şerîk-i hûn · 1108
 şermende · 1081
 şerm eyle- · 1081
 şevk · 40, 45, 61, 63, 609, 753, 843
 şevket · 252, 275, 557
 şevk-fezâ · 44
 şevk-ı dîdâr · 131
 şevk-i vuşlat · 61
 şeydâ · 175, 187, 214, 272, 806
 şîb ü firâz · 34
 şiddet-i sefer · 471

şifâ-sâz · 652
 şikâf-ı seyl-i kühsâr · 1004
 şikâr it- · 1020
 şikâr-efgen · 951
 şikâyet-i Şâpûr Şâh · 28b
 şikest · 593
 şikeste-hâl · 746, 796, 1068
 şikeste-hâtîr · 623
 şimşîr · 935
 şimşîr-i belârek · 438
 şîr · 809, 863, 870, 875, 902
 şîr-i bîşe · 709
 şîr-i merdüm-efgen · 868
 şîr-i siyeh · 862
 Şîrîn · 189
 şîşe · 485
 şîşe-i sâ‘at · 532
 şitâbân · 109, 346, 457, 677, 840, 1018, 1038,
 1098, 1117, 1142
 şöhret · 196, 488, 793
 şöhret-i kudüm · 491
 şu‘le · 111
 şu‘le-i âteş-i cihân-süz · 706
 şu‘le-i kudret · 29
 şu‘le-i şem‘-i cân · 808
 şu‘le-i tîğ-i ‘âlem-efrûz · 1168
 şu‘le-nümâ-yı nûr-bağş · 193
 şüh · 12
 şürîde · 334
 şübhe · 583
 şükr · 1b
 şükkrâne · 608
 şükûfe-zerrîn · 174
 şüküh · 219

T

ta‘âm · 1134
 ta‘annüd · 847
 tâ‘ât · 51
 tâb · 207, 259, 737, 1115, 1153, 1203
 tâb-‘izâr · 206
 tâb-âver · 189, 196
 tâbdâr · 429
 tâb-efgen · 194, 397
 tâb-efgen-i gîsü-yı semen-bü · 431
 tâb-ı ğayret · 32
 tâb-ı hur · 304
 tâb-ı sâğar · 391

tābnāk · 108
 tāb-ruḥ-ı mehveşān · 233
 tab' · 779, 1212
 tab'-ı hevesnākī · 2a
 tab'-ı peder · 966
 tabābet · 484
 tabakāt-ı çarḥ · 123
 tā-be-rüz · 535
 tā-be-seḥer · 848
 tā-be-şām · 535
 tabī'at · 1224
 tābiş-i mihr-i 'ālem-efrüz · 318
 tāt
 tācdār · 244, 340, 363, 414, 657
 tāt-ı ezhār · 234
 tāt-ı Peşeng ü Hüşeng · 285
 tāt-ı ser · 227
 tāt-pīrā · 157
 tāt-ser-i iftiḥār · 321, 324
 tāt-ser-i millet-i naşārā · 926
 tācir · 1013, 1015, 1022, 1030, 1033, 1170
 tācir-i mālđār · 949
 tağyīr-i libās · 481
 taḥammül · 1201
 taḥammül eyle- · 1116
 tahfīf · 739
 taḥiyyet-i tām · 94, 118
 taḥkīk · 255, 433, 697, 754
 taḥkīk-i suḥan · 921
 taḥliş · 748, 1068
 taḥrīb-i qurā · 708
 taḥrīk-i hevā · 546
 taḥrīr · 177
 Taḥrīş-i Hāme-i Rengīn-Nevā · 2b
 taḥşīl-i ma'ārif · 513
 taḥşīl-i me'āş · 344
 taḥt-ı devlet · 367
 tā'ife · 498
 taḥarrüb-i tām · 518
 tākat · 1092, 1100
 tākat it- · 1092
 taḥdīm · 122
 tāk-ı nühüm-revāqa · 26
 taḥrīr · 1077
 taḥrīr it- · 177, 587, 920
 taḥsīm · 377
 taḥşīr · 616, 1183
 taḥşīr · 888
 tal'at-ı ḥuceste · 40
 taleb · 834, 842

ta'lim-i edīb · 259
 tama' · 359
 tama'kār ol- · 355
 tamām · 48, 520, 573
 tamām-ı kayşer · 560
 tamām-ülfet · 966
 ta'mīr it- · 1177
 ta'n it- · 1079
 tañbūr · 199
 tarab · 316, 369
 tarabnāk · 133
 taraf · 723, 980, 1039, 1155
 taraf-ı fezā · 1094
 taraf-ı ḥilāf · 465, 892, 1001
 taraf-ı mizāḥ · 527, 681
 taraf-ı rızā · 55
 tarf-ı küleh · 1219
 tarḥ ·
 tarḥ eyle- · 579
 tarḥ ol- · 922
 tār-ı zühre · 125
 tāriḥ · 1230
 tariḥ · 1030
 tariḥ-i furşat · 1137
 tariḥ-i himmet · 698
 tariḥ-i kühsār · 1097
 tariḥ-i ma'hüd · 836
 tariḥ-i ruḥşat · 650
 tariḥ-i rüşen · 873
 tariḥ-i şūr u şer · 60
 tariḥ-i tafşil · 774
 tariḥ-i yārī · 408
 tarz · 270
 taşavvur · 551, 1114
 taşavvur it- · 549
 tāş-ı āsumān · 542
 tāş-ı felek · 400
 taşvīr · 567, 587, 1077
 taşra · 1150
 taṭbīk · 24b
 taṭvīl it- · 774
 taṭvīl-i kemāl · 246
 taṭvīl · 962
 taṭvīl-i muḥkem · 828
 taṭvīl-i zer · 970
 tāvus-ı ḥırām · 818
 tāvus-veş · 596
 ta'yīn · 261
 ta'yīn it- · 261

- ıayy ·
 ıayy it- · 447, 705
 ıayy ol- · 387
 tāze · 1145, 1205
 tāze-civān · 70 763
 tāze-heves · 906
 tāze-nihāl · 1101
 tāze-nihāl-bān · 293
 tāze-nihāl-i gülşen-i cān · 1082
 tāze-sevdā · 780
 tażyīk · 1175
 teba‘iyyet · 996
 tebārek · 117
 tebdīl · 443
 tebdīl-i Şekil · 445
 tecellī-i zāt · 137
 tebdīr · 436, 441, 455, 467, 480, 616, 669, 912
 tebdīr-i ĥalāş-ı pādīşāh · 690
 tebdīr-i vezīr · 19b; 428
 tebdīr eyle- · 567, 739
 tefahĥuş · 600
 tefekkür · 560
 teftīş it- · 594
 tefvīz it- · 1163
 tehdīd it- · 936
 Tehemten · 723
 te‘ĥīr · 1075
 te‘ĥīr eyle- · 912
 te‘ĥīr it- · 1179
 tek ü pū · 34b; 1002
 tekālūf · 1092
 tekāpū · 791
 teklīf it- · 1176
 teklīf-i mey-i maĥabbet · 53
 tekrār · 1097, 1178
 telaţţuf · 602
 temāşā · 559
 ten · 532
 tenāsüb · 965
 tenhā · 227, 347, 863, 915, 1017
 tenhā-rev-i ‘ālem-i maĥabbet · 95
 tennūr-ı felek · 887
 terāne-perdāz · 402
 tercümān-ı suĥan-ı ehl-i kemāl · 9
 terennüm · 99
 terġīb · 659
 terġīb-i Őarāb-ı vuşlat · 53
 terġīb it · 236
 terk eyle- · 914
 terkīm · 485
 tersān · 562
 tertīb · 30, 310, 485, 689
 tertīb-i cezā · 792
 tertīb-i velīme · 544
 tertīb-i ziyāfet · 21b; 537
 tesellī · 24, 944
 teşĥīr · 218
 teşĥīr eyle- · 338
 te‘şīr-i bahār-ı hikmet · 1218
 te‘şīr-i neşāt-ı Şeb · 392
 teskīn · 348
 teslīm it- · 672, 699
 teşrīf-i ĥayāt · 1b
 teşrīf-i vişāl · 117
 tev‘em · 90, 203
 tevekkül · 909
 tevfiĥ-ı refik ü reh-ber · 64
 tevĥīd
 tevĥīd-i Bār-i Te‘ālā · 3b
 tevĥīd-i Ĥazret-i Bārī · 3b
 tevĥīd-i Ĥudā · 20
 tevĥīr · 506
 tevĥīr eyle- · 1179
 tevĥīr it- · 888
 tezerv · 663
 tezyīn-i suĥan · 314
 ţıbb · 483
 ţıfl-ı māh-ţal‘at · 959
 ţıfl-ı nāz-perver · 955
 tīġ · 562
 tīġ-ı āb-gūn · 1108
 tīġ-ı Şu‘ledār · 436
 tīġ-ı sebz · 302
 tīmār it- · 490, 536
 tīr-i ġam · 1110
 tīr-i ĥayāl · 22
 tīre · 870
 tīz · 1106
 tīz-i hūş · 583
 tu · 1167
 tuĥaf · 144, 146
 tuĥfe · 205
 tuĥfe-i dil-pesend · 517
 तुलā’ · 487
 Tūr · 116
 तुrfe · 18, 589, 753, 797, 825, 856, 952
 तुरfe-reviş · 193
 तुfī
 तुfī-i ‘ālem-i me‘ānī · 1202

tūfī-i hayāl · 1228
tūfī-i şūh-ı meclis-ārā · 105
türüş-rū · 617

U

‘ūd · 541
‘uqde · 413
ulu · 498
‘ulūm-ı ‘ālī · 469
umūr · 1163
‘unvān · 323
‘uşşāq · 199
uyhu · 40a; 389
‘uzv · 969

Ü

ücret · 1031
ülfet · 767
ülke · 220
ümīd · 728
 ümīd-i bāğ · 866
 ümīd-vārī · 1007
 ümmīd-i hālāş · 909
 ümmīd-i necāt · 852
 ümmīd-i vişāl · 131, 789
ürd-i behişt · 192
üserā’-yı Fürs · 1179
üstād · 579, 1190, 1195, 1200
 üstād-ı tarīk · 329
 üstād-ı yegāne-i zamāne · 265
üstūh^vān · 736, 867
üzre · 1b, 35b; 66, 201, 304, 377, 560, 571,
 639, 645, 701, 833, 860, 909, 984, 995,
 1105, 1146, 1152, 1153, 1158, 1180

V

va‘de-i zevk-i vaşl · 807
vākı‘a · 1010, 1045
vācibü’l-ahterām · 12b
vādī · 1032
 vādī-i heves · 274
 vādī-i nā-pesend · 1174
vaḥşet · 1048

vākıf · 544
 vākıf-ı rāh-ı dil-nevāz · 406
 vākıf it- · 1143
 vākıf ol- · 279, 591, 676
vaqt
 vaqtā · 572, 1010, 1134
 vaqt-i furşat · 555
 vaqt-i duḥā · 829
 vaqt-i gül · 395
 vaqt-i seher · 289, 478, 503, 823, 851,
 1198
 vaqt-i şohbet · 923
 vaqt-i sürür ü şevk · 843
vāle · 906
varaḥ · 248
vaşf · 775
 vaşf-ı pāk-i şükufe-i zerrīn · 9b
 vaşf-ı ser-i zülfi · 774
 vaşf-ı Sultān Aḥmed-i ‘Ālī-Tebār · 7b
vāşıl
 vāşıl eyle- · 916
 vāşıl it- · 1057
 vāşıl ol- · 121, 379
vāye · 1b; 364
važ’ · 702, 832
važ’ eyle- · 615
važ’ it- · 24b; 732
ve’l-hāşıl · 488, 1199
vech · 404, 460, 466, 511, 610, 613, 631, 667,
 690, 730, 850, 947, 1130
 vech-i niyāz · 243
vekīl
 vekīl-i kayşer-i rüm · 585
 vekīl-i muṭlaḥ · 1164
velāyet · 1195
veled · 1086
velī · 533, 1007
velīk · 90
velīme · 590
veliyy-i ni‘met · 887
verziş eyle- · 20
veş-i zamāne · 1110
v’ey · 10, 65, 150, 160, 178, 285, 332, 407,
 761, 901, 964
vezīr · 21b, 22a, 25b, 29b, 35b, 43a; 468, 502,
 525, 643, 678, 757, 921, 925, 1060, 1126,
 1128
 vezīr-i ‘āqıl · 548, 916, 1057, 1130
 vezīr-i dānā · 673, 745
 vezīr-i kār-dān · 475, 480

vezîr-i mihribân · 726
 vezîr-i nükte-perdâz · 528, 662
 vezîr-i pür-feşâhat · 1063
 vezîr-i pür-ma'ârif · 1143
 vezîr-i pür-şu'ûr · 1163
 vezîr-i rüşen-zamir · 40b
 vezîr-i Şâpûr · 20a
 vîrân it- · 566
 vird eyle- · 380
 vişâl-i dil-güşâ · 864
 vuşûl · 25b
 vücûd · 50, 855, 885
 vücûd-ı dâgdâr · 734
 vücûd-ı kâmil · 314
 vüs'at · 612
 vüzerâ · 449
 vüzerâ-yı nîg-ğaşlet · 459

Y

ya'nî · 59, 69, 106, 176, 253, 335, 416, 545,
 568, 587, 633, 644, 663, 770, 800, 801,
 830, 928, 948, 951, 974, 1002, 1030, 1117
 yâd · 832
 yâd eyle- · 802, 1188
 yâd it- · 142
 yaqîn · 866
 yâkût · 184
 yâr · 181, 412, 425, 622, 783, 1131, 1139
 yârân · 768
 yâr-ı çehâr-gâne · 92
 yâr-ı ğam-ğ^vâr · 427
 yâr-ı qadîm-i dilsitân · 786, 802
 yegâne · 217
 yek ·
 yek-â-yek · 1132
 yek-bâr · 1154, 1191
 yek-çeşm · 797
 yek-rûy · 213
 yeksân · 377, 421, 622
 yekser · 50, 92, 295, 448, 676, 866, 1180
 yektâ · 236, 520
 yem-i dürr ü güher · 620
 yem-i ğarc · 349
 yine · 21b; 11, 12, 17, 104, 151, 167, 222,
 224, 246, 248, 263, 391, 396, 401, 405,
 536, 605, 833, 837, 911, 915, 923, 933,
 937, 992, 1054, 1064, 1066, 1096, 1098,
 1133, 1213, 1226

yoğ · 43, 101, 470, 1115
 yoğ · 22, 50, 240, 457, 521, 630, 806, 918,
 919, 939, 978, 987, 1068, 1220
 yübüset · 858

Z

za'f · 746, 1155
 za'f-ı başar · 1112
 za'f-ı ğâl · 869
 za'îf-i ümmet · 861
 zabı eyle- · 722
 zâd ·
 zâd-ı âlâm · 1182
 zâd-ı râh · 701
 zâd-ı reh · 699, 1135
 zâd-ı sefer · 665
 zafer ·
 zafer-kîş · 637
 zafer-yâb · 1160
 zâhib · 481
 zâhir · 29, 49, 63, 327, 570, 577, 712, 811,
 841, 875, 935, 1022
 zaĥm · 486
 zaĥmet · 946
 zâlim · 1088
 zamân · 166, 747, 948, 990, 1055
 zamâne · 164
 zamân-ı 'işret · 309
 zâmin · 1180
 zann · 975
 zann it- · 554
 zâr · 631, 906, 1033, 1186
 zât · 69, 244
 zât-ı muqaddes · 46
 zât-ı pâk · 243
 zâyî' it- · 1174
 zebân · 45
 zebân-ı dil-i erbâb-ı maqâl · 9
 zebh it- · 1021
 zebûn · 1167
 zehr-i ğuşsa · 625
 zemîn · 342, 727
 zemzeme · 1b
 zemzeme-i feraĥ · 365
 zen · 710
 zer · 353
 zer-fülk · 109
 zer-i ğâlîş · 263

zer-küleḥ · 321
 zer-ṭāk-ı bülend-ülfet · 645
 zer-tār · 611
 zerrīn · 205, 208, 212
 zerrīn-kemerān · 321
 zerrīn-külāḥ · 390
 zerrīn-licām · 839
 zevc-i bānū · 791
 zevraḡ · 691
 zevraḡ-ı bāde-i müverraḡ · 691
 zevraḡ-ı mey · 225
 zevraḡ-ı yelken-ṭūrīde · 396
 Zeyb · 793
 Zeyb-i kāfir · 935
 Zeyb-i ḡalim · 1066
 zeyn it- · 208
 zıll-ı Ḥudā · 160
 zımn · 327, 549, 988
 zīb · 236, 429
 zīb-i gül · 501
 zīb-i ruḡsār · 667
 zīb-i tāc-ı ser · 15
 zībā · 180, 297, 328, 1208
 zihī · 256, 258
 zikr · 1211

zikr-i esmā'-i lāle-i rengīn · 8b
 zikr-i ruḡ-ı meh-veṣān · 770
 zincīr · 338
 zīnet · 184, 191, 196, 226, 254, 326, 401, 404
 zīnet-efzā · 228
 zīnet-i bāḡ u ḡülsitān · 1107
 zīnet-i ḡāndān-ı devlet · 326
 zinhār · 351, 427, 461, 549, 605, 941, 1169
 zīn-i berter · 839
 zīr ü bālā · 451, 573, 1134
 zīrā · 325
 zirā' · 968
 zirā'at eyle- · 344
 zīver · 78, 200, 217, 227, 381, 415, 648, 821,
 962
 zīver eyle- · 328
 ziyā · 76
 ziyāde · 663
 ziyān · 462, 885
 zīn · 849
 ziyāret · 510, 512
 zūr-ı dest · 563
 ḡalām-ı küfr · 83
 zūnnār · 482

BEHİŞT-ĀBĀD'IN YAZMA NÜŐHASI
(İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Nu: ŐR 000097)

شکر و سپاس اول خلاق جهان که گفت کز آن
مخفیاً فاجبت ان اعرف خلقت الخلق لاعرف
زمنه سیده کردنا چهر خلقت صورت در شرف
حیات الیه تکلف و مشرف ایدوب جام موقد
مایه و بزوم مجتدن وایه احسان ایتمندر

رباعیه
ده سوس مری جام محبت الیه در دین کهر تاج سعادت الیه
اول میگردم حقیقه دلیم یارب بکالطف الیه سید الیه

و محمد بیفایس اول خدا بر بچونم که قلب المؤمن مرآت
فحواسی ادرسه دل ارباب محبتی آینه ذات مقدسی
قلمدر خواه فریفته صنع متعال و خواه مستغرق

انوار

2

رباعیه
انوار جمال ایتمون تو نوازه سار عشق
هر بر کیم بر در نوازه عشق
قویم بی اوز عالمه یارب یارب

قل محرم خلوکمه راز عشق
ایزین اول کتبخ سحر آفرینه که کلکس خیالی جو سب
قلمدن سیرا با ایدوب چهره ساهد معنایه
آب و تاب ویر مندر
حیدر اهل طبیعت که سخن فرزند چهره ساهد معنایه ویر ویر

قطعه
فیض روح قلم فکره بر دازندک
باغ اندیشه سنی خرم ایله زانه

الحق ارباب طبیعتی نه کلک حاله کی محرم
و نه طبع موسنا کی کج همدم اولور
محرم اهل مقال اولدر قلم موجب کمال اولدر قلم
پینور سید قلم اولدر رتبه معرفت و علم و هنر
ترجمان سخن اهل کمال همزمان دل ارباب مقال

تخلص خامه رنگین نوا توحید خداوند علو

ارکات کهرت معنی در بیل کستان معنی
 ایله بنه بر بویار دلکش اور فون اهل عشقه اش
 سوغ اولی کلسن غننه لیه کوکلنه غنجه تک جسمنده
 فیضک یوریشال کشیم دل کلشن ایله ساو ختم
 دیر عشقه رواج نوبهار باغ ارم ایست او سبز نزار
 هر قطره کج بر کسر قیل هر کوه سر زین تاج سیر قیل
 دیر سینه اهل عشقه جانت هر داغنی قیل کل محبت
 اولسون خه فیض جاودا بیرایه کلشن معانیک
 ارضه کیت ناز پرور میدان سخنه جبهه کوه
 اول پرده کین عشقه هم سنن بو فصیح زار چشم
 توحید خدایه ایله دریش اول مظهر ستر افریش

رباعیه

ارضه جملنده عقدر حیرت ماییت دانمک نجه مین از غای
 اول اوجه مرغ فود ایتیرد اول عصبه هم یوق تیر خاله سید

توحید

توحید بار عزت و جلال

ار جوهر ذاتی اول آفر ار رافع نه رواق نیلی
 بر کوه راه آب و آبرو کوه او اکا اضطراب کوه
 دیر دک هم انکله خاکه صورت هم طاق نهم رواقه رفت
 لطف ایتدک او باغ هر کل قلک از آفتاب انور
 دایر کریمک ایدوب مع نو صالکک دو جهان نور نور تو
 بر شعله قدر کجه باه قلک نجه بیک جوغ ظاهر
 ایتدک بو نهم رواق نرب قلک نجه کوه اینه نرب
 تعیین قلوب سوم سیمیا لوح قلم ایتدک هویدا
 افلاکک ویر نجه بوجیه حالت دوشدر دل خاکه تاغیرت
 ایتدک هم انه قلوب مکرتم اصل نهر وجود آدم
 هر شب و فواز کلن ایتدک اراکه دشمن ایتدک
 ایتدک انه نسخه مفضل قلکک اکا جویا بر جود
 دیر دک کلنه عذار خوشبو بیلدینه نوا بر لجه

سروینه خرام ناز و بردگ
 جوینه رخ نیاز و بردگ
 انجارین سایه دار قلندگ
 همسرب جو بار قلندگ
 ابر که مکه بولدر رونق
 کر غنچه و کر کل مطبق
 ویردن کله طلعت خجسته
 سونق آتشی هزارسته
 سنبله قودک خمیده کسبو
 دریا هم صدف صدفه لولو
 کز سر فلک کز سرین
 کز کس باغ اگر که بیرون
 هب قدر که دلیس روش
 کز فصل بهار که بهمن

دبانه نر او تیز خا

عشق اهلند ارشوق در آسیر
 اریایه اریاب صفا آسیر
 قیل سونقله کلشن توحید
 جگر کبی همواره زبانم جاری

توحید حضرت ابر

ار ذات مقدسه سکینه پیدا
 نهان اگر که آشکارا
 اری صانع سر نهان و ظاهر
 صنقله خرد تمام فاضل
 اری علمه سر نهان عیب اند
 عالمن اینه نیکم نهان
 پوشیده اگر که هویدا
 ظاهر سکا سر نهان پیدا

بودن

بودن کنوب و جویم کس
 ایبتک بنر هر کاله مظهره
 طالعده ایلیوب سر آواز
 ایبتک بنر اول تر فله معاز
 ویردن بزه نور عقل و ادراک
 قیلدک روشن تخمه چالاک
 تکلیف من محبت ایبتک
 ترغیب تزار وصلد ایبتک
 بزبلدک ارضای بچون
 احوال ایبتک در کون
 اولدق طرف رضاه کامل
 سمت روشن معام کامل
 برین بریز ایتر مندیگ
 هر کزه خوزه عقل و ادراک
 اول با که آتشر در وند
 برق افکن خمن سکوندر
 ایتر بزه اول تریا بینه
 ابر و بر خج تانی محراب
 یعنی که می هوا و غفلت
 هر کزه سبون جام شربت
 یارب بنر اول در خطرون
 حفظ ایله طریق شهر و شردن
 پیام میر سونق وصلدکله
 پرایله میر محبت تکله
 فیضکله درونم ایله سیراب
 اولن اوچمن همی شاداب
 قیل سونقله جان و دله ظاهر
 اول سونقله دیر صفار خاطر

توفیق رفیق در مبرایه اکاه ره بمیسرایه
 اردخورد صدکونه اغوازیل در کوه زیبا بر بنا کوشن خلیل
 حق اوزره فصیحا ایبه زنده در نقله ایبرسه نقد ریجی خلیل

نعت پاک حضرت محمد رسول

از بیل دل نوایه باشد بر نغمه دلگتایه باشد
 بر پرچم دن ایلمیم سرعاز اول پرچم اوله مقام اعجاز
 یعنی که او فرخگانایک قبل نعتن اول خجسته دانگ
 سالار جم مدار عالم سلطان رسل رسول کم
 کله از نبوت و رسالت خورشید سپهر قدر و قیمت
 از نغمه خدیو چار بایس مقصود و مال ازینش
 و پزایه خاکدان عالم سر بایه بجز و کان عالم
 نوردل قدسیان افلاک س هنر نه تخنگاه لولاک
 ایرتاه سرر عذر خواجه عالمده رحمت الهی
 اولماسه از کشتن ضیای روشنی اولور در مه نقاش

ار خاک

5

ار خاک در فک مداریه آرایش تاج شهر بایه
 اولماسه عزیزت مغرزه بولمز در بون خیا م زیور
 ار کنگنه رواق سانی مرغ ملکوت آشیانی
 اولماسه کد کتر خاک راهک اولمز در فروع مهر و پاک
 مهرک اکا اول مسیهر طلب اولمز در فلک بویله کوبک
 ویر دستک اول حکیم مطبق نوزکله بونه رواقه رونق
 اولمز در فک اول نجبه لامع رفع ایتر نظام کفر رافع
 منت اول صد کار دانه خلاق زمین و آسمانه
 ایترک بزیر آه حقه دعوت اولدک بزهر سفالت
 سنن بویوله دیس روشن نصیبه مبتین و مبرهن
 احوال ام نظام عالم احکام سه یعلکه محکم
 اولماسه توستطی سخاکت خورشید بقادر در فیک
 منشور نبوتکه سالم اولد شجر اول جرم پیدا
 قدکله دکله رسایه توام سایه جهان و لیک فرم
 الزام اولدنه که خصم جاحد شوق قمر اولد کیم شمس

هر یار چهار گانه کانز ارکان شریعت اولدیر
 بویگر و عشر امیر عادل
 عثمان و علی دلیر و کامل
 اول روضه پاکه صبح انعام بزین اولدیر بیک تحیت تمام
 ار محرم برنگاه وحدت تنهار و عالم محبت
 ویردک قدحکله پایه پایه چون قدر و شرف بونه فضیله
 محترم فصیح بینوایه لطف و در مکه قبل حمایه
 محسوم در وصالک ایتمه
 شایان ریخ جلالک ایتمه
 بر کعبه ایروب بیل قدسی دانه ایتمه بر بوتر نمله نوایه آغاز
 بالایه خرام ایله کاس سرینک آرا مکه ایتمه حق تکلیف از
 اولدیر حاجیه نایب سبیل
 ار خانه خوش اولدیر محسوم راز اولدیر آستانه و محرم
 سر حشمه خضرک اولدیر کویستر بزه کل اوسبیلی
 شبنم بیل کله فخر سیر ایتدیر بولک شانه

بیل

بیل کیمی بوچشمه بینه
 ار طوطی شوخ مجلس
 بر لب که محیط پر تقدیم
 چون چله چشم خون بالا
 ماه نو و تابانک و انور
 زرفلک سفینه کیم شایان
 افسون فلک ملالی کامی
 اولدیر نچه سعه انما
 دیر سده اولدیر ایشه محقق
 اولدیر اوشب او فرغانه
 مهمان سوار اتمه نانی
 امر ایله سروش ایشه فرکانه
 کار سر و چمنستان رفعت
 شریف وصالی ار مبارک
 هم ساک اید و تحیت تمام
 بیلک نغمات دلنشینه
 معراج نبیه اولدیر شکر خفا
 یعنی که بو بار کونه قدیم
 هب کوه برین ایتدیر آشکارا
 کشتی سپهره اولدیر لشکر
 فانوسنی یا قدر ماه تابان
 کویستر در شیکه سنه ماه
 انمه نکر ایتدیر جرافات
 عوفیه بونه رواقه رونق
 محبوب خدا رسول اکرم
 اسوج سیر مهر بانگی
 ایتدیر قدم رسوله روال
 طویر کیم سکا طوطه بوز سحر
 خاص ایدر ساک حق تبارک
 هم ایدر دعوتله اکرام

اول مرحله ساز راه مقصود	اسباب سفر قوس موجود
کلفه باغ طبع اول ام	کله کبر اوله شاد و خرم
جبر بلبله اول ملک خصال	چون اوله در جرم قدسه اصل
تقدیمه بولد قدر و پایه	ارواح عظام انبیا
اول باغدن اول کل مطبق	ویر در طبقات چرخه دوزخ
عکس رخ ماهتاب دوسر	شرفه اولوب حجاب دوسر
اوله در ویر و اجتناب	سر رشته اسبجه تار زهره
کوره عزم ایند سبک	ربک رقم دیر افلاک
خورشید جمالی بر توندن	قدر رخ آفتاب روشن
کوزدن کجروب بونا تار	بهرام قول ایندر التفات
ویر در شرف علوت سنا	کیوانه نشاط جاود اینه
اندن او سما اوج اعزاز	سور مملوته ایندر بر دواز
ایند وصال و سوق دیدار	ایندر او قدر که گرم رفتار
هر چه کبر استا کبیر	چون پر دم و چون حجاب کبیر
بر عالمه ایردیر کیم طربانک	بیتاب اولور اند عقول وارک

چون ایردر حضور ذوالجلاله	ایر در مر رفتی کماله
اول دم او ککاذن منزله	ادراک دشت ذن منزله
عوض ایندر جبینه جان	کوسته در جلال بیمانس
اوله ذیبت اول کلمه دانا	کنجایش ایله خیاله بهبات
هم اول کهر کران بهسیاه	لطف در کم ایندر به نهیاه
هم دیر که بن سنی مقدر	ایندم هر اکبر جهانه سرور
لوح الزلیمه اسکرتم	نور کله رقم زد اوله عالم
هر لطف در کم که ایندر چون	بیک جاننده اوله در کرم چون
اتانکه ضعیف امتدکن	یاد ایندر کمال شفقتن
هم اندر قید بر اول کرم از	اعزاز سجود ایله سر افراز
کله بر وقتدر تحفله اول شاه	ایندر کرم خدادن آگاه
یارب کرمدن ایله حساب	ایله بنر اول کرمله خندان
ایله بنر اول تحفله قایم	اولسون ایستیز قایم ایم

یارب بو فصیح با سر و پا
 با بسته قید و ربخ آما

دیر بوکریم قویوت سال سنه بوکردن اوله غافل
 که درجات عالی بولمز
 بولمق غرض عکس اولمز

رابعه وصف سلطان احمد عالی تبار
 ارداو فرخ رخ فخرتیه و خسر و در کسندل و محمودیه
 اولمز نینه شمشیر کیم حال فضا
 خورشید از مغفوف رخ اولمز

جم مرتبه بادستاه عالم	خاقان جهان پناه عالم
فخرتیه تبار داد کستر	ماد او جهان ملاذ کسور
شایسته تخت تاجدار	پیرایه تاج شمس پیر
ار پادشاه بلند اختر	نازیده سر بر و خسر
سنن او خد بو عالم آرا	پیرایه تخت و تاج پیرا
کیم سایه دولنگه عالم	آسوج و شادمان فرخ
فردوسی کلک مجلس آرا	اوصاف ایدر بو کونه امل
ار خسر و جم جناب عالم	در ظل خدایه مکرم

خان احمد جم بولوت
 سلطان جهان عالم آرا

افسر

افسر شکن مخالفانسن
 ارداو و خوش نهاد عادل
 حکمگه سنان زر که مهر
 ار خسر و جم سر بر الحق
 اسکندر روزگار سنن
 عدلکدر ایدن جهان معور
 ار شاه جهان شاه اجد
 اجداد معظمتدن آئین
 بر جابر مفتح ایچره حسالا
 بر جابر فخر او مرغوب
 حقا که ستر طرح دلجو
 غایتنه لطیف و دلگشا
 از کمزریله پر او جابر عنا
 ایتمش چمنی کوفه ترین
 بر کون بو فقیر کشته پیرا

ش عظم اعظم جهانسن
 بر شاه دکل سکا معادل
 فرمانه بنده جمده سهر
 عدلکله زمانه بولدر رونق
 ش عفته نامدار سنن
 نامکدر ایدن زمانه مسرور
 ایندک پنه بر اثر که بنیاد
 هیچ ایتمد که دلت آرا
 چون قصر لطیف قدک احیا
 سمایه و همجوار ایوب
 دالمانیوخ سن ایدر لب جو
 هر گوشه سن باغ بر صفای
 هر گوشه جم صد منار یونیا
 لاله یله اولوب او جابر سنن
 بیچاره فصیح زار و شیدا

ایندم هوس اول مقام باکی
دیدم که ایام بن ز تقریر
یعنی او مقام تابانگی
اسماء شکوفه سینی مجیر

رباعی
ار در خوردیم و سر آردند
عسکر مکنه باغچه صید
در خاک هر تاج شکستند
آن لاله کی دستک جام کلند
ولله ذین دن **در اسما** لاله **رکین** حکمه نخری اوله

عض ایتر مرصع مجوسه
بخت ایله نو ظهور یایر
نه نقه که کیم کوزنه کلند
چون ابر بهار اولوب کیم بار
یا قوت بولوب رو فحمت
عض ایتمک چون چمنه کال
پرسا اولدنه سال کلرو
کل کیم ایدوب هزار شیدا
کلکوش اودم صفاح الحق
زیبا سحر آفتاب ساغر
طوتدر چون شکوفه رایس
حیرته قالدور هزار از رنگ
فیض آله ابر نمادان از با
دیر در دم نوبهاره زینت
فرش اولدر اور بکلار دبا
مست ایتر دل هزار دلجو
کلر و چمنه بر اقدر غوغ
کلگون قدحیده دیر درونق

تاب

تاب آور اوبوب حال نیرین
ماندستان خوشنادر
سلطان جهان بر زانک
پانچغی غار شجر اعجمی
سکنت اولور چمنه شیرین
شهنار عدوس دلک
خوشتر که دهر بر سر زینت
هم ارد بهت ایدوب اولر
بر طافه روس حدیفه پیر
یا قدر دل عالم جهان شور

کوشتر در رخسای کلعدانه
تاب اولور بولنج شهرت
آل اید ایدر چمنه خوشنار
کبر تیه هیچ اولور مسمت
طنبور سر ایدوب نایه اهنک
چون ایدر نکار ناز پرور
نازک دفر بر لطافت اوزره
دلدار اولوب چمنه پیریا
چون ادمی لطافت اکتیبه

بزم چین ایچر لعلباره
باغچه دیر لک ایدوب جی زینت
سر بر ایدر جمله به سر افراز
رکین بدخش ددر کیمیا
عشق ایدر کورنجه دستک
بسر نکه دیر سفید زهر
سلاک کورب سادک دست
ممنوله ایدر در عرض کال
نولدر ایکا چمنه شیدا

اسما شکوفه عدون اژدرن اما که قیاسه نه بیروت
 اولسون بوبرام بوکفه اما زینتی دفر اولسون اعلام

وصف یک شکوفه زین

بدرام ایروب عض جان دکشن صامس چینه تاب غدرین مهر
 اول نابله چون دماغ درون لاله
 ایتش اول از با سر سر آتش

حقا که مثال جری بر دین زین ایتش او بوستان زین
 چون دلبه خوش سینه طنار اولمش چینه فیر مختار
 سمانا اولوب سیر عیشت ویر مسردم نوبهار رغبت
 پرواز ایدوب بلند دکشن صامس کل آفتاب آتش
 زین علم اید میر از بار اولمش سیه بهار سردا
 یکم در اولوب صفای نایل قلمش افز بر سالیه خوشدل
 ایتش چمن اهلین عالم آرا خور سید صفت سیر و سیدا
 اولمش چمن ایچ مهر خشان خور سید سحر کیم دیشان
 چو اسطه نازکانه شمشاز اولمش شه نوبهار دمساز

بدرام

برتاب ضیا النده ساغ بدر مس چینه یکانه زبور
 ایصل ایتش جهانگیر کلزار دکل جهان تسخیر
 صامس چینه شکوه دارا لعلین قد حبه کلشن آرا
 بر جامله دلفویب خورشید اولمش چمن اولکه سینه
 ایتش اله دنواز ساغ زندانه چینه عیشت ایبر
 دستنه طولوب سالیه خیم جم اولمش نینه دمسندک عالم
 آسفته سحر اور در فرود ایتش اله جام مجلس افزود
 برزم عالمنه نینه جهاناب اولمش سحر آفتاب برتاب
 قولقنده دلکسایا مین اول بجز صفاهم زورق میر
 سسبم کیم فیض جام حیرت ویر مس رخ دلر باه زینت
 خاقان ایدوب چینه زبور تیج سرین ایتش انده ساغ
 کلشنه قمر کیم دلارا اولمش دم باغنه زینت آقا
 ناهید صفت کیم الحقی ویر در دم نوبهار دوق
 چون خسرو خادیر بر لوار طومس چینی سحر چهارزار
 اولدر چمن ایچ پست از ناه پراسعه فلکه مشرر وار

مانند سهیل ماه طلعت	دیر مس چین سهیل زینت
تاب رخ هموشان سخن	اولش را دم ایچرا شایخ
عالمه نذر هزار دینار	حقا که لطیف تاج از لمار
غایت کوزل او نویسد	من گورم فراتند و دیده
یا نیز اعظم جهان زیب	کینا کس ایچر نویا ترغیب
رونق اولای جهانده سهو	هم صاحبی ایدر مسرور
مانند سنان نام مودون	بر که کورن اولور دمنون
عالمه کورن اولور فریب	بر تابد در جهانده ممتاب
نایب و کلمه در حکمت	یوق منکر جهان ایچره حقا
بوتساق و محمد فیروز	هم احمد و جم و دلفروز

بدر بو قدر فصیح بسدر

هر بریر اوله صحیح بسدر

قادر ایله او ذات مالک	سور و چه نیاز زور خالک
داتن او شه جهانده پرت	حفظ ایلمیه حق او جدارک
اکدار و المدن اوله محفوظ	عدلیله ایله جهان محفوظ

تعلیل

تعلیل کلام اولور کلام	ایلمینه بر نویا به کلام
آغاز حکایت شاه فرخ با زینت کلنج	
عیسی نفس اخانه بو کفایت	ار سر و فرام اربت ز کفایت
کوستره نه سهانه بر عشق	هر بر در قش سحر ایله بر نقش و نگار

سابقه بود بر بیچاره	بر خطه نایک و دلک
اولش در شه ستار شکر	بر باد سه بند اختر
خوشبید و کور اول شکر	حکم ایتمشد بر بتون جهان
اول شاه سکندر انتم	صالحه بر وفا کانه شوکت
بیر امن تخنگاه ساهی	یعنی او شهنگ قوراکار
هر سو چین مثال جنت	دیر مسد او خاک کایک زینت
تحقیقی بو کیم لطافندک	کلزار ارم نمونه اندن
اولش را اور استیلا	بر کوهر تابانکه مالک
بر قیمت اولور او در تکیه	بر درج اوله صدقه تنها
سهرا ام او نازنین کلنج	بر درج اخانه آن فرسخ

چون بولبر او نونهال دولت	تعلیم ادیبه تاب قدرت
فرمانه شه فحشته داور	خوشید فلک خدیو کسور
برود کرین عصمت ایمن	شهرام یه ایتر خواجه تعین

رباعیت

اول دولت جاوید بر خیزد ایام
خاک ره ارباب کجالات و سمر
کراوله زر خالص اگر که کوسر
البتینه همت اسناد استر

شهرام سنده اوستا و آنا	خاص ایلم بر مقام زینا
شهرام کوسر لجان	استاد کجانه زمانه
از اجم بندگان دلکش	خوبان پریشان مودت
بر صبحدم اول ادیب کمال	سر جسته منبع فضایل
خیر ایله ایوب عادت	فتح اوسر در کسور حکمت
لوحه رسالت فیض باهر	میراب قلمدن اوسر جابر
بوطرز و نسق بو حال بویه	کچدر نجه ماه و سال بویه
برائنه دلان سینه پر تاب	بر کوزدن اوسر کرم سیراب

شهرام

شهرام او نا محو بر اقا	جام موس ایتر مرت و سدا
خوبان حمر ساردن اول شه	کرم الفت او یوب بر بندگه
اول شهدر مجتبیله بیابک	واو زهوسه جت و جهانگه
اول سو فله دلته عالم	ایتمدر سار عشق محکم
اول غنچه نازک اضطر ایچ	چاکن ایلمر بر جم انج بک
عشقک بودر اقصایم بر با	آرام ایلمن ایبر گرفتار
میر ایلمر علم او کلعداره	میر علم ایلمر شهر باره
اول شاه سخنت سنا عارف	چون صورت حاله اولمرف
آرام دین کور نجه رنجور	ویر در دم عیش و نوشه دستور
ار میر سپهر یاد سهر	ضرب ایله چینه ختر سهر
سر بو شنی ال خم شه ایک	ویر حکمنی دور پر شتابک
کاشنده کتوب سحر پایله	سوغ بکف اول مثال زاله
ار برج سعاده تمه اختر	اوسون سکا آفتاب

رباعیت

ار در خور دیمم و سز او کیش
میر خاک ره تیغ بیک و تیغک

عشر نکتہ باغیہ بصیرت در نکتہ آل لاری کبر دستک جام کلانک
شہزاد کلند امیر دلدار ام واجب الاحرام ایہ علیہ السلام
ہفتاد ادوب فصل بہار جانب کلر بہ عینیت خاتم الیکلوری

در باغیہ

کلذ آجیوب ایر در بہار ایام نفس چمن و صوت ہزار آیار
کام آل کہ دکل بزم چمنہ باقی
ہنگام طرب کنت و کلذ آیار

بر وقت سحر او سر و قامت شہزاد آفتاب طلعت
دولتہ چیوب جوہر خشم چون سرو سہی اولو جہانامہ
صالہ راوشہ ببند پایہ بر کلشن دلکش یہ سایہ
کلشن کہ اولوب لطافت اینیز اولمش دم نوبہار کلخیز
مانند سہی قد آن سرکش ہر تازہ نہال بانہ دلکش
ایتمش او چمنہ احوالک ہر تخی صنع ایر زانک
سور دم نوبہار کیسر پر نخل مرصع و مجموعہ
صدر برگ آجوب ہواش کلر خرمندہ ہر افسر آتش

صالح

صالح چمنہ ہزار آسوب زیبا جو کل عذار محبوب
آشفٹہ ایروب ہزار رعنا چکش بو زینہ ہر آل والا
ہرز کسبت اللہ سحر میخوابہ ہر خارہ بکسوز
ہر وارنر اولوب سہال ہلالہ دو غنس قہ تا بدلہ لالہ
کو یکلہ سحر چمنہ ہر کل بیمانہ بزم عشق تہیل
تا حفظ ایرہ بوستان دین بر تیغ سبز اللہ سوسن
ہنگام سحر کلاب شبنم رور چینی ایر چمنہ ہر مرغ
تاب حوزایہ حوالہ کلذ یاقمش سر کلین اوزرہ محمد
ہر رالہ درون پنچہ کویا اولمش چمنہ سبوز صہبا
کلر خرمندہ ایتمش ہر آتش مہذو بیچہ در بنفش دلکش
دو غنس چمنک لہا قندہ ہر قصر زفر دینہ کلشن

صفت مجلس

شہزاد چون اول خدیو عالم کور در چینی بو کونہ خستم
کلر نگہی و ہر وہ روزہ کانت در خاطر اولوب زمان ہرست
ایتمش او جم زمانہ ہر ریب ہر مجلس خسر وانہ ترتیب

بر بزم صفا که صیت جانک
 اول بزم سر او ایتیه
 کرا دل محفل حکم تا گید
 میدان غرض او وجود کمال
 شهزاده او میر مجلس را
 عشق و طرب اید کجا تنگ
 اول بزم صفا که ساعز
 چون تابش مهر عالم افروز
 آهسته سر تاج و تیسر
 انار سخنده است نهام
 بزم حمدن و بر ریایم
 آینه سنی اگر سکنند
 پیمانہ سی خدمتند خورشید
 تزیین سخند را اوله غافل
 ساقی دادیب نکته پرا
 رقص ایتد بر مزه جام کلر کند
 بدر اولد کیمی مالان او سغ
 هر غنچه درون ایتد بر سوز
 سدلک سخنه چکلدر کوه
 یوز اورد در حضور او ستام

در سوال شاهزادگان

تاج سر افتخار سیر سلر
 نیند ایدر ارادیب دانا
 زمین کرمان زر کلر
 هم افسر مهر عالم آرا
 جواب استاد ملک زاد
 سر نامه سنه اولور سه عنوان
 بر یاد شمس که عدل دان

تاج سر افتخار سیر سلر
 زیر آکه اولور بو باغ عالم
 امر زینت خاندان دولت
 ضمنده اولان نهان ظاهر
 زیبا بر اسور بوسلک کوه
 استاد طریقه اول کلند
 اوله نوله اول لال حکمت
 اربح حقیقت آفتاب
 هم افسر آفتاب انور
 باران عدالتیله خسترم
 احسانه در جهانه زینت
 اوله سکره بار خاطر
 ایلد آن کوشس جانه زیور
 ایتد بونزه اکتیله ابرام
 پیرایه افسر سعادت
 اول غنچه یوز نزن آل نقاب

رباعیه غزل

ار غنچه باغ دله فضلت ششم
 اولسون رشحات سنجک فیضون
 دیر باغ روانده نزار خوشدم

حکایت

سوریه بهر از کلشن راز
 نوشین روان داو کستر
 بو یوزدن ایتد نوبه اعجاز
 یعنی او سپه پناه و کسور
 مملکت نوبه و س شاهر
 مملکت نوبه و س شاهر

دیر مسکن او شهر بصفقت
 ایام عدالتنه زنجیر
 آبادیدوب او مرز دپومر
 دو لندنه او تاجداره هر گاه
 بر صا حب نقدت آنگ
 اخذن او شخص خوب که دار
 چونم اوره سدا هم سالک
 ایرون او پر موس بر عت
 با سعید و طلب مال فارون
 سر عتله او دم قن و خیرم
 بیگانه دن اول حریف انا
 باج دیر ار مر و تپین
 بریر که سکا بران مقام
 اما که ایچینه بیش اگر کم
 فالسون صفتین از ندم غمخوا

آینه صفت جمال و صورت
 سر کشدر ایلسد تخییر
 آوازده سر ایلسد بر بومی
 داد و دهنش اولمشید و خوا
 دورنده او داور زمانک
 بر قطعه رتینی ایتر باره
 دفع تمن ایتر اولدر مالک
 تحصیل معاش ایچون حرات
 بر کنجه ایرسد رانده مدنون
 ایردر در با یعیه شتابان
 عوض ایتر اگا او کینجه تنها
 دیر آتش کفتویه تسکین
 تقدین هم خرج و صرفه آتم
 هرگز بن آنگ نوار بلم
 زنهار بوسوز بورا هم زنهانها

ملکله

ملکله که برد فینه بولدک
 اولسون سکا ارستوم کومر
 دیر اگا مسترین برادر
 حاشا که اولوب اگا خیرا
توبیبا عتبه غیب و لطیف
 عدلیله زهیر داور فرخنده
 برارض مبعیع ایچمه موید کنجه
 هرگز نه آنگنه نه صانده اقبال
 احسنت زهیر الت آنگ
 کچسک اور هر دوان فهنگ
 هر بریر اولوب غنایه نایل
 القصه چونه اختلاف بجد
 اما که بیور را ایر سهاک
 کیفیت نجهی شهر یاره
 اولدقمه او کنج متباهیه
 مال و کله او لم طمع کار
 بر مرتبه ایتمش که جهان خجال
 دورنده او ساه مهر بانک
 حوص و طمع هر از فرسنگ
 اولت هر اورد و کتیده خجدر
 چون قصه عشق اولد محمد
 عدل و کرم او پادشاهک
 عوض ایلمدیر او تاجداره
 اولد فرخنده نصیب و وایه

کل کسیر اولوب خدیو عالم
 باور بوسعادته محقق
 درک ایلدی کیم بو تخت دولت
 یوز بیره قویوب اوستا محمد
 هم ایته راست هکته پروا
 بگریم اولنجی جوشان
 بیر دیدی بر سر که مطلق
 اول بیر دیدی که نور سیده
 بر دختره مالکم که حالا
 امر ایلدی که مادی پروا
 هر بیر اولوب انیس و محرم
 کنجینه چهار مردوز نیک
 تقسیم اولوب عدالت آورده
 بور سیده اول خسته داور
 فرمانه اطاعت اولدی حایل
 هر بیر اولوب اجماع داور

ایندک

ایندکجه معر بوخ نقاسین
 شهر اجم چون اوله منوره
 لعلی کیم اول ملاحظه کیمز
 بلدر که او آفتاب طلعت
 ورد ایلدی بر سان شایر
 ایته ران کوش جانم زیور
 ایته ر دهنن کهر له لهریز
 شانانه تیر سرف عدالت

صفت شب دیور

چون ساغر ضیاءه نو
 پایانه ایروب او مجلس جم
 نر کس کیم سر کران و بیجا
 طلی اولدی بر عین غر
 اول انجمنه صانع بر تو
 شهر اجم ناز نیک اولدم
 چشم سیمی اولنجی بر جود
 قالدر دم صبحکایه صحبت

رباعیه نازک

بزم چمنه ساغر دلجویر آوار
 بهکام سحر سرده ناز عشوه
 شب چشم سیه تکه او خیر آوار
 بهکام سحر که شاد خاور
 اول کلشنه کلفچه نیکو بویور
 زین کلشنه ایته بر سر
 ایته نینه تاب ساغوندن
 عسره کله جهانم روشن

تا نیرنگ سبب اول شد
 آهسته نسیم صبحگاهی
 ویرسند کدر رخسار باجم
 امر ایدر او دلمه شایسته
 وقت گل و هنگام صفادار
 دور قدح و جام صفادار
 چون ماه نو اول زور قریب طویله
 صفت قولن نینه ایام صفادار سیاه مجلس
 تاب افکن اولوب موقوف
 ویردیز کل آفتاب رونق
 دور ایدر بزنج باغیر
 کل کیسی آجله رخنجه دلت
 ایند کجه کلور سینه قفل
 ارتود و نوایر شو قفل
 طاس فلکه سحر پیایی
 آتدردون سینه ان میر
 فواره اکتان عشرت
 ویردیزه قفه باغنه زینت
 مطرب اولوب ترانه پردان
 بر پرده دن ایتدیز سر آغاز
 دو ندر سر کوبه کلشن
 بود جهله بولدر چونکه زینت
 اول بزوم طرب اوج عشرت

براق

بر شوق اولوب و عیان
 ایتدیز نین بر سواله آغاز
 سؤال است نرا هم طلب
 جواب است نرا هم
 از واقف راه دلنوازی
 آگاه طریق چاره سازی
 از بدرتی طریق الفت
 در راه برده صداقت
 عالمه ندر طریق یازر
 آیین وفا و دوستداری
 حق ناک و حقوق صحبت
 مکنمید رانره رعایت
 اینار زمان ایدر فانی
 هنگام سخن اولور خاطر
 بر سر دلت اگر که سیاه
 آسوج اولوب جایه سینه
 محبتیه اولور مریار دهم
 هم سانه عیش و بزوم غم
 بو عقیده مجمل و مفصل
 قل ناخن فله تکلمه منحل
 از راه سپهر شهر با سر
 خورشید جهان با جدید
 آنکه سوال ایتدیز داو
 ایتدیز نوله گوشه چایزور
 الحق در بارگاه شهید
 یعنی اولینس بر کله
 آینه چکلده مقدر
 بر سلک بیایه بویه کوه
 خالی دکل از نهال کلشن
 دریا صدف و صد کهر دن

گر غنچه اگر کل مطبق
خار ایله بولور جمله رونق
معلود را رنجسته داود
سنگ سیه اولدو کمان کوسه
چون نرسن سوسن و سپهر غم
یک نه دکل نه ادم
عشق اولسون اولدو و خوشنما
جو کرسی اولدو و فوسما
هم جام اولوب صفا دمنده
هم صحبت اولدو غم عالمنده
هر کجی اولوب نکا بایک
هر صبحک اولدو سیایک
هر قنده کیدرک اولدو هر که
سایه کن کبی ساکیار و سوره
کر اولدو فلکدن انفاق
دفع ایلیه سعی ایروب ملک
زهار بوکل تانده زهار
اولمز دیمه بویله یار غنچه
کولما دیم شهر نایه منظور
تدبیر وزیر و حال شاپور
چون اولدو او قنار کوسه
ایتر او میک او سر خوشتر
زیننه لال کوشن داود
کیفیتین سؤاله آغاز

رباعیت برقی

جام سخک رنگ کل رنجه
تاب افکن کیم سو سمنویدر
سولیت رخ نموله نه اربطعت

بو کلیم

بو کلیم اول بلبل خوشنویدر
سرگذشت شاپور شاه اولدو

چون ایتر مراد شاه عالم
تحقیقی جان دلدن اولدم
ایتر او هر از کلشن راز
هر نغمه دلپسند آغاز
هر شاه جهانستان عالم
سرحد عجمه بوذن اقدم
تدبیر ایله تیغ شعله ديار
ملک ایتمه شیر نخ دیار
سنگام ررض اول ظفر کیش
ایتمه نر ایش هر دریش
شیر بار کندن گنگ
لرزان ایتر جان خیره داند
سر نیجه بخت و دولتیه
چوق شهر و دیار همیشه
ایتمه او داور مسلم
سرحد مالکینه منضم
فکر ایله ایتر در کار کار
تدبیر ایتر آب بر میر کار
هر که او داور جهانگیر
بر لشور ایتر قصد سخن
اول اکاب سپاه و لشکر
تبدیل کیدر در چون سکندر
بر کجی اوستا صاف سرب
معه زدم ایتر مطلب
تبدیل شکل او مر زبوم
سودا غایت ایتر روم

اندیشه قیصر ایلده اولسا	ایتدر بو خیال محضر و خواه
طین ایله منازل ویراجل	تاکیم اوله یار تحفه داخل
بالذات رسوم ملک قیصر	معلوم خیالی اولدور قیصر
بو صورتیه شمس یار دانا	ایتدر وزیرایه عرض و انا
مانند عروس جاهه غافل	ایتدر بنی ملک روم بیل
اولمادن او ملکت دلارا	یار سیمه زیر و بال
اسباب سفر اولوب تمنا	غم المیم اولد ریانه تمنا
مانند ستاره کان کردونه	منظورم اوله در و درون
در وانه این ایوب کندر که	سمت ظفر ندن اولم اگاه
احوال امور سیرتین اکر کم	تذیرین قیصر مسلم
سب صاحب راعی سیرت	بو بایره سز نه راز ایدر

ریاعی
 اولدم بو هوای سینه تنان افخ
 یوق صبر و قرار ایتمکد کجا افخ
 یار کل امید اوله دامان امل
 یار اوله دامان و کربان افخ

اول دم در زای بند خصلت	صاحبوزان ملک دولت
چون بحر محیط اولوب خورشید	بود جمله اولدیم در افشید
ادل رایر که دلمه جلوه کرد	ز نهار که رایر بر خطره در
بو خاطر که سر شانه دکنه	بر سودر پنج زبانه دکنه
کراوله درد اکر کهدن	ال حکمت او نهال بکهدن
هر چند نگار سوزن	سنع امیدیر ره خطره دن
بو بایره طوتدیم سر ایا	رحم طرف خدایر انا
سب بر طرف اولدور سعی ظهور	کوتسر سوب التفات نیاور
اول کاره بادرنگ و ناخیر	بود جمله قدر راز و تدبیر
وار ایدر سکر اد کج و کانت	بر صاف کهر و ز میر کانت

صفت وزیر پور شاه

معلوم این علوم عالی	اولمش علم ابوالعالی
هر فننه او فیلسوف دانا	برلمدی کیم بوغیسه رانا
هر منزل اولور در صحن کلشن	بیابک ایدر شدت سوزن
این دل سانه رود و کانا	بلش ایدر اولقد کله محنا

سط ایست سکات باریک
 معلوم این فنون شتی
 شپور او وزیر کار پانی
 شان سفره ناپایه خود
 برخواستن در براد مقصود
 بروقت سحر او کیم غمخوار
 قطع راه ایرود بیک گونه
 صنعتک وزیر کار دانت

تذییر وزیر در غیبت ملک دوم

تغییر لباس او در ذاب
 زتارین ایرود میانم حکم
 طب ایرود همیست تدعیار
 بولند حد اقلیه صوت
 ایرود حکیم صاف ترکیب
 اما که او دهن راحت افزا

انام

آما هم لکن دیر در راحت
 والحاصل او مرد را بهمت
 مانند حیا زوسر و کلشن
 مرضا و جوجه اول نکوکار
 نحو شیکوی او مرد و بومر
 خلقیله اولوب او مر غافل
 بر قنده ایسه او شاه والا
 ایتموز نظران آن منضک
 ایامه باریک تحت قیصر
 بر بیر سال پنج دار آ

وزیر شپور بطریقه محبت ایرود کبیر

چون اولدر او جایگاه معمور
 اول طایفه نیک فرید عالم
 علم لیه او بیسجور و بی نور
 ناراستی و جهالت ندن

خاک ره بی مثال گوهر
 صیت سخن ابو آلابای
 رندانه در آهانه صوت
 اول باد سبک و دستا بن
 چون ایر در در ابو آلابای
 توقیر صحیفه سنه اول آن
 اول هر که سنار و در بار
 فرزند عجمدن اول از است
 لطف ایوب اول کریم
 هم دیر بو خاک رفتن
 بو وجه اول فسانه مردان
 مقصود در سعادت
 بابوسکه ارزو محقق
 اول در اکا قدر تم که با دبی
 ایرکن او بر نکت و

زین کله ایتسیدر قیصر
 میل ایترو وزیر او سوز
 بروقت سحر لید و عنایت
 بطریکه ایرنجبه اول در بیان
 یوز سورد مثال سایه پایم
 لام و الف ایوب نمایان
 لولور تجت ایترا سار
 خوش کله در ابو آلابای غایت
 کوستر در اکا مکان خوشتر
 مقصود ندر زیارتکن
 ایتدر سخن دروغه آغاز
 بر غیر در کل زیارتکن
 تحصیل معارف اول هر حق
 فتح ایبه قبول در مراد
 اول انجمنه کهر فغان

اشار

ایشان سخنده قیلدر اهدا
 هر کفنه دل سندر آنت
 اول رند جهان قیلدر اگرام
 ماهیت علم و دانشند
 هر فنه تمام بولدر کیت
 این در و سارنده ما هر
 ابواج بم کیا سندن
 قندیل کشت او پیر سندن
 هم ویر در کال فرودن
 اما که وزیر ابو آلابای
 صها بک ایتدر خست و حال
 بطریکه اولد که کور مقبل
 اول فنه وزیر نکت بردان
 ایله صمدام او مجلس آرا
 هر سوز او پرسون و فزون

بطریکه سراجنه هدایا
 مقبول اولوب ابو آلابای
 کوستر در اکا توب نام
 روز ایتدر شبنم و پنجه روز
 بر پایه و پر شعور و درانا
 یوق بلدیکن مکره نادر
 در صدف فطانتندن
 ایتدر اکا حجره سنه سن
 هم ایتدر بطار سینه ملحق
 ایینه اولوب او بدلقایه
 کیفیت جام طبع او را ک
 بو هر طرف مزاحه یائل
 اولد در اکا معرفت انبار
 بطریکه نجه لطیفه اهدا
 ایترا ناولقدر کفستون

بطریق بد اختر سپهر روز
 آن سز اوله فرد شام اگر روز
 چون شبیه ساعت اول کین
 اوله فرد جدا بر بر بدنت
 وزیر بطریق ایله کرم المصلح اولوب
 بیست و دو روز و او بیست و دو روز
 هر بار دلی ابوالمعالیک
 شایوردن اوله ایله خالی
 هر کچه و کوندرین برابر
 بر صحنه ایله مقدر
 بطریق ایله تا بروز محرم
 شایورد ایله تا شام محرم
 طوره فرینه اوله فاطمه طهار
 مرضایه مدام ایدر در تبار
قیصرک اعیان دلایت دارکان دو هفته ترتیب
 بر کون ندانسته سر آستر
 ترتیب ضیاء قیده قیصر
 هر برینه فیر در قدر و وقت
 بر قیصر بنده قیصر دعوت
 سر حشمت جده کان ترشا
 آب رخ ملت نصارا
 خاصان مقدر بان قیصر
 میران ستود کان قیصر
 چون نغمه ارغنون چون عود
 هب اولدیلر اول مقام موجود
 اول و نکه صدرا کاسر خواجه
 بر ایلدیر طاس آسمان
 شایوردن کت در خال
 قصد ایله کرم اوله انده جانم

تاکیم

تاکیم اوله اول خدیو عارف
 ترتیب ولیمه سینه و قفس
 یعنی که ایله اوله کمال
 هر نقصدن اطلاق حاصل
رباعیت
 تحریک هو ایله کل اسر و چین
 هر جانبه میل ایله همچون کسکون
 تا بتقدم اوله باغچه کلین کسا
 بدیل کیم قوناله کل کلین کاشن
وزیرک شایوردن ترتیب ایله
 شایوردن وزیر عقال
 اوله بو خطر لویولمه غافل
 زنههار تصور ایتمه زنههار
 ضمیمه بو تک نچه خط و ار
 سعی ایتمه نهال تر دکلد
 شایوردن بو اولوب تر دکلد
 بو جمله تصورک هوادر
 اندیشه باطل و خطا در
 ایتر نچه نصیح و پند انا
 هیچ اولدیر سود مندا هسلا
 کندن او هر از کلین و باغ
 بر شکل غریبه قیدر افراغ
 عزم ایتر او صورت ایله شور
 ظن ایتر که حالی اوله کسور
 اوله در ضیافت سلاست
 چون بولدر و خوله و ترفیت
 ایتر او همار اوج عالی
 آرا کمن صف نعالیک

رباعیت
 بو شوکتله مهر جهان آراکت
 یزید یوزر چون سیاه چرخ
 ایتسه نوله بهر اهل برین صفت حال
 قورخه اولور در دکمه دریاکت

قصه صورت ساینده ایتدیور
 اول جلوه ناز قصه معنی
 بو نقش غریب قیل تاسا
 شاپور تفکر آینه اکثر
 خوف و زنده لیر تمام قصه
 خوف ایدر لیر اوسم برکش
 ناگاه آوره اولمکه آتش
 ترسان ایدر کیم سیاه و تیز
 روز غمگ اوله برق و میغی
 ایدر حدز که زور دست
 اول دایره دیره شکستی
 اول بادسه جهان بهمت
 جایز که لیر اولمکه غارت
 اول خسرو آسمان فرکه
 قصد ایلیم بود یاره ناکه
 جایز که اوشه سوزدیش
 معموره سلک ایلیم دیران
 آخ بو فر ایلیم تیر
 حقا که غریب نفس و تصویر
 یعنی که بر ایلیم قصه
 نقش سب و جام و ساغ
 کربالس اگر که غیر منظور
 نقش اولمکه مثال شاپور

ایتدیور

ایتدیور که نظر نهان و پیدا
 شاپور ایدر ظاهر و مویدا
 بولیدر مال را سر روشن
 تا اولمکه غفقت اولمکه

صفت مجلس قصه
 وقتا که قوردر بریم بریر
 دور ایلیم بریم ساغوزر
 چون آنش میلده لیر و بالا
 کرم اولدر تمام اولمکه صهبا
 اولمکه صفاهم همه مدن
 دیرینه ندیم و محس مدن
 صاحب خرد و حکیم طینت
 بر زنده جهان و پر دست
 هر کتبه دن اولمکه خیر و آگه
 شاپور کوز طوقند ناکه
 اولمکه نظر ایدر کیم باهسر
 آثار ریاست ایتدیور
 پر حیرت ایلیم مثال عبهر
 دکمه را کا دور ساغوزر
 نقش که اکت مثال بهند
 طالع ایلیم بر ایتدیور استاد
 که نقشه ادم سرشت مانع
 شاپور بقوب کیم نمانی
 میران نظر هر این و اکت
 بولدر ایلیم بر ایتدیور
 غایتله مشا بهتر مدن
 فرق ایلیم بیوب بر ایتدیور
 قالمادر اولمکه زنده قطعاً
 شاپور ایلیم کیم صبه اصلا

حکم امید کج او شخص مستور
کفایت کلوب او مرد گشودم
آگاه اولک بوضوح
یعنی که بوجام ایبر که تقیر
بولمش بوقام رفعت بول
اولمش او نهال ناز پرور
حالا بود لیمه نک او نقاد
شاپور اور خاطر هم عاب
پیدر پد او بوب بیایه غم
قیصر او دم صفاه ناکه
اذن او سیاست تویش
چون سیل سرشک او چشم پریم
بوهر هم بیایه قیصر
امر ایبر رس آنه ایلم

سوال قیصر کیفیت حال شاپور

بویست

بویستر سوال پریم کس باز
بواورد در کیت پر فسون
شاپور تخصصه حقت
اول راکب تندر خوش الحاد
گورد که اول اهتمام وقت
نار غضبی طوبوب جهار

کوشن ایت سخن پارک سخن
سنگ ایبر هر چند نصیحت نهاد

ناچار شدن شاپور شاه در کشف حال خود

کوز غر طوبوق قانی بایک
اول خوفه ایبره ناسکیبا
حیران اولوب او حاله قیصر
شوقله همان او دمه خنده
کیفیت حسنی نهایت

بود جمله ایبره بر رو ایت

قیصر جلو و برون بر بقره وضع ایندروب اوزینه
بقوات سبک جلو دینی تطبیق ایندیر و آنکه فوخته
بر قبو وضع ایدوب شاپور شاه نامه ادخال اییدیم

زر تار ایلد کر و نندن اولدم بندایتد اینی الینی محکم
اتا قودر اولقد کر و ست آسان اوله اکل و تر قورت
بود جمله بد رنگ و اجمال چون ایتد درون جمله ادخال
اول محبس سالف ایسایک پولادیم ایتد قفلن آنک
هم صاحب بطش و ندر اولد وضع الیدر یوز نفر کیمبان
هم الیدر آنی رایر و تدبیر تا اولیه بو عملیه تقصیر
بطر یک با ختر و ترش و بد صورت بد صورت بد خو
بر درجه اخوان ناگوار سر منظور نگاه اعتبار سر
بر کلب عقوبین ایتد قیصر اول یوز نفر رئیس و همتر

رباعیه

هر چند که یم در و کمر سر اولد صد اخذر آنکه خطر سر اولد
اوله ستم خارو آرزو کرد کل خار سر و با هم کرد سر اولد

مطران

مطران اییر نام او بدلقایه یک ان اییر باد و آشنایه
قیصر هم صفار دل میت شاپور شکسته خاطر آتا
کلهار خلد اولوب همراهم اولد همه ناله کارم
ایتمش اییر زهر غصه بریم بمر زرد و او بیسوا هیچ
خم در خم اولوب او غمزه میتاب اییر ساغر المدن
خود کرم کسسه اولوب ستمانه ایهمر بو گونه آه و افغان
یارب نه قیلم بو بیستاره اولم فر عجب بودر چه جاده
که بار بار بسند و رنجیز که نیم جفا تر تیغ و شمشیر
نه محض و نه دستارم یوق سمت حلاکه اقدام
اولد سر اوزار و ناشکیبا بود جمله گفتنوم آتا
بر صبح چکوب سپاه لشکر عزم الیدر سو سر قیصر
یعنی که او خال دن فغانک عزم ایتد دیار و سر بیابان
شکل بقوه که باد دم و سر شاپور ایچون ایتد قیصر
او کنجی جگر اییر آنجی احتیاط و کیم او نا تواند
مطرانله قودر و ب برابر اییر مدام احتیاط لشکر

هر فتنه که ایستد در آرام
 اول سیکله ایتر در قیصر
 پیرامن فرسی عارت اوزنه
 سموله او خور برست خود را
 کوشش او بر بنوا در بسنده
وزیرک بطریک بیوزدن دستور استیوب بر قیصر
 اول لحظه که بر سپاه لشکر
 اولمدر وزیر جام تبدیل
 یعنی که او در نکتته پرداز
 زر طاق بلند الفت اوزنه
 دل بسته اولوب اولمکه دان
 بر کون او ایگر ندیم خوشدم
 سلک سخنه دیوب کهر
 انجام سخند مفصل
 آنکه بویوب طریق خفت

الکوس

اگر کوشه نشین سلکت روم
 بر کله اولوب فرید ممتاز
 خوشنود اوله هم سپاه و لشکر
 جایزه کایره بو محبت روشن
 حسن نظر بو خاکسایه
 ار لاله دلبر سندر بانگ
 قیصر کبی تا جداره خدشت
 کردیم رخسار شکر ندن
 بطریک پیام حسرت اینگز
 ار محمد غمگار سنسز
 کچه سفره او بی عادت
 اناکه وزیر نکتته پرداز
 قوردر او تدرزه دانه و دام
 بطریک او دروغه و غیره خاطر
 خراج ره در خوش باد پیا

احوال سفر دکلم معلوم
 سرخسته دله اوله شفا ساز
 هم اچ سفر اوله میتر
 خاک در قیصر نشین
 چون مهر و ده اوله قدر دایه
 بن بکیسی ایت یا چر غمگ
 بن خاکه دکلم قدر و رفت
 ایتمه نوله چشم جان روتز
 دریا کبی ایلمدر کهر ریز
 بر دم ایتمم قرار سنسز
 کوسر مدر اگر هیچ خفت
 هر یوزدن ایر و ب نوای آغاز
 یعنی که زیاده ایتمه ترا برام
 ناچار مساعده له رخ
 زاد سفرین ایر و ب

مطراة او نيلون جسام ايتدر رقم استيان نامه
 اما که او نامه که سر با بود جمله بولس زین بخار
 بو حاصل رفته محبت اول و مکة بوله حضوره
 هر مشکلی آکا عیانیت تدبیر نیمی نسخه روان آیت

رابعیت

بونا بهر ایتمه جدا ایکن عدایه از جده ضامن کن
 جوش ایمی بهر سر مگر کان کن
 جوش ایمی بهر سر مگر کان کن

چون نامه پیر به بصیرت تسلیم ایروب ایتدر آیت
 اول مرحدن وزیر دانا شاپور غمیده شکیب
 مانند عقاب آچوب بود بال مطراة داروب ایر سدر الحاک
 خدمت ایروب اور منور خاک بهن ایتدر نور دیده
 چون نامه نکت اول که منظر مضمونه واقف اولدیر تیسیر
 احوال اورین شتابان هبانه سبارس ایتدر مطراة
 باس اوزنه ایر ایوب فزیره خیر الیدر عار ایتدر بریره

کوسم در

کوسم در کمال غفلتندن اول ارد در نیمه سنه سنکن
 ایتدر عجب اول عدو شاپور کنجینه سنه او مار کنجور
 مطراة ایضا و مرد عاقل بولس طرف مزاحه نایل
 هر دم سخنه او نکته پرداز اول پرچم دن ایزا اولد آغاز
 ایروب کیمی او نکته پیرا بر رفته نمانشیده پیدا
 اوزن ایروب بلند هر بار ایروب نخی لطیفه اطهار
 صیت سخن وزیر شاپور کوشن ایوب اولد شاد مسود
 بدیر که بود پرچم اول پرچم آنکه بولور بولور در مان
 ایتدر کج کیمی کیم فانی پر کوسم اوورد کوشن جان
 ایتدر نقد زکات بر سود شاپور ایر بر حسب مراد و مقصود
 کرایت شکیبی نظم در ترتیب شاپور ایر در صبر و رغیب
 تدبیر خلاص بکشت ایگ بود جمله ضرب ایروب در کمال
 چون زورق با هم اوردق ایاتنه بعلود اور ووق
 اولد قج اول آصف سخن ساز فردوس نظم قصه پرداز
 شاپور موزدر جام حیرت مطراة ایر در مرست حیرت

هر صبح مرتضیٰ طالع	هر مرحله اولوب کهریز
ایلدور او مانیت اسحر کار	لوح دله نقش حیلله هر بار
اول فکر ایله اولم اولدور آخر	مطالعه اکل و کسره حاضره
هنگام سخن اورند عالم	تحقیق بودر که بیر خوشدم
اولدم که طوبی طریق طریقت	بوجانبه ایدم عزیمت
زاورجم اول سنه تعظیم	مقدار کفایت ایندر تسلیم
انصاف دکلدر اینتم الحق	غیرک نعبینه آنی ملحق
جمع اول سها طرافه کاهر	مستغنی ایندر در زاور
بود وضع اوج سحر و بیدل	برهیزنه حمل ایدر در غافل
بوکرچه ره حیلله بریا	سیر و سفینه قیصر اما
ایتم زور و صبر هر سبک کام	بر مرحله هر ایکن کون آرام
قطع ره و طری ایوب شال	پیرامین فرسه اولدور و اصل
چون سعه آتش جهانوز	هر جانس باقیه بیقه هر روز
اطراف صالوب سباه و شکر	هر روز و شب ایندر در قیصر
سیاه و قطع اشجار	تخریب قرآ و همدم انصاف

در خشم

رخشم و غضب او شیر بریه	ایتم زور و قدر فادیریه
هر نیرزه کداز و صف کشدن	اقلم عمده مرد و وزدن
هر دست و در اولدور ایستنه	بر ناسی اسیر و پیر کشته
رو ملک ایوب حق فادیر ظاهر	ارباب دیار فرس او
هر بره بسی بوز طوبی فرانه	چون ابر چکلدر کوسه ابر
ایتم کیم نقتد جانس بیات	بر قلعه آمینیه بر تاب
بوسه کلله قیصر ستمکار	چون بلا عقیم و کیمسار
هر کزانه و حیف اولوبت جائل	نه مانع ره نه خوف مقابل
بر کون او صفار سینه زور	تم لکن ایندر ملک پور
اطرافین ایروب حاطه لشکر	اعیان دعوته ایندر قیصر
چیزنه روان سلطنته	کیفیت فتح مسورت
هر بره جوی ابر نوبهار کیم	بر یوزدن ایروب کهر نایر
آفرینکه راکر قیصر قیصر	اولدور سه کار الکامقتر
سورین کسهارک اولدور این	ضبط ایمشید هر روز پیشین
پیکار حصاره هر طرفدن	چون رستم و بهمن دهنتم

هر مرد مبارز و بجا در اسبابه اولدیر مباشر
 به تاب و توان و ناشکیبا ساپور سیه ستاره اما
 مطرانه وزیر مهربانک مخصوص ادا ازین آنگ
 درک ایلمر کج عدو سرکش ایران زمین اور در آتش
 قطع ایروب امیدنی نماید دست بود حسیه بقا ک
 خود کرد سینه او بوسه چیمک چون ابر بهار اولدیر کرایم

باعت

ساپور او دارمخز او استک ایتمش ایر مرد جمله بیارونک
 دور فلک و کردش ایتمش مرکز نه صفار دل و نه تر حجاب

شکایت شاپور سیه از بندگ

احضار ایچون الکل و تر بن کمر وضع ایتمشیر بر بیجی قیصر
 پر شب که کزانه اسد سل کار دلن ایلمشیر مشکل
 اول شخصه وجود داغدارین شرح ایتمش جفا بر فوکارین
 مانند سبوسه قشدن قان آغله روز مختدن
 شمشیر غم ایردر استخوانه کار ایتمش جفا خنک جهان

قالا در

قالا در بندنه تاب و طاقت اولک بجک شمشیر جان منت
 بوند کران اولوب مقرر ایتمش از املک قصیر
 تحفیله ایلمر که تدبیر اولدیر برین جفا بر زنجیر
 بجاصل اولوب در تحت بولر نه کراول مراد صورت
 پیر ایتمش ایلمر نمدون خرد ایتمش نزار جسم آهن
 عمر نه او شخص بردنایت بر کس به ایتمش شفقت
 ساپور شکسته خاله اما داغ اولدیر حال کل سر پام
 مطرانه کلوب او نا توکنت نقل ایلمش اضطر این آنگ
 حاضر بولوب وزیر دانا بلدیر که اوستا که کورارا
 ضعیفله اولوب شکسته خالی بار غمه قالمش مجالی
 ایردر دم یار و مهر بانی فریادینه ایر منک ز نافر
 ساپورک او سر فر از تحت تخلیفنه ایلیوب عنیت
 مطرانه اولک شاهر شرب هم انوز صحبت اولدیر اول شرب
 دیدر بوشب صفاهم حالا بر قصه میان ایتمش اصلا
 بوعوه هر مجمل و مفصل کوشش ایتمش کسب بونز اول

مطرازه عسریه میم دسند
 بشو قلیه او طرفه دستار
 تحقیقنه نقشبند عالم
 سوره او باشنده گفتار
 عقا که کلام غیر مسجع
 مطرا لیسور طبع مبال
 ار را بلسند هوا
 می کسیر بوجلس صفاه
 ابسون دل و طبع کون
 وزیر شاه ایستد مکت و خدمت بدو کس کجایه
 مطرا اشغال ایچون سیده انار نام بر موقوفه زمین
 اهل نام بر عاشقک رفع صورته حکایه پس لفظ بیکس
 باغ سخنگ هم ازستی
 ارفوت قلب جیس قیصر
 چون بیل و کل جینه خرم
 بر نامه جوان و دل پر استر
 بوسه ایده نوایرستی
 ورم و مصاف ار دلاور
 واریه دیار هم بر دم
 بر فافه نازنین دلکش

اولش

اولش ایده شهنشهر اندر
 اسمی او کل سن عدارت
 انا او جوان دستارک
 او ملکز مثال قیس و بیلا
 چون داغ درون او پر توفیق
 کله کس جام و ساء اله
 ذکر رخ مهستان اچدر
 اول بزم مثال جام عسرت
 پاییزه نهاد و صاف کسیر
 بریدی و شک جو قیاس
 بزم اهلنه بر طریق تفصیل
 عین ال اهل اول قمر جیبیک
 اوله راکت اول محب صاف
 تا قلدن او بر نیاز و ناس
 دیر او سه سپهر جاندر
 ماه نو و آفتاب انور
 سینه ناز ایده نیکو رک
 عین ال اهل اندر نام انک
 الفکرینه قیاس اصلا
 یارانه انجمنه بر شب
 اتنا سخنده اول محله
 یعنی صد و زنان اچدر
 چون قصه عشق ویر کسرت
 بر مرد و ظریف و نکته پرور
 او صاف جملین ایوب یاد
 وصف سر زلفن ایتد تطویل
 وصفن ایشی و بانه نازیک
 کل خدرینه قولقدن عاشق
 سر نزل نامن ایتد سرتش
 اراکلی فلان مکانه

هم جام جهانما آنها در
 ایندرا او جوانی تازیدود
 چون سبیل سر سبز پیوست
 مستاق اولوب اول افبا
 یار اولدور سپهر بر سحر
 با چرخ کورب جمال یار
 کچه او نهال گلشن آرا
 اول یار قدیم دست ساند
 اتا که بمقتضای فطرت
 نانیاره غیر نفس بر آرز
 امید وصالی دلده محکم
 با صبر و شکیبایی در هر که
 بر غایتی ایرد کیم نجابو
 اکاه اولوب ایلمر مقور
 ذیب ایله اولد کلبه نام شهرت
 هم سیده الذهب در آدر
 بیصبر و قرار و شکیبا
 گشت ایله در شکر و کیم
 دوسته اولد موسله اضطرار
 چون نجم سحر او ماهر ناکه
 چاک ایله در قبا بر اختیار
 بر سر و ایله باغ حسن آما
 افزون ایله حسن اندک
 بر موجب خلقت و جنت
 البته اولور نگاه انداز
 بو فکر ایله اول جوان هر دم
 پیرامن قصیر کندی که
 اول راز نهانه زوج بابو
 ترتیب جانش اولد بر خست
 اولد در بر اولد بر طبیعت

ایله

اعیان ایله او نو جوانیک
 بر کوشه ننگ و تار اولدم
 و بر عجز جده عا و عور و شوم
 هم ایندرا اولد اکا حواله
 بر طرفه عجز زشت پیکر
 مقطوع ایلمر هم او پیره لک
 اول کیم عجز سینه بر سوز
 یعنی که قبیل داغ سوز
 اول گلشن عشقه سرو با
 اول یار قدیم دست سار
 چون مادر مهربان اولدم
 دیر رخ ایله سنک کناهیک
 اول درد و بلا بولنده پامال
 بویلمه بو اسیر و سیدا
 اخذ ایلمر اول محکم آینه
 حبس ایلمر بند علیک محکم
 و مقطوعه ایلمر اکا موکل قایم
 اول خسته دل و شکسته حاله
 بیک جسم و کرم شکل و سنک
 بودن بران او بیجا لک
 بیک درد ایله اولد اکتس افروز
 اول کوشه تار قیلدوشن
 یعنی او نهال ناز آقا
 یاد ایلمر آب ایله در آن
 اقبال ایلمر عجز عالم
 غم کوشه سن ایلمر جلوه کناهیک
 دیر که بودر حقیقت حال
 معصوم و بوق کناهیک اصلا
 عین الایک صورت حال انکار و عجز کیم بطریق

اول وعده ذوق وصله مغرور
 دیر او عجز ناز پرور
 اول سب فرار سبک
 ایتمه سنگ کبی سر با
 افسانه اولوب دیر و غر
 سرشته صدر طوطی محکم
 پیچیده عنان او پر مشت
 عین الابل اول قاجم دام
 گوش الیچک عجز ک اولم
 دیر که اسد قنده مدن
عجز ک عین الامل حکایه بسط ایته و کبیر
 بو باغچه فخر حضرم
 بر دمبارک اودیر
 دار آیدر براسی بنی سا
 مفسون آیدر اول سنج غایت
 چون صورت حال اینستور
 ار سعله سمع جان مادر
 بر عیبر فریب یچون پاپر
 کذب اولم اختیار انا
 اول صورت حال اولنجه ظاهر
 اول قیده که دشمن اولم
 آنکله خلاصه بوله صورت
 بایسته قید دام آلام
 کفزار مسترین او پر غم
 اسب نخچه اولم کبیر روزگار

رباعیه

سرخچه خورشید ایدر
 هر صبحکله لیدر اول کون لکنک
 شبنم کبی بر کردن کوشن کبر
 بوقت سحر اولم در شیار
 چون ساره رخ سرفوت
 اول طرفه غزال لسانک
 بی یار زغیر اولوب سوار
 کشت ایدوب اولوب سوار
 بایزین دلجام او نیشک اولم
 تا وقت صبحی اولم دمت
 اعزاز له پس مکتب تانر
 آهسته چلوب اولم دمت
 ایتمه ذرا وضعی بر سحر یار
 بر کونینه عاکرت اولم زنده اول
 رخسار هو سیده اولم سید
 او پر قوجه ایدوب رعایت
 لطیفه طوب کج بن اکت
 پیر این دست کوسار
 بر خوب قضیه اولم سرفراز
 بایزین ایدوب طویل محکم
 رعای ایدوب اکا ایدر
 یعنی اول غزال اولم سرفراز
 نه لکنه ایدر دعودت
 اولم سرفراز اکا بو کار معناد
 اول رخسار سوار اولوب سحر که

شایسته اسب با و رفتار
 کشت ایند بر از دست صحرا
 نشندان اینوب و یا به خود
 اسباب لکون ایند نخل
 اول لحظه همان اول کشتن
 زین لحام و زین برتر
 صحای طوب فرس تنابان
 کتدر او قدر که اذن آفر
 اول زنی طلبه آفر کار
 چون وقت سر و دستوی کر
 اما که سمندر پر مشقت
 اندیشه خورد و خواب کس
 انار رکاب زر نکایس
 نراستی و نقد نندن
 اولد او فضا هر توف و تاب
 مرعی طلبنده اولدر در کار
 بر او علی صولی بر ایند سید
 قصد ایند که بر طریق مهود
 رعنی ایبه نینه برسم اول
 بدعت اولوب دمیده اذن
 اسباب ذکر بلار دیگر
 فارس و فر در پاره اولد بویان
 نه نقش رسم و نه کرد ظاهر
 ایرد شب تار اولدر ناچار
 غمخانه سنه عنیت ایند
 الوجوه کرد دام و حست
 بی طاقت و بی حال قالمس
 آلام لحام استوار سیر
 اولمش الکا خورد و خواب ایند
 شب تاب سحر کر سنه سحر

زین

زین بادیه دفع استرح
 اولمش را و شب تنام
 وقت سحر اول سیر محنت
 اتمه نجابت ایوب سحر که
 کجک هو سینه ایند اقدام
 مرغاب کبیر سباحتیه
 اول نهر عظیمون سر آبا
 سهرج و صرام و سینه سهر
 اولمش جلودون مرتب
 هر بر بر بوبوب یوست هم
 ویر در او قدر الم که حستی
 بیچاره او در دمخت او زره
 برات دین طوب کیهورت
 اول حاله بر شتاب بویان
 کورد فرسی جو سیر تنها
 جمع و عظمه لحام علت
 هر وجهه بتلیر آلام
 بر سنه و خواجه و عنیت
 هر نهر عظیمه ایر در ناکه
 سردن کچه یاز در اول آلام
 یول بولد بر نهر محنتیه
 اغشته اولوب و جود آنا
 اول طرفه لحام دلمسندر
 تنور فلک او نجه مرتب
 اعضایی سمندر صقدر محکم
 موضع لر در ذقلم سید
 کجدر نجه دم او حالت در زره
 کوستر در کمال ضعف صوت
 بر شیر سینه اولوب نایان
 نه مانع و نه مزاحم اصلا

شادانید وصال دلکشیکر
 کلد که کیدوب قرار بدن
 چون اولد یقین کا غضف
 کوردر که بر اسب ناز بند
 در نه او شیر مردم افکن
 بادرنه اولوب در انفعاله
 از زرم درون او بختی تیره
 دیدر اسد ار سمنه زیبا
 باعث بو که نه کن اولم کر
 بو سینه اید و کین من اندن
 جرم ایتتم ر دلیر عالم
 شیر اسیدید سور که نه اف
 اولم کیم اولور کید به معاد
 طوت دامن صدق اولم اف
 فکر اید اول کسند بر غم
 اولم کا غالب استهاسر
 خارا اولم تور در کلشن
 خارا اولم امید باغی بکیر
 بر بوست بر ایلی استخواندر
 آهسته سوال ایتد لیدن
 بوم تبه سا که ضعف حاله
 شرح ایتد حصار رضی شیره
 استخاره رفنا هم ایا
 دیدر که فکدر ایتد بر بوست
 دیدر که بودر طریق اولم کر
 جرم لفر نید و کینی تبسم
 حاله کجا که تک اولم کر
 اولم بند غم و بلادن آزاد
 آنکله اولور نجات حاصل
 لفظ اسد ایتد اولم

کودر

کوردر سوزن مرتضی سوزن
 سرتا بقدم او پر سر انجام
 کفار پریش و قیل قالی
 دیدر فر غضبه ضغام
 ارکا فر نعمت خداوند
 جهلک سنی ایتدین افر کار
 فرق ایلیوب نیان سودن
 هم صاحبک خیانت ایتد
 ایدر سنی اول دی نعمت
 اولم سا که ایدر عیبه تو غیر
 چون ایتد اولم کر برزاقبال
 اصرار ایله جرم بیسماره
 که شهر و کوی فضا هم بویان
 آخر طرف خلافت کتدک
 اما که در سعادت تمدن
 هب بو کر کم کلور سوزن
 ایتد کا سر کدشتن اعلا
 معلوم اولم بختی مال حالی
 عصیان نه زید و کلور قدام
 ایتد بو فر عاشق و فر دمنه
 بند غم و محنت گرفتار
 صالک ک بو بلال و جویک
 هم کتدک اسیر محنت ایتد
 پروردگار سایه حمایت
 سن ایلیه سرور و تقصیر
 مانع نه ایدر رجوعه فی الحال
 جور ایتد کین او نمانده
 رخت و غیر ایلیوب پریش
 جهلک بر ایلیه هزار ایتدک
 عجز ایدر حضور عسرت تمدن

چون معرفت ذنوب اولدک
 بر بنجه نعت اید آسین
 اول و مکه چون اول اسیر شد
 باین در کار اول کسب کبار
 عین الاهی اول کسب سیر بیوش
 کفزار عجز از ایوب کوش
 در اول مبتلا بر ناچار
 شرح ایدر و چون ایدر آوار
 عین الاهی ذنوب عورتا سیده الهیه عاشق اول ذنوب و محبت
 ذنوب اسیر فید بندر اول و غیر عجز از ایدر کبیر
 دیر اول اول جریضه
 پایینه چو اشک اولوب قنار
 ابر مشفق و مهربان مادر
 در مرم زخم جان مادر
 شیر ایلیوب سبب و لغواری
 حیوان ایکن اولدر چایه سکن
 صد مرتبه سن بود کبر و شکر
 مرد ملکه فرزند از ان
 کورسه کمت بو خاک تیره
 اول ک نوله دار سن فقیر
 دیر ایکا اول عجز اولم
 اوله صفین از جوان کرم
 بوتاز بهوسله و اله و راز
 اول مشور اسیر نفس غدا
 آنش اول

آنش اول

آنش اول و آنشین زبانش
 آنکه سزار محبتش
 اتید خلاصه و مادم
 صبر ایدر بوی ایدر اوله حال
 بیک سازه غفلت ایدر کوش
 غم چکله اولور بو کار تیریم
 چون مور ایدر و عجز اولم
 فدایه ضالوب اولنا تو اینه
 پیغوله محنت و المسله
 تنهانه قالد کینج غصده
 چون ایدر اول وزیر عاقل
 کفقار نیر بو محنته و اصل
 مطرانت اولوب سنکده
 طوتمه ایکا رو اعتدال
 بر قصه نک ایدر محبت
 اتا منه یوق بو کینجه قدرت
 رنج سفر ایدر بنده حال
 یوق بسط کلام قدرت اصلا
 یارین کینجه بقصور این
 تفریر ایدریم بود استانی
 تحقیق سخنته دست در غم
 معدور و کتوب وزیر اولم

بر جرمنه معرفت چو انش
 شایسته عفو و مغفرتش
 اول صبر و توکل اوله محکم
 صبر ایدر اولور مراد حال
 ایتمه بنده بنی خواوش
 ایدر ایدر سن بو کینجه تاخیر
 خدمت کمرین میان محکم
 ترک ایدر کینج غصده ایدر
 کفقار نیر بو محنته و اصل
 طوتمه ایکا رو اعتدال
 اتا منه یوق بو کینجه قدرت
 یوق بسط کلام قدرت اصلا
 تفریر ایدریم بود استانی
 معدور و کتوب وزیر اولم

آنگاه اولوب مقام رحمت طبع اولدو بر طبع عیش و عشرت
 نسا پور شاه درون محبت کلام و نثر و دیگوب اینجک بتمه
 ضرب ایندیگر امثالین مرادنه اولدوغنی و غیر الامثالین فصیح
 شاپوریشاه و سیدة النازین مقصود کسری مملکتی اولدوغنی
 که خلق شیرستلور و سیدة الزمینیان مراد بر بلاد روم
 و زینب که سینه کندیک زور اولدوغنی مراد قیصر ایدوگر
 و عین الامین من اینه سیدة الذهبیه بر سوق اولدو دیکدن
 مراد شاپوریشاهک مملکت روم طبع اولدوغنی و زینب
 غیر الامتلی اخذ ایندیگر دیکدن قیصر شاپوریشاه بر ایدوگر
 در بند قضا و قدره حسن تیر کبیر و وزیر کند نفسن مجوز
 مقطوعه البده تشبیه ایدوب عجز عین الالهه در و کسری
 صبر ایدو دیو خلاصه سحر او سنده اولدوغنی بیگوب بر مقتدا
 مرقد الببال اولوب میناق و زینب استیاق اوزنه اولدوغنی
 و زینب دیکر مصلحت و زینب فتنه و زینب کافری کما کبیر
 چون ایدو شید اولدوغنی صحت بسط اولدوغنی بر طبع عشرت

اول

اول بزیم صفایم چون گل تر مطرا ایه بر بجه دور ساغ
 قالماد در قرار و اختیار سر عوضا ایندی وزیر انتظاری
 ای را امیب بر شعور و دانان تاج سمدت نصیحت
 دو شینه ادا باجم مروق ویر بر بزیم سوذ و روق
 ایت کوشتم بر اول کبردن یعنی اوصدیت معبودن
 عین الاله اولدو کسیر محبت اهل خسته بر سر حشقت
 ایندیگر ایکا عجز اولدو اولدو ایدو بند عمده آزاد
 یوزنه نغمه مست جام غمخوار اولدو ساغ المهر
 بیلی کس مجبوس سخنده کف بر کوب او انجمنده
 بیزدین اول محیط تبریم سلسله سخنه لال تقیر
 عین الاله اول محله ناچار قالمی نجه روزگار بهمار
 چون غول دلی اوزینب کافر شمشیر کف اولدو در ظلم
 قتل ایدو کوب او بیکنار تهدید ایدو کوب کیدو در کار
 بر سب پنه اول عجز فانی ایقاد جوغ ایدو کوب نهان
 دیر بر او جفا بر ناکو ارسه صبر ایدو اولدو کوب نهان

دیر بجا قیل که حایه حاله
 دیر تر از جوان ساه
 چون شخص فضول بهیله کار
 صند که فلک مساعد اوله
 بار سکا بر حدیث غآ
 پیدر با اولوب تیبی اندفا
 دیر او هجوم غمله مضطر
 سوزیم دیره استعمار حیت

حکایت دیگر

برنگه شناس نکته پرواز
 کلزار جهان دستانه
 اولمش ایرکافران عالم
 دازایدیر او باغبان جانک
 برکون کابرسک افکن
 ایتدیر سیر او کوهر ضا

نورنگه

نورنگه اول سردر سینه
 برسات سمن مادر است
 ایتدردن او طفل ناز پرو
 ایتدردن او غزال پخته دون
 اول رتبه یه ایرد اولر حتی
 قران دو کانه غنیه
 کاهمه که او طفل باه طلعت
 عقل ایتدیر حوق خیال ایتدیر
 دیر درج و ب اول جو کلکون
 بهریر اولوب طویل و برتر
 اول غنچه باغ ناز اولوم
 ارمدم پاک وار ملک شو
 برست خرا اولوب تبال غصبا
 ایتدیر اول سپر لیه غایت
 صیادر بوبوب بر ایا خا

میل ایتدیر غزال پخته سینه
 ارضاع ایچون ایتدیر میتیا
 منکوش و قلام اسن مجوسه
 کوزدن کونه لحم و شمر اوزون
 فرقه الیقرن هویدا
 اول نقش غنیه و عجیب
 ایتدیر که نظر آلودر حیرت
 بار برینه سوال ایتدیر
 قراندر اول دوشاخ موزون
 انکله بولور کمال زیور
 ایتدیر بدیه نیاز اولوم
 بولور کجا بر کسیر
 اولمایه تاسجینه نقصان
 طبع پرر تمام الفت
 ایتدردن اکانغالی حاضر

آمو که ابرو بکمال بولش
 بر عضو اولوب انک مثل
 طوق زرد و سینه که دردن
 آب بخورد و خوابگاهن بسب
 بر بر اگر چه اول مکانند
 انکه صغیر صبح که شام
 آمو چه بر کون اول غزاله
 دید سنی کور سون مقدم
 بو شکل و بو بیکل ای قطعا
 دیدر الکا اول بزرگ عاقل
 بو سوزن لر چار طاق عشرت
 کو چنگ دیدر اول هم مسلم
 انکه بکانونه چشم تر در
 آمو بزرگ او دام الفت
 صحر او فضا هم صحبتند

کیفیت

کیفیت نام و نر نون
 چونیم بو سیاق او زنه اصل
 بوسل ایله خون حوت
 بو بولله اولوب ایله و بربر
 دیدر ش روا بو فکر باطل
 اسایه شین ناز بود
 بو کلشن زلکتم خم
 پیدا دقله زمانه ناکه
 بو کارا بو بوس صورت
 آمو چه بیقرار وارام
 بو مجبوس غمدن ایرو طلاق
 چون بو یه وار و فضا
 جنسیتی مقتضای او زنه
 آمو بزرگ آخو کار
 هم بو یه دم طریق و نمره
 ماهیت اصل و کوبرین
 نقل ایله فضل و صلین
 طو تر او غزاله رو دست
 لطف ایست بکا اول قدر کور
 بوق سا که بو از زو هم حاصل
 ضمنده بو بیک که مقرر
 معاد ایمن صفایه مردم
 اولمایه کسه سندن که
 ایله سینه اول غزاله برام
 ایله نبی اول کرده الحاق
 کور در انما کفر اول هواد
 ایله حرکت هوای او زنه
 ایله رعیت که ناچار
 آمو چه ایله بر سحر که

اول در حله دن سال مهر مهر
اول دم او ایگر رفیق صادق
امثالی ایله صفیه اولدم
حتی حرکاتش امانت
یعنی تک و پویم هر حد دن
سرگشته و بیقرار و پر غم
ایر در یولی هر محله ناچار
بے یار شرف و دلستانه
اولدر او قدر چمنه امان
ایر در ولی امید و دل
اولدر اگر چه کوشش در
آخر او مقیم کوجه تنگ
آهویچه و غزالک احوال دن سر تا برک کاه و بر عید
وقتا که یسر او ماخسار
کبرک جانن ایدر اولدم
عزم وطن ایدر بر ابر
اولدر رنه کوزنه لایق
گشت ایدر او دستش نا ابر
صالح طرف خلافت
اولدر رنه و ن بعید و ابر
هر جانبی جستجو اولدم
کایتند زکات کمال
دوستانه و محل تنگ و ناره
اولدر خلد و جبار
بیم ایله غزال و ستیاری
انا اوج او یلوب سیر
زیاد و فغانه ایدر اهنک
اول واقعه دن اولو خبر دار
شبنم کی ایدر کبرک
ایتر

39

ایتر کج قلندر اولدک یارب
آهویچه و غزال تا حبر
چون برک شکونه ناز کار
هر بر ایدر او دستش بر ابر
انعام ایدر او روز روشن
بر کسجه کور دیر که تنف
فرق ایلیوب قان و غیران
صیاد ایتمش او مرد را بهی
بر اهو ایدر او بنگار اولدم
ال فخرتیز غوغوغ ننه
اسعان نظار یه نجبه ناجر
بوصید بزم عشر المرد
ذوالحملة محسوسه و فرین
صیاد و سغول ایدر غالی
دیر کج بونه دام قوردم
جان برین بر تنف و تب
عمد ایدر کی کیم ایدر سه حفر
لطف ایدر کاه نزار دینار
ناج و غر بیوار و آرام
بر جانک جستجو ایدر کن
بر نسه ایدر مفید امان
اول جانسه اولدیر متبانه
ایتمش او فضایل صید کج
بند ایتمش او تا تواف محکم
کیم ذبح ایدر اول غالی انده
صیاده دیر بودر ظاهر
آرام دل عیب المرد
اندا ایلیوب اول غالی نرن
دیر کج اولدر صید خالی
هر سنی کین ایدر ایدر دم

کوروم بوغزالی اول شتابکه
 آهون زک اولوب مقید
 برستی صوب چکلده اولم
 تهر دیر اول طرفی کورستر
 سن خدمتک ایلد جاننت
 انرا اولوب رفیق و همیره
 تا به اوصیفه ناولانک
 کند رخ صیقل ایتدی بیباک
 پروازین ایرد ببلند و برتر
 اول چاه عمیق اوهار غندن
 صیاد اولدوم اولدکان کوسر
 آهوالده چوباد پویان
 چشم سیر اول طرفه انا
 آهولره اولد چو کیمه ناظر
 بر کوچیک اولوب آنکه همیره
 اولد لدر صغیر اکا مقید
 انا نجه اولدیر عالی بلسم
 یعنی بیره اول دلیس و همیره
 باش اولدسته مرم با و ابروت
 بر و ایدیدیر دیر که ناکه
 کوش ایتدی رفغان زارین
 کوچیک ایرد اول صید اولدیر
 چون ایردیر اول محله انم
 قورقاریم آن اول المدن
 بجه و قیاس ایرد کرب
 عزم وطن ایتدی بشتابان
 یوللر کونه در در نگر کس
 یوز طوته اکا صغیر خاطر
صغیرک غزال بیره دن صورت اعاضیدر

آهویکه

آهویکه اولد اولدیر انا
 ایتدیجه بوآرزده صحبت
 کرشانکه وار سحر که
 بیوق دام جیل قورقار قتا
 بود اقدون اولوب کونک
 آهویله بر محله اصلا
 ایتدیسه اولدیر بر مقید اصلا
 اولدیر سیرک در و زرخون
صغیر بر سحر اولدیر ایتدی آهوی کلوب صغیر مویز بخوابان
بیار ایردوب واقع حالکن خبر دار و با سیر مصفا اولغیدر
 بر صیحه اول صغیر بیباک
 کله باشنه غزال کسار
 دیدر اکا جرم منر عجب نه
 بود حمت و نفرت سببه
 آهویه بقوب ستم یوزدن
 مصحبت اولوب صفادند
 اظهار ایتدیجه انفعان
 اولدیر قسوم اولدیر انا
 معلوم اولوب صغیر اولم
 آهویکوز اولد سیر بر خواب
 رفیقله ایردوب صغیر سیر
 بود حمت و نفرت سببه
 دیدر سیر اول دکلیمن سن
 جور ایدیه سن غم عالمنده
 نقل ایدیر اولده کندر حال
 اولدیر سیر اولدیر انا
 اولدیر سیر اولدیر انا
 اولدیر سیر اولدیر انا

اول ایگر ندیم صاف کینه صاف اولدیر بری بریدینه
 بهر بو حکا یئدن احسن هر بر سخت زمانه وارده
 پایانه تور دستجویم سده ایله راه گفتویم
 وزیر دستنغمه حکایه فرمودر بو آرایه کتوب باری کیم
 اقام ایلم دیکله مطران یارنده اولوب اقام ایلمه کیمده
 اقباله چون وزیر عاقل ایتر سوز بجهله و اصل
 مطرانه ایروب نیاز کتار بر کیمه دغا اولوب کیم بار
 سگ سخن لطافت انجام اولسون اودم صفای تمام
 مطران او خرفه در مرتبه پایینه دو شوبه نیر که اول شوب
 اراهب و پسند کفتار کفتار کیمه اولمشور خویدا
 فردایا تو چون بتان عفا اتمامه همت ایله حال
 چون کورده وزیر رفعت کالار کلایر بولم قیمت
 مانند هزار ناله هر دواز ایتر نینه کفت و کوی آغاز
 عین الامل اول شوبی المله ایر کورده صباه چونکه غله
 کله نینه ذنب ظالم اولام ادر اول سیر در غم کلم

تقن

تقن که اودم مغرزه اینتر اول مست تم بقیده کتیر
 آخر او شکسته حال بهر تخلیصه یوق مجال بهر
 اولکون او هر زار معاد اختار دک تیر آره و فریاد
 آنکه ادتب عجز مکار کلکله ایدوب در کلبه سیاه
 ایتر غم انتظار آئی بر راحت و بیقرار آئی
 بجختی ای ایتر اول تبتار نصفنده عجز عرض دیدار
 دیدر نیچو بر غم عذار کت یا قدر نی ناز انتظاک
 ارمادر مهربان سنیز بران اولیمز بوجان سنیز
 هر شب قدمک ایدر در خم تاخیره بو شب نه اولدیر بلیم

عجوز کت عین الامله اعتبار در

عین الامله دیدر مکر سن بیلک نه غمک اسیریم بن
 ایتم الم بیان و تقریر بر سر سکا و استان و صیور
 ساکه غمک ایتر بو کتوسر سن بید سنی ایدر حاکوسر
 اولسه کما ختم هویدا طعن ایتر ایدک فقیرمه صلا
 دیدر بو فقیر کچه هر گاه بجای غمک ایدر دکنوا

از مهر سپهر مهر بنام
 شرم ایلام سواله آن
 مجوزک بیان سرکه سینه
 دید بوی سپهر بند جهان
 فرسان ملکه اولایک
 خالصا حرم دولتند
 بر مرد جهان بهلوانک
 وارید بر بزرگ کوچک این
 بر کون اگا بیکناه و عصیان
 اولاد و کورم ایله طالم
 دختر ام ایله خواه و ناخواه
 کور کوش طاقانه روای
 اندر بوفقیه ایندی حال
 اناکه کالفینه حیوان
 ایندم بیرییل اگر خرفت
 بر کجی ایوب فرزند
 شرم ایلام سواله آن
 اول تازه نهال گلشن جان
 اول باگه جهان سر برک
 مرد آن در سعادتند
 خاتونه ایلم مجوزک
 بر قاج و لدم اوصیف کن
 خشم ایوب اول خدیو
 اغشته خون ایوب حلام
 صانه سربنی بمرودت کل
 بو شخص لیم اتفاق
 بو خانه تنگ و تاریک حال
 طاقت ایله زد کل کلام
 اناکه نه رحمت نه شفقت
 ایتم طرف فضایل سکن

الدر

الدر سر راهم ایلم آزار
 مینه بوا سیر درد و سخت
 بر خار بوبوب کزیزه کار
 بویان این فنان و غیره
 در ایش و بر عقاب کین
 قالادریو باره طاق اصلا
 سن تازه نهالی ابرویا
 ایندی فر ایلم که ادراک
 کرا ایچیس اولم حیات این
 چون عمده و فایده و خوب کن
 کندر دخی خنجر او ندر حکم
 باکادوس و جا کزیر الذن
 دیدر مدد اینیس جانم
 سرخ ایلمه تیغ ابلو کنک
 بویلمه جمله معنان اول
 جندع ایلم انغم اول سحلا
 حکم بیرییل ذوق شفقت
 بود فعه طغوب طریق
 سدا ایلم بویلمه نیت این
 قطع ایلم در ستم اول برین
 حالا بو غنیمت که حال
 بوسندرا ندن ایلم آزاد
 من بعد بکا بوم دستک
 البته صور اولم شر این
 حل ایلم کران بندین کنک
 قصد ایلمه دوست مجوز اولم
 اول خنجر السیرتیر الذن
 ارزینت باغ و گلستانم
 ایتمه بنیده سیریک خویک
 تکلفت و سینه و نهان اول

یا آل ویره کردش زمانه
 دیدر اگا اول عجز بر خم
 سستی تن نزار بند
 بن خاکه سنگه و امانع
 دیدر اگا ابلار مادر
 شب زلف تان کجور دراز
 رفتار یوغیه تاب سینه
 ایدر بو فقیر نه تکاسل
 یعنی کونورب سنی شتابان
 دیدر اگا اربن دعت
 شایسته بود که اولیویای
 چون باد سبک ام و خم
 واریدر و غنی بقیه شدن
 اولمشدر مکر او منزل خوب
 چونیم اول اکر اسیر محبت

یا تیر غمه ایله نشانه
 ارسر و چمنستان عالم
 بو ضعف بصره و آرسنه
 همه اهلغه همنزار مانع
 اوله بو تصور ایله غضب
 قطع ایله جنگ جرات آورد
 وارور او قدر مجال بنده
 کرکوه کران ایست تحمل
 منزل آلم فغان و خیران
 چون سینه بود کلو و اقوت
 همه ا اولدم سنگه عمو
 هر سرعت و سرتاب اولدم
 بر منزلی ایتدیر که مسکن
 عین الامله مکان مرغوب
 اسوج دل ولسر بولدر محبت

لطف

لطف ایوب که حدون افزون
 بجایه عجز سر ایدر ممنون
 مادر ایدر یوب او مهر بانی
 مصعبت و عشرت ایدر آنگ
 چون اولدر حکایه بونه انام
 مهب ایدر وزیره اکر ام
 بروفق مراد ایدر رعایت
 سلطان اگا ایدر محبت
 همه از سر ایدر ب وزیر اولدم
 خلوتکه راز قیدر محرم

بعد از آن شاه پور شاه در البقره کلام در زیر زمین
 تمام گوشه ز ایدر ب ضرب ایدر ک امثالون ایدر ک
 آهویچه دن مراد شاه پور شاه کنیز و اکت خوالده
 صحابه گشت و گذارندن مقصود شاه پور شاه صحت
 در زیر در و صغیر ک حد و در سفولندن غرض شاه پور شاه
 قصه حبسینه اقرار اوله و غیره و اهو کتک خوالده
 نفورندن مراد شاه پور شاه و زیر ک گنزد و اخلیصه
 قصدینی و کویچه خلاص اوله جفنی و شهر نیک قریب
 ایدر کینی و مشیله عاجز اوورسه کونور مکه همیسی
 بیوب خد صحنه قرار دیر کتکه بوا میداید مرده احوال ایدر

وزیر صاحب اندیش شایسته در العقبه دن
 نصف اللیلہ عالم اغیارن خالی اولدوغرمیل خدایون کلمه
 خلاص شدن شاپور شاه وانتهام یقین
 لشکر قیصر روم و انقار شدن ضمیر
 در دست شاپور شاه

بورسکه کجوب چون اول کتار
 اول کیمچ اولوب وزیر عاقل
 یار اولدور فلک او جستیجو
 مطبوضن ایدویک کیم اولوم
 نه الحال چوقوب چود اولون
 وقتا که طعام اولوب مهیا
 کندی دغ بی شریک و انباز
 چوق کیمچ اول کرده بیجان
 شاپوره اودوم اومدمت
 دار البقره ایله فی الحال

شام در ایته عرض خیار
 بر وجهه مطبخینه داخل
 آست باز لر کوب غنوم
 دار ویله پراورنده عالم
 ایترینه نزلنده مسکن
 جمع اولدور سماط زیر وبال
 زاد رهن ایته اکل آغاز
 هب اولدور جوانک بی غنط
 آهسته بولوب طریق دست
 چرخه الک اصد ایتر غناب

خود

خود ایلمیر بندین ایته یار
 یوز بیره قویوب اولمغور
 انکله کجور که روز کارک
 هر بریشال باد پویان
 رزدار و وزیر معارف
 در حال سباه شاد خندان
 بیجان ایدر باد شمس عسکر
 هر بر سر سر دور اولورنه
 بلا قدرت ایکن سپاه خونور
 ایتره سپهمن اوشا دانا
 امر ایلمیر کیم او قوم مختل
 مردان دلاوران کسای
 چون کوشند اولدور ضربتیکر
 فرمان جلیل شمس یاری
 تابنده اولوب سهیل دست

از ام ایدوب او شهر یار
 حمد ایلمیر خدایه بسیار
 محنت کونز اولدور غمگن کر
 ابرد در قلعه بی شتابان
 کیفیت حاله ایتره وقت
 فتح ایلمیر قویوب شادمان
 هب تاز جیات بولدر ایلم
 شاد اولدور کور سلا اوزنه
 هب اولدور بر برملکه یازده
 اسباب نبرد ایلمه مهیا
 ناقوسنی ضرب ایدیک اول
 طشره حقیقه قلعه دن کسای
 هنگام نبرد اولدور خسرو
 چون اولدور بوجور اوزن جبار
 چون اولدور نام بولدر صورت

روم عسکر از زینبیس خوشتر
 در سوختن اول در میان
 دست بود از کوه کوه
 ضعف که این سید معلوم
 نیم عدونه خوف دشمن
 هر بریر کمال غفلتند
 اولم خواب یکن سر اسر
 قیصر در خواب غفلت آورده
 اسوج کین او حال آورده
 شاپور پیر خوب استم
 اخذ امید رسیدن محکم
 اول غیرت لاسیر در آرا
 کبج و سپه او خوب است
 چنگر چنگ بروج بولید
 چون داخل تختگاه اولم
 کنجیه خصمی تا و سرو
 بخش امید عسکر به شاپور
 تفویض ایروب به ابوبکر
 خاص ایدر وزیر شعوبی
 ایتر او مدبر زمانه
 عهد نه وکیل مطلق اند
 پس قیصر شاه خوب کرد
 چون پارس پیران ایدر اعضا
 کلدی شادمان دشترم
 دیر اکا خسته ناک اولم
 ارفوت بختک زبون
 دیر اکا قیصر سپهر و
 ارسله تیغی عالم از او
 حاله هله تو چوسنی
 ارسله تیغی عالم از او

زهار

زهار تیغ خونفت نم
 در آجر اسر جهانب
 پیش آمد بعد خواهر
 اول اوج موت آفتاب
 اول دم که سکا اسر نیم
 اول وادش ناسند کیم
 لطفیه ایدر و سکا کمال
 تکلیف ایدر که کسور
 بویا به درنگ و تاخیر
 قطع امید اول نقد انجا
 اطلاق قدر نه اینه تاخیر
 ماموره اطاعت او ز قیصر
 پیامت به صحبت جاب
 پس قیصر خانه زاد الام
 شاپور هم اول بلند تیر
 قصاید اگر من امان
 بووش کران بهار نیک
 بخشه کیم اگر که دست
 دیر اکا خوش کور جو با
 قلیله و امر ایدر کسن
 سده سنی سید ضایع ایدم
 ترضیق بله ایدم مجازت
 هر که خواب ایدر کسر
 کلا اول ایدر و سنا و نغمه
 عرض ایدر مکلر نه تکرار
 ایله اسر فرس تو قیر
 التافضی ضامن اولم تیر
 چون اولم در قمر دوشید
 مامورینی ایدر جمله امان
 کوسر مدر خدقتنه قیصر

یعنی اید و با اول سه روز آ
 شایسته سزاها را اغزاز
 قیصر نگر سرگران دست
 اولد قجی مر حیات در دست
 خلافتی اید ایبر زاری
 اول شایده اولوب شایده اید
 شایده شایده مر و شایده
 دو ندر مد بر یوز اولد اعتدن
 اید که مفر بو خانقار
 یاد اید اید عطا شای
 چون قصه اولوب شایده اید
 کوش اید اولد شایده اید
 استادینه ایلیو بیغایت
 ایبار زرایده شایده اید
 چون کوش شایده اید
 ایدر سر او شایده اید
 دل دیرم سپهر بیقراره
 آلدانه نقوش روزگاره
 بوشت فایم بر حکم که
 چون بر کی خست کنگاره
 شایده خرم و دیر در باج
 شایده اولد برینه شایده اید
 استادینه ایلیو بیغایت
 حاصل ایدر که چون شایده اید
 اول مهر سپهر دار و دیکر
 مهر اید موز ایدر دیکر

ایام

ایام خلافتی داور
 اولد مر اولد مر دادستر
 هر وقت سحر او سر و آرد
 دیکر در هزار لبت خیار
 والی اصل اولد نازیرد
 اولد قجی بو باغنه بوستر
 استادینک اولد شایده اید
 مجموع نصیحتیه عالم
 خانه کتاب مستطاب بینه عایر حسن خاندان
 ارغانه تیر نوایر بیل
 اینم نو چین اکا تحسبل
 ار طوطی عالم معانی
 بدر بود شکر فانی
 ار سمع خرد بو تا بسید
 مجبورین آفتاب بسید
 ار بیل کلشن فصاحت
 احسنت هزار باب احسنست
 میردک بو چمن تانده الحق
 بر کهنه بهانه تازن رونق
 بر کنج ایدر کف تصرف
 صرف ایدم آنه با تکلف
 ایدم دفن مرا که بنیاد
 نام اولد ایا که هست آباد
 بودم بر ایلیک لال کیت
 چکدم آنه سگ نظم زیا
 آنه می و پایله موجود
 بزم سخن ایدر جمله مقصود

نیر او بر منم با در دمل بیامه سی اوله لاله و کل
 ذکا اوله نوله شر آرد لب خوان سخنه غلده رانتر
 ار طبعم ایون بوکنجه کنجور ارباب عرفندن ایله استور
 ایله ینه ارضیه صحیح ایله
 انار یکرب صحیح ایله
 هر دم یزه سوره رخ نیانتر تا کیم بوله روز اعتیادتر
 مانند بتان ماه طلعت بو نظمه ویر الهی صورت
 کردون چون هلالان بر بو نسخه ویر کمال یارب
 خاندن ایدو کیم فسانر یر سنیم ایون کلستانر
 تاثیر بهار شکستدر هب رسوخه ابر قدر بکدر
 کل کیم عزیز و معتبر قبل هر طرف کلنده جلوه کقبل
 مانند سفال یاره صدا بو قدر الکا اعتبارم اما
 اولسه بریدر وجود غلطان شایسته خاندن یاران
 خوش کوردونر بو کیم یارب صهبا هم خمار کلکله خمار
 بیامه دن ایستور همجور میر جعه دن اولدیور دکور
 بولنجه

بو نسخه ناقبول ولایت اولما طبیعته موافق
 با بریدل دعا کرم قبل
 آرزاه خنجور ستم قبل
 تاریخ اتمام کتاب غر از فیض عالم بابا
 اینه کلک فصاحتیبرا ایله اتمام کتاب املا
 نفس عیسوی بیخ کوییم ایسون مرحوم دانی حیا
 سال تاریخین ایدر کن یقیم اودر طوطی خیالم کویا
 فیض یار ایله اولد الهام صدق قلبه ضیحا اهدا
 حرف منقوله اولدی تاریخ
 نظم رکین ادایی رعنا
 ۱۱۴۱

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Hakan SEVİNDİK
Doğum Yeri:	Gümüşhane/ Kelkit
Doğum Tarihi:	20.09.1987
Medeni Durumu:	Evli
Öğrenim Durumu	
Derece	Okulun Adı
Lise	Kelkit Lisesi
Lisans	Selçuk Üniversitesi/ Fen-Edebiyat Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi
İlgi Alanları:	Klasik Türk Şiiri, Mesnevi Edebiyatı/ Futbol ve Tenis
Tel:	0555 808 74 60
Adres	Gevher Hatun Mah. 1822. Nolu Sok. Deniz Sitesi B Blok Karaman